

**ВИДАННЯ ПІДГОТОВЛЕНО В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРОЄКТУ ЕРАЗМУС + «ТРАНСКАРПАТСЬКИЙ ЦЕНТР
ЖАНА МОНЕ З ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ
СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ»**

(Грантова угода № — 619688-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CoE)

**THE EDITION IS PREPARED WITHIN THE ERASMUS +
PROJECT «JEAN MONNET TRANSCARPATHIAN CENTER FOR
THE STUDY OF EUROPEAN DEVELOPMENT STRATEGIES»**

(Grant agreement № — 619688-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CoE)

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

І.Я. Тодоров

**ЄВРОАТЛАНТИЧНА
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ.
Історія та сучасність**

Навчальний посібник

Ужгород — 2022

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE UNIVERSITY 'UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY'**

I. Todorov

**EURO-ATLANTIC
INTEGRATION OF UKRAINE.
History and present**

Training manual

Uzhhorod — 2022

УДК 327.39(4+477)(075.8):327.5(4-6НАТО)

Т 50

Навчальний посібник за авторства відомого експерта-євроатлантиста, професора Ужгородського національного університету Ігоря Тодорова підготовлено з метою підвищення загального рівня знань про реалізацію конституційного положення щодо інтеграції України до НАТО, проблеми міжнародної та європейської безпеки.

Призначений передусім для викладачів закладів вищої освіти, які читають курс з євроатлантичної інтеграції України для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» (галузь знань 29 «Міжнародні відносини», спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»).

Утім, видання буде корисним для всіх, хто цікавиться об'єктивним і здійснюваним в інтересах усього народу процесом входження України до НАТО.

Рецензенти:

Б.В. Гудь — доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби Львівського національного університету імені Івана Франка;

С.Г. Федуняк — доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Підтримка Європейською Комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думку авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

**Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «УжНУ»
(протокол № 8 від 6 жовтня 2022 р.)**

ISBN 978-617-8046-82-8

© І.Я. Тодоров, 2022

© ДВНЗ «УжНУ», 2022

UDK 327.39(4+477)(075.8):327.5(4-6HATO)

T 50

Ihor Todorov, a well-known Euro-Atlantic expert, and professor at the Uzhhorod National University is the author of the Training manual. The textbook was prepared with the aim of increasing the general level of knowledge about the implementation of the constitutional provision regarding the integration of Ukraine into NATO, and the problems of international and European security.

The training manual is intended primarily for lecturers of higher education institutions, who provide a course on the Euro-Atlantic integration of Ukraine for higher education «Master» students (field of knowledge 29 ‘International relations’, specialty 291 ‘International relations, public communications and regional studies’).

However, the edition will be useful for everyone who is interested in the process of Ukraine’s accession to NATO, which is objective and carried out in the interests of the entire nation.

Reviewers:

B. Hud — Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of International Relations and Diplomatic Service at the Ivan Franko Lviv National University

S. Fedunyak — Doctor of Political Sciences, Professor of the Department of International Relations of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

The European Commission’s support for this publication does not imply endorsement of the content, which reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Recommended for printing by the Academic Council of Uzhhorod National University (protocol № 8 of 6 October, 2022)

ISBN 978-617-8046-82-8

© I. Todorov, 2022

© SU «UzhNU», 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
Тема 1. НАТО — ЄДИНА У СВІТІ СПРОМОЖНА БЕЗПЕКОВА МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ	18
1.1. Створення та еволюція Організації Північноатлантичного договору	20
1.2. Структура Альянсу	32
1.3. Принципи та механізми діяльності НАТО	45
Тема 2. ІСТОРИЧНІ, ІДЕОЛОГІЧНІ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО ПОКЛИКАННЯ УКРАЇНИ.....	53
2.1. Історичне підґрунтя євроатлантичної інтеграції України.....	54
2.2. Агресивна Росія як головний геополітичний чинник євроатлантичної інтеграції України.....	64
Тема 3. ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	81
3.1. Визначення євроатлантичного вектору зовнішньої політики України	83
3.2. Від підготовки до членства в НАТО до позаблоковості.....	107
3.3. Повернення на шлях євроатлантичної інтеграції....	117
3.4. Конституційне закріплення євроатлантичного вибору	128
3.5. Сучасні тенденції та основні напрями євроатлантичної інтеграції України. Перспектива членства України в НАТО.....	138

Тема 4. ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВЛАДИ В ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	156
4.1. Верховна Рада — провідник українського шляху до НАТО	157
4.2. Центральні органи виконавчої влади в імплементації євроатлантичного курсу	183
Тема 5. СПІВПРАЦЯ З НАТО В ОКРЕМИХ СФЕРАХ	218
5.1. Співробітництво з Альянсом у військових і невійськових галузях	219
5.2. Участь України в місіях НАТО	243
Тема 6. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	257
6.1. Євроатлантичний вибір у діяльності українських політичних партій та політичних лідерів.....	258
6.2. Недержавні громадські організації в реалізації євроатлантичного покликання України.....	268
Тема 7. УКРАЇНСЬКІ РЕГІОНИ В ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	287
7.1. Особливості регіонального втілення євроатлантичного покликання України.....	288
7.2. Закарпаття в євроатлантичній інтеграції України.....	305
МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	316
ДОДАТКИ	329
ЛІТЕРАТУРА	363

CONTENT

INTRODUCTION	10
Topic 1. NATO IS THE WORLD’S ONLY CAPABLE INTERNATIONAL SECURITY ORGANIZATION	18
1.1. The creation and evolution of the North Atlantic Treaty Organization	20
1.2. Alliance structure.....	32
1.3. Principles and mechanisms of NATO’s activities.....	45
Topic 2. HISTORICAL, IDEOLOGICAL AND GEOPOLITICAL PREREQUISITES OF UKRAINE’S EURO-ATLANTIC VOCATION	53
2.1. Historical background of Euro-Atlantic Integration of Ukraine	54
2.2. Aggressive Russia as the main geopolitical factor in Ukraine’s Euro-Atlantic Integration.....	64
Topic 3. POLITICAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE	81
3.1. Definition of the Euro-Atlantic vector of Ukraine’s foreign policy	83
3.2. From preparation for NATO membership to ‘Non-Alignment’	107
3.3. Return to the Euro-Atlantic Integration path	117
3.4. Constitutional enshrining of the Euro-Atlantic choice	128
3.5. Modern trends and main directions of Euro-Atlantic Integration of Ukraine. Prospects of Ukraine’s membership in NATO	138

Topic 4. CENTRAL AUTHORITIES IN EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE.....	156
4.1. The Verkhovna Rada – the guide of Ukraine’s path to NATO	157
4.2. Central executive bodies in the implementation of the Euro-Atlantic Course.....	183
Topic 5. COOPERATION WITH NATO IN PARTICULAR SPHERES.....	218
5.1. Cooperation with the Alliance in the military and non-military spheres	219
5.2. Ukraine’s participation in NATO missions.....	243
Topic 6. SOCIO-POLITICAL DIMENSION OF THE EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE	257
6.1. The Euro-Atlantic choice in the activity of Ukrainian politicians parties and political leaders	258
6.2. Non-governmental public organizations in the implementation of Ukraine’s Euro-Atlantic vocation	268
Topic 7. UKRAINIAN REGIONS IN THE EURO-ATLANTIC INTEGRATION OF UKRAINE.....	287
7.1. Peculiarities of the regional implementation of Euro-Atlantic vocation of Ukraine.....	288
7.2. Zakarpattia in Ukraine’s Euro-Atlantic Integration...	305
METHODICAL MATERIALS	316
ANNEXES.....	329
REFERENCES.....	363

ВСТУП

Гарантією утвердження України як незалежної держави є входження її до інтегрованого євроатлантичного простору безпеки. Для нашої держави це є справою часу і повинно усвідомлюватися на рівні визначення загальної стратегічної мети. У ширшому значенні можна говорити про цей процес як одну із складових української національної ідеї. Сподіваємося на те, що пропонований посібник стане внеском у формування в новій керівній еліті України більш сучасного і творчого економічно-політичного світобачення.

Євроатлантична система безпеки гарантує її учасникам захист від будь-якої зовнішньої агресії. У Північноатлантичному договорі (ст. 5) зафіксовано, що напад на одну з країн-учасниць є нападом на всіх. Це означає, що кожна країна-член захищена всією потужною воєнно-політичною організацією. Така глобальна безпека є, безперечно, корисною не тільки в плані гарантування недоторканності кордонів і безпеки держави в цілому, але й у плані покращення іміджу держави і створення безпекових гарантій для залучення іноземних інвестицій і стимулювання економіки. Військові можливості Європейського Союзу не досягли рівня протидії глобальним загрозам і навряд чи досягнуть, адже в цьому нема великого сенсу: з 27 країн-членів ЄС і 30 країн-членів НАТО 21 є учасницею обох об'єднань. У цьому контексті пріоритетним завданням України є вихід у багатовимірний світ складних міжнародних відносин і нових структур безпеки глобального й регіонального рівня. Україні потрібно знайти власне місце у цьому просторі, яке відповідало б її

потенціалу великої європейської держави та гарантувало б стабільність і розвиток.

Процес євроатлантичної інтеграції України є логічним продовженням її стратегічного курсу на утвердження в суспільстві принципів демократії. Прагнення України бути визнаною європейською державою ґрунтується на спільному із західним світом розумінні та баченні суспільних цінностей. Створення громадянського суспільства, розвиток демократичних інституцій, забезпечення прав і свобод людини виступають пріоритетними національними інтересами України (що неодноразово закріплено в нормативних актах).

Членство України в НАТО сприятиме вирішенню низки важливих завдань. Вони полягають у такому: входження до наймогутнішого військово-політичного союзу підвищить ступінь безпеки в регіоні, гарантуватиме захист національної безпеки України у найбільш ефективний спосіб, унеможливить нову агресію з боку Росії; позитивно позначиться на обороноздатності України, приведення української військової організації у відповідність до стандартів НАТО; поглиблення євроатлантичної інтеграції дозволить Україні ефективніше захищати свої економічні та політичні інтереси в Європі й у світі; у результаті активізації відносин з євроатлантичними структурами і входження до НАТО Україна зможе надійніше гарантувати свою економічну безпеку, створить більш сприятливі умови для інтеграції в європейські економічні структури, збільшить свій вплив на формування загальноєвропейської політики, що посилить позиції України при входженні до Європейського Союзу.

Отже, членство в НАТО сприятиме позитивним структурним перебудовам в українському суспільстві, зокрема зміцненню демократії, утвердженню верховенства права, захисту прав людини. Як процес об'єктивний і здійснюваний в інтересах усього українського народу, входження до НАТО має сприяти консолідації суспільства.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Євроатлантична інтеграція України**» є надання **узагальнюючих** знань про реалізацію конституційного положення щодо інтеграції країни до НАТО.

Відповідно до освітньої програми вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти компетентностей, що полягають у здатності:

- вчитися й оволодівати сучасними знаннями у сфері євроатлантичної інтеграції України;
- працювати в команді;
- оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт;
- виявляти та аналізувати природу, динаміку, принципи міжнародної безпеки і міжнародних відносин, типи та види міжнародних акторів, сучасні тенденції розвитку світової політики;
- аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення;
- аналізувати глобальні процеси та їх вплив на міжнародні і суспільні відносини, політичні та суспільні системи;
- аналізувати та прогнозувати міжнародні відносини у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному;
- використовувати для дослідження міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій теоретичні і методологічні підходи політології, економічної та правової науки, міждисциплінарних досліджень;

- здійснювати прикладні аналітичні дослідження проблем міжнародних відносин та світової політики, суспільних комунікацій, регіональних студій, професійно готувати аналітичні матеріали та довідки;
- виявляти та аналізувати особливості розвитку країн та регіонів, сучасних глобальних, регіональних та локальних процесів, та місця в них України;
- застосовувати кумулятивні знання, наукові досягнення, інформаційні технології при здійсненні досліджень у сфері міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій.

Вивчення дисципліни «Євроатлантична інтеграція України» повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких **програмних результатів навчання**:

- знати та розуміти природу джерел та напрямів еволюції міжнародних відносин, міжнародної політики, зовнішньої політики держав, стану теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики;
- аналізувати й оцінювати проблеми міжнародної та національної безпеки, міжнародні та інтернаціоналізовані конфлікти, підходи, способи та механізми забезпечення безпеки у міжнародному просторі та у зовнішній політиці держав;
- визначати, оцінювати та прогнозувати політичні, дипломатичні, безпекові, суспільні й інші ризики у сфері міжнародних відносин та глобального розвитку;
- оцінювати та аналізувати міжнародні та зовнішньополітичні проблеми та ситуації, пропонувати підходи до вирішення таких проблем;
- брати участь у професійній дискусії у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики, суспільних комунікацій та регіональних студій, поважати опонентів і їхні точки зору, доносити до фахівців та широкого за-

галу інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід з фахових проблем.

Очікувані результати навчання з дисципліни «Євроатлантична інтеграція України»:

- здатність і готовність здійснювати збирання, оброблення (аналіз і синтез) та інтерпретацію інформації для отримання нових знань та розв'язання практичних задач і проблем у сфері міжнародних відносин та міжнародної безпеки;
- здатність ефективно здійснювати комунікацію в різному середовищі, зокрема у сфері професійної діяльності, здатність без змістових втрат доносити до фахівців і нефахівців складну інформацію з міжнародної безпеки, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології;
- здатність і готовність здійснювати фахову діяльність у визначенні та інтерпретації особливостей розвитку країн світу в їх типологічному і структурному розмаїтті, готовність виконувати аналітичні, консультативні, експертні функції щодо особливостей розвитку окремих країн та регіонів і тим самим забезпечувати відповідні міжнародні контакти у сфері державних та недержавних зовнішніх зносин;
- здатність спілкуватися державною та іноземними мовами як усно, так і письмово;
- уміння аргументувати вибір шляхів вирішення завдань професійного характеру, критично оцінювати отримані результати та обґрунтовувати прийняті рішення.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- 1) доповіді та активна робота на семінарських заняттях;
- 2) виконання ряду тестових завдань із пройдених тем;
- 3) написання рефератів та есе;
- 4) презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- 5) участь та виступи на наукових заходах;
- 6) інші види індивідуальних та групових завдань.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми *поточного* контролю включають бали за роботу на семінарських, практичних, виконання тестів до тем, а також оцінювання всіх видів самостійної роботи.

Форма *модульного* контролю має на меті оцінити знання, вміння та практичні навички, набуті під час засвоєння теоретичного і практичного матеріалу після вивчення логічно завершеної частини навчальної дисципліни. Модульна контрольна робота проводиться у письмовій формі за окремими варіантами з трьома рівнями складності.

Форма *підсумкового* контролю з дисципліни «Євроатлантична інтеграція України» (екзамен) визначається в освітній програмі спеціальності, відображається в навчальному плані та проводиться усно за заздалегідь підготовленими екзаменаційними білетами.

Програмні результати навчання: Для поглиблення нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти: **знати:** основні засади розвитку інтеграційних процесів на євроатлантичному просторі та роль України в них; основні інститути НАТО, їхні функції та інструменти управління в Альянсі; основні кризові явища та ситуації у сферах міжнародної та європейської безпеки, що є підставами для міжнародного та державного втручання з метою врегулю-

вання ситуації; інституційні засади державної політики національної безпеки, підходи, технології, методи, способи реагування на загрози національній безпеці, методологічні засади конструювання технологій державного реагування на вказані загрози; цілі, завдання, критерії, суб'єкти, об'єкти та складові стратегічного управління у сфері національної безпеки; **уміти:** критично осмислювати проблемні питання розвитку євроатлантичної інтеграції; здійснювати моніторинг та оцінку виконання завдань політики євроатлантичної інтеграції, зокрема втілення положень Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, вміти визначати мотиви та стратегічні завдання держави щодо розвитку відносин з НАТО; застосовувати в практичній діяльності порівняльний аналіз демократії, захисту прав людини та управління в країнах НАТО; використовувати призначення євроатлантичних інституцій та програм для практичної діяльності в Україні; підтримувати європейські цінності; аналізувати розвиток процесів у сферах міжнародної та європейської безпеки, ідентифікувати проблеми та обґрунтовувати необхідність їх вирішення, добирати для цього необхідну та релевантну кількісну і якісну інформацію, робити обґрунтовані та неупереджені висновки на основі аналізу даних; ідентифікувати мотиви та інтереси суб'єктів міжнародних відносин у процесі формування та впровадження заходів у сфері забезпечення міжнародної та європейської безпеки; готувати обґрунтовані пропозиції для проектів управлінських рішень, які мають за мету адекватну відповідь на загрози національним інтересам.

За результатами навчання студенти повинні демонструвати:

Знання:

- українського законодавства та міжнародних зобов'язань України у сфері євроатлантичної інтеграції;

- механізму функціонування НАТО та його пріоритетів відповідно до стратегічної мети набуття членства в Альянсі, яка зазначена в Конституції України;
- понятійного апарату у сфері євроатлантичної інтеграції;
- основних етапів співробітництва Україна-НАТО та процесу євроатлантичної інтеграції України.

Уміння:

- аналізувати інформацію щодо пріоритетів євроатлантичної інтеграції України та потрібних у цьому напрямі реформ;
- формувати цілі та завдання для включення до Річної національної програми «Україна-НАТО».

Навички:

- визначення стратегічних цілей, спрямованих на досягнення Україною євроатлантичних стандартів демократичного урядування;
- здійснення аналізу, узагальнення й оцінки подій та наслідків участі України в євроатлантичних інтеграційних процесах.

Тема 1.

НАТО — ЄДИНА У СВІТІ СПРОМОЖНА БЕЗПЕКОВА МІЖНАРОДНА ОРГАНІЗАЦІЯ

- 1.1. *Створення та еволюція Організації Північноатлантичного договору*
- 1.2. *Структура Альянсу*
- 1.3. *Принципи та механізми діяльності НАТО*

Євроатлантична цивілізація, до якої належить Україна, ґрунтується на трьох основних компонентах: по-перше, на основах культури і філософії стародавньої Греції; по-друге, на теорії і практиці державотворення і основах правової культури стародавнього Риму; по-третє, на основах християнської моралі і релігії. У подальшому розвиток цієї цивілізації у сучасні форми євроатлантичних демократій важко уявити собі також без вирішального впливу на неї епох європейського Ренесансу, Реформації та революцій XVII–XIX століть, у правовому плані — без Магдебурзького права та Цивільного кодексу Наполеона, в економічному сенсі — без еволюційної і мирної трансформації під жахливими враженнями щодо експропріації часів російської революції 1917 року, первинного «хижого» європейського капіталізму зразка XIX століття — у сучасні форми соціально орієнтованих ринкових економік, з гнучким державним регулюванням і активною роллю в них середнього класу. Втім, дуже впливовим чинником, який стимулював прогрес демократії та сучасних форм ринкової економіки країн Заходу, було

те, що він стимулювався з початку ХХ століття, жорстоким змаганням і протистоянням із світовою комуністичною системою. Розпад СРСР і перемога Заходу в «холодній війні» створили умови для визначення місця України в процесах глобальних трансформацій, і місце це, навіть попри кризові явища, — в загальноєвропейській, євроатлантичній цивілізації. Україна володіє унікальними природними умовами, вигідно відрізняючись родючістю ґрунтів, корисними копалинами й сприятливими погодними умовами. До того ж вона володіє розвиненою інфраструктурою і має вихід до моря. Це сприяло тому, що протягом історії територія України була перехрестям не лише міграційних, але й торговельних шляхів. Європейські цінності, що визначають національну ідентичність українського суспільства, спроможні стати опорою для модернізації нашої країни, її політичної системи, економіки, соціального і гуманітарного поля. Євроатлантична родина народів — це надійний дім демократії. Це партнерство, яке витримало випробування на міцність і здатне відповісти на нові виклики. Демократична Україна є його частиною. Коріння України — в Європі. Її історія невіддільна від хроніки континенту. Її культура творилася у єдиному європейському процесі, у ній залишили слід і грецькі поліси на берегах Чорного моря, і постмодернізм кінця ХХ століття. Поглиблення співробітництва з НАТО є невід’ємним елементом європейської інтеграції України. Неможливо говорити про євроінтеграцію, не розвиваючи партнерство з Північноатлантичним альянсом, який залишається важливим фактором європейської та світової політики. Це співробітництво спрямовано також на гарантування безпеки та оборони нашої держави політичними засобами, маючи на меті, зокрема, нейтралізацію потенційних і наявних загроз національним інтересам України. Для України питання європейського вибору не є риторичним. Тому майбутнє відносин України з цими структурами повинно

розглядатися не тільки у контексті реалій сьогодення, але й у контексті можливих змін структурних і функціональних принципів цих організацій та вірогідних трансформацій у ціннісних системах і геополітичних пріоритетах України.

1.1. Створення та еволюція Організації Північноатлантичного договору

Організація Північноатлантичного договору, Північноатлантичний альянс, або НАТО (North Atlantic Treaty Organization) — міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року. Відповідно до статутних документів Альянсу головна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів з використанням політичних і військових засобів. НАТО дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання суперечок, підтримує ці цінності в усьому євроатлантичному регіоні. Засадничим принципом Альянсу є спільність поглядів між північноамериканськими та європейськими членами НАТО, що поділяють однакові цінності та інтереси і віддані справі збереження демократичних принципів, що робить нероздільною безпеку Європи і Північної Америки. Альянс стоїть на захисті своїх країн-членів від загрози агресії: головним військово-політичним принципом організації є система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на напад ззовні.

На сьогодні НАТО залишається найбільш міцним та послідовним у своїх діях політично-воєнним союзом. Історія створення НАТО безпосередньо пов'язана з тими подіями, що відбувалися у світі після Другої світової війни, але спро-

буємо виявити корені НАТО ще глибше. Три рази з часу Французької революції за останні двісті років Європа змогла мирним шляхом змінити основи своєї безпеки, сьогодні континент знову стоїть на порозі таких змін. Перша постнаполеонівська архітектура європейської безпеки була розроблена на Віденському конгресі у 1815 році, що стримувала загрозу великомасштабної європейської війни впродовж 99 років. Молоді Сполучені Штати залишилися збоку, хоча за сорок років брали участь у двох війнах з Англією. Другого разу архітектура європейської безпеки була дещо змінена у Версалі в 1919 році. Центральну роль у цьому процесі відігравав президент Вудро Вільсон, але США поспішили відійти від участі в будь-яких структурах, створених за їх же допомогою. Цей крок сприяв послабленню Америки і призвів до трагічного відновлення загальної війни двадцять років потому. Коли у 1945 році знову настав час перегляду засад європейської безпеки, великі держави спочатку збудували систему, засновану на принципах, проголошених на Ялтинській і Потсдамській конференціях і у статуті ООН. Але вже у 1947 році, зрозумівши, що вона не здатна стримати радянську експансію, лідери західних країн створили більш ефективну структуру колективної безпеки для мирного часу, в основу якої були покладені «доктрина Трумена», «план Маршала», НАТО, атлантичне партнерство і провідна роль Америки. Інтеграційні процеси, що у другій половині ХХ століття поширилися на всі континенти й охопили практично всі сфери суспільного життя, є, цілком очевидно, універсальною закономірністю сучасної епохи у глобальному вимірі. Не минули вони і сфери політичної та військової безпеки, це найяскравіше виявляється в ході утворення військово-політичних об'єднань (союзів), що мають на меті, на відміну від попередніх епох, не підготовку до нових поділів світу, а співробітництво у сфері миру та безпеки. Найефективнішою з нині існуючих організацій такого зразка є Організація Північноатлантичного договору —

НАТО. Зазначимо, що процес її становлення та розвитку був своєрідним доповненням процесу економічної, політичної і культурної інтеграції країн Західної Європи, який набував обертів і фактично став її найважливішою складовою. Такий взаємозв'язаний розвиток економічних, військово-політичних і гуманітарних структур привів до вражаючої зміни соціального та політичного ландшафту Європи, що продемонструвала світові ефективність західної моделі демократії.

Північноатлантичний договір був підписаний 4 квітня 1949 року. В його преамбулі країни-засновники НАТО підтвердили свою рішучість захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права. Саме ці цінності є привабливими для більшості країн Північноатлантичного регіону, що дозволило за цей час збільшити кількість учасників Альянсу з 12 до 30. Означені цінності були абсолютно неприйнятними для Радянського Союзу і теперішньої Росії. НАТО було створене в розпал холодної війни як відповідь на встановлення маріонеткових прорадянських урядів у Східній Європі. Фактично мова йшла про захист Сполученими Штатами Америки післявоєнних європейських демократій від експансії Сталіна. Тоді до складу організації увійшли Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сполучене Королівство та США.

За своєю суттю НАТО — оборонний альянс, що дозволяє вберегти його учасників від можливої агресії ззовні. Ключовою тут є стаття 5 Вашингтонського договору, яка передбачає принцип колективної оборони: напад на одну з держав-членів організації розцінюється як напад на всіх. Завдяки цьому загроза застосування сили проти держави-члена НАТО суттєво знижується.

Підписання Північноатлантичної угоди і створення Альянсу безпосередньо пов'язані з подіями, що відбувалися

у світі після Другої світової війни. Загроза післявоєнного реваншизму в Німеччині, а згодом і агресивна політика СРСР спонукали європейські країни і США шукати нової архітектури європейської безпеки. Зведення «залізної завіси», переворот у Чехословаччині в лютому 1948 року, блокада Радянським Союзом навесні того ж року окупаційних зон Берліна вимагали адекватної реакції. Початком процесу формування оборонного союзу країн Заходу можна вважати зустріч у Брюсселі 4 березня 1948 року представників Бельгії, Великої Британії, Люксембургу, Нідерландів і Франції, на якій обговорювалася англо-французька пропозиція розробки договору про взаємну допомогу. 17 березня 1948 року був підписаний Брюссельський договір. Його метою була спільна протидія можливій у майбутньому агресії зі сторони Німеччини, а також військова кооперація як відповідь на можливу радянську агресію. У разі іноземної агресії, згідно з договором, порівняно невеликі військові сили союзників повинні були діяти спільно. Однак уже на перших зустрічах керівників міністерств оборони союзників, де оцінювались наявні військові ресурси держав-членів союзу, дійшли висновку про їх недостатність і необхідність отримання допомоги, у тому числі від США. Так виникла ідея розширення західного оборонного союзу за рахунок Сполучених Штатів і Канади та створення спільної системи оборони в євроатлантичному регіоні.

Текст майбутнього Договору 12 держав був опублікований 18 березня 1948 року для ознайомлення широкої громадськості. В Договорі наголошувалося на «прагненні жити в мирі з усіма народами та урядами», «сприяти стабільності та добробуту в Північноатлантичному регіоні», рішучості «захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості та верховенстві права». Тому учасники Договору вирішили «об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки». Підго-

товка Договору отримала різкий спротив з боку СРСР, уряд якого 31 березня 1949 року виступив з нотою протесту, де зазначалося, що створюваний союз має агресивну спрямованість і суперечить як статуту ООН, так і існуючим договорам між Радянським Союзом і Великою Британією, Францією та США. У відповідь на це міністри закордонних справ країн-підписантів у заяві від 2 квітня відкинули висловлені звинувачення, наголосивши на суто оборонному характері Альянсу і його відповідності Статуту Організації Об'єднаних Націй. Стаття 1 Договору зобов'язувала його членів «вирішувати всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй». Найважливіше значення мали статті військового характеру. Зокрема, стаття 5 фіксувала, що збройний напад на одну або кількох держав учасниць «вважатиметься нападом на них усіх» і відповідно «кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій стороні або сторонам, які зазнали нападу..., у тому числі застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні». Стаття 7 наголошувала, що цей Договір «не повинен тлумачитися як такий, що будь-яким чином торкається права і обов'язків сторін, котрі впливають для них із Статуту Організації Об'єднаних Націй як держав членів, чи головну відповідальність Ради Безпеки ООН за підтримання міжнародного миру і безпеки». передбачалася також (ст. 10) можливість приєднання до Договору держав, «здатних втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні».

Радянськими джерелами «агресивний» блок НАТО подався як воєнно-політичне угруповання західних держав, створене з ініціативи США і спрямоване проти соціалістичних країн і національно-визвольного руху. Створений у 1955 році так званий Варшавський договір став фактично геополітичною протиположністю НАТО, і конфронтація між цими блоками (холодна війна) тривала до розпаду СРСР.

Північноатлантичний договір був підписаний у Вашингтоні представниками урядів Бельгії, Великої Британії, Данії, Ісландії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Сполучених Штатів Америки та Франції. Після завершення процесу ратифікації Договору всіма учасниками та депонування відповідних документів у США він набув чинності з 24 серпня 1949 року. НАТО народилася як результат нездатності ООН забезпечити мир у світі, тоді, коли СРСР ветоував багато постанов Ради Безпеки цієї організації. Для легітимізації нової організації скористалися 51-м пунктом Статуту ООН, у частині 5 у рамках легітимного колективного захисту.

Підписання Вашингтонського договору в 1949 році стало безпрецедентною подією в сучасній історії. Ця угода не тільки знизила ризик зовнішньої агресії, але й забезпечила поступове зближення європейських країн, які в минулому неодноразово воювали між собою, усунула ризик можливих військових конфліктів між ними. Ці держави стали певною мірою залежати одна від одної, а спільна відповідальність за безпеку створила засади для ефективної співпраці в інших галузях. Але важливість Вашингтонського договору цим не обмежувалась. Він забезпечив партнерські відносини між європейськими членами Альянсу та Сполученими Штатами і Канадою, які стали основою постійного трансатлантичного зв'язку між Європою і Північною Америкою. У 1949 році, коли було засновано Альянс, Радянський союз вважався головною загрозою свободі та незалежності Захід-

ної Європи. Комуністична ідеологія, політичні цілі та методи, військова потужність Радянського Союзу, незалежно від його реальних намірів, не давали можливості жодному уряду Заходу ігнорувати можливість конфлікту. Тому з 1949 до кінця 1980-х головним завданням Альянсу було утримання відповідного рівня військової потужності для захисту його членів від будь-якої форми агресії з боку Радянського Союзу та країн Варшавського договору. Стабільність, яку НАТО забезпечувала впродовж цього періоду, дала можливість Західній Європі відновити своє життя після Другої світової війни, оскільки визначала впевненість та передбачуваність, які є важливими передумовами економічного зростання. У разі вказаної вище агресії, члени Альянсу в якості реалізації права на індивідуальний або колективний самозахист будуть допомагати атакованому члену або членам самостійно і спільно з іншими членами, діючи по необхідності, в тому числі і з застосуванням всіх видів збройних сил, щоб відновити, а потім і підтримувати безпеку в Північній Атлантиці. Але, «діючи по необхідності, в тому числі із застосуванням збройних сил», не обов'язково означає, що інші члени союзу вступають у збройний конфлікт з агресором. У них залишається зобов'язання реагувати, але вибирати спосіб реагування кожна країна союзу може самостійно.

Таким чином, мета НАТО — запевнити всіх учасників союзу в тому, що право на вибір способу реагування не надає права жодній країні союзу залишатися осторонь від активної спільної взаємодії проти будь-якого агресора, що посягнув на територіальну цілісність будь-якого члена або членів союзу. В основі діяльності Альянсу лежить принцип: безпека кожної держави-члена залежить від загальної безпеки всіх країн НАТО. Якщо існує загроза безпеці однієї з країн, це не може не впливати на безпеку інших. Основоположний документ НАТО — Вашингтонський договір, — є документом, підписання якого означає, що кожна

держава-член бере на себе зобов'язання перед іншими дотримуватись цього принципу, поділяти як ризики та відповідальність, так і переваги колективної оборони. Це, зокрема, означає, що багато завдань оборонного планування і забезпечення, які раніше кожна держава вирішувала окремо, тепер є спільними завданнями. Витрати на підготовку та забезпечення ефективної співпраці збройних сил також розподіляються між державами-членами.

Хронологія розширення НАТО: 18 лютого 1952 р. — Греція і Туреччина; 6 травня 1955 р. — Німеччина; 30 травня 1982 р. — Іспанія; 12 березня 1999 р. — Польща, Угорщина і Чехія; 2 квітня 2004 р. — Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія; 1 квітня 2009 р. — Албанія і Хорватія; 5 червня 2017 р. — Чорногорія; 27 березня 2020 р. — Північна Македонія. Незабаром до Альянсу приєднуються раніше традиційно нейтральні Фінляндія та Швеція.

У НАТО на 2022 рік 30 країн: Албанія, Бельгія, Болгарія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Канада, Ісландія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Північна Македонія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Сполучені Штати Америки, Туреччина, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Чорногорія.

У квітні 1992 року у штаб-квартирі НАТО відбулися регулярні зустрічі міністрів оборони держав-членів з новими партнерами, а також спільні засідання військового комітету НАТО за участю міністрів оборони та начальників генеральних штабів збройних сил країн Центральної та Східної Європи. Однією з найважливіших ініціатив Альянсу, яка відкрила нову сторінку в історії становлення сучасної архітектури європейської безпеки, стала програма «Партнерство заради миру». У січні 1994 року на саміті у Брюсселі

керівники держав членів Альянсу проголосили: «Сьогодні ми започатковуємо негайну і практичну програму, яка змінить характер відносин між НАТО і державами, котрі стануть її учасниками. Нова програма, виходячи за межі діалогу і співробітництва, покликана сформувати справжнє партнерство — «Партнерство заради миру» (ПЗМ). До участі в ній запрошувалися держави члени РПАС та інші країни ОБСЄ, які здатні і бажають приєднатися до програми. Північноатлантична рада запропонувала державам-партнерам долучитися до роботи політичних і військових органів у штаб-квартирі НАТО в межах діяльності, пов'язаної з партнерством. Програма проголошувала завдання формування нових відносин безпеки між Північноатлантичним союзом та його партнерами у справі миру. Зусилля її учасників мали спрямовуватись на розширення й активізацію політичного і військового співробітництва в Європі, підвищення стабільності, зменшення загрози для миру. Передбачалися також консультації з будь-яким активним учасником програми, якщо він буде відчувати пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці. Суттєве значення мало і положення про те, що активна участь у «Партнерстві заради миру» буде відігравати важливу роль у процесі розширення НАТО.¹⁵⁸ державам, зацікавленим у партнерстві з Альянсом, пропонувався для підписання рамковий документ, який передбачав співпрацю з ним у досягненні таких цілей: а) сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формуванні військового бюджету; б) забезпечення демократичного контролю над збройними силами; в) підтримання здатності та готовності брати участь у межах, дозволених конституцією, в операціях, здійснюваних під егідою ООН або в межах відповідальності ОБСЄ; г) розвиток співпраці з НАТО у військовій сфері з метою здійснення спільного планування, військової підготовки та навчальних маневрів, покликаних підвищи-

ти їхню спроможність до виконання завдань, пов'язаних з миротворчою діяльністю, пошуковими і рятувальними операціями, гуманітарною допомогою тощо; формування у тривалій перспективі таких збройних сил, які зможуть краще взаємодіяти зі збройними силами Північноатлантичного союзу. Процедура реалізації програми передбачала врахування індивідуальних можливостей і бажань кожного з її учасників щодо масштабів і темпів розвитку співпраці у різних сферах. Після підписання Рамкового документа кожна держава-учасниця подавала власний Презентаційний документ, в якому зазначала окреслені нею заходи, спрямовані на досягнення політичних цілей партнерства і визначені для їх реалізації військові та інші ресурси. НАТО вносила пропозиції щодо конкретної програми співробітництва, враховуючи які кожна держава-партнер розробляла Індивідуальну програму партнерства, де перелічувала заходи, в яких вона планує взяти участь. Після схвалення Індивідуальної програми штаб-квартирою НАТО складалася Робоча програма партнерства, яка і починала виконуватись. Така, на перший погляд ускладнена процедура введення в дію програми ПЗМ засвідчувала гнучкість підходів НАТО до можливостей держав-партнерів, які залежали від дії багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, а також неухильне прагнення Альянсу розпочати реальну співпрацю у військовій сфері, незважаючи на різний ступінь готовності до неї окремих держав. Одночасно демонструвався демократизм відносин між НАТО і державами-партнерами, кожна з яких зберігала повну суверенність у питаннях, пов'язаних з її безпекою. За три роки учасниками «Партнерства заради миру» стали 27 держав Європи та Азії. Однією з перших серед них була Україна, яка приєдналася до програми вже в лютому 1994 року.

У квітні 1999 року на Вашингтонському саміті держава-члени НАТО ухвалили нову Стратегічну концепцію НАТО,

хоча її ключові положення залишилися. У цьому документі зазначалося, що загрози безпеці НАТО, як військового, так і невійськового характеру, в найближчому майбутньому збережуться. Тому НАТО змушена адаптуватися до нових можливих загроз безпеці країн-членів блоку. Згідно зі Стратегічною концепцією НАТО від 1999 року, зоною дій Альянсу може стати будь-яка точка світу, звідки виходитиме небезпека для його членів. Оновлена Стратегічна концепція визначає мету і головні завдання Альянсу в галузі безпеки та забезпечує загальні напрями розробки детальних політичних і військових планів. Вона стала тим офіційним документом, який є основою для трансформації діяльності НАТО (з початку XXI ст.) через зміни у стратегічному середовищі та загрози і ризики для безпеки. Реалізація цієї стратегії була продемонстрована в діях НАТО поза межами своєї договірної зони в Боснії і Герцеговині (з 1995 р.), у Косові (з 1999 р.), у Македонії (з 2001 по 2003 рр.), в Афганістані (з 2003 по 2021 рр.). Для протистояння новим загрозам Альянс запровадив низку ініціатив, спрямованих на адаптацію структур НАТО і вдосконалення військового потенціалу та поглиблення співпраці всередині Альянсу, а також із країнами-партнерами й іншими міжнародними організаціями. Першим елементом адаптації стало створення партнерських відносин у галузі безпеки, спрямованих на розширення зони стабільності в межах Європи. Після розпаду Варшавського договору у центрі Європи утворився вакуум безпеки, тому Альянс запропонував колишнім супротивникам співпрацю в межах відповідних структур НАТО, а пізніше — й механізм приєднання до організації та участі збройних формувань країн-партнерів у операціях з урегулювання криз в Європі. Друга складова стосується дедалі більшого бажання НАТО застосовувати силу в операціях із врегулювання криз та стабілізації, що вперше проявилось на Балканах, а нині проявляється на Близькому та Середньому Сході. Збільшення різновиду й обсягу операцій НАТО викли-

кало внутрішні суперечки в його лавах. Особливо це проявилось під час подій в Іраку, коли Франція і Німеччина не погодилися з діями США та інших європейських членів НАТО й заявили про свою особливу позицію. Третій елемент адаптації НАТО є результатом процесу реструктуризації збройних сил часів холодної війни, який відбувся протягом 1990-х років і привів до розробки сучасних програм радикальної військової трансформації військової структури НАТО. а саме: 1) спроможність розгортання та мобільність перекидання військ до місця конфлікту; 2) самозабезпеченість та логістичне забезпечення під час операцій; 3) підвищення максимальних можливостей сил; 4) забезпечення захисту; 5) консультації, командування та управління силами. У 2000 році був заснований Центр зброї масового знищення (ЗМЗ), у рамках якого країни-члени Альянсу обмінюються інформацією стосовно загрози поширення ЗМЗ і намагаються узгоджувати найбільш прийнятні способи реагування на неї. У зв'язку з терактами (починаючи з 11 вересня 2001 року) в НАТО започатковано аналіз діяльності та робочих процедур, кульмінацією якого стало ухвалення комплексу реформ, ініціатив і програм, які офіційно затверджені лідерами країн Альянсу під час Празького саміту в листопаді 2002 року.

З усіх напрямів трансформації були реалізовані такі: 1) створення сил швидкого реагування НАТО; 2) створення засобів і підрозділів хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного захисту; 3) оптимізація командних структур; 4) створення штабу трансформації Альянсу в Норфолку (штат Вірджинія, США); 5) придбання нових технологій та озброєння.

Новий етап трансформаційних змін Північноатлантичного альянсу був започаткований на Празькому саміті НАТО 2002 року, де були ухвалені рішення, ініційовані колишнім Генеральним секретарем НАТО лордом Джорджем Робертсоном у відповідь на «уроки Косова та 11 вересня» й зосередже-

ні на змінах у потенціалах, місіях і структурах Альянсу. Вперше статтю 5 було задіяно 12 вересня 2001 року, відразу після терористичних нападів на Сполучені Штати 11 вересня. Спочатку задіяння статті 5 було тимчасовим, до остаточного визначення того факту, що напади було спрямовано з-за кордону. Цей факт було підтверджено 2 жовтня, коли офіційні представники США представили Північноатлантичній раді результати розслідування терористичних нападів, які свідчили про задіяння терористичної мережі Аль-Каїда. 4 жовтня члени Альянсу узгодили заходи, спрямовані на забезпечення допомоги Сполученим Штатам, що розпочали кампанію боротьби з тероризмом. Ці заходи передбачали поглиблення співпраці в обміні розвідувальною інформацією, повне відкриття повітряного простору для здійснення необхідних польотів і надання доступу до аеропортів і аеродромів для літаків США та інших членів Альянсу, що брали участь в операції проти тероризму, а також розгортання частини військово-морських сил постійного базування НАТО в східному Середземномор'ї та відправлення літаків системи повітряного попередження і управління (АВАКС) до Сполучених Штатів. На додаток у відповідь на запит США окремі члени Альянсу надали для проведення операції інші ресурси. Допомога передбачала не тільки військову підтримку, але й юридичні та фінансові заходи, спрямовані на створення перешкод на шляху використання фінансових ресурсів терористичними організаціями. Задіяння статті 5 означало, що кожна країна Альянсу після консультацій з іншими союзниками визначає міру своєї участі, зокрема застосування військової сили.

1.2. Структура Альянсу

НАТО є міжурядовою, а не наддержавною організацією. Це союз незалежних, суверенних держав, що об'єдналися в

інтересах спільної безпеки та захисту спільних цінностей. Рішення організації ухвалюються на основі консенсусу. Для полегшення процесу консультацій кожна країна-член НАТО представлена у політичній штаб-квартирі Альянсу в Брюсселі постійною делегацією, що складається з постійного представника, який очолює делегацію, та військового представника.

У штаб-квартирі НАТО в Брюсселі консультації можуть відбуватися на прохання будь-кого з них або за ініціативою Генерального секретаря НАТО без тривалої попередньої підготовки. Механізм консультацій забезпечує безперервність діалогу і достатньо можливостей для обговорення та пояснення позицій, пов'язаних з питаннями, що викликають занепокоєння. Інколи між країнами-членами немає жодних розбіжностей, і прийняття спільного рішення не викликає проблем. Часом певну позицію поділяють більшість країн, а одна чи кілька інших мають протилежну думку. В такому разі учасники зустрічі докладають зусиль, щоб звузити розбіжності і, якщо необхідно, досягти компромісу. Можливо також виникнення розбіжностей, що не підлягають узгодженню. Країни-члени мають суверенне право дотримуватися своєї позиції. Жодній державі Альянсу не може бути нав'язано дії чи рішення, що суперечать її волі, однак загальний дух компромісу і розуміння спільності мети та інтересів створюють клімат, в якому, попри можливі розбіжності, зазвичай існує добра основа для досягнення згоди. Рішення, ухвалені Альянсом, є виявом загальної згоди усіх країн-членів.

Відповідно до статутних документів Альянсу головна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів з використанням політичних і військових засобів. НАТО дотримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання суперечок та

підтримує ці цінності в усьому євроатлантичному регіоні. Зasadничим принципом Альянсу є спільність поглядів між північноамериканськими та європейськими членами НАТО, що поділяють однакові цінності та інтереси і віддані справі збереження демократичних принципів, що робить нероздільною безпеку Європи і Північної Америки. Альянс стоїть на захисті своїх країн-членів від загрози агресії: головним військово-політичним принципом організації є система колективної безпеки, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на напад ззовні.

Основною метою Північноатлантичного альянсу є захист свободи і безпеки його членів у Європі та Північній Америці відповідно до принципів Статуту ООН. Для досягнення цієї мети Альянс використовує як свій політичний вплив, так і військово-потужність, залежно від характеру проблем безпеки, що постають перед державами-членами НАТО. Основними інститутами політики і прийняття рішень в Альянсі є Північноатлантична рада, Комітет оборонного планування і Група ядерного планування. Кожен з них відіграє важливу роль у процесах консультацій і прийняття рішень, які є основою спільного планування і безпеки країн. Рішення, ухвалені цими органами, мають однаковий статус і є узгодженою політикою країн-членів НАТО, незалежно від рівня, на якому вони прийняті. Цим вищим органам підпорядковані спеціальні комітети, які також складаються з офіційних представників країн. Така структура комітетів є базовим механізмом, який забезпечує Альянсу можливість проводити консультації та приймати рішення так, щоб кожна країна була представлена на кожному рівні та в усіх сферах діяльності НАТО. Структури НАТО забезпечують постійний процес консультацій, координації та співпраці між державами-членами щодо політичних, вій-

ськових, економічних та інших аспектів безпеки, а також дають цим країнам можливість активно співпрацювати у невійськових галузях, таких, як наука, інформація, екологія і реагування на надзвичайні ситуації. Рішення в НАТО приймаються на основі консенсусу після обговорення і консультацій з країнами-членами Альянсу. Рішення, прийняте на основі консенсусу, є рішенням, згоду на яке дали і яке підтримали усі країни-члени Організації Північноатлантичного договору. Це означає, що рішення, прийняте НАТО, є виразом колективної волі суверенних держав, які є членами Альянсу. Принцип прийняття рішень на основі консенсусу стосується усіх справ Альянсу. Цей принцип діє на усіх рівнях організації НАТО. У разі незгоди обговорення ведеться доти, доки рішення не буде прийнято, інколи це може призвести до визнання того, що досягти згоди неможливо. Але майже завжди вдається знайти взаємоприйнятне рішення. Консультації є невід’ємною частиною процесу прийняття рішень у НАТО. Вони сприяють комунікації між країнами-членами, чією головною метою є прийняття таких колективних рішень, які відповідають їхнім національним інтересам. Основна частина військових сил та військової інфраструктури належить державам-членам НАТО, залишається під їхнім безпосереднім управлінням і національним командуванням доти, доки не виникне необхідність в їх виділенні цілком (або частково) для вирішення певних військових завдань під загальним союзним командуванням. Збереження адекватної військової спроможності та готовності до колективних дій в інтересах колективної оборони є головною метою Альянсу у сфері безпеки. Оборонне планування є основою усіх операцій НАТО військового характеру. Воно побудоване таким чином, аби збройні сили Альянсу були готові до виконання повного спектру оборонних планів і політики, від звичайного стримування до врегулювання конфліктів, підтримання миру, гуманітарних

операцій та інших оперативних завдань. Структура процесу оборонного планування забезпечується базовими принципами НАТО: політичної солідарності країн-членів, сприяння співробітництву і розвитку тісних зв'язків між ними в усіх сферах, де це забезпечує їхні спільні та індивідуальні інтереси, спільної відповідальності, визнання взаємних зобов'язань, спільної діяльності з утримання адекватної військової потуги на підтримку стратегії та політики.

Ключова роль в оборонному плануванні належить Військовому комітету НАТО. Тісна координація діяльності Міжнародного секретаріату та Міжнародного військового штабу, військового керівництва НАТО й урядів держав забезпечується щорічним обміном інформацією про національні плани. Такий обмін інформацією дає змогу порівняти наміри кожної держави із загальними вимогами НАТО і за необхідності переглянути їх відповідно до нових директив, вимог до модернізації та змін ролей і обов'язків національних збройних сил. Усі ці аспекти постійно переглядаються і контролюються на кожному етапі циклу оборонного планування. Відповідно до рекомендацій за результатами аналізу, міністрами оборони країн-членів кожні чотири роки розробляється документ «Керівні вказівки міністрів», який у разі необхідності оновлюється через два роки. На основі міністерських вказівок розробляються національні плани для збройних сил кожної країни-члена. Розроблені на основі пропозицій з розвитку збройних сил Командуванням об'єднаних збройних сил НАТО з питань трансформації Цільові завдання спрямовані на те, щоб забезпечити командуванню НАТО з операцій можливість виконувати весь спектр оперативних місій, які можуть бути покладені на нього Північноатлантичною радою. Третім етапом циклу планування збройних сил є процес аналізу оборонних питань, який відбувається кожен другий рік і триває протягом року. Він складається з індивідуального і колективного вивчен-

ня й оцінки планів розвитку збройних сил та відповідних фінансових планів країн-членів на індивідуальній основі, шляхом порівняння з еталоном, яким слугують узгоджені Цільові завдання НАТО на десятирічний період. Після тристоронніх зустрічей з представниками кожної країни-члена Альянсу готується проект «Національних розділів». «Національні розділи» вивчаються на багатосторонньому рівні у Комітеті оборонного планування НАТО з метою усунення можливих розбіжностей між національними завданнями і планами розвитку збройних сил і тими, які визначені НАТО. Після цього «Національні розділи» перетворюються на індивідуальні національні додатки до Загального звіту. Загальний звіт також містить звіт Військового комітету щодо військової відповідності нового плану НАТО рівню розвитку збройних сил і ступеня пов'язаних з ним воєнних ризиків. Крім того, Загальний звіт містить розділ, узгоджений з інституціями ЄС та оснований на інформації європейських країн НАТО, в якому визначено ступінь, до якого новий план може відповідати потребам Європейського Союзу у сфері військових сил і засобів.

НАТО — міжурядова організація, члени якої виділяють кошти та ресурси, необхідні для повсякденного функціонування її згідно з Договором: проведення зустрічей, підготовку та прийняття рішень, реалізацію інших завдань у рамках спільних інтересів всіх членів Альянсу. Фінансування навчання і складу національних контингентів здійснюється за рахунок бюджету відповідних держав. Вони ж несуть всі витрати з утримання своїх представництв при НАТО, виплачують платню офіцерам, прикомандированим до штаб-квартири Альянсу. Платня цивільним службовцям виплачується з бюджету НАТО. Всі програми НАТО фінансуються спільно тими державами, які в них беруть участь. Згідно з рекомендацією Уельського саміту НАТО 2014 року, члени Альянсу повинні витратити на оборону не менше 2%

ВВП. Планування ресурсів Північноатлантичного альянсу спрямоване на забезпечення НАТО необхідними можливостями і засобами, здійснюється шляхом спільного фінансування: коли визначається потреба у видатках, між країнами, які можуть брати в них участь, починаються консультації з метою об'єднати ресурси в рамках НАТО. Принцип спільного фінансування на основі консенсусу є одним з фундаментальних принципів Альянсу. Критерії спільного фінансування постійно переглядаються у разі виникнення нових обставин, наприклад, необхідності чітко визначити ті елементи витрат НАТО на підтримання миру, які будуть покриватись з міжнародних бюджетів, і ті, які повинні фінансуватись з національних бюджетів. Спільне фінансування поширюється на цивільний і військовий бюджети НАТО і Програму інвестицій.

Військовий бюджет включає поточні витрати і витрати на утримання, а також капітальні витрати міжнародної військової структури НАТО: Військового комітету, Міжнародного військового штабу, військових агенцій, Верховних командувань НАТО і підпорядкованих їм командувань, системи управління й інформації, науково-дослідних установ та сил раннього повітряного попередження й управління НАТО. З військового бюджету також покриваються видатки на діяльність командних структур під час операцій з реагування на кризові ситуації та місії, які виконує НАТО. Військовий бюджет фінансується переважно міністерствами оборони усіх країн — членів НАТО і контролюється Комітетом військового бюджету. Країни — члени НАТО також фінансують Програму інвестицій у безпеку НАТО. Ця програма використовується для фінансування об'єктів і обладнання, необхідних для забезпечення функціонування Командування НАТО з питань трансформації і Командування НАТО в Європі, оскільки їх утримання виходить за межі вимог щодо національної оборони окремих держав. NSIP також

покриває потреби операцій з реагування на кризові ситуації і військові об'єкти та засоби, такі, як системи інформації та зв'язку, системи повітряного управління і наведення, супутниковий зв'язок, військові штаби, аеродроми, трубопроводи і склади пального, причали, навігаційне обладнання. Програма інвестицій у безпеку фінансується міністерствами оборони країн-членів і контролюється Комітетом інфраструктури. Бюджет НАТО більш ніж на 70 % формують країни-члени ЄС. Таким чином, НАТО — це передусім європейська організація.

В НАТО не існує процедури голосування.
Рішення ухвалюються на засадах консенсусу — спільної згоди.

Цивільна структура НАТО. Найвищим органом прийняття рішень є Північноатлантична рада. Саме вона несе відповідальність за всі рішення Альянсу і є єдиним органом, утвореним на основі Північноатлантичного договору. Рада насамперед є політичним форумом, що об'єднує представників усіх країн-членів для обговорення політичних та оперативних питань. Вона може проводити засідання на різних рівнях і зазвичай збирається раз на тиждень на рівні послів країн-членів, принаймні двічі на рік на рівні міністрів закордонних справ або міністрів оборони і періодично на рівні глав держав та урядів країн НАТО. Незалежно від рівня проведення засідання, рішення Ради мають однакову юридичну силу і відображають позицію урядів усіх країн-членів. Як правило, крім представника, кожен з них має персонал цивільних та військових радників, які представляють свою країну у різних комітетах НАТО. Всередині НАТО було також створено окремі цивільні та військові структури, що займаються політичними та військовими аспектами роботи Альянсу. Ці структури підпорядковані

Північноатлантичній раді — вищому органу прийняття рішень у НАТО. Альянс базується на спільних зобов'язаннях щодо практичної співпраці у галузі оборони та безпеки. В НАТО не існує процедури голосування, і рішення ухвалюються на засадах консенсусу — спільної згоди. Це означає, що політичні консультації є ключовим елементом процесу прийняття рішень. Усі структури НАТО складаються з представників країн-членів, які представляють в альянсі офіційну позицію своїх держав з того чи іншого питання та інформують свої уряди про позиції інших країн альянсу. Хоча політичні консультації в НАТО є суттєвою складовою процесу врегулювання криз і тому часто асоціюються з періодами напруженості та труднощів, вони відбуваються щоденно і дають можливість країнам-членам аналізувати перспективи досягнення згоди та формулювання довгострокової політики. Консультації набувають різноманітних форм. Вони можуть являти собою обмін інформацією та поглядами; інформування союзників про фактичні або заплановані дії чи рішення уряду своєї країни, що торкаються інтересів держав Альянсу; завчасне інформування союзників про такі дії для надання їм можливості прокоментувати або підтримати ці дії; обговорення, спрямоване на досягнення консенсусу щодо запланованих політичних рішень або дій, що повинні супроводжувати їх реалізацію; консультації, що проводяться з метою надання країнам-членам можливості досягти згоди щодо колективних рішень чи спільних дій. Процес консультацій має постійний характер, оскільки представники країн-членів працюють в одному приміщенні.

Економічний комітет зосереджує свою роботу на економічних питаннях, що безпосередньо впливають на політику безпеки. Бюджетні комітети надають Північноатлантичній раді пропозиції щодо управління цивільними та військовими бюджетами, внески до яких надходять від усіх країн-членів. У межах Альянсу відбуваються консультації,

що охоплюють увесь спектр діяльності організації. Конференція національних керівників у галузі озброєнь проводить регулярні засідання, на яких розглядаються політичні, економічні та технічні аспекти розробок та закупівель військового обладнання для сил НАТО. У сфері інформації комітет громадської дипломатії зосереджується на заходах, спрямованих на поширення інформації та краще розуміння Альянсу і його політики як у державах НАТО, так і в країнах-партнерах. Питання, пов'язані з науковою діяльністю та екологічними програмами Альянсу, обговорюються на засіданнях Наукового комітету та Комітету з проблем сучасного суспільства. Інші комітети та групи, такі, як політично-військовий керівний комітет програми «Партнерство заради миру», допомагають здійснювати загальне керівництво заходами співпраці з країнами-партнерами.

Іншим керівним органом НАТО є Комітет ядерного планування, який відповідає за консультації з відповідних питань, що викликають спільне занепокоєння союзників або потребують колективних рішень, але коло питань, що можуть виноситись на порядок денний ПАР, є необмеженим. Комітет оборонного планування — орган, до компетенції якого належать більшість питань оборонного значення, питання планування колективної оборони. Він виробляє директиви для військового керівництва Альянсу і в питаннях, що входять до його компетенції, має такі ж повноваження, як і Північноатлантична рада. Комітет зазвичай збирається на рівні послів, але принаймні двічі на рік його засідання відбуваються на рівні міністрів оборони.

НАТО не має собі рівних, коли йдеться про розгортання військових сил в рамках операцій та місій з метою гарантування безпеки і сприяння миру і стабільності в усьому світі. Загальне керівництво військовою структурою НАТО здійснюється Військовим комітетом, який є вищим військовим органом Альянсу і знаходиться у політичному підпоряд-

куванні Північноатлантичній раді. Комітет надає Альянсу консультативну допомогу з військових питань. Військовий комітет — це найвищий військовий орган НАТО, що працює під політичним керівництвом Північноатлантичної ради, Комітету оборонного планування та Комітету ядерного планування і несе перед ними відповідальність за всю здійснювану в межах Альянсу військову діяльність. Військовий комітет виробляє рекомендації з військових питань для Генерального секретаря та вищих політичних органів НАТО і дає настанови з цих питань головним командувачам Альянсу. До складу комітету входять начальники штабів збройних сил держав-членів НАТО, які проводять засідання щонайменше двічі на рік. Вони ж обирають голову військового комітету, який очолює його повсякденну роботу і представляє комітет на засіданнях вищих політичних органів НАТО, даючи необхідні роз'яснення з усіх питань військового значення. На постійній основі комітет працює у складі військових представників держав-членів Альянсу, призначених начальниками відповідних генеральних штабів. Військовий комітет також здійснює управління стратегічними командуваннями НАТО. Альянс має двох стратегічних командувачів: Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі, штаб якого знаходиться у Монсі (Бельгія), та Верховного головнокомандувача з питань трансформації, зі штабом в Норфолку (США).

Історично склалося (хоча це не зафіксовано в жодному офіційному документі Альянсу), що головнокомандувачі — завжди представники США, а вища посадова особа — Генеральний секретар НАТО — завжди європейець.

Альянс, як уже зазначалося, є міжурядовою організацією. Уряд кожної країни-члена підзвітний своєму парламентові. Підтримка цілей Альянсу з боку демократично обраних представників законодавчої влади має велике значення. Парламентська асамблея НАТО є міжпарламентським фору-

мом країн Альянсу, що об'єднує європейських та північноамериканських законодавців для обговорення питань, що викликають спільний інтерес чи занепокоєння. Асамблея є цілком незалежною від НАТО і забезпечує зв'язок між парламентами союзників та Альянсом, що сприяє врахуванню потреб НАТО в процесі законотворення. Це також слугує постійним нагадуванням про те, що міжурядові рішення, які приймаються в НАТО, остаточно залежать від політичної підтримки в руслі національних демократичних процесів. Парламентська асамблея НАТО має також широкі контакти з парламентами країн-партнерів, які надсилають своїх представників для участі у консультаціях та обговореннях.

Військова структура НАТО. Розвиток військового потенціалу необхідний для виконання основоположних завдань НАТО: колективної безпеки, врегулювання криз і спільної безпеки. Це дає Альянсу змогу відігравати провідну роль у підтриманні безпеки в світі, зважаючи на нові геостратегічні виклики. Збройні сили країн НАТО завжди були сильною стороною Альянсу. Їхня підготовка, оснащення, оперативна сумісність та досвід — усе це здобутки, досягнуті під керівництвом інтегрованої командної структури. Директор Міжнародного військового штабу має звання генерал-лейтенанта і затверджується на підставі рішення Військового комітету. Об'єднана військова структура НАТО складається з мережі вищих і нижчих військових командувань, яка охоплює всю зону дії Північноатлантичного договору. Об'єднані збройні сили Альянсу покликані гарантувати безпеку і територіальну цілісність держав-членів, підтримувати стабільність і баланс сил у евроатлантичному регіоні, сприяти врегулюванню криз і загальною забезпечувати оборону території, на яку поширюється дія Північноатлантичного договору. Об'єднана військова структура Альянсу є інструментом, що забезпечує переваги колективної оборони і переваги щодо економії ресурсів. Го-

ловними характеристиками об'єднаної структури є спільне планування збройних сил та оперативне планування, багатонаціональні формування, розміщення військ поза межами їх національних територій, спільні стандарти у військовій техніці, матеріально-технічному забезпеченні та військовій підготовці, процедурі консультацій тощо. До об'єднаної військової структури Альянсу належать війська всіх держав-членів НАТО, за винятком Ісландії (яка взагалі не має армії). Збройні сили НАТО поділяються на три категорії: сили негайного і швидкого реагування, головні сили оборони і сили нарощування. В ході розпочатого у 90-х роках переходу до нової структури збройних сил Альянсу та вдосконалення системи військового командування стратегічну сферу дії Північноатлантичного договору було поділено між двома Головними командуваннями НАТО та Регіональною канадсько-американською групою планування. Головнокомандувач в Європі очолює об'єднане оперативне командування, якому підпорядковано збройні сили, виділені країнами-членами у розпорядження НАТО. Отже, він несе відповідальність за всі операції Альянсу, незалежно від місця їхнього проведення, і водночас є командувачем збройних сил США в Європі. Роль Верховного головнокомандувача з питань трансформації є суто функціональною, він несе відповідальність за хід та результати процесу трансформації збройних сил та оборонних ресурсів Альянсу. Розподіл повноважень між двома командувачами раніше здійснювався за географічною ознакою: Головнокомандувач у Європі керував європейськими операціями НАТО, а Головнокомандувач в Атлантиці відповідав за операції у регіоні Атлантичного океану. Спрощення військової командної структури було запропоноване й ухвалене під час Празького саміту в листопаді 2002 року.

Роль Генерального секретаря НАТО. Генеральний секретар підтримує та спрямовує процес консультацій та

прийняття рішень в усіх структурах Альянсу. Він є головою Північноатлантичної ради та головних комітетів НАТО і має значний вплив на процес прийняття рішень. Генеральний секретар може пропонувати питання для обговорення і використовувати свою посаду незалежного та неупередженого голови для спрямування обговорень на досягнення консенсусу в загальних інтересах Альянсу. Водночас Генеральний секретар не має повноважень одноосібно приймати рішення щодо політики Альянсу і може діяти від імені НАТО лише в межах, узгоджених урядами країн-членів. Він також є головним речником Альянсу й очолює Міжнародний секретаріат, що підтримує роботу країн-членів на рівні комітетів Альянсу.

Маючи таку розвинену структуру, Альянс досяг істотного успіху у забезпеченні наявності у НАТО потенціалу, необхідного для гарантування захисту цивільного населення, проведення операцій з урегулювання криз та зміцнення спільної безпеки.

1.3. Принципи та механізми діяльності НАТО

Основним принципом діяльності НАТО, як зазначається в концептуальних документах, є загальне прагнення суверенних держав і їхнє співробітництво у забезпеченні неподільної безпеки всіх союзників. Солідарність держав Альянсу, втілена у повсякденній і результативній роботі в політичній і військовій галузях, є запорукою того, що жодному членові Альянсу не доводиться покладатися лише на свої власні зусилля при розв'язанні головних проблем безпеки. Внаслідок цього у кожного з них, попри існуючі відмінності їхнього становища та національних військових потенціалів, з'являється відчуття однакової безпеки, що сприяє загальній стабільності в Євроатлантичному регіоні.

Основні робочі принципи НАТО ґрунтуються на спільних політичних зобов'язаннях і прагненні до практичної співпраці між державами-членами. Оскільки спільна безпека є неподільною, то й всі проблеми, пов'язані з нею, розв'язуються спільно. Кожна з держав НАТО при цьому зберігає суверенну відповідальність за власну безпеку, але має змогу краще задовольнити потреби у цій галузі з допомогою колективних зусиль Альянсу, одним з найважливіших робочих принципів є спільне ухвалення рішень на основі консенсусу.

Організаційно-правове забезпечення функціонування НАТО. В Договорі про створення Північноатлантичного альянсу сторони зобов'язалися: вирішувати всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість; утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй; сприяти подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту; намагатися усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці; сприяти економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору.

Альянс активно взаємодіє з іншими міжнародними організаціями.

Організація Об'єднаних Націй є для НАТО одним з ключових партнерів у питаннях формування і збереження системи колективної безпеки. Тісна співпраця між Альянсом та ООН є важливим елементом у розвитку міжнародного «комплексного підходу» до врегулювання кризових ситуацій. Обидві організації поділяють принципи важливості підтримання

міжнародного миру та безпеки і плідно співпрацюють у цій сфері з початку 1990-х. Саме резолюції Ради Безпеки ООН дали НАТО мандат на проведення операцій з підтримання миру на Балканах і в Афганістані, а також забезпечують правові рамки діяльності Тренувальної місії НАТО в Іраку. Впродовж останніх років співпраця між НАТО і ООН вийшла за межі їхньої спільної діяльності на Західних Балканах і в Афганістані. Відносини між двома організаціями постійно розвиваються як на політичному, інституційному, так і на практичному рівнях. У вересні 2008 року ООН і НАТО створили основу для розширення консультацій та співпраці, що дозволило їм більш ефективно боротися із загрозами і викликами. Співпраця зі спеціалізованими установами ООН виходить за межі розв'язання кризових ситуацій, торкається широкого кола питань, зокрема цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій та цивільно-військової співпраці.

З передачею відповідальності від Західноєвропейського союзу до ЄС відносини між НАТО та Європейським Союзом набули нового виміру, що знайшло відображення в порядку денному обох організацій. Гельсінська зустріч Ради Європейського Союзу у грудні 1999 року визначила головну мету для держав-членів ЄС — створити формування у складі до 60 тис. військових, спроможне до розгортання та виконання (впродовж принаймні одного року) комплексу операцій, пов'язаних з так званими Пітерсберзькими завданнями, визначеними в Амстердамському договорі 1997 року. Ці завдання охоплюють проведення гуманітарних, рятувальних та миротворчих операцій, а також місії бойових формувань, спрямовані на врегулювання кризових ситуацій та підтримку миру. Роль цих формувань полягає у здійсненні військових операцій під проводом ЄС для реагування на міжнародні кризи за умов, коли НАТО в цілому не бере військової участі в операції (формат «Берлін-плюс»). Співпраця

НАТО-ЄС бере початок від 24 січня 2001 року, коли тодішній Генеральний секретар Альянсу лорд Робертсон і представники країни, що тоді головувала в ЄС, обмінялися листами, в яких визначалися аспекти співпраці і формат проведення консультацій між двома організаціями. Обидві організації погодилися, що вони розвиватимуть процес консультацій і співпрацю у вирішенні питань, що становлять спільний інтерес і стосуються безпеки, ефективної оборони і врегулювання криз, з метою забезпечення адекватного військового реагування Центром координації реагування на катастрофи і Управлінням ООН з координації гуманітарних справ. 17 березня 2003 року були підписані домовленості «Берлін-плюс», що стало основою для практичної співпраці двох організацій у галузі врегулювання кризових ситуацій, забезпечення доступу до колективних ресурсів і потужностей НАТО для очолюваних ЄС операцій, в яких Альянс як організація не бере участі. Декларація НАТО-ЄС про Європейську політику безпеки і оборони не лише гарантувала доступ ЄС до ресурсів планування НАТО для проведення власних військових операцій, але і підтвердила такі політичні принципи стратегічного партнерства, як: ефективні спільні консультації; рівність і належна повага до незалежності ЄС і НАТО у процесі прийняття рішень; повага до інтересів країн-членів ЄС і НАТО; узгоджена, прозора і координована розробка вимог військової спроможності, спільних для двох організацій. Під впливом розгортання взаємодії між Альянсом та ЄС з'явилася стаття 42 в Лісабонському договорі Європейського Союзу від 13 грудня 2007 року. В ній зокрема вказано, що спільна політика безпеки та оборони є невід'ємною частиною спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Це надає Союзу оперативний потенціал, який базується на цивільних і військових активах. Союз може використовувати їх у місях за межами Союзу для підтримання миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки відповідно до

принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй. Виконання цих завдань здійснюється з використанням можливостей, наданих державами-членами. Загальна політика безпеки та оборони включає поступове формування спільної оборонної політики Союзу. Це приведе до спільної оборони, коли Європейська рада, діючи одногolosно, ухвалить таке рішення. У цьому випадку вона рекомендує державам-членам прийняти таке рішення відповідно до їхніх відповідних конституційних вимог.

Політика Європейського Союзу відповідно до цього розділу не завдає шкоди специфічному характеру політики безпеки та оборони певних держав-членів і поважає зобов'язання певних держав-членів, які бачать, що їхня спільна оборона реалізується в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), відповідно до Північноатлантичного договору і є сумісною із спільною політикою безпеки та оборони, встановленою в цих рамках. Держави-члени надають Союзу цивільний і військовий потенціал для реалізації спільної політики безпеки та оборони, щоб сприяти досягненню цілей, визначених Радою. Ті держави-члени, які разом створюють багатонаціональні сили, можуть також зробити їх доступними для спільної політики безпеки та оборони. Держави-члени повинні поступово вдосконалювати свій військовий потенціал. Агентство у сфері розвитку оборонної спроможності, дослідження, придбання та озброєння визначає оперативні вимоги, сприяє заходам для задоволення цих вимог, визначенню та, за необхідності, впровадженню будь-яких заходів, необхідних для зміцнення промислової та технологічної бази оборонного сектору, бере участь у визначенні європейської політики щодо потенціалу та озброєнь, а також допомагає Раді в оцінці покращення військового потенціалу. Рішення, що стосуються спільної політики безпеки та оборони, у тому числі ті, що ініціюють місію, зазначену в цій статті, приймаються Ра-

дою одногосно за пропозицією Верховного представника Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки або за ініціативою з боку держави-члена. Високий представник може запропонувати використання як національних ресурсів, так і інструментів Союзу разом з Комісією, якщо це необхідно. Рада може доручити виконання завдання в рамках Союзу групі держав-членів з метою захисту цінностей Союзу та обслуговування його інтересів. Ті держави-члени, чия військова спроможність відповідає вищим критеріям і які взяли на себе більш обов'язкові зобов'язання один перед одним у цій сфері з метою виконання найвимогливіших місій, повинні встановити постійне структуроване співробітництво в рамках Союзу. Принциповим положенням цієї статті є згадка про певний аналог 5-ї статті Північноатлантичного договору. Якщо держава-член є жертвою збройної агресії на її території, інші держави-члени зобов'язані надавати їй допомогу всіма доступними способами відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Це не завдає шкоди специфічному характеру політики безпеки та оборони певних держав-членів. Зобов'язання та співпраця в цій сфері повинні узгоджуватися із зобов'язаннями в рамках Організації Північноатлантичного договору, яка для тих держав, які є її членами, залишається основою їхньої колективної оборони та форумом для її виконання.

НАТО і Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). НАТО і ОБСЄ здійснюють спільну діяльність з метою зміцнення безпеки і стабільності в регіоні і співпрацюють на політичному та оперативному рівні у сфері врегулювання криз, безпеки кордонів, роззброєння, боротьби з тероризмом тощо. Політична основа співпраці між НАТО та ОБСЄ виражена у Стратегічній концепції Альянсу від 1999 року: встановити відносини співпраці з іншими організаціями, які доповнюють і посилюють одна одну. У своїй співпраці обидві організації керуються платформою спільної безпеки,

прийнятою на Стамбульському саміті ОБСЄ у 1999 році. Платформа закликає до посиленої співпраці між міжнародними організаціями з використанням ресурсів міжнародного співтовариства в ім'я демократії, процвітання і стабільності в Європі і поза її межами. Вона передбачає спільні зустрічі організацій з метою обговорення практичних і політичних питань. У травні 1999 року ЄС ініціював створення Пакту стабільності, який був офіційно затверджений на міжнародній конференції в Кельні 10 червня 1999 року і переданий під егіду ОБСЄ. Пакт стабільності має за мету забезпечити тривалий мир, процвітання і стабільність у Південно-Східній Європі за допомогою цілісних і скоординованих зусиль, об'єднавши країни регіону та інші зацікавлені держави й організації, які можуть зробити свій внесок у цей процес. Він передбачає створення механізмів координації спільних дій.

Організація Північноатлантичного договору в системі колективної безпеки. Сучасному світові властивий цілий спектр глобальних проблем, до яких, як вже до традиційних, відносять енергетичну, екологічну, продовольчу, демографічну, безпекову. Вже так історично склалося, що вирішення проблем безпекового характеру безпосередньо пов'язано передусім з діяльністю НАТО як ключового гаранту в системі колективної безпеки. Така ситуація виникла не в один момент, вона складалася десятиліттями в умовах значного зниження спроможності незалежних суверенних держав, передусім Євроатлантичного регіону, визначати напрями, часові рамки і темпи політичних змін та розвитку як у власних межах, так і у світі загалом.

Питання для самоперевірки

1. Які умови і чинники були вирішальними при створенні Організації Північноатлантичного договору?
2. Які історичні передумови утворення НАТО?
3. Коли було засновано НАТО?

4. Які основні цілі створення НАТО?
5. Розвиток та становлення Альянсу.
6. Основні аспекти трансформації НАТО в умовах формування нового середовища безпеки.
7. Назвіть статтю, якою регулюється процес вступу до Альянсу.
8. Розкрийте зміст процесу розширення Альянсу.
9. Поясніть основні критерії програми «Партнерство заради миру»
10. Коли було прийнято нову Стратегічну концепцію НАТО?
11. Охарактеризуйте військову структуру НАТО.
12. Чи достатній наявний потенціал НАТО, необхідний для гарантування захисту цивільного населення, проведення операцій з урегулювання криз та зміцнення спільної безпеки?
13. Проаналізуйте основні принципи діяльності НАТО.
14. Охарактеризуйте організаційно-правове забезпечення функціонування НАТО.
15. Чи дотримується НАТО своїх зобов'язань щодо розширення сфери стабільності та безпеки в Євроатлантичному регіоні?
16. Назвіть основні завдання НАТО у галузі безпеки.
17. Що послужило основою постійного трансатлантичного зв'язку між Європою і Північною Америкою?
18. Як ухвалюються рішення в НАТО?
19. Яка роль Північноатлантичної ради у прийнятті рішень?
20. Поясніть суть системи колективної безпеки.
21. Як фінансуються витрати на оборону в НАТО?
22. Яка роль євроатлантичного партнерства у боротьбі з тероризмом?

Тема 2.

ІСТОРИЧНІ, ІДЕОЛОГІЧНІ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО ПОКЛИКАННЯ УКРАЇНИ

- 2.1. *Історичне підґрунтя євроатлантичної інтеграції України*
- 2.2. *Агресивна Росія як головний геополітичний чинник євроатлантичної інтеграції України*

Ідея європейського покликання, за прикладом країн Центрально-Східної Європи, на наш погляд, принципово відрізняється від доволі аморфної ідеї «європейського вибору», «європейської України», України як «невід'ємної», «споконвічної» частини Європи. Попри те, що на практиці всі ці терміни вживаються як синоніми, саме європейське покликання є найбільш доречним. Європейське покликання адсорбує самоусвідомлення України в контексті модерної Європи, поєднуючи його із практичною настановою, яка і полягає в організації процесу набуття членства в європейських та євроатлантичних структурах. Спорідненість завдань дозволяють об'єднувати цілі європейської (Євросоюз) та євроатлантичної (НАТО) інтеграції в межах однієї суспільно-політичної ідеї. Висловлення підтримки європейським та євроатлантичним прагненням України на початку XXI століття свідчить про певний консенсус серед більшості політичної еліти. Певною мірою всі ці прагнення мали сут-

теву тенденцію на трансформацію в якості новітньої української національної ідеї.

2.1. Історичне підґрунтя євроатлантичної інтеграції України

Європейський та євроатлантичний простір є унікальним і найбільш складним з сучасних геополітичних утворень. Він, як певна цілісність, виник в останні роки, об'єднав колишніх основних антагоністів — Захід і Схід — і увібрав в себе складні проблеми постконфронтаційних геополітичних трансформацій. Незалежна Україна об'єктивно потрібна новій Європі, новій системі континентальної безпеки. Поширення НАТО на Схід відповідає основним стратегічним інтересам України, а саме: інтеграція в євроатлантичні структури, отримання надійних міжнародних гарантій безпеки. Для України питання євроатлантичного вибору не є риторичним. Наша вітчизняна історія наводить чимало яскравих прикладів, які переконливо свідчать, що за своїми історико-культурними, ментальними джерелами Україна завжди належала до Європи. Саме історичним досвідом та прагненням України повернути свою ідентичність як повноправної європейської держави насамперед керувалося політичне керівництво держави при визначенні стратегічної мети зовнішньої політики Української держави — інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. Європейський та євроатлантичний вибір — це єдиний прийнятний шлях магістрального розвитку України, що відповідає її національним інтересам, волевиявленню народу, який прагне, врешті, повернутися до європейської спільноти, надійно забезпечити своє майбутнє у єдиній демократичній і процвітаючій Європі. Він є логічним і безальтернативним результатом процесу утвердження

незалежності нашої держави, формування її зовнішньополітичного курсу.

Україна новітньої доби є формально молодим суб`єктом політичних та економічних відносин на геостратегічному просторі Європи і світу, проте має глибокі коріння європейського та євроатлантичного покликання. Побіжний перегляд карти доісторичної Європи переконує, що протягом тисячоліть, іще від пізнього палеоліту і неоліту, приблизно сучасним українсько-російським кордоном проходила межа між різними цивілізаційними типами буття людини. Іншими словами, від прадавніх часів у геопросторі Північного Причорномор`я формувався специфічний ментальний, етнічний, культурний і геополітичний тип суспільства. Всі пізніші тутешні протодержавні поліетнічні утворення — киммерійські, скіфські, сарматські, праслов`янські (I тис. до Р.Х. — I тис. по Р.Х.) — виникали на тому ж цивілізаційно-геополітичному стрижні.

З античних часів сучасні українські землі були невід`ємною складовою частиною євроатлантичної цивілізації.

Українські землі з прадавніх часів були межах античної парадигми (витоків євроатлантичної цивілізації).

Наприкінці VI століття до Р.Х. скіфам вдалося зупинити експансію Персидської держави Дарія I.

Перший детальний опис вітчизняної території був здійснений «Батьком історії» Геродотом в V столітті до Р.Х.

Античні поліси на півдні сучасної України були впливовим чинником тодішньої модернізації Північного Причорномор`я. Саме скіфським хлібом був забезпечений розквіт класичної еллінської цивілізації. Вихідці зі Скіфії здійснювали функції охорони громадського порядку в Афінах за часів піднесення демократичної системи правління.

Другий Римський Папа Св. Климент був засланий до Херсонесу і в Інкермані заснував перший на вітчизняній території монастир. Понтійські царі боронили східні кордони Римської держави, а Сарматський легіон захищав інтереси Риму в далекій Британії.

На всіх етапах розвитку людської цивілізації економічні чинники відігравали значну роль у взаєминах між країнами і народами; формували живу тканину міждержавних відносин, наповнюючи їх реальним змістом; створювали можливості для широкого взаємообміну надбаннями матеріальної і духовної культури. Неупереджений аналіз подій останнього тисячоліття засвідчує, що українська присутність в Європі була явищем цілком природним та органічним.

Вважається, що домінуюча роль при цьому належала економічній складовій. Слід зазначити, що, через своє географічне та геополітичне положення, Україна зазнавала і по-різному інтегрувала перехресні впливи азіатсько-кочового, орієнтально-візантійського та західноєвропейського світів. І все ж вирішальним вектором соціокультурної і політичної орієнтації країни була західна європейська цивілізація. Свого часу Михайло Грушевський, класик українського державотворення, зауважував, що український народ є народом західної культури — одним з найбільш багатих східними, орієнтальними впливами, але все-таки по всьому складу своєї культури і свого духу народом західним. Такий висновок ґрунтувався на вивченні історії України в її органічних і різноманітних зв'язках із західним світом саме як важливого компонента загальноєвропейського історичного процесу. Порівняльна характеристика соціально-економічних і політичних структур, створених українським народом на всіх етапах історичного розвитку, свідчить, що за багатьма напрямками Україна йшла схожим з країнами Централь-

ної та Західної Європи шляхом. На це вказують схожість внутрішніх соціально-економічних устроїв Русі і країн Європи та розгалужені торгові зв'язки між ними. Після розпаду Київської держави численні контакти з країнами Центральної і Західної Європи підтримувало Галицьке і Волинське князівства, які об'єднали значну частину земель Київської Русі і протягом середини XIII ст. — середини XIV ст. в окремі періоди існували як єдина держава. Київське князівство середини XIV — другої третини XV ст. під егідою Гедиміновичів, до складу якого входила певна частина українських земель, також вписується у західноєвропейський політичний та економічний контекст. У цей період на українських землях розвивається велика торгівля, що велася традиційними шляхами. Насамперед слід відзначити такі торгові центри, як Київ, Львів, Кам'янець, Луцьк. Від Києва сухоходом через Володимир, Краків, Прагу проходив шлях до Баварії, Рейнської землі, Англії, Франції та Іспанії. Через Прип'ять, Буг і Німан лежав шлях до Балтійського моря і Саксонії. У Львові зосередилася діяльність численних представників купецьких родин Генуї, Флоренції, Венеції, багатьох торговельних і банківських підприємств. Яскраву сторінку у прилучення України до європейських цінностей вписало козацтво. До того ж слід додати, що південь України, зокрема Крим, був об'єктом різноманітних інтересів середньовічних італійських торговельних республік, особливо Генуї. У кінцевому підсумку за Україною, незалежно від форми правління, суспільного ладу чи історичного етапу, міцно закріпився імідж європейської житниці. Водночас було б неправильно зводити можливість співробітництва України з Європою до одного, хоч і важливого, економічного напрямку. Геополітика є основним чинником, що встановлює тотожність країн Центрально-Східної Європи і України.

Євроатлантичне покликання адсорбує самоусвідомлення України в контексті модерної Європи, поєднуючи його

із практичною настановою, яка і полягає в організації процесу набуття членства в європейських та євроатлантичних структурах. Національна ідея складається з чітко сформульованої мети, до якої прагне національна воля. Національна ідея є могутнім чинником життя, в ній органічно поєднані інтелект з народним інстинктом, національне світовідчуття з національною психікою, «душею нації». Національна ідея відображає глибинний рівень національної свідомості, сукупність ціннісних настанов нації, визначає напрям мислення народу, його здатність відчувати і діяти співзвучно національним інтересам. Проявляючись як своєрідний духовний склад народу, його менталітет, формуючись під впливом традицій, культури, соціальних структур, усього історичного середовища національного буття людини, і водночас впливаючи на них, національна ідея стає джерелом культурно-історичної динаміки нації, визначальним чинником її політичного життя. Національна ідея як найбільш проста і доступна форма суспільного об'єднання людей самоутверджує націю, забезпечуючи їй єдність, свободу та незалежність. Зростання соціальної ролі національної ідеї пояснюється секуляризацією сучасного життя, розширенням демократії, відродженням духовності і культури нації. Національна ідея — ідеологічне підґрунтя ідентифікації народу. Без національної ідеї не може сформуватися нація, а без нації — держава. Європейські нації довели, що завдяки національній ідеї формується дух нації, спрямований на творення власної держави — держави самодостатньої, яка розвивається на основі внутрішніх джерел самотворення. Національна ідея в сучасних європейських країнах базується на самодостатності, засадах внутрішнього розвитку. Слід усвідомлювати, що Україна може ствердитися у світі лише на основі саме такої національної ідеї. Національна ідея покликана виконати щонайменше п'ять соціально мобілізуючих функцій: визначити місце нації у глобальному просторі та часі, витоки нації та

її історичні ідентифікатори, обґрунтувати загальносуспільну стратегію розвитку і зрозумілий та достатньо привабливий образ як близького в часі, так і більш віддаленого майбутнього; віднайти зв'язки між загальноприйнятими національними вартостями та вартостями кожної із соціальних груп зокрема і так само — із загальнолюдськими вартостями, забезпечити внутрішній та зовнішній вектори порозуміння й злагоди, обґрунтувати право владних структур на керування суспільством і зовнішню репрезентацію нації. Нація — це природна, вічна категорія; це суспільно-політична вартість; це жива, самобутня, духовно та органічно сплетена спільнота, це невід'ємна єдність усіх прошарків і всіх поколінь «живих, мертвих і ненароджених», спаяних спільною волею жити самостійним життям у власній державі.

Історико-психологічні коріння української вираженості у прийнятті рішень, толерантності міжособистих та міжнаціональних взаємин, господарності з певною заощадливістю мають витoki в особливостях життєдіяльності українського народу. Відповідно формувались багато в чому схожі психічні особливості національного характеру абсолютної більшості українців. Українському народові властива індивідуальна форма цілепокладання та особиста відповідальність за наслідки реалізації цілей. Це є передумовою появи людини, здатної до свідомого створення громадянського суспільства. За думкою академіка О.Киричука, держава постає там, де сильно розвинуте волевиявлення, де є відповідна динаміка, яка б зуміла пов'язати рівнобіжні «або й розбіжні» змагання сильних індивідуальностей, як це ми бачимо в Європі, або там, де пасивний та байдужий загаль не вміє протистояти волі деспота і кориться його волі, як у Росії. Ми, належачи до Європи, надто віддалилися від неї, щоб розвинути в собі вольовий потенціал, потрібний для побудови власної держави, але й не наблизились настільки до Азії, щоб віддати себе власному деспотові. Основний принцип життєдіяльності українця —

«свій до свого по своє» — дуже влучно віддзеркалює прадавнє прагнення бути власником, господарем, хазяїном. До речі, варто підкреслити одну характерну особливість: становлення української ментальності не залежить від чистоти етнічного походження. На українській землі завжди перемагає український елемент, спонукаючи національне визначення людини як представника української нації. Розміщена в самому серці Європи, маючи вдале географічне розташування та багаті природні ресурси, Україна є своєрідним буфером між агресивною Росією та західним світом. Вона була змушена постійно виявляти дихроїзм у своїй політичній діяльності під впливом детермінант, які не завжди віддзеркалювали суто українські національні інтереси. Свого часу В'ячеслав Липинський зауважував, що «основною різницею України від Москви єсть не мова, не плем'я, не віра... а інший, витворений віками, устрій політичний, інший... метод організації правлячої верстви, інше взаємовідношення верхів і низів, держави і громадянства». Класик українського відродження Микола Хвильовий висунув досить гучний лозунг: «Геть від Москви, дайош Європу!». Росії іманентне вічне хитання, роздвоєння та неприйняття ні західних, ні східних стандартів та цінностей. Національна ідея, отже, не є чимось сталим, незмінним, раз і назавжди даним. Вона, як і будь-яке духовне утворення, має свою історію та логіку розвитку.

Україна є центральноевропейською країною. Наприклад, тяга до гетьманства у поляків, чехів, угорців розвинута не менше, ніж в українців. Справді, вони всіма силами прагнули вирватись із Організації Варшавського договору, де верховодив «старший брат», і розбіглись з нього за першої ж можливості. Але ті ж поляки, словаки, чехи, болгари, румуни, угорці радо пішли в інше об'єднання — НАТО, побудоване на інших принципах. Тобто річ не так у гіпертрофованому бажанні гетьманувати, як у природі та принципах об'єднання.

Ефективність будь-якої організації визначається не тим, як вона функціонує у сприятливих умовах, а тим, як реагує на труднощі. Це повною мірою стосується Організації Північноатлантичного договору. Незважаючи на розбіжність позицій, члени Альянсу підтверджують своє відповідальне ставлення до зобов'язань, визначених договором, і готовність до їх виконання.

Звичайно, бажано було б вирішити проблему швидше і без суперечок, але найважливішим є кінцевий результат. Саме демократична різноманітність поглядів давала і дає НАТО можливість ефективно працювати в добрі й важкі часи, і саме завдяки такому підходу члени Альянсу змогли досягти консенсусу щодо багатьох важливих питань. Деякі експерти з питань безпеки висловлювали сумніви щодо спроможності НАТО функціонувати ефективно за наявності великої кількості членів Альянсу. Безперечно, відтепер за більшим столом члени Північноатлантичної ради будуть висловлювати більше поглядів. Але, як свідчить досвід попередніх раундів розширення НАТО, більше поглядів не обов'язково означає більше суперечок. Жодна із запрошених в останні роки країн не може похвалитися вражаючим військовим потенціалом, проте кожна з них володіє певними ресурсами, які мають цінність для НАТО. Ще важливіше те, що вони принесли з собою ентузіазм, готовність за потреби взяти на себе ризик і розуміння важливості трансатлантичного Альянсу. НАТО, що базується на таких сильних політичних засадах, залишатиметься ефективною організацією незалежно від кількості членів. Наступні роки будуть складними для нових членів НАТО. Однак головний результат — активне членство в Альянсі — вартий того, аби докласти необхідних зусиль.

Членство в НАТО стало вагомим досягненням для всіх країн Центрально-Східної Європи. Одним з ключів до успіху

країн цього регіону в 1990-ті роки була їхня здатність реформуватись глибше і швидше, ніж багато хто на Заході вважав за можливе. Але сьогодні треба більш тверезо підходити до оцінки шкоди, завданої цим країнами десятиліттями комуністичного правління і того, наскільки далеко вони відстали від Заходу і будуть ще довго відставати. Більше того, в суспільствах, які активно підштовхувались до змін протягом останніх десятиліть, спостерігаються ознаки втомленості від реформ. Результати реформ нерівномірні, а плоди прогресу нерівно розподіляються. Широкомасштабна корупція підриває привабливість капіталізму, а не завжди однаково для всіх переваги від ринкової економіки продовжують підгодовувати ностальгію за захищеністю з боку соціалістичної держави, принаймні серед деяких кіл. Чим міцніші внутрішні економіка і політика цих країн, тим краще вони будуть підготовані до конструктивної ролі при розв'язанні питань зовнішньої політики в Європі і через Атлантику. Так само міцна і дієва європейсько-трансатлантична мережа допомагає підсилити і консолідувати прогрес внутрішній. У 1990-х роках можна знайти багато добрих прикладів, коли в цих країнах прогрес в одній сфері підживлював і посилював прогрес в інших.

Однак існує й протилежне. Щодо України, то необхідно ще раз підкреслити, що поняття «європейська та євроатлантична інтеграція», «європейський вибір» вже давно стали в Україні доволі популярними. Для більшості українців поняття «Європа» стало відповідником високого рівня життя. Загалом європейська інтеграція зайняла у нашій уяві місце, яке колись займала побудова будівництво «світлого комуністичного майбутнього». Проте впровадження європейських принципів життя — процес не з легких. Але альтернативи йому немає, якщо ми хочемо, нарешті, гідно жити. Одна з головних ознак європейськості — підконтрольність влади громадянам. Це передбачає прозорість дій керівництва, не-

залежність медій, діяльність партій і депутатів в інтересах виборців. Для інтеграції до євроатлантичної спільноти необхідна наявність громадянського суспільства — мережі активних громадських організацій, дієвого місцевого самоврядування, етнічної, мовної та релігійної толерантності. Але для досягнення бажаних результатів треба змінити, передусім, нашу ментальність. Влада повинна нарешті почати поважати своїх громадян. На захист останніх від сваволі урядовців мають бути спрямовані закони. Від решти європейців українці відрізнялися, найперше, національною та власною гідністю, а отже певною мірою залишалися європейцями лише географічно. Помаранчева революція та Революція Гідності дали надію на поштовх позитивним змінам, втім поки якісних результатів ще недостатньо. Для наших західних слов'янських сусідів — чехів, поляків, словаків, болгар, македонців і хорватів, а також румунів, угорців та албанців — питання щодо трансатлантичної інтеграції вирішене. Усі політичні сили в їх державах схвалюють цей шлях.

Національні держави і далі залишаються основними ланками світової системи. Географічне розташування є вихідним пунктом для визначення зовнішніх пріоритетів держави, а розміри національної території також є одним із основних критеріїв статусу та могутності. Втім, для більшості держав питання територіальних володінь останнім часом втрачає свою гостроту. Національні еліти починають усвідомлювати, що набагато важливіше значення у визначенні міжнародних позицій держави або її міжнародного впливу мають чинники, не пов'язані з територією. Економічний динамізм і його втілення в технологічному поступі постає ключовим критерієм влади національної могутності. Геополітика виросла з регіональних до глобальних масштабів. Проте це не знімає потреби розробки та реалізації власного геостратегічного курсу. Саме геостратегія визначає

обґрунтований геополітикою напрям діяльності держави у світі. Досвід країн Центрально-Східної Європи переконливо засвідчив, що будь-яка ефективна модернізація неможлива за межами участі держави в процесах євроатлантичної інтеграції. Саме реалізація євроатлантичного покликання дає Україні чи не єдиний шанс зберегти власну ідентичність. Членство в Раді Європи, укладення угод з Європейським Союзом та НАТО, які за своїм змістом набагато ширші, ніж класичні міжнародні договори про співпрацю і містять деталізовані зобов'язання щодо розвитку національної політичної, економічної та правової системи, мають принципове значення для здійснення всебічної української модернізації.

2.2. Агресивна Росія як головний геополітичний чинник євроатлантичної інтеграції України

Сучасні геополітичні виклики спільним демократичним цінностям поставили перед Україною і всією західною цивілізацією першочергове питання адекватної реакції на російську агресивну політику. Демократичні цінності є результатом тривалого шляху людства до самоповаги. Їхнє інституційне закріплення на початку модерної доби стало підґрунтям всебічних здобутків людської цивілізації протягом останніх більше як 200 років.

Усвідомлення владними елітами та суспільством основних загроз українській державності нарешті привело до розуміння, що саме московський чинник є головним каталізатором євроатлантичної інтеграції України. Одним з офіційних російських приводів теперішньої повномасштабної російської інвазії була протидія просуванню НАТО на схід. Напад на Україну серед іншого розглядається РФ як відповідь на небажання колективного Заходу розглядати її «ультиматум», заявлений у кінці 2021 року.

На початку 1990-х років Україна, на жаль, не скористалася прикладом своїх західних сусідів. Країни Центрально-Східної Європи та Балтії, які багато років страждали від поступу російсько-радянського імперіалізму, одразу після розпаду СРСР почали інтенсивно стукати в двері НАТО, але Альянс тоді був неготовий їх приймати, бо шукав власну нову ідентичність після «холодної війни». За пропозицією Вільяма Клінтона Організація Північноатлантичного договору на початку 1994 року започаткувала ініціативу «Партнерство заради миру». Незабаром до неї приєдналися усі постсоціалістичні та пострадянські країни. Україна навіть була першою серед колишніх республік Радянського Союзу. Головним мотивом бажання швидкого приєднання до НАТО країн Центрально-Східної Європи та Балтії було, безумовно, бажання раз і назавжди забезпечити власну незалежність від російського поневолення.

Російська Федерація протягом 1990-х — початку 2000-х років намагалася робити вигляд, що вона є достойним партнером Альянсу. Більшість західних країн відверто загравали з ельцинською Росією, сподіваючись, що вона безальтернативно стала на шлях демократії. Небажання усвідомлювати серйозність російської загрози панувало тоді в Україні. Багато хто в українській владі вважав, що демократична Росія була неспроможна на імперський реваншизм. Проте в Росії як серед еліт, так і в широких верств населення існувала непоборна впевненість, що незалежність України — дуже тимчасове явище, і незабаром «хохли самі будуть проситися до «матінки-Росії».

Про зухвалість російських урядовців згадував перший посол України в Росії Володимир Крижанівський, якого в Москві відверто принижували. Втім навіть умовно слабка Росія в особі тодішнього парламенту влітку 1993 р. висунула територіальні претензії до України, оголосивши Севастополь російським містом. Скарга України до Ради Безпе-

ки ООН була почута. Відповідна резолюція РБ засудила дії російських законодавців. Представник РФ при голосуванні утримався. Фактично тоді Б.Єльцин використав ООН для власної боротьби з неслухняним парламентом. Тобто це не можна трактувати як підтримку територіальної цілісності України, як і відповідні положення Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1996 року. Формально юридичні зобов'язання не вели до сприйняття Росією суверенності України.

Неусвідомленню російської загрози сприяло також те, ще двосторонні відносини в переважній більшості були предметом уваги адміністрацій двох президентів, а не міністерств закордонних справ, і носили кулуарний непублічний характер. Показовий приклад, коли міністр закордонних справ К.Грищенко побачив так звані «Харківські угоди» в 2010 році безпосередньо перед підписанням.

У 90-х роках ХХ — на початку ХХІ століття Росія, хоч і висловлювала протест проти розширення НАТО на Схід, реального опору цьому процесу не могла чинити. Альянсу вдалося подолати негативне ставлення Росії до цього питання. В травні 1997 року між НАТО та Росією було підписано Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю і безпеку. Він забезпечив офіційну основу для розвитку двосторонніх відносин, включаючи створення Постійної спільної ради НАТО — Росія (ПСР) як форуму для консультацій та співробітництва. У 2002 році діалог та співпраця набули подальшого поштовху, коли в Римі лідери країн НАТО та президент Росії підписали декларацію «Відносини НАТО – Росія: нова якість». На основі цього документа було створено Раду НАТО – Росія на заміну ПСР, яка стала форумом для консультацій з поточних питань безпеки та практичного співробітництва.

Може скластися враження, що просування України шляхом євроатлантичного співробітництва, а з часом і євроат-

лантичної інтеграції мотивувалося бажанням не відставати від Росії. Через півтора місяці після укладання Основоположного акта про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між НАТО та РФ Україна 9 липня 1997 року підписала Хартію про особливе партнерство. 23 травня 2002 року Рада національної безпеки і оборони прийняла Стратегію відносин України з Організацією Північноатлантичного договору. Вперше було чітко артикульовано, що метою України є саме повноцінне членство в Альянсі. Ця Стратегія була затверджена указом президента України 9 липня, на п'яту річницю підписання Хартії про особливе партнерство. Правда, текст цієї Стратегії не був оприлюднений Як пояснював один її авторів, професор з НІСД, щоб не ображати Росію. Саме в цей час відбувалося чергове зближення Альянсу з РФ.

На початку 2000-х рр. російський президент В.Путін, принаймні публічно, не заперечував можливості вступу в перспективі України до Альянсу. До того ж багатовекторність української зовнішньої політики виявляла свої ознаки. У вересні 2003 року Україна разом Білоруссю та Казахстаном підписала з Росією угоду про створення Єдиного економічного простору, яка, по суті, мала за мету позбавити Україну суверенітету і підпорядкувати Росії. Втім, Президент Л.Кучма при підписанні зробив суттєве застереження, що виконання угоди може відбуватися винятково в межах Конституції України. Ці ж застереження були повторені під час ратифікації угоди в парламенті. Українські застереження, по суті, поховали угоду про ЄЕП. Можливо, що така позиція української влади спонукала Путіна створити провокацію біля острова Тузла.

Президентські вибори 2004 року і Помаранчева революція були сприйняті в Росії як поразка. В РФ почалася перша системна принципова антиукраїнська кампанія, яка мала, зокрема, антинатовську спрямованість. Не без координації з боку РФ окремі громади на сході і півдні України почали проголошувати себе територіями «без НАТО» (на кшталт мі-

ста Макіївки, або Куйбишевського району міста Донецька). Нікого не турбувало, що зовнішня політика знаходиться за межами компетенції органів місцевого самоврядування. Російською агентурою було зірвано щорічні українсько-американські маневри Сі-Бриз-2006.

На початку 2006 року українське керівництво, наївно спираючись на те, що РФ мала всебічне співробітництво з НАТО, хотіло довести, що майбутній вступ України до Альянсу нічим не загрожує Росії. Навпаки, маючи відповідні стосунки з РФ, Україна могла гарантувати що Альянс не прийме антиросійських рішень, бо Україна як повноправний учасник союзу скористається правом вето. До того ж українські дипломати доводили, що Альянс, побудований на таких спільних цінностях, як демократія, права людини, верховенство права не несе нічого антиросійського. На це російські візаві відверто зазначали, що Росія не поділяє цих цінностей.

Подання заявки на отримання Плану дій щодо членства на початку 2008 року призвело до тривалої парламентської кризи, ініційованої проросійськими партіями, прямо керованими з Москви. Путін на Бухарестському саміті Альянсу отримав стратегічну перемогу, коли, всупереч позиції США та центральноєвропейських союзників, Україні і Грузії було відмовлено в наданні ПДЧ. Колишня німецька канцлерка А.Меркель і досі впевнена в правильності цього рішення. Водночас існує небезпідставна думка, що надання ПДЧ могло стримати російську агресію в Грузію в 2008 році та в Україну — в 2014-му. Програшним підходом НАТО була політика вдавання, що Україна та Грузія знаходяться на шляху до членства, коли насправді вони залишалися у «вакуумі безпеки». Росія сприйняла це як вікно можливостей, щоб змінити ситуацію на свою користь, доки ці держави не мають членства в Альянсі.

Російська інвазія з 2014 року переконливо доводить неспроможність міжнародних безпекових інституцій зупи-

нити правопорушника. Після початку російської агресії в Україну в 2014 році члени ООН відверто порушують Статут організації, яка була створена в 1945 році і покликана зберігати мир і посилювати міжнародну безпеку. Саме на цих положеннях ґрунтується Статут ООН. Російська Федерація в березні 2014 року порушила всі основні принципи міжнародного права, зокрема принципи суверенної рівності держав, незастосування сили та загрози силою, непорушності державних кордонів, територіальної цілісності (недоторканості) держав, мирного вирішення міжнародних суперечок, невтручання у внутрішні справи, загальної поваги прав людини, сумлінного виконання взятих на себе зобов'язань тощо. Більшість цих принципів зафіксовані у численних міжнародних правових актах: Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 року, Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі та інших, учасником яких була і формально залишається Російська Федерація як правонаступниця СРСР. Це стало першою, з часів закінчення Другої світової війни, спробою силової зміни європейських кордонів.

Але спостерігаємо, як майже половина членів ООН ігнорували Статут у 2014 році і тепер — понад чверть. Мається на увазі голосування проти чи утримання або взагалі не голосування стосовно резолюцій Генеральної асамблеї, спрямованих на засудження агресора.

З іншого боку, навіть майже 100% засудження неспроможне зупинити агресора, резолюції Генеральної асамблеї мають рекомендаційний характер. Єдиний орган ООН, який теоретично може прийняти обов'язкове для виконання рішення — Рада безпеки. Сформований після Другої світової війни механізм голосування в Раді безпеки фактично не дає можливості засудити агресора, якщо таким є постійний член РБ. Усі заклики реформувати ООН позбавлені сенсу, бо будь-які зміни до Статуту можливі за умови підтримки

Радою безпеки, в якій Росія має право вето. Щодо ОБСЄ, то неспроможність цієї організації давно на слуху. За всі роки її існування не було жодної місії, яка б закінчилася успішно (за винятком місії в Криму 1994-1999 рр., що тепер може вважатися злим жартом!). Рада Європи ще недавно повертала Росію до Парламентської асамблеї, нарешті спромоглася виключити зі своїх лав антидемократичний терористичний режим. Хоча й тут знайшлися країни, що фактично підтримали Росію (і тут виникає питання щодо їхнього розуміння Статуту РЄ і спроможності його виконувати). МАГАТЕ виявила повну неспроможність адекватно відреагувати на російські виклики. Захоплення українських АЕС російськими божевільними ставить під загрозу не лише українську територію. Отже, нищівна критика міжнародних організацій, до яких входить Україна, є виправданою та логічною.

Зовсім інша ситуація з НАТО. Україна вперше заявила про своє бажання приєднатися до Альянсу майже 20 років тому (рішення РНБОУ 23 травня 2002 р.), але в реалізації євроатлантичних прагнень тривалий час спостерігався брак політичної волі з обох боків, певних імітацій. До того ж відвертих відкатів: «позаблоковий» статус в 2010-2014 рр. (який, до речі не завадив російській агресії і окупації Криму та частини Донецької і Луганської областей).

Зрозуміло, що країни Альянсу, намагаючись заспокоїти Росію, з одного боку, та реагуючи на українську непослідовність, з другого, теж не поспішали навіть надавати План дій щодо членства. Постмодерна європейська свідомість передбачала усунення конфлікту і виключала чорно-білий підхід. Військово-польові суди і тортури (на російській стороні) не були достатнім доказом для багатьох. Європейці шукали негідників по обидва боки «конфлікту». Західний погляд на події в Україні тривалий час був спотворений постійним пошуком «балансу». Деякі європейці дуже добре знали, що Росія є агресором, але такий підхід мова вичав-

лювався з публічного дискурсу, з дипломатії, які базувалися на пошуках «миру». Ці постмодерні європейські рефлексії приносили ще більшу шкоду, коли поєднувалися з т.з. німецькою військовою провиною, яка орієнтована винятково на Росію. В німецькій мові є навіть спеціальний термін — *Rußlandverstehер* (розуміння Росії), хоча насправді це не розуміння, а тільки постійний рефрен, що треба дослухатися до Росії та її переживань, інтересів і законних турбот, заспокоїти її. Одним з найнебезпечніших явищ є антиамериканізм, особливо у Франції, Німеччині і навіть Великій Британії, де критика американських методів і мотивів має глибокі культурні корені. Припускається навіть, що події Помаранчевої революції та Революції Гідності якимсь чином були завжди організовані у Вашингтоні. Не завжди можна чітко зрозуміти: така позиція — прояв «корисного ідіотизму» або грошових внесків з боку Росії.

Ще у 1997 році російський політолог, ідеолог рашизму О. Дугін у своєму посібнику вказував, що існування України у визначених міжнародним правом кордонах тотожне завданню «жахливого удару» по геополітичній безпеці Росії, рівнозначне «вторгненню на її територію». І далі: «Українська проблема — головна та найсерйозніша проблема, що стоїть перед Москвою».

Розширення НАТО на схід завжди сприймалося Росією негативно, але не вело до реальних кроків у відповідь. Єльцинська Росія погодилася зі вступом Польщі, Угорщини, Чехії, а вже путінська — з приєднанням Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини, Албанії, Хорватії, Чорногорії та Північної Македонії. Немає і тепер жорсткої реакції на перспективи вступу Фінляндії та Швеції. Українська ж євроатлантична інтеграція для Росії знаходиться в іншому вимірі і розглядається як пряма загроза РФ. Бо концептуально існування незалежної України вважається «окупацією території Росії!».

Чудовий приклад розуміння загрози відродження імперських амбіцій Росії навела Енн Еплбаум з Університету Джона Гопкінса, цитуючи промову президента Естонії Леннарта Мері, яку він виголосив ще у лютому 1994 року в Гамбурзі. Він попереджав: незабаром свобода в Естонії та в Європі може опинитися під загрозою, бо Москва вже кипіла мовою образи, агресії та імперської ностальгії. Мері закликав демократичний світ до дії: Захід повинен «категорично дати зрозуміти російському керівництву, що чергова імперіалістична експансія не матиме шансів».

Водночас не розширення НАТО спричинило відродження імперіалізму в Росії. Прагнення Росії домінувати над своїми сусідами мають набагато довшу традицію та коріння ще в царській Росії. Беручи до уваги багатство її природних ресурсів, ядерний потенціал, пострадянську ностальгію та довгі традиції авторитаризму та експансіонізму, ймовірність відновлення імперських амбіцій Росії після закінчення холодної війни та встановлення авторитарного (найімовірніше, агресивного щодо Заходу) режиму була досить високою. Сучасний рашизм виправдав найгірші прогнози.

Оскільки Росія сьогодні веде свою неспровоковану і жорстоку війну проти України, стає зрозумілим, наскільки важливим було розширення НАТО для євроатлантичної безпеки. Воно забезпечило стабільність у величезній частині Європи. Нинішня стійкість Альянсу перед обличчям російської агресії є безпрецедентною.

Водночас у західному експертному дискурсі (корисні ідіоти або за гроші), на жаль, і досі є доволі популярними думки проте, що саме НАТО невинувато втручається в російську «сферу впливу». В деяких країнах Альянсу це стосується і широким верств населення. У Болгарії та Греції навесні 2022 року більшість вважала, що відповідальність за війну несе або НАТО, або і НАТО, і Росія однаково, в Словаччині та Угорщині також значна частина людей не згодні з тим, що саме Росія

відповідальна за війну. Саме в цих країнах є потужною російська пропаганда, або ж місцеві медії користуються переважно російськими нарративами. Звісно, абсолютно невинувато звинувачувати Альянс за бажання Путіна знищити Україну як незалежну державу та готовність вбивати всіх українців.

Країни Європейського Союзу, США, Японія, Канада, Австралія та інші почали запроваджувати санкції проти порушника міжнародного права. Проте в країнах Заходу майже безкарно відбувалася потужна пропагандистська діяльність РФ. Механізми її реалізації були різними: власне проросійська дезінформація, спотворення фактів війни на Донбасі, створення проросійських організацій та відповідних сайтів, які висвітлюють новини у потрібному ракурсі. Основні її меседжі: створення ворожого образу США та поширення дезінформації щодо «нацистської» влади в Києві й буцімто великої кількості неонацистських організацій в Україні. Всі держави Євросоюзу та Альянсу виявилися надзвичайно уразливими до поширюваних Росією пропаганди і дезінформації і лише останні роки намагаються активізувати та координувати зусилля, щоб їм протистояти. Москва використовує різні канали і засоби, включаючи кібератаки і поширення фейкових новин. Найчастіше і вочевидь просувалися три головні нарративи: в Україні нічого не змінилося в кращий бік із часів інспірованої Заходом «кольорової революції»; українська влада провокує і підтримує право-радикальні настрої у суспільстві; українська влада не зацікавлена в мирі. Активно нав'язувалася думка про те, що саме Україна винна у війні на Донбасі і що Київ не мав політичної волі до встановлення миру. З вимогами на підтримку Росії виступали проросійські і антиукраїнські ультраліві, націоналістичні і євроскептичні (ізоляціоністські) партії та групи. Втім, при усій важливості політико-пропагандистських зусиль ключову роль у руйнації Росією сталих демократичних цінностей відігравав економічний чинник. Багато країн зазнавали втрат в експорті через

санкції, запроваджені щодо Росії. Москва намагалася (і доволі успішно!) зміцнити власну позицію, підриваючи привабливість ліберальних традицій і демократичних інститутів. Все, що поглиблювало наявні та фантомні розбіжності всередині НАТО, розглядалося як плюс для російських інтересів.

Військова агресія Росії для багатьох у світі здалася повною несподіванкою, так само як руйнація нею засадничих принципів міжнародного публічного права. Проте реваншизм пострадянської Росії почався одразу після розпаду СРСР. Проявлявся він у спробах перетворити СНД на нову союзню державу, завадити розширенню НАТО, грати власну роль у конфлікті на Балканах. Втім, безумовно, з приходом до влади В.Путіна російський експансіонізм набув нових вимірів. Програмне значення мала промова Путіна на Мюнхенській безпековій конференції 2007 року. Бухарестський саміт НАТО (2008 р.) фактично видав Росії карт-бланш на пострадянському просторі, хоча і до нього Захід абсолютно індіферентно спостерігав за російською підтримкою самопроголошених Придністровської Молдавської республіки, Абхазії, Південної Осетії, Нагорного Карабаху... Відверта агресія РФ у Грузію в серпні 2008 року також залишалася безкарною. Вагомою деструктивною складовою російської ментальності є й авторитаризм. Росії іманентне вічне хитання, роздвоєння та неприйняття ні західних, ні східних стандартів та цінностей. Маркіз де Кюстін ще в 1839 році слушно зауважив: «московська вдача — це дикунська вдача, байдужа до святості даного слова, до всякого правдивого почування, до почуття справедливості. Все в ній — триумфуюча брехня, облуда й обман, брак всякого морального сенсу, відсутність поняття права і обов'язку».

У центрі цього протистояння опинилася Україна, яка через історичні і соціально-економічні обставини більше тяжіє до європейської цивілізаційної моделі. Напад на Україну є лише однією з ланок агресивної політики керівництва РФ, яке прагне взяти реванш за поразку в «холодній війні»

та відновити імперію на пострадянському просторі. Небажання РФ керуватися загальноприйнятими цивілізованими правилами та нормами поведінки держави у сучасному світі свідчить про її наміри повернутися до такої моделі світового порядку, де панує право сили, визнається право могутньої держави втручатися у внутрішні справи слабшої, де замість економічних стимулів діють шантаж і погрози. Росія з її ядерним потенціалом та енергетичними можливостями перетворилася на суттєву загрозу демократичним цінностям сучасного світу. Міжнародні механізми, створені для підтримки миру і стабільності у світі, виявилися неготовими до такого розвитку подій.

Проте агресора треба зупиняти. Україна не є кінцевою метою для В.Путіна та росіян, хоча й екзистенційно важлива. Для Росії підкорення України є кроком до перебудови світового порядку у власних інтересах, необхідною передумовою для дальшого наступу на Європу, прикладом для залякування непокірних, а не останньою самоцінною метою. Київ воює насамперед і переважно за своє майбутнє, але, вигравши цю кампанію й отримавши в розпорядження ресурси України, РФ стане набагато самовпевненішою та агресивнішою. Всі побачать насправді іншу Росію. Заходу доведеться зупиняти її не на Сіверському Донці, а на Віслі та Ельбі.

Російська агресія є абсолютно закономірною. РФ насправді ніколи не визнавала незалежність України. Єдине питання, яке стояло, це як повертати її у сферу власного впливу — через контроль над маріонетковою владою або зброєю. Підготовка до втілення такого задуму почалося з початку президентства В.Путіна. Активно це почалося з утягування в Угоду про так званий Єдиний економічний простір. Невипадково, що одразу після її укладання розпочався територіальний конфлікт навколо українського острова Тузла. Після було реальне втручання у внутрішні справи під час Помаранчевої революції й інформаційна війна після її пе-

ремоги. Посилення антиукраїнської пропаганди та формування агентурної мережі в Україні активізувалося з приходом до влади В.Януковича. Органи державної влади стали інструментом демонтажу національної незалежності. Передусім — це міністерство оборони, міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки України, міністерство освіти і науки, прокуратура тощо. Діяльність владних структур знаходилась під контролем російських спецслужб, а українська економіка — під впливом російського державного капіталу.

Виклики демократичним цінностям в умовах вторгнення Російської Федерації в Україну включають міжнародно-правові, економічні, політичні та інформаційні аспекти. Росія розглядає Україну, як і Захід, як свого екзистенційного ворога. Росія не просто не поділяє, а агресивно заперечує такі цінності, як: права людини, лібералізм, демократія, свобода особистості, свобода совісті, право власності та свобода підприємництва, право народу на самовизначення, мирне співіснування та повага до суверенітету країн, ідеологічний плюралізм. Методом контраверсії російські теоретики намагаються формулювати власні цінності у такий спосіб, аби вони заперечували західні.

Російська Федерація не сприймає право України на існування як незалежної держави і переслідує свою кінцеву мету — повне знищення її як суб'єкта міжнародного права та геополітичної реальності. Без російського втручання не було б ніяких «лнр/днр». Так званий «народний губернатор» П.Губарев відверто зізнавався, що загалом серйозного руху на Україні проти євроінтеграції не було, й народ Донбасу мовчки погодився б, якби Янукович підписав Угоду про асоціацію з ЄС.

Отже, сучасна війна наочно демонструє, що Україна і Росія належать до різних цивілізацій. Такої думки дотримується чимало експертів. Міністр закордонних справ України (2007-2009 рр.) В.Огризко зазначав: «Русь і Московія від

самого початку були різними й антагоністичними: Русь — цивілізаційно та ментально була невід'ємною частиною Європи, Московія — Азії».

Україна і Росія належать до двох різних цивілізацій, війна, яку Росія веде кілька сторіч проти України, і новітня фаза якої припала на друге і третє десятиліття XXI ст. — має міжцивілізаційний характер. Вона не є наслідком випадкового збігу обставин чи злої волі лише одного божевільного політичного злочинця, бо логічно продовжує експансію Росії на захід в силу певних внутрішніх цивілізаційних властивостей.

Щоб перемогти у цій війні цивілізацій, варто визнати її міжцивілізаційний характер, змінити парадигму національної безпеки. Відповідно планувати майбутнє в контексті фронтиру західного світу та захисту спільних цінностей на розломі цивілізацій. Масова свідомість мусить позбавитися фейкового за своєю природою гасла російської пропаганди щодо «братніх народів» або «одного народу».

Перемога над російською агресією можлива лише шляхом консолідації Заходу (і України як його невід'ємної частини). Наша країна, безумовно, вдячна Європі і США, всьому демократичному світові за допомогу, проте реально захистити себе може Україна лише сама, бо досі не є членом НАТО. Ситуація у суспільній свідомості доводить безальтернативність формування нової прозахідної української ідентичності (як на державному, так і на індивідуальному рівнях) винятково через русофобію. Подальший прогрес у створенні української національної ідентичності можливий на шляху розбудови України як модернової країни. Всупереч засадничим тезам глобалізації про послаблення суверенітету держави, для України проблема суверенітету є ключовою.

На Заході досить велика частина людей, яка наївно продовжувала вірити, що Росію можна зробити демократичною. Це була ключова помилка: історія останніх 30 років, на прикладі України, Грузії, Молдови, довела, що це абсолют-

ний абсурд. Варто ставити питання не тільки про співіснування України та Росії, а й про співіснування усього світу та Росії. З цивілізованої точки зору, таке співіснування повинно бути мирним. Якщо, звичайно, московське керівництво в черговий раз не накриває хвиля неадекватності, і воно не натисне на відповідні кнопки. Україна вийшла на передову боротьби з російським імперіалізмом в чистому вигляді, але це і боротьба світів, різних ідеологій та світогляду. Європейські ліберальні ж сили після перемог 1990-2000 рр. відчували деяку розслабленість. Піднялася хвиля популізму, який почав ефективно паразитувати на демократичних цінностях. І це відбувалося при підтримці і навіть ініціюванні Росією. До того ж представники істеблішменту наочно демонстрували ключову роль Росії в руйнації сталих демократичних цінностей (коли «цінники перемагають цінності»). Послаблення санкцій або навіть їхнє скасування вимагали окремі представники бізнесових кіл, що зацікавлені у відновленні з Росією нормальних торговельно-економічних стосунків. Отже, в сучасній геополітичній ситуації базові цінності Вільного світу вступають у суперечність з суто меркантильними інтересами.

Ескалація російської агресії в лютому 2022 року змінила ситуацію. Українське суспільство не хоче миру за будь-яку ціну і не збирається жертвувати своїм суверенітетом та свободою. Українці завжди боролися за свободу і гідність, в цьому і полягає головна відмінність між Україною і Росією. У нас різні політичні культури. Саме тому і виникає постійне протистояння дискурсу свободи і дискурсу не-свободи, яке є ціннісним протистоянням двох систем, двох різних способів життя та різних систем, які знаходяться у гострому зіткненні. Українське суспільство нарешті усвідомило, що Росія — це не проблемний сусід, з яким можна домовитися, «просто переставши стріляти», а «екзистенційний ворог», метою якого є повне знищення Української держави.

Основна мета Росії в сучасному протистоянні — примусити західні демократії до суттєвих поступок. Одним із шляхів змусити Захід до цих поступок є створення на кордонах країн Заходу зони нестабільності та спричинення нестабільності всередині країн Заходу через орієнтовані або фінансово зацікавлені у такій орієнтації політичні (у тому числі радикальні) та фінансово-промислові групи.

Основна мета Заходу у цьому протистоянні полягає у збереженні єдиної політики, яка дозволить і надалі зберігати збалансовані та взаємовигідні політичні та економічні стосунки між країнами Заходу в умовах намагань Росії створити осередки нестабільності в окремих країнах Заходу та у міждержавних відносинах між країнами. Одним із чинників, що дозволяє проводити таку єдину політику, є своєчасне визнання керівництвом окремих країн та міжнародних організацій загрози, яку становить політика Росії. В межах визначення та визнання цієї загрози стосовно Росії введені економічні санкції. Крім того, окремі країни Заходу визнають Росію як загрозу їх національній безпеці.

Сучасний збройний конфлікт між Україною та Росією триває вже дев'ятий рік, що виходить за пересічні терміни сучасних воєн. Таку історичну розлогість російсько-української війни можна пояснити тим, що це міжцивілізаційне зіткнення. За спостереженнями С.Гантінгтона, саме війни на межі цивілізаційного розлому тривають пересічно довше, ніж «звичайні» війни всередині окремих цивілізацій. Російська інвазія в Україну та гібридна агресія РФ проти країн Заходу вже кардинально вплинула на міжнародну безпеку та міжнародні відносини. Сучасна війна має глибоке підґрунтя, обумовлене суттєвими відмінностями між Україною та Росією. Ці відмінності включають комплекс ментальних історичних та геополітичних компонентів.

Отже, протягом останніх 30 років саме геополітичний фактор Росії прямо або опосередковано займав провідне

місце у євроатлантичній політиці України. Сучасна війна має поставити крапку в цьому процесі. По її закінченні Україну варто запросити до Альянсу та надати членство у прискореному форматі, таким чином реалізувати одну з українських зовнішньополітичних конституційних настанов. Лише повноцінна участь в Організації Північноатлантичного договору гарантуватиме незалежність і позбавить Україну російських зазіхань.

Отже, євроатлантична інтеграція України має глибокі історичні, психологічні, ментальні, геополітичні корені. Останні, в умовах російської агресії, набувають першочергового значення.

Питання для самоперевірки

1. У чому, на ваш погляд, полягає євроатлантичне покликання України?
2. Які історичні докази належності України до євроатлантичної цивілізації?
3. У чому сутність української національної ідеї?
4. Які ментальні риси українського народу?
5. Які принципи міжнародного права порушила Росія навесні 2014 року?
6. Які меседжі використовує російська пропаганда в боротьбі з Україною та Заходом?
7. В чому причина агресивної політики Росії?
8. У чому проявляється цивілізаційний вимір російсько-українського протистояння?
9. У чому російська мета протистояння Заходу?
10. У чому мета Заходу в протидії Росії?
11. Чим можна пояснити закономірність російської агресії в Україну?
12. У чому полягає нова українська ідентичність?

Тема 3.

ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

- 3.1. *Визначення євроатлантичного вектору зовнішньої політики України*
- 3.2. *Від підготовки до членства в НАТО до «позаблоковості»*
- 3.3. *Повернення на шлях євроатлантичної інтеграції*
- 3.4. *Конституційне закріплення євроатлантичного вибору*
- 3.5. *Сучасні тенденції та основні напрями євроатлантичної інтеграції України. Перспектива членства України в НАТО*

Повноправне членство в Альянсі безпосередньо відповідає національним інтересам України, оскільки політична вага і військова міць НАТО можуть забезпечити її незалежність і територіальну цілісність краще, ніж непевний статус так званої «позаблокової» держави. Однак шлях до членства в НАТО є складним і тернистим. Процес євроатлантичної інтеграції України був логічним продовженням її стратегічного курсу на утвердження в суспільстві принципів демократії. Прагнення України бути визнаною європейською державою ґрунтувалося на спільному із західним світом розумінні та баченні суспільних цінностей. Створення громадянського суспільства, розвиток демократичних

інституцій, забезпечення прав і свобод людини виступають пріоритетними національними інтересами України, які визначено ще на початку її утворення як незалежної держави. Отже, співпраця України з Організацією Північноатлантичного договору об'єктивно сприяла всебічній модернізації нашої держави. Втім, цей шлях протягом періоду, що досліджується, мав доволі суперечливий характер. Україна приєдналась однією з перших до ініціативи «Партнерство заради миру», підписала Хартію про особливе партнерство і прийняла низку відповідних документів національного права. У зовнішньополітичному вимірі курс на євроатлантичну інтеграцію був закладений у постанові Верховної Ради України «Про основні засади зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р., Законі України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 р., інших нормативних актах президента України та уряду. 8 липня 2002 року указом президента України введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 р. «Про стратегію України щодо організації Північноатлантичного договору». Заявлений у цьому документі стратегічний курс на вступ нашої країни до НАТО чітко підтверджував сповідування Україною євроатлантичних цінностей. Це історичне рішення виходило з тієї головної обставини, що необхідність ефективної реалізації життєво важливих національних інтересів нашої держави в сучасних умовах робить даліше її перебування у статусі невизначеності щодо ключової регіональної структури колективної безпеки неможливим, оскільки фактично може завести країну у стан відносної безпекової ізоляції з усіма наслідками для її розвитку і добробуту. З огляду на нові загрози, що постали перед людством, Україна не могла залишатися осторонь розвитку глобальних процесів. Відповідь на виклики часу полягали у тіснішому об'єднанні демократичних країн на основі спільних цінностей. Активізація євроатлантичного

вектору української зовнішньої політики відповідала довгостроковим інтересам нашого суспільства у сфері безпеки та оборони, була закономірним продовженням плідної та взаємовигідної співпраці України з євроатлантичними структурами. Але тоді багато хто у нашій країні мав сумніви — чи доцільно Україні вступати в НАТО? Це можна пояснити стереотипами часів «холодної війни», недостатнім розумінням тих вигід та переваг, які матиме наша держава із завершенням імплементації стратегії євроатлантичної інтеграції. З урахуванням військових і політичних можливостей НАТО, досвіду держав членів Альянсу у формуванні демократичного суспільства, ефективної економіки та оборонної сфери членство України в НАТО сприятиме вирішенню низки важливих завдань.

3.1. Визначення євроатлантичного вектору зовнішньої політики України

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року Україна проголосила свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках. Проте варто не забувати, що це положення мало певною мірою епатажний характер, бо було зроблено в умовах існування Радянського Союзу та Організації Варшавського договору. Водночас таке формулювання не означало юридичного закріплення нейтрального статусу, бо тут йшлося лише про намір. У Конституції України, прийнятій у 1996 році, не було жодного посилення, яке б визначало нейтралітет або відмову від участі у військових союзах як засіб досягнення національної безпеки або форму існування України в системі міжнародних відносин.

Засади зовнішньополітичного курсу нашої держави щодо Альянсу було визначено в Основних напрямках зов-

нішньої політики України, затверджених постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. У цьому документі, зокрема, підкреслюється, що «в умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких, як НБСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки» та «з огляду на кардинальні зміни, що відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабній участі у загальноєвропейській структурі безпеки».

Євроатлантична інтеграція означає для України більше, ніж бути просто членом системи колективної безпеки, інтеграція в НАТО означає включення в євроатлантичний простір безпеки з тими країнами, з якими ми поділяємо загальні цінності та принципи

У лютому 1992 року відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва, і з того часу почалися активні контакти та співробітництво України з НАТО. Вже 10 березня 1992 року Україна приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва.

На початку лютого 1994 року Україна першою з країн СНД підписала Рамковий документ ініційованої НАТО Програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ). У березні 1994 року були започатковані безпосередні консультації України з НАТО за формулою «16+1», тематика яких доповнювала й розвивала принципи взаємодії Києва і Брюсселя. Ці принципи полягали у визнанні НАТО територіальної цілісності й

недоторканності кордонів України, підтримці демократичного шляху розвитку України, без'ядерного статусу нашої держави. Співробітництво в рамках Програми ПЗМ передбачало низку цілей: створення умов для входження України у загальноєвропейську систему безпеки; забезпечення демократичного контролю над збройними силами; сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формування військового бюджету; підтримання здатності та готовності в межах, передбачених Конституцією; використання досвіду держав-членів НАТО та країн-партнерів у реформуванні та будівництві сучасних Збройних Сил. Цією ж програмою було започатковано й проведення регулярних військових навчань країн НАТО на території України та військових навчань за межами України, в яких брали участь українські підрозділи. НАТО вітало та підтримало той факт, що Україна отримала гарантії безпеки від усіх п'яти ядерних держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як без'ядерна держава-учасниця ДНЯЗ. У свою чергу, Україна вітала заяву країн-членів НАТО, що «розширення Альянсу не потребуватиме змін у теперішній організації ядерних сил НАТО, та, виходячи з цього, країни-члени Альянсу не мають жодних намірів, планів і причин розміщувати ядерну зброю на території нових членів.

Основоположною подією у справі розвитку двосторонніх відносин між Україною і НАТО стало підписання у Мадриді 9 липня 1997 року Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО. Хартію підписано з метою розвитку відносин «особливого й ефективного» партнерства, яке, як відзначається у Хартії, «сприятиме більшій стабільності та просуванню спільних демократичних цінностей у Центральній-Східній Європі». Сторони визначили форми реалізації співробітництва, сфери та механізми проведення консультацій з питань запобігання конфліктам, управління кризами, підтримання миру, врегулювання конфліктів

та проведення гуманітарних операцій. Слід наголосити, що Хартією було передбачено, що Україна та НАТО створюють спеціальний орган для проведення спільних консультацій у кризовій ситуації, якщо Україна вбачатиме існування прямої загрози своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці, що дозволяє оцінювати документ з позицій його додаткового впливу на забезпечення не лише військової, але й національної безпеки України загалом. Власне цей консультативний механізм Комісії Україна-НАТО і є одним із головних досягнень Хартії, а також і всієї співпраці між Україною і НАТО. Він дає можливість Україні консультиватися з НАТО одразу під час загострення зовнішньої загрози у будь-який момент, коли Україна відчує таку небезпеку. На жаль, цей механізм не вдалося задіяти в жовтні 2003 року під час конфлікту біля острова Тузла. У Хартії зазначено, що Комісія Україна-НАТО, скликання якої на рівні Північноатлантичної ради планувалося не менше двох разів на рік, передбачала взаємний контроль за виконанням положень документу. Хартія відповідала проголошеній Україною стратегії посилення інтеграції до європейських і трансатлантичних структур. Україна і НАТО погодилися проводити консультації щодо розвитку євроатлантичної безпеки та стабільності, а також у галузях попередження конфліктів, врегулювання криз, підтримки миру та проведення гуманітарних операцій. Після підписання Хартії західні партнери сподівалися на початок конкретних заходів з боку українського уряду і військового керівництва, необхідність яких, здавалося, усвідомлювали українські лідери. Однак підстав говорити про економічне одужання, без якого годі було очікувати продуктивної співпраці з Альянсом, не було. Співпраця Україна-НАТО почала набирати формального характеру, на всіх офіційних рівнях постійно проголошувалося, що питання про вступ України в НАТО на порядку денному не перебуває. Розробки й аналітичні до-

слідження з цієї теми називалися «незрілими» й «упередженими», гальмувалися або замовчувалися, а поодинокі спроби впровадження в життя курсу на євроатлантичну інтеграцію коштували посад багатьом службовцям, починаючи з міністра закордонних справ. На доповнення двосторонніх угод з НАТО в Україні було прийнято декілька національних юридичних актів. Президент України наприкінці 1998 року своїм Указом затвердив урядову першу програму дій у галузі співпраці між Україною і НАТО. Аналогічні плани співпраці з НАТО мали лише країни, безпосередньо запрошені до членства в Альянсі, що у свою чергу свідчило про особливий характер відносин між Україною і НАТО в період після підписання Хартії. Наступна Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001- 2004 роки була затверджена указом президента України від 27 січня 2001 року. Вже першою Державною програмою співробітництва було поставлено за мету досягти до кінця 2000 року виконання основних завдань, визначених Хартією. Обидві програми мали багато спільного, але друга Програма була вже набагато більшою за обсягом та змістовим наповненням. Зокрема, Програма 1998 року була відносно простою за структурою і мала 16 розділів. Програма, ухвалена в 2001 році, складалася з 7 великих розділів, які, у свою чергу, були поділені на 18 підрозділів та 14 більш маленьких структурних одиниць. До того ж, ця Програма ще мала додаток — перелік центральних органів виконавчої влади та установ України, які несуть відповідальність за поглиблення співпраці з НАТО. В Державній програмі на 2001-2004 рр. спеціальні розділи присвячені юридичному та інформаційному забезпеченню співробітництва України з НАТО. Зокрема йшлося про шляхи удосконалення чинної правової бази співробітництва України з НАТО, а саме: формалізацію відносин міністерств, інших центральних органів виконавчої влади України з відповідними структурами НАТО через укладення двосто-

ронніх угод в окремих сферах співробітництва у форматі меморандумів про взаєморозуміння, угод, обміну листами тощо, які відповідали б духу особливого партнерства України з Альянсом. Крім того, передбачалося створення громадського інформаційного центру сприяння розвитку співробітництва України з НАТО; запровадження постійно діючої рубрики «Україна — НАТО» на державних каналах телебачення й радіомовлення та підготовка серії відповідних передач і аналітичних програм за участі відповідальних працівників Адміністрації Президента України та Секретаріату Кабінету Міністрів України, членів РНБОУ, керівників центральних органів виконавчої влади та установ держави, залучених до співробітництва з Альянсом; роз'яснення у програмах Українського радіо для закордонних слухачів позиції України щодо відносин із НАТО. Деякі пункти Програми 1998 року не були виконані і тому без змін потрапили і в новий план. Наприклад, обидві програми фіксують завдання створення експертного Центру мовного тестування з використанням тесту НАТО «STANAG — 6001». Втім, як вже зазначалося, десь з літа 2001 року з офіційної української лексики зникає поняття «євроатлантична інтеграція». Відбувалося це в умовах реального зближення Росії та НАТО на підставі боротьби з міжнародним тероризмом. Виникла небезпека серйозного відставання України від РФ у відносинах з Заходом. Нарешті, на початку грудня 2001 року Президент України Л.Кучма вперше публічно висловився стосовно можливості вступу України до НАТО. На думку міністра закордонних справ А.Зленка, інтеграція в європейські та євроатлантичні структури означала не якийсь кінцевий визначений стан держави, а процес, в якому вона знаходиться. Це процес поступового розвитку стосунків з цими організаціями, вироблення спільних механізмів консультацій, узгодження позицій і прийняття рішень тощо. Що стосується членства в НАТО, то на той час ні Україна, ні НАТО ще не

готові були до такого рішення. Однак інтеграційні процеси в галузі безпеки в євроатлантичному регіоні стрімко розвивалися. Цьому, зокрема, сприяла й спільна участь багатьох держав, як членів НАТО, так і не членів Альянсу, в антитерористичній коаліції, розвиток стосунків між НАТО і Росією. Тому Україна не відкидала жодних можливостей для себе в майбутньому і наполягала на необхідності збереження відкритості Альянсу для всіх європейських держав.

Перший нормативно-правовий крок на шляху інтеграції до Альянсу — рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 р. «Про стратегію відносин України з Організацією Північноатлантичного договору» — перший юридичний крок до набуття членства в НАТО

Рішення РНБО України від 23 травня 2002 р. «Про стратегію відносин України з Організацією Північноатлантичного договору» було першим нормативно-правовим кроком на шляху інтеграції до НАТО. Серед першочергових заходів, необхідних для реалізації рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 р., було передбачено інтенсифікація процесу реформування оборонної сфери, внесення змін і доповнень до Концепції національної безпеки, Военної доктрини та проекту Закону щодо Основних напрямів зовнішньої політики України з урахуванням нових стратегічних цілей України щодо НАТО, створення координаційного органу високого рівня (з цією метою створено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України під головуванням президента України), підвищення статусу національних координаторів співробітництва України з НАТО, оптимізацію фінансування та ресурсного забезпечення співробітництва з НАТО тощо. Для переведення процесу підготовки України до членства

в Організації Північноатлантичного договору має пройти певний підготовчий період, який було започатковано прийняттям Плану дій Україна — НАТО. У практиці євроатлантичної інтеграції конкретна форма чи процедура подання заявки на вступ в НАТО залежить від розподілу компетенції між різними гілками влади у кожній державі. З огляду на конституційне право Верховної Ради України щодо визначення засад зовнішньої і внутрішньої політики держави, ініціатива президента України про вступ до НАТО мала бути затверджена на законодавчому рівні. Відповідно до цього рішення надалі стали розроблятися і бюджет країни, прийматися закони й інші нормативні акти. Безперечно, що інтеграція України в НАТО — досить тривалий процес. Його межі залежатимуть від того, наскільки швидко країна рухатиметься до досягнення загальних стандартів у політичній, оборонній, економічній і правовій сферах. Заходи, які слід було здійснити на шляху євроатлантичної інтеграції, необхідні насамперед самій Україні. Реформування наших Збройних Сил, розвиток відповідних державних структур були потрібні для того, щоб протистояти новим викликам безпеці, хоч би звідки вони надходили. Як засвідчує досвід країн, що вже є членами НАТО, процес інтеграції в Альянс окреслював ті рамки, в яких повинні відбуватися реформи, а використання ноу хау, досвіду та практичної допомоги НАТО сприяло більшій ефективності цього процесу. Зрозуміло, що у сучасному світі не може бути справжньої безпеки без дотримання основних демократичних прав та свобод. Загроза тероризму змусила євроатлантичну спільноту ще тісніше згуртуватися навколо системи спільних цінностей. Ця загроза поставила питання дуже гостро: людина має право бути вільною, має право на особисту безпеку. За влучним висловом одного з відомих європейських політиків, якщо ми поступимося одним з цих засадничих прав, ми ризикуємо втратити і свободу, і безпеку. Заходи

безпеки жодним чином не можуть приводити до обмеження демократії. З іншого боку, повільність економічних та політичних реформ в Україні призводила до збільшення розриву між Україною та сусідніми країнами, які приєдналися до НАТО. Слабкість демократичних та громадянських інституцій, невіршеність низки соціальних проблем, прояви корупції тощо ускладнювали наближення України до євроатлантичних стандартів і створювали нові проблеми. Незважаючи на певні непорозуміння та тиск з боку наших західних партнерів, зокрема напередодні Празького саміту, Україна підтвердила свою відданість євроатлантичній інтеграції. І досягнутий у Празі результат свідчить на користь стратегічного вибору України. З наближенням НАТО до кордонів України значимість нашої країни для Альянсу значно зростала. Це значення мало насамперед геополітичний вимір. Без України неможливе завершення політичного оформлення Європи. У цьому контексті принципове значення мав ухвалений у Празі План дій Україна-НАТО. Метою цього плану було чітко визначення стратегічних цілей і пріоритетів України для досягнення її мети — повної інтеграції у євроатлантичні структури безпеки. План містив у собі 5 розділів, серед яких політичні й економічні питання, питання безпеки та оборони, військові питання, захист та безпека інформації, правові питання та механізми імплементації. Найбільш принциповим є положення про те, що з метою більш тісної євроатлантичної інтеграції Україна продовжуватиме проводити внутрішню політику, основувану на зміцненні демократії та верховенстві права, повазі до прав людини, принципі розподілу гілок влади і незалежності судів, демократичних виборах, політичному плюралізмі, свободі слова, повазі до прав національних та етнічних меншин та недискримінації за політичними, релігійними або етнічними ознаками. Прагнучи досягти своєї стратегічної мети — повної інтеграції у євроатлантичні структури без-

пеки, Україна зобов'язалася привести своє внутрішнє законодавство у відповідність до правил і процедур, прийнятих на євроатлантичному просторі. Для постійного прогресу в поглибленні й розширенні відносин між Україною та НАТО була потрібна недвозначна прихильність українського народу та державних структур до цінностей євроатлантичного співтовариства.

В Плані дій «Україна-НАТО» викладено спільно узгоджені принципи та цілі, що охоплюють політичні, економічні, інформаційні, безпекові, оборонні та військові питання; питання захисту та гарантування безпеки інформації; а також правові питання, відповідальність за виконання плану покладається насамперед на Україну, яку країни альянсу закликали активно продовжувати процес реформ, спрямованих на зміцнення демократії, забезпечення верховенства права, захисту прав людини та розвитку ринкової економіки. Для сприяння досягненню цілей Плану дій розроблялися щорічні Цільові плани, що визначають цілі, які Україна зобов'язується виконати протягом року як на односторонній основі, так і у співпраці з НАТО. Ці щорічні Цільові плани розроблялися спільно Україною і НАТО й ухвалювалися на найвищому рівні. Для оцінки виконання планів двічі на рік проводилися спільні засідання. Метою плану дій було чітке визначення стратегічних цілей і пріоритетів України для досягнення її мети — повної інтеграції у євроатлантичну структуру безпеки і для створення стратегічних рамок для існуючого і майбутнього співробітництва Україна-НАТО відповідно до Хартії. З метою більш тісної євроатлантичної інтеграції Україна зобов'язалася проводити внутрішню політику, основувану на зміцненні демократії та верховенстві права, повазі до прав людини, принципі розподілу влад і незалежності судів, демократичних виборах відповідно до норм ОБСЄ, політичному плюралізмі, свободі слова, повазі до прав національних та етнічних меншин та недискримі-

нації за політичними, релігійними або етнічними ознаками. Це включало забезпечення адаптації чинного законодавства для втілення зазначеної політики. Важливим елементом реформування правової системи була участь України у конвенціях Ради Європи, які встановлюють спільні стандарти для європейських країн.

У контексті правового забезпечення євроатлантичної інтеграції наша держава взяла зобов'язання проводити моніторинг свого чинного законодавства для визначення відповідності правилам і нормам НАТО. З цією метою План дій визначав як необхідне: перегляд законів і підзаконних актів та міжнародних договорів для спрощення надання Україні допомоги з боку НАТО або держав-членів в усіх видах співробітництва України з НАТО, як на урядовому, так і на неурядовому рівнях; забезпечення повної імплементації угод між Україною і НАТО; удосконалення законодавства України у сфері регулювання промислового виробництва, пов'язаного з обороною, з метою його наближення до норм і стандартів НАТО (права власності, захист інформації з обмеженим доступом, державні гарантії виробникам і підрядникам, умови іноземних інвестицій в ОПК, фінансування проєктів, законодавство та процедури експортного контролю); створення правової та організаційної бази співробітництва між Україною і НАТО у галузі озброєнь, оборонних досліджень і технологій. Щорічні цільові плани на виконання Плану дій Україна-НАТО приймалися в 2003-2009 рр., поки не були замінені Річними національними програмами. Причому в 2009 році спочатку президентом був затверджений Цільовий план 2 березня, а потім 7 серпня — Річна національна програма.

Більшість політичних сил, представлених у парламенті 2002-2006 рр., підтримували євроатлантичні прагнення України. Навіть політики лівого спрямування були обережні у своїй критиці НАТО. Практичні кроки щодо ухвалення нової Стратегії України щодо НАТО викликали до прези-

дентських виборів 2004 року в цілому позитивну реакцію і політичних сил, і громадськості України. Це свідчило, що в країні вже формувалася певна суспільно-політична база підтримки євроатлантичної інтеграції, зокрема на рівні політичної еліти. Втім, значна частина цих позитивних наробок була зруйнована наприкінці 2004 року. Змінювалося також і ставлення українського суспільства до НАТО, про що свідчили результати соціологічних опитувань. Низка опитувань громадської думки 2002-2003 рр. визначали питому частку респондентів, що схвалюють вступ України до НАТО, на рівні 30-35%. Водночас кількість громадян, які висловлюються проти, становила 33-38%. Це свідчило про живучість старих уявлень щодо характеру і природи Альянсу серед значної частини населення. Загалом рівень суспільної підтримки вступу України до НАТО був приблизно такий, як на початковому етапі у низці країн, які стали членами Альянсу в 2004 році. Показовим було те, що найбільша частка прихильників євроатлантичної інтеграції України — молоді громадяни України у віці 18-29 років. У цілому такий стан громадської думки свідчив про низький рівень інформованості широких верств населення, внаслідок чого формувалося неадекватне сприйняття практичної діяльності Альянсу зі зміцнення європейської безпеки, а також щодо ролі НАТО у сприянні процесам розвитку європейської демократії. Цікаво, що певна частка респондентів була не проти інтеграції до Організації Північноатлантичного Договору, але проти НАТО! Значна частка провини за це лежить насамперед на вітчизняних засобах масової інформації, провідних каналах телебачення. Але варто зауважити, що навіть ті політичні сили, які вважають необхідним невідкладний вступ до НАТО, фактично не здійснювали скільки-небудь значної послідовної роботи щодо зміцнення суспільної підтримки євроатлантичного курсу України. Недостатньо і несистемно висвітлювалося співробітництво України з НАТО, яке охо-

плювало багато суспільно корисних напрямів, зокрема реалізацію конверсійних проєктів, освіту і перепідготовку військовослужбовців на основі європейських норм і стандартів, відпрацювання спільних дій у боротьбі зі стихійними лихами тощо. Причому широка громадськість залишалася практично необізнаною, що таке співробітництво здійснюється переважно за рахунок Альянсу і було економічно вигідним для України. Одним з невідкладних завдань реалізації курсу євроатлантичної інтеграції України мало стати сприяння усвідомленню широкими верствами населення того, що вступ України до НАТО фактично зумовлює можливість приєднання до європейської спільноти. Попри те, що НАТО — організація, призначена забезпечувати захист свободи та безпеки її членів, тобто є політично-військовою організацією і суто економічних критеріїв вступу до неї немає, досягнення політичних параметрів, необхідних для набуття членства у НАТО, неможливе без певних економічних передумов. НАТО в українській масовій свідомості асоціювалося з незрозумілою загрозою. Цим словом лякали дітей у період «холодної війни», на цю потугу покладали свої сподівання у час вивільнення з радянського панування народи Центрально-Східної Європи.

Євроатлантична інтеграція порушувала ще одну складну для України економічну проблему — фінансові витрати, пов'язані з членством у НАТО. Видатки на утримання збройних сил та цивільних і військових представництв у Альянсі загалом невеликі й не перевищують 0,5% загальних витрат на оборону країни. Україна потребувала значних фінансових коштів на реформування та модернізацію Збройних Сил відповідно до стандартів НАТО. Протягом багатьох років модернізація української армії майже не здійснювалася. Внаслідок цього через фізичну і моральну зношеність військової техніки бойовий потенціал Збройних Сил України зменшувався щороку майже на 9%. За цих умов у нашої дер-

жави не було іншого шляху, як скорочення структур та чисельності військ, спрямоване на перехід на раціональніші й дешевші європейські стандарти.

З метою реалізації стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, підвищення ефективності координації і контролю за діяльністю органів влади у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції та відповідно до пункту 28 статті 106 Конституції України указом президента України від 30 серпня 2002 року була утворено Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. Згідно з Положенням про Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, затвердженим окремим Указом Президента України від 30 січня 2003 року, цей орган був утворений для підвищення ефективності контролю за діяльністю органів влади у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. Державна рада у своїй діяльності керувалася Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України. В якості основних завдань Державної ради були визначені такі: визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямів державної політики у сфері інтеграції України до ЄС та НАТО; схвалення рекомендацій відповідним органам державної влади з питань співробітництва України з ЄС та НАТО; розгляд стану виконання органами виконавчої влади Стратегії та Програми інтеграції України до ЄС, Державної програми співробітництва України з НАТО, Плану дій Україна — НАТО та щорічних цільових планів Україна — НАТО, міжнародних зобов'язань України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших рішень у сфері європейської та євроатлантичної інте-

грації, оцінка результатів цієї роботи зазначених органів; розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, розгляд стратегічних рішень, проектів законів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародних договорів України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції; визначення основних напрямів діяльності у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Національної ради з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС, Української частини Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС, Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України; сприяння взаємодії між органами законодавчої та виконавчої влади України у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції; моніторинг результатів адаптації законодавства України до норм і стандартів ЄС та НАТО, розроблення заходів щодо посилення контролю за ходом адаптації, прискорення цього процесу; визначення пріоритетів у сфері залучення та використання допомоги, яка надається Україні з боку ЄС та НАТО, ефективності програм допомоги та схвалення пропозицій щодо їх вдосконалення; забезпечення прозорості процесу реалізації стратегії європейської та євроатлантичної інтеграції України; забезпечення реалізації скоординованої державної політики з питань навчання та перепідготовки державних службовців, фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції; взаємодія з політичними партіями, громадськими організаціями, забезпечення їх участі в обговоренні актуальних питань щодо європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Державну раду очолював Президент України, який призначав Секретаря і формував склад Ради. До складу Державної ради за посадою входили Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Глава Адміністрації Президента України, Секретар Ради національної безпеки і оборони

України, Міністр закордонних справ України, Міністр економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністр оборони України, Міністр юстиції України, президент Національної академії наук України, директор Національного інституту стратегічних досліджень, голова Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України. На засідання Державної ради могли запрошуватись представники центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій та громадських організацій, підприємств, установ і організацій, керівники закордонних дипломатичних установ України, вітчизняні та іноземні вчені, фахівці, експерти. Запрошені особи могли брати участь в обговоренні питань, включених до порядку денного засідання Державної ради. Рішення Державної ради підлягали виконанню органами виконавчої влади і посадовими особами, яким вони адресовані. У разі потреби рішення Державної ради могли бути реалізовані актами або дорученнями Президента України. Втім, у листопаді 2005 року Президентом України В.Ющенком з метою впорядкування системи органів з координації заходів щодо набуття Україною членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, усунення дублювання у цій сфері ця Державна Рада була ліквідована.

Указом президента України від 29 листопада 2003 року «Про заходи щодо підвищення ефективності зовнішньополітичної діяльності держави» Міністерству закордонних справ України доручалося розробити конкретні заходи щодо підвищення ефективності здійснення повноважень із забезпечення реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин України, в тому числі щодо досягнення цілей європейської та євроатлантичної інтеграції України. Принциповим у цьому указі було завдання Міністерству закордонних справ України, дипломатичним представництвам України в іноземних державах та при міжнародних організаціях по-

ліпшити інформаційне забезпечення Президента України із зовнішньополітичних питань, запровадивши практику невідкладного подання до Адміністрації Президента України інформації з особливо важливих питань зовнішньополітичної діяльності України та міжнародних відносин, зокрема про розвиток стосунків України з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору та заходи щодо реалізації державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. На Головне управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента України покладалася координація заходів щодо забезпечення реалізації Президентом України повноважень у зовнішньополітичній сфері, що здійснюються Міністерством закордонних справ України, іншими органами виконавчої влади, дипломатичними представництвами України в іноземних державах та при міжнародних організаціях, а також щодо забезпечення контролю за виконанням актів та доручень Президента України з питань зовнішньої політики та організації діяльності дипломатичної служби. Таким чином, на неконституційний орган (Адміністрацію Президента) покладалася конституційні функції щодо координації всієї зовнішньополітичної діяльності держави.

Окремим указом президента України від 12 лютого 2003 року було затверджено Положення про Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України, що став консультативно-дорадчим органом при Президентові України. Серед основних завдань Національного центру передбачалися: підготовка пропозицій у сфері стратегічного планування та проведення єдиної державної політики з євроатлантичної інтеграції, опрацювання проєктів програм щодо поглиблення євроатлантичного вектору цієї політики та організація їх виконання; внесення Президентові України пропозицій щодо координації здійснення органами виконавчої влади заходів з удосконалення державного

управління та механізму державного регулювання процесу євроатлантичної інтеграції, а також щодо підвищення ефективності контролю за діяльністю органів виконавчої влади у цій сфері; забезпечення постійного моніторингу у сфері створення передумов для набуття Україною членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та підготовка відповідних пропозицій Президентові України; підготовка пропозицій щодо визначення пріоритетів, черговості та обсягів фінансування основних напрямів розвитку співробітництва з євроатлантичними структурами; аналіз законодавства з питань, що належать до його компетенції, і практики застосування цього законодавства та підготовка пропозицій щодо його удосконалення; організація розроблення проектів нормативно-правових актів з питань розвитку євроатлантичного співробітництва, аналіз виконання законодавства із зазначених питань.

Національний центр відповідно до покладених на нього завдань готував пропозиції з питань розширення співробітництва з євроатлантичними структурами в політичній, оборонній, економічній, науковій, екологічній та інших сферах; аналізував ефективність державної політики у відносинах з євроатлантичними структурами та вносив у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення; брав участь у визначенні напрямів діяльності України на євроатлантичному просторі; вносив у встановленому порядку пропозиції щодо координації діяльності органів виконавчої влади у сфері євроатлантичної інтеграції; сприяв узгодженості дій органів виконавчої влади у сфері євроатлантичної інтеграції та здійснював прогнозування впливу такої діяльності на національну безпеку; узагальнював практику застосування відповідних нормативно-правових актів та вносив пропозиції щодо їх удосконалення та усунення невідповідності міжнародним зобов'язанням України; ініціював та забезпечував розроблення проектів

програмних та інших документів з питань регулювання процесів євроатлантичної інтеграції України; здійснював моніторинг виконання прийнятих рішень з питань євроатлантичної інтеграції органами виконавчої влади; готував пропозиції щодо спрямування бюджетних асигнувань та міжнародної фінансової допомоги на розвиток співробітництва з євроатлантичними структурами, цільового використання цих асигнувань для реалізації відповідних заходів; сприяв проведенню наукових досліджень з питань євроатлантичної інтеграції; вносив у встановленому порядку пропозиції про покладення на посадових осіб відповідних органів виконавчої влади функцій національних координаторів за окремими напрямами співробітництва з євроатлантичними структурами.

Ще раніше, указом Президента України 25 січня 2001 року було затверджено Положення про національних координаторів співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору. Згідно з ним, національні координатори співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору були спеціальними представниками міністерств, інших центральних органів виконавчої влади України, що здійснювали заходи із співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Діяльність національних координаторів була покликана сприяти Державній міжвідомчій комісії з питань співробітництва України з НАТО у виконанні покладених на неї завдань у відповідних сферах співробітництва з Альянсом, визначених Хартією про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору та Державною програмою співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО).

Національні координатори готували і вносили пропозиції щодо: організації, координації і контролю діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади

України щодо здійснення співробітництва з НАТО у відповідних сферах; робочих планів імплементації Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, індивідуальних програм партнерства між Україною і НАТО, галузевих планів співробітництва з НАТО; розроблення проектів нормативно-правових актів з питань регулювання діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади України у відповідних сферах співробітництва з НАТО; переліку центральних органів виконавчої влади, установ та організацій, які залучаються до співробітництва з НАТО у відповідних сферах, та їх представників, на яких покладається забезпечення зв'язків із відповідними органами та структурами НАТО; брали участь у підготовці пропозицій щодо пріоритетності та обсягів фінансування відповідних напрямів співробітництва України з НАТО; сприяли міністерствам, центральним органам виконавчої влади України в організації їх діяльності із співробітництва з НАТО у відповідних сферах, забезпеченні їх участі в заходах, що проводяться в рамках співробітництва з НАТО; взаємодіяли у встановленому порядку з відповідними органами та структурами НАТО, її держав-членів та держав-партнерів; регулярно інформували Міністерство закордонних справ України та Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО про стан справ у відповідних сферах співробітництва з НАТО та перспективи його розвитку.

Президент України Л.Кучма 26 лютого 2003 року також підписав указ «Про Уповноваженого України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції». Цим документом було встановлено, що координацію діяльності заходів, спрямованих на європейську і євроатлантичну інтеграцію України, має здійснювати Уповноважений України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції. Ця посада входила до складу Державної ради з питань європейської і

євроатлантичної інтеграції. Тоді ж, згідно з указом, першого віцепрем'єр-міністра України, міністра фінансів України Миколу Азарова було призначено Уповноваженим України з питань європейської і євроатлантичної інтеграції.

На початку грудня 2003 року Президент як голова Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України своїм рішенням затвердив проекти Державної програми підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської і євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки, Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004–2007 роки та Державної програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки. Прийняття Програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки було обумовлено необхідністю створення цілісної ефективної системи підготовки висококваліфікованих управлінців, удосконалення професійної підготовки фахівців з метою формування кадрового потенціалу для забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції та створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі (ЄС) та Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Метою цієї Програми було забезпечення потреб органів державної влади та органів місцевого самоврядування у фахівцях з високим рівнем професіоналізму, здатних компетентно і відповідально на державному, регіональному та місцевому рівнях виконувати завдання щодо реалізації стратегії інтеграції України до ЄС та НАТО. Основними завданнями Програми були визначення рівня кадрового забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування фахівцями з питань європейської та євроатлантичної інтеграції; визначення мережі навчальних

закладів, структури та обсягів підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції; створення ефективного механізму функціонування системи кадрового забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Метою Програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки було підвищення рівня інформованості громадян України про євроатлантичні інтеграційні процеси, НАТО, його розвиток, переваги членства в цій організації, напрями, стан та перспективи співробітництва України з НАТО; підвищення рівня обізнаності молоді щодо євроатлантичної інтеграції України; залучення громадян, громадських і політичних діячів України, представників НАТО та держав — членів НАТО до обговорення актуальних питань, напрямів, організаційних форм співробітництва України з НАТО; забезпечення підтримки державної політики євроатлантичної інтеграції громадянами України. Виконання Програми мало забезпечити одержання громадянами України об'єктивної інформації про євроатлантичні інтеграційні процеси, цілі, принципи та основні напрями діяльності НАТО, переваги членства в цій організації, стан та перспективи євроатлантичної інтеграції України; усвідомлення громадянами України значення для національних інтересів реалізації цілей державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції; формування широкої громадської підтримки курсу України на євроатлантичну інтеграцію та, зокрема, набуття Україною членства в НАТО.

Щорічні Цільові плани Україна-НАТО набували рис оптимальності і відповідності сучасному стану внутрішньої і зовнішньої політичної обстановки. За рахунок виконання заходів щодо окремих цілей і більш зваженого підходу до процесу їх планування кількість запропонованих заходів

скоротилася з 256 до 235 в Цільовому плані на 2004 рік порівняно з Цільовим планом на 2003 рік. У цьому плані також конкретизовано і зведено до мінімуму терміни його виконання. Практика імплементації Цільового плану дій України–НАТО на 2003 рік виявило його певну недосконалість, яка і була основною причиною дублювання і невиконання деяких заходів, зміни їх назв і змісту, перенесення термінів реалізації, неузгодженості і відсутності координації дій, відсутності фінансування, фінансового забезпечення деяких із заходів. Слід зазначити, що Цільовий План на 2004 рік містить такі зобов'язання, які дехто може сприйняти як втручання у внутрішні справи. Зокрема, серед заходів плану є сприяння роботі офіційних спостерігачів від іноземних держав і міжнародних організацій під час виборів Президента України, розроблення пропозицій щодо внесення змін до законів з питань фінансування політичних партій та забезпечення їх рівноправного доступу до інформаційних ресурсів, залучення фахівців, у тому числі іноземних, до проєктів, що виконуються за участі громадських організацій, з питань законодавчого забезпечення формування громадянського суспільства, розширення співробітництва з міжнародними інституціями з питань забезпечення основних прав людини і громадянина, свободи засобів масової інформації та реалізації принципу верховенства права, удосконалення нормативно-правового регулювання порядку реалізації конституційного права громадян проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, завершення адміністративної реформи, зміцнення цивільного демократичного контролю над Збройними Силами і сектором безпеки в цілому, боротьба з корупцією, відмиванням грошей та незаконною економічною діяльністю, забезпечення рівноваги між трьома гілками влади — законодавчою, виконавчою та судовою шляхом конституційних і адміністративних реформ і забезпечення їхнього ефективного співробітництва тощо.

В заключному Комюніке Північноатлантичної ради, прийнятому в грудні 2003 року було зазначено: «Ми... вітаємо досягнутий за минулий рік прогрес у виконанні Плану дій НАТО-Україна і українського Річного плану на 2003 рік. Розраховуємо на конкретне виконання Річного цільового плану в 2004 році, в тому числі на проведення вільних і чесних президентських виборів, покращення в свободі ЗМІ, посилення контролю над експортом озброєнь... Закликаємо Україну провести всі реформи, необхідні для досягнення її мети — повної євроатлантичної інтеграції, і будемо постійно активно розглядати всі можливі варіанти підтримки України в цих зусиллях».

Наступним етапом просування України до НАТО мав би стати саміт країн НАТО в Стамбулі 2004 року. Міністр оборони України Є.Марчук в травні 2004 року оптимістично вважав, що до того часу Україна повинна вийти на План дій щодо членства. Проте низка чинників, переважно суб'єктивного характеру, не дозволила це зробити тоді. Більш того, необхідність переходу до Плану набуття членства й досі залишається на порядку денному.

Влітку 2004 року тривали кон'юнктурні ігри щодо включення або викреслення з Воєнної доктрини положення про вступ до НАТО. Простежуючи динаміку співробітництва згідно з офіційними документами констатуємо, що європейський вектор був пріоритетним. Членство в НАТО несло із собою певну перспективу та привілей. Для європейського співтовариства поряд із Європейським Союзом НАТО залишається основною інституцією побудови нової політичної Європи. Відтак євроінтеграційний шлях України до членства в ЄС лежав через вступ у НАТО.

Варто згадати, що не був оприлюднений повний текст Стратегії України щодо Організації Північноатлантичного договору від 23 травня 2002 року. На думку експертів, це було зроблено через побоювання реакції Росії.

3.2. Від підготовки до членства в НАТО до позаблоковості

Перемога Помаранчевої революції дала надію на інтенсифікацію і євроатлантичної інтеграції. Проте кілька місяців ні новообраний Президент В.Ющенко, ні уряд Ю.Тимошенко ніяких помітних кроків у цьому напрямі не робили. Хоча 22 лютого 2005 року В.Ющенко взяв участь у засіданні Комісії Україна-НАТО. У своєму виступі на засіданні КУН В.Ющенко уникав говорити прямо про вступ до Альянсу, а казав про «розширення та поглиблення відносин». На прес-конференції він наголошував, що політика України стосовно НАТО ніяким чином не спрямована проти Росії, яку президент вважає стратегічним партнером України. Як уже згадувалося, в українському керівництві тоді панували наївні уявлення про те, що Росію можна переконати не чинити опір євроатлантичним зусиллям України. Наприклад, під час переговорів з російськими візаві з українського боку акцентувалася увага на спільних цінностях демократії, прав людини, правової держави тощо, росіяни ж відверто казали, що вони не поділяють цих цінностей.

Указ Президента України від 2 квітня 2005 р. «Питання Военної доктрини України» повертав до цього документа положення про кінцеву мету — вступ України до НАТО (яке було виключено Л.Кучмою після Стамбульського саміту). В цьому указі йшлося, що «активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики».

21 квітня 2005 року відбулося засідання Комісії Україна-НАТО (КУН) на рівні міністрів закордонних справ у Вільнюсі. Держави Альянсу і Україна розпочали Інтенсифікова-

ний діалог щодо прагнення України вступити до НАТО. У Вільнюсі держави Альянсу і Україна також оголосили про пакет короткотермінових заходів, спрямованих на поглиблення співпраці між НАТО і Україною у ключових галузях реформ: посилення демократичних інституцій, вдосконалення політичного діалогу, інтенсифікація реформ сектора безпеки і оборони, поліпшення інформування громадськості та управління соціально-економічними наслідками реформ. У цих сферах НАТО запропонувало особливий досвід і знання, а у деяких випадках і матеріальну допомогу. Пакет короткотермінових заходів був покликаний зосередити практичну співпрацю на підтримці термінових реформ.

Перший конкретний крок на цьому шляху було зроблено 27 червня 2005 року під час візиту Генерального секретаря НАТО до Києва, коли уряд України офіційно презентував перший документ для обговорення. В ньому розглядалися ключові питання (внутрішня і зовнішня політика, реформування галузі безпеки і оборони та питання права і безпеки) задля наближення до реальності прагнень України. Цей документ став основою для проведення структурованих фахових дискусій, розпочатих у вересні 2005 року, які давали українським офіційним особам можливість більше дізнатись про те, що очікуватиметься від України як потенціального члена Альянсу, а також дозволяли представникам НАТО детальніше ознайомитись з політикою реформ і можливостями України. У квітні 2005 року у Вільнюсі під час зустрічі Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ офіційно було започатковано Іntenсифікований діалог щодо членства України в НАТО та відповідних реформ.

18-20 жовтня 2005 року відбулась визначна подія — перше в історії відносин Україна-НАТО спільне засідання Ради національної безпеки і оборони України та Північноатлантичної ради на рівні послів в Альянсі. Після засідання посли відвідали регіони країни. Зокрема, посли США, Естонії,

Латвії, Литви, Туреччини відвідали Донецьк. Вони взяли участь у відкритті Науково-навчального центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці в Донецькому національному університеті. Центр став єдиним, який було відкрито на підставі договору між українським університетом та Департаментом публічної дипломатії НАТО.

28 грудня 2005 року президент України своїм указом увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року «Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору». Згідно з Указом, серед іншого було передбачено: визнати одним із пріоритетів діяльності забезпечення реалізації державної політики щодо співробітництва України з НАТО, в тому числі досягнення критеріїв членства України в Альянсі; утворити постійно діючий орган з питань підготовки України до вступу в НАТО; опрацювати питання щодо створення національної системи координації співробітництва України з НАТО. На виконання зазначеного нормативно-правового акта були розроблені та затверджені укази президента України «Про Національну систему координації співробітництва України з організацією Північноатлантичного договору» (13 березня 2006 р.) та «Про Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО» (22 травня 2006 р.). Активізувалася робота Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України. Почався вихід спеціальних часописів «Україна-НАТО» (Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України) та «Атлантична панорама» (Міністерство оборони України).

Початок Інтенсифікованого діалогу означив важливий етап у розвитку відносин між НАТО і Україною в русі до євроатлантичної інтеграції. Однак цей процес не гарантував запрошення приєднатись до Альянсу. Таке запрошення залежало від результатів досягнення Україною головних ці-

лей реформ. НАТО і окремі країни-члени Альянсу продовжували надавати допомогу і поради, але темпи просування залежали від самої України.

Головним центром співпраці з реформування галузі безпеки і оборони була Спільна робоча група з оборонної реформи Україна—НАТО. До головних аспектів співпраці увійшли допомога Україні з розробки нової концепції безпеки і військової доктрини, а також допомога в оборонному плануванні і складанні бюджету, скороченні Збройних Сил і конверсії, створенні сил швидкого реагування та професіоналізації Збройних Сил. Наприкінці червня 2006 року в Кракові вперше відбулося засідання Спільної робочої групи Україна — НАТО з питань оборонної реформи із запрошенням представників неурядових організацій з країн — членів Альянсу та України. Тема засідання була визначена як «Безпека та оборона: яка роль громадянського суспільства?». Було підкреслено важливість критичного впливу неурядових організацій у процесі розвитку політики, а також більш широкої підтримки з боку українського суспільства євроатлантичної інтеграції. Учасники форуму запропонували створення мережі партнерства громадських організацій України та країн НАТО. Така мережа була започаткована у Варшаві 31 травня 2007 року. Протягом наступних років у рамках мережі було реалізовано кілька цікавих проєктів, втім у цілому мережа не виправдала покладених надій.

9 червня 2006 року в штаб-квартирі Альянсу відбулося засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів оборони. Міністри розглянули оборонну політику України у площині мінливого середовища безпеки, трансформацію її Збройних Сил, а також триваючу підтримку Україною операцій під проводом НАТО. Невдовзі Міністерство оборони України та агентство з обслуговування та постачання НАТО підписали контракт, що дозволив розпочати найбільший у світі проєкт з демілітаризації. Метою проєкту було безпечне

знешкодження 1,5 мільйона одиниць стрілецького та легкого озброєння, а також 133 тис. тонн боєприпасів, які на той час зберігалися в Україні. Першим практичним кроком стало знищення 1 тис. одиниць переносних зенітно-ракетних комплексів, що розпочалось в Україні того ж тижня.

У серпні 2006 року відбулося підписання президентом, головою Верховної Ради, прем'єр-міністром та лідерами провідних фракцій парламенту Універсалу національної єдності, який визначив, що Україна й надалі розвиватиме взаємовигідну співпрацю з НАТО відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.). Питання про вступ до Альянсу буде вирішуватись за наслідками референдуму, який проводитиметься після виконання Україною усіх необхідних для цього процедур.

14 вересня 2006 р. новообраний прем'єр-міністр України Віктор Янукович взяв участь у засіданні Комісія Україна-НАТО. Він запропонував тимчасово відкласти питання про переведення відносин Україна-НАТО на рівень Плану дій щодо членства, прив'язавши його до більш-менш широкій підтримки суспільства. Ці заяви Віктора Януковича з точки зору дипломатичної та конституційної логіки були некоректними, бо суперечили вказівкам президента. Втім, ніякої відповідальності для прем'єр-міністра не настало.

В листопаді 2006 року відбувся Ризький саміт НАТО. Лідери країн-учасниць Альянсу підтвердили, що НАТО залишається відкритим для нових європейських членів. Тим не менш, стосовно перспективи України стати повноцінним членом Альянсу глави держав та урядів висловилися негативно, але водночас відзначили зусилля країни та наголосили на проведенні подальшого інтенсивного діалогу з НАТО. 12 лютого 2007 року Президент України затвердив першу Стратегію національної безпеки України, яка відносила до стратегічних пріоритетів зовнішньої політики забезпечення сприятливих зовнішніх умов для розвитку та безпеки

держави, що включає, серед іншого, приєднання України до європейської та євроатлантичної систем безпеки.

Наприкінці 2007 року в Брюсселі відбулося засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ. А.Яценюк звернувся до представників країн-членів НАТО з проханням підтримати намір України приєднатися до Плану дій щодо членства (ПДЧ) в ході Бухарестського саміту Альянсу.

18 січня 2008 року міністр закордонних справ України В.Огризко передав Генеральному секретарю НАТО Яапу де Хооп Схефферу листа за підписами президента, голови Верховної Ради та прем'єр-міністра України, в якому висловлюється спільна позиція щодо необхідності та готовності України приєднатися до ПДЧ у ході саміту організації в Бухаресті. Цей лист призвів до тривалої кризи у Верховній Раді, яку спричинила «п'ята колона» Москви.

29 січня 2008 року прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко провела зустріч з Генеральним секретарем НАТО Я.Схеффером в штаб-квартирі НАТО. Вони обговорили отриманий на адресу Генерального секретаря лист за підписом керівників української держави з проханням розглянути можливість приєднання України до ПДЧ на квітневому саміті НАТО в Бухаресті.

Напередодні Бухарестського саміту 12 країн Центрально-Східної Європи зробили спільну заяву на підтримку надання Україні Плану дій щодо членства. Показово, що серед країн регіону, які підписали цю заяву, не було Угорщини. Всебічну підтримку надавав і президент США Дж.Буш, який здійснив візит до Києва перед самітом. Втім, позиція ФРН, Франції та ще кількох західноєвропейських країн була фактично антиукраїнською. 3 квітня 2008 року в Бухаресті відбулося засідання Північноатлантичної ради НАТО на рівні глав держав та урядів, за результатами якого було прийнято Декларацію Бухарестського саміту. Окремий параграф декларації був при-

свячений зверненню України (та Грузії) стосовно запрошення до ПДЧ. У документі зазначалося, що НАТО вітає євроатлантичні прагнення України та Грузії щодо членства в НАТО та погоджується, що ці країни стануть членами НАТО. Водночас питання надання ПДЧ передавалося в компетенцію грудневого засідання ПАР на рівні міністрів закордонних справ Альянсу. Звісно, ПДЧ Україні не було надано і в грудні 2008 року. Вплив Кремля відчувався в цих кроках НАТО. Низка російських працівників спецслужб отримала державні нагоди за операцію по недопущенню України до ПДЧ.

Отже, в квітні 2008 року Україна та Грузія мали шанс отримати реальну євроатлантичну перспективу. Попри прихильну позицію адміністрації президента США Дж. Буша-молодшого, рішення про надання статусу країн-кандидатів на членство заблокували передусім Німеччина та Франція, зокрема через тиск Російської Федерації. Через чотири місяці після саміту Росія вторглася у Грузію. Ще через шість років Росія окупувала українські Крим і Донбас, а через чотирнадцять розпочала повномасштабну інвазію в Україну.

У травні 2008 року прийнято постанову уряду «Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2008–2011 роки». Головною метою програми проголошено сприяння виконанню завдань євроатлантичної інтеграції України, створення умов для свідомого самовизначення громадян щодо приєднання України до НАТО, забезпечення підтримки державної політики євроатлантичної інтеграції.

Західноєвропейські країни-члени Альянсу прагнули, у першу чергу, домогтися стабільних відносин з Москвою, а вже потім — налагодити співпрацю з Україною. Головним підсумком грудневої зустрічі стало підтвердження країнами-членами НАТО всіх рішень стосовно України, ухвалених у Бухаресті. Було відзначено прогрес, досягнутий Україною, та висловлено готовність Альянсу сприяти проведенню ре-

форм, необхідних для досягнення членства в НАТО. Практичним механізмом реалізації реформ мали стати Річні національні програми (РНП), виконання яких щорічно оцінюватиметься союзниками. В червні 2009 року в штаб-квартирі НАТО відбулася презентація проекту РНП. 7 серпня 2009 року президентом України затверджено першу Річну національну програму на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. Не отримавши офіційного статусу країни-кандидата, який надає приєднання до виконання ПДЧ, Україна отримала можливість здійснювати необхідні практичні заходи з метою отримання членства. Виконання Україною РНП стало унікальною практикою у двосторонніх відносинах НАТО. Президент України щорічно затверджує РНП та заходи щодо її виконання. Всі Річні національні програми Україна-НАТО змістовно відповідали стандартам Плану дій щодо членства в НАТО. Втім, залишалася принципова відмінність, а саме — стосовно відповідальності апліканта та Альянсу за виконання програми.

Після російської агресії в Грузію 21 серпня 2009 року було підписано Декларацію про доповнення Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, яка закріпила за КУН провідну роль у реалізації процесу, започаткованого на Бухарестському саміті.

Проблеми ефективності державної інформаційної політики щодо євроатлантичної інтеграції України, пріоритети інформаційної політики в період інтенсивної підготовки України до вступу в Північноатлантичний альянс визначалися через відповідні державні механізми. У 2008–2011 роках це була Державна цільова програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції на 2008–2011 роки, ухвалена постановою Кабінету Міністрів України 28 травня 2008 року. Вона була спрямована на реалізацію державної політики у сфері інформування широких кіл

українського суспільства про євроатлантичну інтеграцію та її важливість у забезпеченні національної безпеки.

Обраний Президентом України В.Янукович 2 квітня 2010 рОКУ ліквідував Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО і Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції. Прийнятий за його ініціативою Верховною Радою 1 липня 2010 року Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» зафіксував намір України як європейської позаблокової держави продовжувати конструктивне партнерство з Організацією Північноатлантичного договору. Відповідно в кінці 2010 року в новій Стратегічній концепції, ухваленій на Лісабонському саміті НАТО, Альянс підтвердив готовність і надалі розвивати партнерство з Україною. Деякі з очільників Альянсу навіть казали, що «позаблоковість» не завадить країні приєднатися до НАТО, бо «НАТО — не блок».

Указом президента України від 8 червня 2012 року № 389 затверджено нову редакцію Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», якою відповідно до законодавства визначено загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Україна заінтересована в обміні досвідом з державами-членами Альянсу стосовно забезпечення належної реалізації документів стратегічного характеру. Важливо згадати, що навіть в умовах проголошеної «позаблоковості» Стратегії національної безпеки не виключалася можливість за необхідності приєднання до існуючих безпечових організацій. У підпункті 4.2. «Основні завдання політики національної безпеки у зовнішньополітичній сфері» одним із завдань визначається «продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору з усіх питань, що становлять взаємний інтерес, у рамках наявних механізмів та інструментів».

Готовність НАТО продовжувати та розвивати партнерство з Україною підтверджено у новій Стратегічній концепції Альянсу, прийнятій на Лісабонському саміті цієї організації 19–20 листопада 2010 року та у Декларації Чиказького саміту НАТО (20–21 травня 2012 року). В останній, зокрема, визнавалася ключова роль нашої держави у підтриманні євроатлантичної безпеки. Внутрішньодержавна координація розвитку конструктивного партнерства України з НАТО з усіх питань, які становлять взаємний інтерес, здійснюється Комісією з питань партнерства України з організацією Північноатлантичного договору. Комісія була дорадчим органом при президенті України та очолювалася міністром закордонних справ України.

В Річній національній програмі на 2013 рік (В. Янукович відповідний указ видав вже у другому півріччі, 5 липня) було заплановано укладення та імплементація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, виконання Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України.

За президентства В.Януковича було змінено довготривалу політичну лінію, спрямовану на набуття членства в НАТО. Замість неї на законодавчому рівні було запроваджено так звану концепцію «позаблоковості». Правда, змістове наповнення РНП залишилося спрямованим на досягнення Україною євроатлантичних стандартів у цивільному і оборонному секторах. Слід згадати, що під час проведення футбольної першості Європи «Євро-2012» повітряний простір України контролювався за допомогою протиповітряної системи захисту НАТО «АВАКС».

У 2010–2013 рр. планування, виконання та звітування щодо РНП мало формальний характер. 12 червня 2013 року президентом України підписано указ «Про Річні національні програми співробітництва Україна–НАТО», яким запроваджено нормативні зміни у сфері практичного співробіт-

ництва з НАТО відповідно до формату відносин України з Альянсом, зокрема введено нову структуру Річних національних програм та порядок їх затвердження.

3.3. Повернення на шлях євроатлантичної інтеграції

Під час Революції Гідності Альянс зберігав спокійну і толерантну позицію. Втім, одразу після початку російської агресії в 2014 році було скликано екстрене засідання Комісії Україна–НАТО у зв'язку зі зверненням України згідно зі статтею 15 Хартії про особливе партнерство. В ході засідання державами-членами Альянсу висловлено одностайну підтримку незалежності, державного суверенітету України, надано високу оцінку зваженим діям української влади в кризовій ситуації, засуджено дії РФ на території нашої держави, визнано їх порушенням норм міжнародного права. Проте далі таких заяв справа не йшла. Хоча НАТО була єдиною міжнародною організацією, яка принаймні називала речі своїми іменами.

1 квітня 2014 року відбулась зустріч в.о. міністра закордонних справ України Андрія Дешиці з Групою друзів України в НАТО (за ініціативи постпредства Литви при НАТО вперше в історії відносин між Україною та Альянсом було започатковано подібний формат). Участь у засіданні взяли міністри закордонних справ Литви, Словаччини, Угорщини, Естонії, Латвії, Туреччини, Польщі, Данії, послы Канади та Великої Британії, які не лише висловили підтримку суверенітету та територіальної цілісності України, а й підтвердили готовність надавати необхідну допомогу нашій державі у зміцненні її обороноздатності та проведенні реформ.

У Спільній заяві Комісії Україна–НАТО на рівні глав держав та урядів, під час Уельського саміту у вересні 2014 року було засвідчено підтвердження військової інтервенції РФ в

Україну та факту участі регулярних підрозділів ЗС РФ у прямих військових операціях на території України, офіційне визнання того, що дії Росії є навмисними та мають серйозні наслідки для стабільності та безпеки всього євроатлантичного простору. Після зміни влади в Україні в 2014 році генсек НАТО Андерс Фог Расмуссен на зустрічі міністрів оборони Альянсу в Брюсселі заявив, що НАТО залишається «щирим другом України» і активно підтримуватиме процес реформ. Відповідаючи на запитання журналіста щодо вступу України до НАТО, він зазначив, що Київ має «більш нагальні проблеми», ніж вступ до Альянсу. При цьому генсек зазначив, що рішення саміту в Бухаресті (у квітні 2008 року) залишається чинним, і Україна одного разу зможе стати членом НАТО, якщо це рішення буде підтримане населенням країни.

Під час засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи в жовтні 2014 року було розглянуто питання імплементації чотирьох Трастових фондів, які були започатковані під час саміту Альянсу в Південному Уельсі у вересні 2014 року. Програма НАТО допомоги Україні через трастові фонди діяла ще з початку 2000-х рр., проте після агресивних дій Росії в 2014 р. Альянс започаткував новий етап допомоги у кількох додаткових сферах, зокрема щодо модернізації командування, контролю та зв'язку, логістики і стандартизації, кібернетичної безпеки, перепідготовки і соціальної адаптації військових, медичної реабілітації, знешкодження саморобних вибухових пристроїв тощо. В 2016 року в рамках трастових фондів діяло вже сорок напрямів допомоги Україні.

Нарешті, через рік після початку Революції Гідності — 23 грудня 2014 року, Верховною Радою України було схвалено закон щодо відмови України від політики позаблоковості. Було також встановлено, що однією з основних засад зовнішньої політики України є поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою до-

сягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації. У пояснювальній записці до законопроекту вказувалося, що позаблоковий статус виявився неефективним з погляду захисту держави від зовнішнього тиску та агресії. У розділі про основні принципи зовнішньої політики Закону «Про Основи внутрішньої та зовнішньої політики» закріплено норму про поглиблення співпраці з НАТО «для досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в цій організації» Рада відмінила позаблоковий статус України.

Гібридна агресія Російської Федерації, розв'язана проти України, створила нові загрози й для країн-членів НАТО, що вимагало посилення співпраці Україна-НАТО, перш за все у невійськових сферах. У таких умовах Україна потребувала більшої допомоги з боку Альянсу, але й сама вже стала джерелом знань і досвіду з протидії гібридній війні. Така співпраця фактично переростала у спільну відповідь на гібридні загрози, яка у подальшому має зосереджуватись на таких ключових невійськових сферах: інформаційна безпека, стратегічні комунікації, кіберзахист, енергетична безпека, протидія надзвичайним ситуаціям, розмінування, захист прав людини і демократизація суспільства. Важливу роль має відіграти приєднання України до роботи Центрів передового досвіду НАТО.

Гібридний характер агресії Російської Федерації проти України довів, що військова сила не завжди відіграє вирішальну роль. Тож і протидія такій агресії має бути не тільки військовою, а комплексною, із широким спектром застосування засобів невійськового характеру. До таких слід віднести дипломатичні, інформаційні, економічні, енергетичні, кібернетичні та інші засоби протидії на платформі суспільно-державного партнерства. Водночас для досягнення цілей своєї гібридної агресії Росія використовує все ще існуючий в Україні стереотип, що Альянс є суто військовим союзом, а не організацією колективної безпеки й оборони. Навіть деякі

прихильники членства України в НАТО не знали про невійськові напрями діяльності Альянсу, зокрема: протидію надзвичайним ситуаціям; науково-технічне співробітництво; міжпарламентську співпрацю; протидію кіберзагрозам; енергетичну безпеку; розвиток цінностей демократії, індивідуальних свобод і верховенства права тощо. Тому невійськові напрями співпраці НАТО з Україною, які були визначені на Варшавському саміті Альянсу (8-9 липня 2016 р.) та засіданні Комісії Україна-НАТО, потребували практичного наповнення і розширення, у тому числі й з точки зору спільної протидії гібридним загрозам.

У квітні 2015 року уряд Канади вирішив направити в Україну майже 200 військовослужбовців для проведення військових навчань та підготовки військовослужбовців Збройних Сил України. Реалізація канадської програми з навчання українських військовослужбовців за стандартами НАТО тривала до 2017 року.

Практично одразу після відмови від так званої «позаблоковості» відбувається кардинальна інтенсифікація діалогу України з Організацією Північноатлантичного договору. 24 квітня 2015 року у Брюсселі Україна підписала з Агенцією НАТО зі зв'язку та інформації (NCI Agency) меморандум щодо реалізації трастового фонду з реформування системи управління та зв'язку Збройних Сил України. Меморандум сприятиме реалізації Цільового фонду НАТО-Україна щодо програми консультації, управління, контролю та зв'язку.

27 квітня 2015 року у штаб-квартирі НАТО було підписано угоду між Кабінетом Міністрів України та Альянсом про співробітництво у сфері підтримки, що створює правові рамки для практичного співробітництва України з НАТО в рамках спеціально створених Альянсом для української держави трастових фондів з реформування систем логістики і стандартизації Збройних Сил України та фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених

в антитерористичній операції в Донецькій та Луганській областях. 13 травня 2015 року під час засідання Комісії Україна-НАТО в Туреччині генсек об'єднання Єнс Столтенберг заявив, що Альянсу не подобаються плани Росії щодо розміщення ядерної зброї в анексованому Криму. Однак командувач силами НАТО в Європі генерал Філіп Брідлав додав, що немає прямих доказів розгортання ядерної зброї Росією. Секретар РНБО Олександр Турчинов зауважив, що не виключає розміщення в Україні систем протиракетної оборони (ПРО). На жаль, Президент України Петро Порошенко заявив, що Київ не звертався до західних партнерів із пропозицією розмістити на своїй території системи протиракетної оборони, і це питання не стоїть на порядку денному. Як з'ясувалося в 2022 році, така позиція була помилковою.

18 травня 2015 року в Будапешті Парламентська асамблея НАТО у декларації весняної сесії визнала зміну політики України щодо відновлення її євроатлантичного курсу.

26 травня 2015 року Президент П. Порошенко увів у дію нову Стратегію національної безпеки, одним із головних завдань якої скромно було зазначено формування умов для вступу в НАТО. 5 червня у Києві відбулася робоча нарада під керівництвом заступника міністра оборони України Юрія Гусева щодо впровадження у вітчизняному оборонному відомстві стандартів НАТО. За результатами заходу, в якому взяли участь представники структурних підрозділів міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, було затверджено два військових стандарти міністерства оборони України на основі стандартів НАТО — STANAG 2920, STANAG 4926.

Колегія міністерства оборони України під головуванням міністра генерал-полковника Степана Полторака ухвалила рішення про створення спеціальної групи з розробки Концепції створення в ЗСУ Сил спеціальних операцій за стандартами НАТО.

20 червня 2015 року американський сенатор Джон Маккейн, який очолював на той час комітет по збройних силах, під час дискусії на безпековій конференції GLOBSEC у Словаччині назвав помилкою НАТО те, що Альянс зупинив шлях України до членства в 2008 році. У кінці червня 2015 року Президент України П.Порошенко повідомив, що про вступ України в НАТО можна буде говорити не раніше, ніж через 6-7 років, а також після проведення референдуму.

Генеральний секретар НАТО у вересні 2015 року взяв участь у засіданні РНБО України, присвяченому сучасному стану відносин України з НАТО. Тоді ж були підписані угода про статус Представництва НАТО в Україні, дорожня карта Партнерства зі стратегічних комунікацій між РНБО України та Міжнародним секретаріатом НАТО та спільна декларація щодо посилення оборонно-технічного співробітництва України з НАТО. Відповідно на початку 2016 року Центр інформації та документації НАТО і Офіс зв'язку НАТО були об'єднані в єдину дипломатичну установу (вперше в історії НАТО).

У грудні 2016 року було затверджено Положення про розроблення Річних національних програм (РНП) під егідою Комісії Україна — НАТО та оцінювання результатів їх виконання. Хоча логічно було б повернутися до первинної назви РНП — програми підготовки до членства. Відповідно до Положення, запроваджувався новий порядок розроблення РНП та оцінювання результатів їх виконання. Зокрема, документ встановлював чіткі та детальні норми і вимоги щодо змісту, порядку підготовки та оцінювання виконання Річних національних програм співпраці України з НАТО. КМУ доручалося забезпечувати розробку проєктів РНП на відповідний рік, а також здійснювати координацію діяльності центральних органів виконавчої влади та інших державних органів з виконання РНП.

22 лютого 2017 року Президент України підписав указ «Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості

ті з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки». Відповідно до неї згодом було створено щомісячний часопис «Україна до НАТО».

10 липня 2017 року під час візиту до Києва Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберґа відбулося урочисте засідання Комісії Україна-НАТО (присвячене 20-літтю укладання Хартії про особливе партнерство) і відкрито нове приміщення Представництва НАТО в Україні. Воно об'єднало під одним дахом Центр інформації та документації НАТО та Місію зв'язку НАТО при міністерстві оборони України. Водночас варто згадати що в Україні, як і в інших країнах — партнерах Альянсу, діяли контактні посольства країн членів. Цю функцію в різний час почергово виконували посольства Словаччини, Польщі, Литви, Великої Британії та Канади.

Євроатлантичний вектор відповідав довгостроковим інтересам нашого суспільства у сфері безпеки та оборони, був закономірним продовженням плідної та взаємовигідної співпраці України з НАТО. Втім, у 2010-2014 рр. Україна відмовилася від євроатлантичної інтеграції. Лише Революція Гідності привела до відмови від «позаблоковості», але швидкого повернення до повноцінної євроатлантичної інтеграції через низку причин не відбулося.

Відмова від позаблокового статусу не спричинила одразу чіткого проголошення курсу України на членство в НАТО. Натомість було прийнято обережне формулювання про досягнення критеріїв, необхідних для вступу. Незважаючи на політичні заяви, що Україна обов'язково буде членом НАТО, все ще були певні сумніви, стартом якого процесу стала насправді відмова від позаблоковості — інтеграції до НАТО чи переходу до неоголошеного нейтралітету України. В Раді національної безпеки та оборони України розглядали за зразок для України на коротко-і середньострокову перспективу шведську модель відносин з НАТО, реалізація якої мала створити умови для повноцінного членства у майбутньому.

А саме — Україна мала досягнути повної сумісності сектору безпеки та оборони зі структурами НАТО. Таким чином, у разі відповідних політичних умов, Україна була б готова стати членом НАТО відразу — без жодних Планів дій щодо членства в Альянсі та інших підготовчих документів. Фактично у такому разі можна говорити про приховану інтеграцію. Інше питання, що в урядових колах України переважно превальювали песимістичні настрої з приводу наявності політичних умов для членства України в НАТО в осяжній перспективі.

Були серйозні сумніви з приводу того, що процес вступу до Альянсу зможе розпочатись раніше 2020 року. І питання не тільки в тому, чи буде до цього готова Україна, а переважно в тому, чи буде готове до такого процесу НАТО. У Києві було розуміння, що консенсус з приводу України в НАТО — дуже віддалена перспектива. Таким чином, Україна ще ніколи не була одночасно так близько і так далеко до НАТО.

З одного боку, чи не вперше в історії України в суспільстві існувала доволі потужна підтримка інтеграції України до НАТО. Після окупації Криму та частин Донецької і Луганської областей, інспірованої Росією гібридної війни на Сході України, українці переосмислили загрози, які стоять перед державою, і зрозуміли, в чому, власне, полягає перевага колективної безпеки. Хоча були питання, наскільки стабільною буде ця підтримка. Невідомо, до якої міри це є усвідомленим вибором, а до якої лише реакцією на зовнішню загрозу.

З іншого боку, Росія шляхом військової агресії проти України суттєво ускладнила потенційну інтеграцію України до НАТО. Російська агресія в Криму і на Сході України з 2014 року перетворила Україну з контрибутора безпеки, який брав участь у всіх без винятку миротворчих операціях Альянсу, на її користувача, понад те війна між Росією і Україною стала джерелом загрози для європейської безпеки.

Стратегічний фокус НАТО на системні реформи вступив в очевидне протиріччя з тактичними завданнями оборон-

ного відомства. У Міністерстві оборони України були переконані, що пріоритетом співробітництва з НАТО наразі має бути не досягнення взаємосумісності, а підвищення у найкоротший термін оперативних спроможностей Збройних Сил України для відсічі агресії. Апелювання міністерства оборони до військових дій на Сході України більше не є страховкою від критики Альянсу щодо незадовільних темпів проведення воєнної реформи. Парадоксальність ситуації полягала в тому, що якраз війна на Сході повинна була переконати Міноборони та Генштаб в необхідності системного реформування Збройних Сил України. Окремі представники оборонного відомства дійсно говорили про створення Збройних Сил з принципово новою філософією, яка полягає у впровадженні західних оперативних стандартів, формуванні нового військово-адміністративного поділу та місць дислокації військ, удосконаленні самої структури та чисельності сил. Військові дії на Сході допомогли виявити найбільш вразливі місця та ідентифікували ті сфери, в яких українські Збройні Сили потребують реформування в екстремому порядку. Зокрема йшлося про систему управління та зв'язку, логістику.

Під питанням все ще залишалася ефективність виконання Річної національної програми між Україною та НАТО. У деяких міністерствах відверто зізнавалися, що цей документ буде виконуватись винятково формально, допоки не з'явиться більш жорстка система контролю за його імплементацією. Ключовими викликами для налагодження ефективної співпраці між НАТО та Україною були брак довіри між Україною та НАТО, а також брак належної координації та комунікації всередині українського уряду. Війна на Сході виявила найбільш вразливі місця у Збройних Силах України. Існувало розуміння, що процес реформування сектору безпеки та оборони України є незворотнім та має відбуватись за стандартами НАТО. Комунікаційні зусилля по-

трібні для пояснення переваг партнерства України з НАТО. Формула «або членство, або нічого» була не здатна наповнити відносини практичним змістом. Серед країн-членів НАТО існував певний консенсус щодо усвідомлення загроз, які походять від агресії Росії. Утім, Україна повинна була розуміти, що Альянс не має такої ж упевненості з приводу надання їй членства. Замість того, аби впадати в чергову хвилю НАТО-манії, українська влада мала зосередитися на впровадженні реальних реформ у безпековій сфері. Для цих реформ не потрібні ані вступ до Альянсу, ані отримання Плану дій щодо членства. Із доленосного 1997 року, коли було започатковано особливе партнерство України з НАТО та створено Комісію НАТО — Україна, у світовому політичному ландшафті відбулося чимало суттєвих змін.

Архітектори «перезавантаження» відносин між США та Росією (а також його європейських аналогів) після 2008 року не відреагували на явні симптоми, а після анексії Криму в березні 2014 року зробили вигляд, що жодних попереджень і не було. Зрозуміло, НАТО ухвалює рішення на основі консенсусу. Але всередині НАТО також розуміють відмінність між консенсусом та одностайністю. Приєднання будь-якої нової держави до Альянсу вимагає одностайності. Але інші рішення, в тому числі надзвичайно важливі для майбутнього України, вимагають лише консенсусу: згоди переважної кількості зацікавлених сторін (stakeholders), які мають прямий і активний інтерес. Так, перелік подібних рішень включає спільне планування, координацію і співпрацю на операційному рівні. Існує чимало рішень, які є прерогативою окремих членів Альянсу. Ані Литва, ані Сполучені Штати не потребують згоди Ради НАТО для надання Україні військової допомоги — як летальної, так і нелетальної. Такі рішення приймаються на національному рівні.

Альянс спромігся досягти більш-менш сталого консенсусу щодо кількох ключових моментів: 1) Росія веде агре-

сивну війну проти України, порушуючи власні зобов'язання за угодами, що лягли в основу системи міжнародної безпеки після припинення «холодної війни»; 2) її збройна інтервенція становить смертельну загрозу для України, а також суттєву загрозу для Європи; 3) цей конфлікт становить загрозу системного характеру. Владімір Путін не може дозволити собі поразку в Україні, але водночас йому не можна дозволити здобути перемогу. Ескалацію воєнних дій в Україні не можна виключати; 4) для відповіді на цей виклик НАТО була повинна узгодити власні інструменти та прийоми стримування із загрозами «нового покоління», зокрема застосування інформаційної та «гібридної» війни проти слабких держав, вразливих до вторгнення, провокацій та підривної діяльності; 5) європейська система стримування та оборони в цілому буде поставлена під удар, якщо Росія досягне своєї мети в Україні. Саме тому потрібно було докласти усіх можливих зусиль для того, аби не допустити територіального розпаду України та хаосу всередині держави; 6) «російський виклик» є проблемою у довготривалій перспективі. Успішний і сталий механізм політичного врегулювання потребуватиме рішучості, мудрості та терпіння. Допоки цей консенсус існує, незгодні всередині НАТО (чи держави, чи міждержавні структури) будуть маргіналізовані й обмежені у своїх діях. Проте такі незгодні не лише існують, але й мають достатньо поважні та гучні голоси. Неспроможність України відповідати загальним очікуванням Альянсу — тобто забезпечити дієве національне керівництво, здійснити внутрішні реформи та дотримуватися європейських цінностей — лише зміцнювало їхній авторитет і вплив. Наразі Альянс ще не досяг найменшого консенсусу щодо одного з найважливіших питань — надання Україні інструментів для самозахисту. На гуманітарному рівні надання військової допомоги не викликало суперечок. Поста- чання військових пайків, зимового одягу, взуття та уніфор-

ми не є предметом дискусій всередині Альянсу. Навіть створення груп радників та тренерів не викликало серйозних заперечень, особливо, якщо така допомога надавалася під національними прапорами, а не НАТО. Утім, як було відрізнити «допомогу» від «озброєння»? Системи захищеного зв'язку не є зброєю, але навіть добре озброєні сили, що не мають їх, можуть бути знищені. Інфрачервоні сканери, окуляри нічного бачення, протиартилерійські радары та інші засоби боротьби з ворожим вогнем слугують одній меті: захистити свої сили та здобути перемогу. Саме тому, що ці відмінності є досить розмитими, межі дискусій також є розмитими. Легко забути про те, що озброєння, як і війна, є інструментом політики. Для багатьох основними завданнями було стримування подальшої російської агресії, доведення неспроможності наявного окупаційного режиму і поетапне вироблення політичного рішення, що відновить територіальну та конституційну цілісність України.

Небезпека конфлікту між Росією та НАТО існує з моменту анексії Росією Криму. Вона є невід'ємною частиною нинішнього конфлікту та погляду Кремля на ситуацію у світі, а західна «розважливність» зовсім її не зменшувала. Із психологічної точки зору Росія вже перебуває у стані війни з НАТО.

3.4. Конституційне закріплення євроатлантичного вибору

Євроатлантична інтеграція України надає вагомі гарантії збереження національної ідентичності та єдності української нації. Можливість перебування України в спільноті цивілізованих демократичних країн — членів Північноатлантичного альянсу сприятиме реалізації всеосяжних реформ у секторі безпеки і оборони, щодо цивільного контр-

олю і демократичного нагляду, у боротьбі проти корупції, підвищенню стабільності, підтримці міжнародної та регіональної безпеки.

Головний акцент державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції спрямовано на забезпечення безпеки і добробуту людини як ключового суб'єкту національної безпеки. В умовах російської агресії перспектива членства в НАТО набуває особливого змісту.

Верховна Рада остаточно визначила євроатлантичну інтеграцію зовнішньополітичним пріоритетом. 7 лютого 2019 року відповідні зміни стосовно європейського і євроатлантичного зовнішньополітичного курсу були внесені у Конституцію України. Пріоритетні завдання в межах реалізації політики євроатлантичної інтеграції України щорічно визначалися в Річних національних програмах під егідою Комісії Україна-НАТО. Влітку 2020 року НАТО надало Україні статус партнера розширених можливостей. Це рішення визначало значний внесок України у місії НАТО, а також демонструвало відданість Альянсу своїм партнерам, незважаючи на пандемію COVID-19. Перевагою Програми розширених можливостей є регулярні політичні консультації з безпечових питань, розширений доступ до навчань і обміну інформацією, тісніша співпраця у часи криз. Статус партнера розширених можливостей досі мали лише п'ять країн: Швеція, Фінляндія, Австралія, Грузія та Йорданія.

Пріоритетами євроатлантичної інтеграції України є внутрішні реформи та трансформації; політичний консенсус країн Альянсу; це політична стабільність, злагода між різними політичними силами і суспільством. Метою членства України в Організації Північноатлантичного договору є отримання гарантій безпеки держави, її суверенітету та територіальної цілісності в межах існуючого кордону, забезпечення умов для утвердження демократичних цінностей та принципу верховенства права, гарантування безпеки,

прав і свобод громадян України, економічного розвитку України та зростання добробуту її населення.

У владних структурах та медіа з другої половини 2017 року замість формули «досягнення стандартів НАТО» активно пішла мова про перспективу приєднання до Організації Північноатлантичного договору. В червні 2017 року Верховна Рада України нарешті проголосила вступ до НАТО стратегічним пріоритетом зовнішньої політики України. 10 березня 2018 року НАТО визнало за Україною статус країни-аспіранта на шляху до приєднання до Альянсу. 20 вересня 2018 року український парламент затвердив у першому читанні поправки до Конституції, які закріплювали євроатлантичний і європейський курс України.

21 червня 2018 року було прийнято Закон України «Про національну безпеку України», стаття 3 якого до фундаментальних національних інтересів України віднесла «інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами».

Протягом 1992-2018 років євроатлантичний рух України мав суперечливий характер. Періоди інтенсифікації співпраці чергувалися з її гальмуванням. Оголошення курсу на членство в НАТО замінювалося химерною «позаблоковістю», а потім «досягненням стандартів НАТО». Втім, поступово відбувалося повернення до реалізації власного євроатлантичного покликання. Певну крапку в цьому процесі поставило закріплення в Конституції України мети набуття членства в Організації Північноатлантичного договору.

За ініціативою Президента П.Порошенка 7 лютого 2019 року Верховна Рада України ухвалила 335 голосами законопроект щодо закріплення у Конституції України курсу на членство України в Європейському Союзі та Північноатлан-

тичному Альянсі. Зокрема, абзац п'ятий Преамбули після слів «громадянської злагоди на землі України» доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України». В пункт 5 частини першої статті 85 щодо повноважень Верховної Ради додано «визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». У статті 102 зазначено, що «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору». До функцій Кабінету Міністрів у статті 116 включено забезпечення реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО.

Також Верховна Рада схвалила звернення до лідерів та парламентів держав-членів НАТО, Північноатлантичної ради та Парламентської асамблеї НАТО з проханням надати Україні План дій щодо членства (ПДЧ) на саміті в Лондоні в грудні 2019 року. В квітні 2019 року Верховна Рада України схвалила постанову «Про проведення весняної сесії Парламентської асамблеї НАТО у Києві 22-25 травня 2020 року». Втім, провести цю сесію не вдалося через пандемію Covid-19.

В листопаді 2019 р. Україна офіційно звернулась до НАТО з проханням щодо приєднання до Програми партнерства розширених можливостей. Ця програма передбачала розширення взаємодії між країною та Альянсом. У січні 2020 року, на виконання доручення президента України, Україна офіційно подала заявку на участь у цій програмі. 12 червня 2020 року Україна приєдналася до Програми розширених можливостей НАТО (NATO's Enhanced Opportunities Program — EOP), орієнтованої на взаємосумісність важливих партнерів Альянсу. Рішення НАТО щодо України стало

визнанням значного внеску нашої держави в міжнародну безпеку, зокрема шляхом участі у місіях під проводом НАТО, Силах реагування НАТО та відповідних навчаннях і тренуваннях. ЕОР дозволяє країні-партнеру досягти так званої секторальної (оперативної) взаємосумісності з НАТО (на рівні систем логістики, зв'язку, управління військами, конкретними родами військ тощо). Крім того, ЕОР відкриває перед країнами-членами низку особливих можливостей взаємодії з Альянсом. Разом з тим, ЕОР не була «прямою перепусткою» держави-учасниці до членства в Альянсі. Країна, що стала учасником цієї програми, отримує додаткові можливості розвитку сектору безпеки і оборони, досягнення сумісності національних збройних сил зі збройними структурами НАТО, оптимізації системи державного управління відповідно до західних рекомендацій, реформування безпекової та оборонної сфер у цілому.

Як ішлося вище, рішення щодо членства в НАТО зазвичай пролягає через ПДЧ, який розробляється Альянсом для кожної конкретної країни-кандидата. У випадку з Україною ЕОР здатна суттєво посприяти прискоренню процесу розробки ПДЧ та його наступному втіленню, проте аж ніяк не виступає заміником цього важливого документа. Відповідно державному керівництву слід мати на увазі тісну залежність, але не організаційну тотожність двох важливих кроків на шляху євроатлантичної інтеграції України — Програми розширених можливостей НАТО (реалізовано) та Плану дій щодо членства в НАТО (планується для реалізації).

В українському суспільстві збільшувалася підтримка курсу на членство України в НАТО. За різними даними в 2018-2020 рр. — це 40-50%. МЗС працювало над тим, щоб у повній мірі використати відкриті для України можливості зближення з НАТО. Для цього укладено рамкові угоди і триває робота над відповідними імплементаційними угодами в рамках Трастових фондів на підтримку обороноздатності

України (Трастовий фонд НАТО з кібербезпеки; Трастовий фонд НАТО з реформування систем логістики і стандартизації ЗС України; Трастовий фонд НАТО з фізичної реабілітації (протезування) військовослужбовців, поранених в АТО; Трастовий фонд НАТО з модернізації системи управління та зв'язку; Трастовий фонд НАТО з перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців).

11 серпня 2021 року Президент України В.Зеленський затвердив Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року. Метою цієї Стратегії було підвищення рівня поінформованості та розуміння українським суспільством, міжнародною спільнотою змісту і практичної цінності змін в Україні, пов'язаних з реалізацією стратегічного курсу щодо євроатлантичної інтеграції, створення у зв'язку з цим системної інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції. Для досягнення зазначеної мети необхідним було забезпечення просування ідеї євроатлантичної інтеграції, передусім шляхом успішного виконання Річних національних програм.

Стратегія комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України спрямована на налагодження системної інформаційної взаємодії (комунікації) під час реалізації стратегічного курсу на євроатлантичну інтеграцію та підвищення рівня поінформованості українського суспільства щодо відповідних реформ. Стратегія спрямована на розв'язання таких проблем, як: відсутність у значної частини громадян України, посадових осіб державних органів, установ та організацій всебічного та глибокого розуміння змісту та практичної цінності стратегічного курсу євроатлантичної інтеграції України, необхідності та важливості впровадження відповідних реформ, їх зв'язку з інтеграційними процесами; поширеність серед представників державного і громадського сектору відчуття недостатньої залученості до інтеграційних процесів; відсутність системи та недосконалість

механізму інформаційної взаємодії (комунікації) держави і суспільства з питань євроатлантичної інтеграції; недостатнє розуміння у значній частини посадових осіб державних органів, установ та організацій важливості системної інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції; недосконалість системи формування та реалізації державної інформаційної політики, зокрема з питань євроатлантичної інтеграції; відсутність або спорадичність системної інформаційної взаємодії (комунікацій) центральних органів виконавчої влади з цих питань; недостатня спроможність державних інституцій забезпечити інформаційну взаємодію (комунікацію) з питань євроатлантичної інтеграції з представниками міжнародної спільноти.

Для розв'язання зазначених проблем передбачалося створення системи інформаційної комунікації з питань євроатлантичної інтеграції між державними органами, установами та організаціями і громадянами України, зокрема щодо реформ у рамках Річних національних програм, спрямованих на досягнення критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в Організації Північноатлантичного договору, у тому числі наближення до відповідних стандартів державного управління у державах — членах НАТО; посилення інформаційної складової під час розроблення та реалізації Річних національних програм; розміщення узагальненої інформації про стан реалізації реформ та виконання заходів з євроатлантичної інтеграції на єдиному вебпорталі, доступному (за змістом і формою) для різних груп суспільства; залучення до процесів планування, моніторингу та оцінювання виконання Річних національних програм незалежних експертів — представників галузевих дослідницьких центрів, громадських об'єднань та міжнародних партнерів, які у подальшому просуватимуть ідеї цих програм та євроатлантичної інтеграції відповідним цільовим аудиторіям.

Ключовим чинником ефективної реалізації Стратегії є налагодження цілісної системної інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції з цільовими аудиторіями, якими для цілей Стратегії є: посадові особи державних органів, установ та організацій; посадові особи місцевого самоврядування; представники засобів масової інформації, популярні блогери, активні користувачі Інтернету; українське суспільство; представники міжнародної спільноти.

Основою заходів з реалізації Стратегії має бути поширення інформації про усі аспекти євроатлантичної інтеграції, зокрема: налагодження системи поширення інформації стосовно різних аспектів взаємодії України та Організації Північноатлантичного договору, передусім у рамках Річних національних програм; розроблення та поширення рекомендаційних, у тому числі інформаційних матеріалів та зразків комунікаційних планів для державних органів, установ та організацій, залучених до реалізації реформ, пов'язаних з євроатлантичною інтеграцією, для висвітлення ними своєї діяльності з цих питань; включення тематики євроатлантичної інтеграції та Річних національних програм у комунікаційні плани державних органів, установ та організацій; залучених до реалізації реформ, пов'язаних з євроатлантичною інтеграцією; запровадження програми навчання ефективним методам інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції України для посадових осіб державних органів, установ та організацій, безпосередньо залучених до виконання заходів євроатлантичної інтеграції, зокрема, передбачених Річними національними програмами; визначення пріоритетних проектів євроатлантичної інтеграції, включення їх у комунікаційні плани відповідних державних органів, установ та організацій, інформування цільових аудиторій про хід реалізації таких проектів; широке залучення державних органів, органів місцевого само-

врядування, громадських об'єднань до імплементації положень Стратегії; висвітлення позитивного досвіду держав — членів НАТО, зокрема щодо боротьби з корупцією, з метою його поширення в Україні; демонстрація позитивних змін, пов'язаних із впровадженням в Україні реформ та заходів з питань євроатлантичної інтеграції, передбачених, зокрема, Річними національними програмами, популяризація позитивного досвіду реалізації реформ та окремих проектів з цих питань; аналіз методів та інструментів, використаних під час інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції, з метою визначення, поширення найбільш ефективних методів та інструментів і відмови від витратних і неефективних; створення та поширення серед внутрішньої аудиторії медіапродукції, що демонструє гарантування безпечного та стабільного розвитку держави як кінцевої мети реформ та заходів з євроатлантичної інтеграції.

Реалізація Стратегії передбачає виконання заходів внутрішньої та зовнішньої комунікації. Заходи внутрішньої комунікації здійснюються для внутрішньої цільової аудиторії (посадові особи державних органів, установ та організацій, представники міжнародної спільноти, зокрема урядів держав — членів Альянсу, які беруть участь у заходах євроатлантичної інтеграції України) та передбачають інформаційну взаємодію (комунікацію) з питань європейської інтеграції: безпосередньо у державних органах, установах та організаціях, залучених до розроблення та реалізації відповідних реформ; між державними органами, установами та організаціями (по вертикалі та горизонталі, на регіональному та галузевому рівнях), залученими до розроблення та реалізації реформ у рамках євроатлантичної інтеграції; з представниками міжнародної спільноти, зокрема представниками іноземних держав та міжнародних організацій, акредитованих в установленому порядку в Україні, щодо перебігу реалізації стратегічного курсу євроатлантичної ін-

теграції, зокрема про результати виконання заходів Річних національних програм.

Заходи зовнішньої комунікації здійснюються для зовнішньої цільової аудиторії (українське суспільство, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, представники міжнародної спільноти) та передбачають інформаційну взаємодію (комунікацію) з питань євроатлантичної інтеграції: з українським суспільством для просування (популяризації) реформ, що здійснюються в рамках реалізації стратегічного курсу євроатлантичної інтеграції як процесу підвищення ефективності (удосконалення державних інституцій), і загального розвитку держави з метою набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору, а також з різними цільовими аудиторіями щодо спільних проєктів України з НАТО для підвищення поінформованості про зміст діяльності Альянсу не як суто військової, а передусім як політичної організації, яка підтримує розвиток України та її рух до кращих стандартів, підходів та принципів держав — членів НАТО у різних сферах, а не лише у військовій; з представниками міжнародної спільноти щодо виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань у сфері євроатлантичної інтеграції, реалізації реформ у визначених галузях, що підвищує рівень довіри та позитивного сприйняття урядами держав — членів НАТО України як держави, що активно впроваджує реформи, спрямовані на досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в Організації Північноатлантичного договору.

У першій Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, затвердженій у серпні 2021 року, зазначено, що на шляху євроатлантичної інтеграції та набуття повноправного членства в НАТО першочерговими цілями зовнішньополітичної діяльності України були: досягнення відповідності критеріям членства в НАТО через цілеспрямоване та планомірне впровадження широкого спектра внутрішньодер-

жавних реформ у рамках виконання Річних національних програм під егідою Комісії Україна — НАТО, ефективно використання всіх можливостей для розвитку взаємодії з Альянсом, наданих Україні у зв'язку з набуттям статусу партнера з розширеними можливостями, прийняття Альянсом рішення про запрошення України до Плану дій щодо членства в НАТО.

3.5. Сучасні тенденції та основні напрями євроатлантичної інтеграції України. Перспектива членства України в НАТО

На теперішній час Україна членства в НАТО, чи навіть Плану дій щодо членства не має. Втім, це не може примусити відмовитися від визначеного курсу. Це диктується конституційно визначеними положеннями, з урахуванням російських планів десуверенізації України та її повернення у зону російського впливу. У парламентсько-президентській республіці досягти спільної мети можливо на основі синхронної (при цьому тривалої) взаємодії законодавчої, виконавчої та президентської влади, що поки що відбувається лише епізодично.

Конституційне закріплення необхідності реалізації євроатлантичного покликання мало неабияке значення для подальшого розвитку країни, передусім для остаточного забезпечення власної безпеки, незалежності та суверенітету на основі спільних із Заходом демократичних цінностей.

Ставлення В. Путіна і більшості росіян до України відоме. На саміті НАТО 2008 року в Бухаресті він сказав президенту США Дж. Бушу, що «це навіть не держава» У своїй псевдоісто-

ричний пропагандистській статті «Про історичну єдність росіян і українців» у липні 2021 року Путін заявив, що росіяни й українці «один народ, одне ціле», а США і ЄС сплановано перетворюють Україну в «плацдарм проти Росії». Конституційно закріплена євроатлантична інтеграція України називалася результатом втручання Заходу, а не відображенням справжніх уподобань українців. В. Путін був певен, що НАТО не просто допомагає Україні, а загрожує самій Росії.

І загроза ця реальна, але в якому сенсі? Вона полягає в позбавленні РФ можливості ліквідувати українську державність. Звідси ж одержимість В. Путіна ідеєю про те, що НАТО не просто допомагає пострадянським державам, а, наближуючи свою інфраструктуру до її кордонів, загрожує самій Росії. У своїй майже годинній промові ввечері 21 лютого 2022 року російській президент не лише виставив перелік докладних історичних претензій до України, а й заявив, що США і НАТО «приступили до безсоромного освоєння території України як театру потенційних воєнних дій», і повторив тезу про неприйнятність для Росії подальшого розширення НАТО.

21 лютого 2022 року В.Путін підписав укази про визнання «незалежності» «Л/ДНР», що знаменувало собою невдачу в дипломатичних зусиллях Заходу зі стримування російської агресії, знищення так званих «мінських домовленостей», значну ескалацію напруженості між Заходом та Москвою і нові загрози для безпеки та територіальної цілісності України. Путін у своїй промові того ж дня заявив, що його безпеці загрожує набагато менший сусід, який, як він стверджував, не є насправді суверенною країною, а лише іграшкою в руках набагато могутніших західних держав. Російський диктатор посилається на розширення НАТО лише як на зручний привід для агресії проти сусідів. Проте В. Путіна лякало не НАТО, а те, що Україна завдяки членству в Альянсі назавжди закріпить власну незалежність і уникне нових російських спроб приєднати її до «імперії зла».

Як відомо, необхідність вступу України до НАТО як основний спосіб гарантування безпеки країни викристалізувалась в українському суспільстві після початку війни Росії в Україні у 2014 році. З того часу цю ідею стабільно підтримували приблизно половина громадян. Напередодні повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року за членство України в Альянсі виступали 62% громадян, а вже за тиждень після початку повномасштабних воєнних дій рівень підтримки стрімко зріс до 76%.

Проте ще напередодні початку ескалації російської агресії Посол України у Великій Британії Вадим Пристайко (і колишній багаторічний голова місії України в НАТО) публічно припустив думку про можливість відмови від євроатлантичної інтеграції і набуття нейтрального статусу у відповідь на російські вимоги. І не випадково, що впродовж перших тижнів війни в Україні розпочалась інформаційна кампанія з фактичної дискредитації НАТО. Це викликало природне занепокоєння з боку партнерів. Мотивація антинатовських наративів була пов'язана з нереалістичними сподіваннями на безпосереднє втручання і допомогу Альянсу. Такі уявлення базувалися в кращому разі на незнанні сутності Організації Північноатлантичного договору, а гіршому — були пов'язані з рашистською пропагандою.

В умовах розпочатої ескалації повномасштабної російської агресії завдяки непродуманим і некомпетентним крокам представників української влади в українському суспільстві склалися завищені очікування спроможностей НАТО. Виникла загроза сприйняттю НАТО в українському суспільстві. В українських та європейських медіа поширювалися наративи про те, що НАТО не може зробити (запровадити заборонену для польотів зону, надати військові літаки, відправити військові контингенти). Це сприймалося та представлялося як провал НАТО. Звісно, не без участі російської пропаганди. Хоча такі безпідставні очікування

були обумовлені незнанням «матчастини» (організаційних, політичних та військових меж можливостей Альянсу). Аргументи про те, що Україна не є членом НАТО і тому на неї не може поширюватись дія Північноатлантичного договору, багатьма в умовах російського наступу емоційно не сприймалися. Хоча за останніми опитуваннями, понад 70% українців підтримували членство в НАТО, але ця підтримка може знижуватися через активні інформаційні хвилі, які підривали довіру до Альянсу. У ній брали участь як українські високопосадовці, так і вітчизняні та європейські медіа. Надзвичайно високою була концентрація наративів про слабкий Альянс, який не хоче закрити для України небо, надати Україні озброєння тощо. Така інформаційна хвиля призвела до того, що низка українських експертів-євроатлантистів навіть написали лист-звернення до штаб-квартири НАТО з проханням звернути увагу на проблеми позиціонування Альянсу в Україні та відсутності у публічній комунікації Альянсу чітких меседжів про Україну.

Паралельно з цим українська делегація у Стамбулі сигналізувала про готовність говорити про нейтралітет та відмову від руху до членства в НАТО. В цих доволі сумнівних переговорах з агресором постійно йдеться про можливість відмови від курсу на членство НАТО в обмін на міжнародні гарантії безпеки для України. Час від часу оприлюднюється список можливих країн-гарантів, проте жодна з них не спроможна за визначенням надати безпекові гарантії Україні, тотожні статті 5 Північноатлантичного договору, а саме на це сподіваються деякі українські очільники. Проте без дійових гарантій такий можливий документ щодо міжнародних гарантів безпеки України перетворюється по суті в Будапештський меморандум-2.

Не варто взагалі обговорювати такі речі. Курс на євроатлантичну інтеграцію закріплений у Конституції України. Відмова від нього викликає необхідність внесення змін до

Основного закону. Проте міняти Конституцію під час військового стану неможливо. Такі дії можуть викликати розкол українського суспільства, що абсолютно неприпустимо в умовах ескалації російської агресії. Погодження зі старим російським антинатовським меседжем може розглядатися як слабкість і навіть зрада.

Україна фактично тепер знаходиться в епіцентрі боротьби між Західною та Московською цивілізаціями. Немає ніяких свідчень, які б говорили, що керівництво Російської Федерації розглядає можливість перегляду своїх підходів до відносин із зовнішнім світом. НАТО нарешті почало усвідомлювати, що російсько-українська війна 2014–2022 рр. — це війна різних світів, війна між різними людськими цивілізаціями. Росія — це не проблемний сусід, з яким можна домовитися, а «екзистенційний ворог», метою якого є повне знищення Української держави, руйнація Європейського Союзу та НАТО. Консолідація Заходу (включаючи Україну) спроможна зупинити зухвалу російську агресією та покарати її за системні порушення міжнародного права. Невипадково, що ветеран світової політики Г.Кіссінджер заявив, що після всього, що зробила Росія, до України потрібно ставитися як до члена НАТО.

Саме запрошення України до НАТО спроможне зупинити божевільну і неадекватну Росію! Нарешті країнам Альянсу треба припинити боятися Кремль. Бо імперія зла не розуміє іншої мови, крім сили. Саме Україна тепер активно боронить спільні засадничі цінності Альянсу. І країни-союзники можуть ухвалити консенсусне рішення щодо України, бо, запросивши її, вони посилять власну і відновлять світову безпеку та доведуть, що слова з Преамбули Північноатлантичного договору — не лише слова.

Країни НАТО справді надають всю можливу допомогу, що, до речі, дозволяє Збройним Силам України чинити активний опір рашистам і звільняти нашу територію. Мабуть в умовах війни питання про членство України в НАТО не

стоїть у практичній площині, втім, до нього маємо бути готові в будь-який момент. Бо на практиці доведено вірність України засадничим принципам Альянсу.

Варто нагадати, що збільшенню рівня боєздатності Збройних Сил України сприяло впровадження в Україні стандартів армій країн-членів Альянсу. Потужний досвід співпраці та наявність довіри між Альянсом та Україною сприяє наданню Україні зброї після початку повномасштабної війни Росії. І хоча ці дії реалізують окремі країни-члени НАТО, але саме Альянс виконує певну координуючу функцію. Слід також не забувати, що прагнення вступу до Альянсу визначало необхідність проведення в Україні подальших реформ у сфері безпеки та оборони, встановлення демократичного та цивільного контролю над Збройними Силами, реформи СБУ та розвідки, реформування сержантського корпусу, покращення медичного забезпечення військових тощо.

В оприлюдненому документі, підготовленому низкою вітчизняних експертів напередодні Мадридського саміту Альянсу «Стратегічна концепція НАТО 2030: український погляд» було слушно зазначено, що у 2022 році демократія, права людини, повага до суверенітету і свобод означає не менше, ніж 70 років тому. Ці принципи є основоположними для архітектури північноатлантичної безпеки, оскільки НАТО об'єднує не лише армії, але й нації. Зараз Україна бореться за свій суверенний вибір жити у демократичній країні, де поважаються права і свободи людини, а життя людей має значення. Європейська безпека та міжнародний порядок, заснований на правилах, були підірвані неспровокованою і жорсткою агресією Російської Федерації. Виявилось, що нам все ще потрібно захищати ці демократичні принципи та цінності — а не лише територіальну цілісність наших країн. Внутрішня та зовнішня політика держав обумовлена вільним демократичним вибором народів. Вони не можуть бути нав'язані ззовні. За таких обставин НАТО має засуджувати й послідов-

но протидіяти спробам незаконного примусового тиску на суверенні держави щодо того, чи брати участь у будь-яких політичних, економічних, військових та інших типах об'єднань. НАТО має бути здатним, готовим та спроможним захищати принципи демократичного і заснованого на правилах світового порядку не лише словами, а й справами.

Якщо НАТО хоче бути в авангарді глобальної безпеки, йому слід відкинути старі підходи щодо Росії. Попередній підхід НАТО до відносин з Росією — діалог і стримування — продемонстрував свою некомпетентність, оскільки це було сприйнято Кремлем як слабкість Альянсу, а не як запрошення до спільного пошуку рішень. НАТО потребує дотримання чітких умов у відносинах з Російською Федерацією. Надзвичайно важливою є готовність відповісти на російські загрози та обмежити зловживання принципом консенсусу окремими державами-членами, що перебувають під російським впливом. Важливими є заходи побудови довіри, особливо для запобігання можливим військовим інцидентам. Такий же рівень необхідності співпраці існує і в питаннях ядерної безпеки, боротьби з тероризмом та контролю над озброєннями. Однак необхідно вжити всіх заходів, щоб обмежити можливості Кремля використовувати такі питання як квиток для повернення за стіл переговорів, без припинення порушення міжнародного миру і порядку в інших країнах.

Підхід «політики відкритих дверей» виявився радше пасивною, ніж активною політикою. Як наслідок, є простір для маніпуляції та зловживання з боку противниками євроатлантичної інтеграції держав-аспірантів. «Двері» можуть бути відчиненими, але вас не запрошують зайти — це риторика, яка часто використовується у пропагандистських та дезінформаційних кампаніях, які іноді відображають і позицію окремих європейських політиків. Важливо підкреслити, що євроатлантичні прагнення держав-партнерів

не можуть бути питанням переговорів між НАТО, її державами-членами та третіми сторонами. Держави-члени НАТО повинні враховувати волю держави та її народу, а не будь-якої третьої сторони, яка може використовувати силу для маніпулювання здатністю Альянсу приймати рішення. Країни, що відповідають умовам, не повинні під тиском відмовлятися від своїх прагнень. Україна та Грузія заслуговують на такий самий підхід, як Фінляндія та Швеція. НАТО може розглянути можливість модифікації підходу, який обмежує статтю 6 Вашингтонського договору територіями, які перебувають під стабільним контролем уряду на дату вступу. За відсутності такого сигналу Росія може фактично блокувати політику відкритих дверей НАТО.

Українські Збройні Сили показали свою силу, відданість захисту цінностей і принципів, на яких базується НАТО, і свою здатність робити внесок у безпеку Північноатлантичного регіону. Стратегічна концепція НАТО має містити чіткий сигнал про те, що після завершення бойових дій питання щодо членства України — на порядку денному. Звісно, у часи війни проти України не обійтися без емоцій та обурення. Звісно, є місце для жорстких вимог на адресу Заходу. Звісно, ми потребуємо і заслуговуємо на ще більшу підтримку, захищаючи від рашизму не лише Україну, а й світовий порядок.

В умовах теперішньої ескалації російської агресії на решті наша країна має подати заявку, а НАТО прийняти дуже складне, але доленосне рішення — запросити Україну до Альянсу і приєднати її за скороченою процедурою (без ПДЧ). При тому безумовно треба врахувати, що Національні річні програми, запроваджені ще в 2009 році, повністю відповідають структурі та змісту ПДЧ і які Україна, в цілому, успішно виконує.

Напередодні Мадридського саміту НАТО громадські ради при українських органах виконавчої влади зробили спільну заяву: «Передусім маємо подякувати за всебічну

політичну, матеріальну, військово-технічну та моральну підтримку, яку надає Альянс в цілому та Ваші країни від початку повномасштабної російської інвазії в Україну! Наша країна беззастережно боронить західну цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права. Наші успіхи, певною мірою, обумовлені також багаторічною співпрацею з НАТО, участю в спільних операціях та навчаннях, переходом на стандарти Альянсу. Ми закликаємо і надалі підтримувати нашу державу, зокрема в наданні зброї, в тому числі, наступальної, іншої військово-технічної, матеріальної та фінансової допомоги, сприяттні відбудови зруйнованої країни. А також посилювати болючі санкції проти агресора! Багато хто тепер вважає, що ненадання ПДЧ Україні в 2008 році було помилкою. Проте ми сподіваємося, що в скорому майбутньому вона буде виправлена і реалізована Декларація Бухарестського саміту НАТО».

На думку багатьох експертів, Мадридський саміт НАТО наприкінці червня 2022 року не надав відчутного прориву на шляху до членства України в Альянсі. Проте це, з огляду на ситуацію, було прогнозовано. Втім, для України наразі головне завдання — протистояти російській агресії. В цьому контексті саміт виявився позитивним. Лідери Альянсу погодили Комплексний пакет допомоги, який включає безпекові комунікації, постачання пального, медичне устаткування, різного роду обладнання тощо. А в довгостроковій перспективі Україна отримає сприяння у переході від радянських зразків озброєння на сучасні натовські стандарти. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, що союзні країни зобов'язалися надавати Україні важку техніку. «Україна може розраховувати на допомогу НАТО доти, доки вона потрібна, наша підтримка для неї непохитна».

В новій Стратегічній концепції 2022 року наголошується, що сильна незалежна Україна має вирішальне значен-

ня для стабільності євроатлантичного простору. Допомога військово-політичної організації обмежується поставками нелетальних засобів і посиленням підтримки модернізації українських Збройних Сил.

За ініціативою США основна допомога Україні йде не через Альянс, а на двосторонньому рівні. Цим знівелювано можливий конфлікт всередині союзу з країнами, котрі виступають проти поставок зброї Києву (наприклад, Угорщина) і скорочено час прийняття рішень. Тобто на саміті фактично було підтверджено, що держави-члени поставляють важке озброєння, а організація — нелетальні засоби.

Звісно, в умовах війни не було сенсу обговорювати механізм вступу України до НАТО. Проте Альянс готовий повернутися до відповідних переговорів після перемоги Києва. Причина такої обережності — страх прямої конфронтації з Росією.

Отже, незважаючи на грудневу вимогу Путіна припинити розширення Альянсу, Фінляндія і Швеція отримали запрошення до вступу і вже найближчим часом стануть членами НАТО. Для України ж ця історія важлива не тільки як приклад захисту своїх національних інтересів, а й як прецедент запрошення країни до членства в Альянсі за прискореною процедурою, оминаючи етап ПДЧ. У новій Стратегічній концепції, що діятиме до 2030 року, Росію визнано «найбільш значною і безпосередньою загрозою безпеці союзників, а також миру і стабільності в євроатлантичному регіоні».

У Мадриді лідери країн-членів Альянсу проігнорували ще одну божевільну вимогу Путіна: повернути військову інфраструктуру блоку в Європі до стану 1997 року. Альянс планує зміцнити свій «східний фланг», збільшивши Сили реагування з 40 до 300 тисяч людей. У заключній декларації країни НАТО повторили свою «непохитну підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, що поширюються на її територіальні води». Вони заявили про «повну

підтримку невід'ємного права України на самооборону та вибір власних заходів безпеки».

НАТО ухвалило посилений пакет підтримки для України, який: прискорить доставку нелетального оборонного обладнання, покращить кіберзахист і стійкість України, а також підтримує модернізацію її оборонного сектору для досягнення довгострокової сумісності з НАТО. Шукаючи більшої взаємної підтримки з країнами НАТО, лідери Австралії, Японії, Нової Зеландії та Південної Кореї вперше відвідали саміт Північноатлантичного альянсу.

Україна не зійде зі свого шляху до повноцінного членства в НАТО. І українська армія, і весь український народ своєю мужністю щодня доводять, що наше членство тільки зміцнить Північноатлантичний альянс. Альянс декларував повернення до своїх першочергових завдань як військово-політичного блоку — стримування та оборони; запобігання та управління кризами; безпеки через співпрацю (кооперативної безпеки). НАТО підтверджує рішення, ухвалене на Бухарестському саміті 2008 року, і всі наступні рішення щодо Грузії та України.

В Декларації Мадридського саміту НАТО рішуче засуджено агресивну війну Росії проти України, яка є порушенням міжнародного права; підкреслено повна відповідальність РФ за гуманітарну катастрофу і глобальну продовольчу кризу; міститься заклик до Росії негайно зупинити війну та вивести війська з України, до Білорусі – припинити співучасть у війні. Підтверджено незмінну підтримку незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України та її невід'ємного права на самооборону і вибір механізмів забезпечення своєї безпеки. Вказано на націленість на продовження і посилення політичної та практичної підтримки України, у тому числі за рахунок нового пакету допомоги; наміри сприяти повоєнному відновленню та реформам в Україні в довгостроковій перспективі. Також важлива го-

товність продовжувати стратегічне партнерство між НАТО та ЄС, підтвердженням важливості якого є спільне реагування на війну РФ проти України.

Беззуба лінія щодо України кувалася не одним поколінням західних політиків та експертів. В Україну не вірили, України не розуміли, а найголовніше — не бачили, що з Україною робити. Сьогодні вже очевидно: всі урочисті промови на тему «ніколи знову», вся мирна риторика після Другої світової, вся європейська політика безпеки виявилися, по суті, порожнім звуком. А з політичної порожнечі народжується і порожнеча геополітична. Порожнеча, спричинена, серед іншого, драматичною недооцінкою України і просто-таки трагічною переоцінкою Росії. Порожнеча, яку зараз треба буде заповнювати. В тому числі і новим, справді стратегічним, партнерством Заходу з Україною.

За результатами цієї війни євроатлантична спільнота повинна буде багато в чому винайти себе заново, в тому числі у безпековій сфері, знайти новий дух і драйв, — або змиритися зі своєю зростаючою маргіналізацією в очах світу та власних громадян. Без стратегічного партнерства з Україною, без наближення її членства в цій маргіналізації не подолає.

Усі ці роки колективний Захід жив ілюзією про те, що у світі почалася нова доба, в яку дипломатія та добра воля можуть здолати будь-які проблеми. Головне — бути щирим, послідовно демонструвати добру волю. І вони її щиро демонстрували. Тим часом на Сході Європи піднімалася інша сила — теж щира, але темна, зла та глибоко реваншистська.

Західний світ раз за разом давав шанс дипломатії, в той час як Путін раз за разом, рік за роком давав шанс своїм бомбардувальникам, пропагандистам і професійним отруювачам. Вони жили цю темну силу своїми грошима. Вони її обнімали і плекали, безмірно подобаючись собі в цій ролі, думаючи, що тим самим роблять темноту світлішою і добрішою. Ну й заодно добряче заробляли на цьому. Украї-

на попереджала, кричала, біла на сполох, але хто така була Україна, щоб її слухати?... Коли настав 2022 рік і «година Z», колективний Захід, не змовляючись, миттєво вдягнув фартухи і зробив крок назад, щоб не обляпатися українською кров'ю. Бо хто така була Україна, щоб стримати Росію... А якщо вона її не може стримати, то який сенс за Україну боротися? Тим більше що внутрішньо для багатьох на Заході окупація України Росією була б логічним і навіть бажаним завершенням тривалої історії: нарешті «валізу без ручки» поніс би той, хто цього справді хотів. А у прагненні, бажанні, одержимості Путіна Україною ніхто не сумнівався. Що було потім, ми всі бачили. Круглі очі, здивування, захоплення. Україна виявилася не «валізою», а реінкарнацією всього героїчного, що колись було в західній цивілізації і що західна цивілізація майже втратила. 2014-го вона не дала імперії Путіна остаточно оформитися та злитися в «прагматичному» економічному екстазі з Європейським Союзом. Ну і, нарешті, 2022-го замість того, щоб тихо вмерти на благо світової стабільності, вона приперла цю нахабну недоімперію до стінки та поставила її перед перспективою програної війни та ймовірного розпаду.

В річницю підписання Хартії про особливе партнерство в Києві відбувся круглий стіл «Від Мадриду до Мадриду: 25 років особливого партнерства між НАТО та Україною». Свої думки відносно того, як саме розвивалося партнерство між Україною та НАТО, висловили директор Центру інформації та документації Вінета Кляйне, голова Представництва НАТО в Україні Карен МакТір, заступник генсека НАТО з публічної дипломатії Байба Бразе, голова управління зі Східного партнерства, політичних справ та безпекової політики Таня Хартман. Вінета Кляйне зазначила, що нині Україна бореться за цінності, які є фундаментальними для всіх нас. Українці виявили неабияку відвагу, хоробрість, самопожертву та єдність.

Убиваючи, гвалтуючи, грабуючи Україну, розриваючи зв'язки зі світом, руйнуючи власне майбутнє, на що розраховує Зло? Як і в усі часи, воно розраховує на силу грошей, пропаганди та страху.

Після десятиріч специфічної політики Америка раптом знайшла в Україні партнера, про якого мріяла. Тут не Афганістан і не Ірак. Тут не треба «будувати націю» і переконувати, що свобода — це добре. А найголовніше, тут не треба проливати за когось кров і спонукати цього «когось» до боротьби. Український дух 2022 року — це «воля або смерть», себто американський дух 1776 року. І американці історично це відчують. Недарма найщиріші голоси на підтримку України лунають, по-перше, з боку тих американських політиків та аналітиків, душі яких не розчинилися в сірчаній кислоті кісінджерівського мислення (яскравий приклад такої щирої підтримки — Ентоні Блінкен). А по-друге — з боку Пентагону та американського генералітету. Американська армія в захваті від українських військових. А враховуючи значну кількість конгресменів-республіканців із військовим бекграундом, цей захват передається і до конгресу.

У той час як Захід навчається в України сміливості, нам варто навчитися в Заході всіх тих речей, які нас у ньому зачаровують: законслухняності, верховенства права, любові до себе, віри в себе.

Таким чином, Україна продовжує впевнено рухатися шляхом євроатлантичної інтеграції. Вона має для цього всі підстави — історичні, ментальні, психологічні та геополітичні. Масштабна агресія Росії проти України доводить, що підстав сумніватися в можливостях Альянсу як єдиної реальної безпекової організації у світі немає! Саме членство України в Організації Північноатлантичного договору могло б запобігти російській інвазії. Але низка чинників завадила

це зробити. Проте український вибір зроблено, євроатлантична інтеграція як мета зафіксована в Конституції України.

Україна, як член Організації Північноатлантичного договору, отримує реальні гарантії безпеки держави, її суверенітету та територіальної цілісності в межах існуючого кордону, забезпечення умов для утвердження демократичних цінностей та принципу верховенства права, гарантування безпеки, прав і свобод громадян України, економічного розвитку України та зростання добробуту її населення.

Недосконалість та неусталеність вітчизняного політичного інституціонального середовища, зокрема слабкість інституту громадянського суспільства, перешкоджає закріпленню усталеної цивілізованої демократичної практики. Проблема утворення необхідних засад і можливостей цивілізаційного поступу залежить від процесу переведення демократичних цінностей у формально-правові та культурні норми співжиття громадян. Такі цінності євроатлантичного світу, як свобода, верховенство права, демократія, соціальна справедливість, а також гуманізація політичного процесу, політична стабільність, демократизація публічної влади, політичні традиції — постають елементом повсякденної свідомості громадян, коли наповнюються адекватним смислом, що відповідає їх розумінню як втілення соціальної справедливості у життя. Результати соціологічних досліджень засвідчують, що у суспільстві існує певний розрив між декларованими цінностями та реально існуючими суспільно-політичними практиками, що має адекватне відображення у масовій свідомості громадян. Євроатлантична хода України імперативно вимагає проведення відповідної політики щодо імплементації і розвитку на національному ґрунті тих демократичних норм і цінностей, які притаманні державам Європейського Союзу та НАТО. З висоти нинішнього етапу розвитку українського суспільства потрібно з'ясувати особливості, хибні уявлення та су-

часні підходи щодо завдань демократизації соціально-економічного життя країни. Прагнення окремих політичних сил на пострадянському просторі, в тому числі й в Україні, віднайти якийсь свій, «неповторний шлях модернізації суспільства» в сучасних умовах є невиправданим. Адже наша країна за більш ніж півтора десятиліття своєї незалежності вже затратила значні зусилля щодо забезпечення відповідності внутрішньої політики існуючим євроатлантичним стандартам і цінностям. Відмова від наявних очевидних досягнень на цьому шляху означатиме не що інше, як відступ назад. Історично й геополітично Україна є європейською країною й, відповідно, має розглядати рух в євроатлантичному напрямі як національний пріоритет.

Отже, досвід понад 30 років існування сучасної Української держави переконливо доводить, що саме євроатлантична інтеграція дає Україні єдиний шанс зберегти власну державність та ідентичність.

Питання для самоперевірки

1. Назвіть основні етапи розвитку співпраці нашої держави з Північноатлантичним оборонним альянсом.
2. Чому на Бухарестському саміті 2008 року Україні не було надано ПДЧ?
3. Якими є організаційно-управлінські засади співпраці України й НАТО?
4. Дайте характеристику Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору.
5. Які державні програми співробітництва з НАТО були прийняті в Україні наприкінці 1990-х — початку 2000-х років?
6. Які інституції Організації Північноатлантичного договору діяли в Києві?

7. Коли відбувалися засідання Північноатлантичної ради на рівні послів в Альянсі в Києві?
8. Проаналізуйте основні положення Плану дій Україна-НАТО.
9. Сформулюйте основні стратегічні завдання євроатлантичного співробітництва України.
10. Дайте загальну характеристику Річних національних програм співробітництва Україна-НАТО
11. Посольства яких країн НАТО виконували в Києві функцію контактних?
12. Чим була обумовлена відмова від євроатлантичного курсу за часів президентства В.Януковича?
13. Чим відрізняються Стратегії національної безпеки України 2007, 2012 та 2015 років щодо ставлення до Організації Північноатлантичного договору?
14. Які наслідки мало рішення Бухарестського саміту НАТО щодо України?
15. Чим було обумовлено прийняття державних стратегій щодо інформування суспільства про НАТО і наскільки вони були ефективні?
16. Чим обумовлено конституційне закріплення курсу на вступ до НАТО?
17. Які фундаментальні інтереси зафіксовані в Законі України «Про національну безпеку України»?
18. Коли і яким чином було ухвалено конституційний вимір євроатлантичної інтеграції?
19. Коли Україна приєдналася до Програми розширених можливостей НАТО?
20. Що дало Україні приєднання до Програми розширених можливостей НАТО?
21. Яка мета Стратегії комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України?
22. Що передбачено створити за Стратегією комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України?

23. Які внутрішні і зовнішні комунікації передбачає Стратегія комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України?
24. Як зафіксовано євроатлантичну інтеграцію в Стратегії зовнішньополітичної діяльності України?
25. Чому діяльність РФ варто розглядати як основний чинник і каталізатор євроатлантичної інтеграції України?
26. Яка роль міжнародних організацій у протидії російській агресії?
27. Чому для Росії існування незалежної України екзистенційне питання?
28. Як змінилось ставлення в Україні до НАТО після ескалації російської агресії в 2022 році?
29. Чому не варто шукати альтернативи НАТО для України?
30. Коли членство України в НАТО може постати в практичній площині?
31. Яким чином згадано Україну в документах Мадридського (2022) саміту НАТО?
32. Чому можна стверджувати, що Україна є невід'ємною частиною Заходу?

Тема 4.

ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ВЛАДИ В ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

- 4.1. *Верховна Рада провідник українського шляху до НАТО*
- 4.2. *Органи виконавчої влади в імплементації євроатлантичного курсу*

Діяльність українських центральних органів влади з євроатлантичної інтеграції є стимулюючим фактором для проведення внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ усіх сфер суспільного життя за принципами країн-членів НАТО, прискорення трансформації Збройних Сил України, встановлення цивільного демократичного контролю над оборонним та безпековим секторами держави.

Верховна Рада України та органи виконавчої влади не завжди послідовно, а іноді суперечливо, але сприяли просуванню України курсом євроатлантичної інтеграції. Це, наприклад, мало вираження у неповній або неналежній реалізації Рекомендацій парламентських слухань і цілей Плану дій Україна-НАТО в 2003 році. Залишався недостатнім рівень парламентського контролю за безпековою та оборонною сферою України. Це можна віднести і до здійснення громадянського контролю за міністерством оборони, міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

При вступі до Альянсу Україна братиме безпосередню участь у процесах вироблення і прийняття рішень щодо подальшого розвитку євроатлантичної безпеки, які не лише стосуються інтересів національної безпеки України та НАТО, але й формують сучасне середовище глобальної безпеки.

Україна отримує безпрецедентні реальні гарантії забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів відповідно до Вашингтонського договору. Безумовно, потрібно пам'ятати, що вступ до НАТО — це питання не Президента, Кабінету Міністрів або Верховної Ради. Це питання українського народу та країни в цілому. Тому всі євроатлантичні ініціативи української влади, не підтримувані суспільною думкою, Альянсом серйозно не сприймалися. Крім політичної волі, головними передумовами вступу України до НАТО є відкритість цього процесу для суспільства, належний рівень інформаційно-просвітницької роботи, а також скоординована робота всіх інституцій громадянського суспільства — органів державної влади, неурядових громадських організацій, засобів масової інформації. Альянс не реагував на декларації та обіцянки, не підкріплені ефективною роботою, бо є організацією, що передбачає відповідальність для своїх членів.

4.1. Верховна Рада — провідник українського шляху до НАТО

Для постійного поглиблення і розширення відносин між Україною та НАТО першочергове значення мав парламентський вимір співробітництва. В перші роки незалежності тривалий час прибічники євроатлантичної інтеграції України у Верховній Раді були в меншості. Хоча ще в 1998 році депутат від Народного Руху В'ячеслав Кириленко подав

законопроект про вступ України до НАТО, який, звісно, не був підтриманий.

Верховна Рада скликань 1990-х не відрізнялася прихильністю до НАТО. Показовою є постанова, прийнята навесні 1999 року. В ній містилося зауваження про те, що в «рамках угод про співробітництво з НАТО на території України регулярно проводяться військові навчання за участю підрозділів збройних сил інших держав. Проте на порушення Конституції України рішення про їх допуск на територію України на схвалення Верховною Радою України не вносились». Антинатовська риторика пронизувала увесь текст постанови. «Нав'язувана певними силами однобічна орієнтація на повномасштабну інтеграцію України в НАТО, намагання втягти її до цього Альянсу, що є військово-політичним блоком, негативно сприймається значною частиною населення країни, ускладнює відносини з членами Співдружності Незалежних Держав, передусім з нашими найближчими сусідами — Російською Федерацією і Білоруссю. У багатьох громадян викликають глибоке занепокоєння порушення балансу сил у Європі у зв'язку з розширенням НАТО на Схід — до західних рубежів без ядерної України і можливістю розміщення ядерної зброї на території нових членів НАТО, радикальний перегляд концепції Альянсу та його практичні дії останнім часом, особливо у зв'язку з внутрішнім югославським конфліктом навколо Косово. Самочинне розширення переліку «загроз», на які керівництво НАТО має намір реагувати, вдаючись до силових дій за межами території країн — членів Альянсу, та застосування збройної сили без згоди Ради Безпеки ООН, приниження ролі Організації Об'єднаних Націй і Організації з безпеки і співробітництва в Європі не тільки кардинально змінюють характер і місце НАТО в системі міжнародних відносин, які були декларовані при його створенні, а й суперечать основоположним нормам міжнародного права, передусім вимо-

гам статті 7 Статуту ООН, яка закріплює виключні прерогативи Ради Безпеки ООН у справі підтримання миру і міжнародної безпеки, підривають домовленості щодо контролю за озброєнням і роззброєнням в Європі. Трагічні події останніх днів — масовані бомбардування військами НАТО Союзної Республіки Югославії однозначно засвідчили, що Організація Північноатлантичного договору є агресивним військовим блоком, керівництво якого привласнило право чинити суд і розправу над будь-якою суверенною державою, не рахуючись ні зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, ні з нормами міжнародного права і людської моралі. Нехтування з боку держав — членів НАТО усталеними міжнародно-правовими нормами, утвердження права сили у міжнародних відносинах робить проблематичним набуття Альянсом декларованої ним ролі миротворчого і стабілізуючого фактору на континенті в нових історичних умовах і є неприйнятним для України, як і для всієї світової спільноти. Недопущення призвичаєння до силового способу врегулювання міжнародних відносин, відвернення нової гонки озброєнь, якої не витримає навколишнє середовище, стає надзавданням світової політики. Верховна Рада України вважає, що забезпечення взаєморозуміння держав — членів НАТО і країн, які не входять до цього військово-політичного блоку, може вирішуватися лише в контексті формування загальноєвропейської системи колективної безпеки, що базується на політичних, а не військових чинниках, на балансі національних інтересів держав-учасниць, за умови беззастережного додержання у взаєминах між ними, так само як і у відносинах із неєвропейськими суб'єктами міжнародного права, загальноновизнаних міжнародно-правових норм і насамперед вимог Статуту Організації Об'єднаних Націй». Отже, Верховна Рада України вважала «вкрай небезпечними для справи міжнародного миру і безпеки людства наміри керівництва НАТО розширити сферу можливих

силових дій Альянсу за межі території країн — його членів та здійснення будь-яких силових акцій НАТО без мандата Ради Безпеки ООН, засуджує насильницькі дії блоку проти суверенної Союзної Республіки Югославії як невиправдані й антигуманні. Водночас Верховна Рада України засуджує будь-які етнічні чистки і виступає проти них, де б вони не відбувалися».

У вищезгаданій постанові Верховна Рада України, порушуючи зміст Конституції України, доручила комітетам Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, всім державним органам при здійсненні заходів у рамках співробітництва з міжнародними, в тому числі європейськими і євроатлантичними структурами, послідовно і твердо обстоювати державні інтереси України, інтереси її народу, керуючись вимогами Конституції України та виходячи з проголошеного у Декларації про державний суверенітет України і закріпленого у затверджених Верховною Радою України Основних напрямках зовнішньої політики України позаблокового статусу України, що не виключає співробітництва з існуючими і створюваними системами універсальної і регіональної безпеки, які діють відповідно до вимог Статуту ООН, але не допускає входження у воєнно-політичні блоки. Тоді ж Верховна Рада України вважала за необхідне прискорити затвердження відповідно до пункту 5 статті 85 Конституції України засад внутрішньої і зовнішньої політики, внести відповідні зміни у Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України та Воєнну доктрину України, чітко визначивши умови участі України в міжнародній миротворчій діяльності та співробітництва з міжнародними системами колективної безпеки при неухильному додержанні позаблокового статусу України. Прямо було додано, що «з огляду на агресивний характер нової доктрини і практичних дій Організації Північноатлантичного Договору» вважати за необхідне розглянути питання про характер

усього комплексу взаємовідносин України з НАТО. Комітетам Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони та у закордонних справах і зв'язках з СНД разом з відповідними державними органами в двомісячний термін внести пропозиції з цього питання. Запропонувати президенту України як гаранту додержання Конституції України: вжити заходів до забезпечення неухильного додержання вимог Конституції України у питаннях, пов'язаних із здійсненням зовнішньополітичної діяльності, забезпеченням національної безпеки України, підтриманням на належному рівні її обороноздатності. Внести затверджену указом Президента України Державну програму співробітництва з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на період до 2001 року на розгляд Верховної Ради України; забезпечити подання на розгляд Верховної Ради України укладених від імені України міжнародно-правових актів, якими встановлюються договірно-правові засади її співробітництва з міжнародними організаціями і згода на обов'язковість яких надається Верховною Радою України; доручити Кабінету Міністрів України прискорити розробку для внесення на розгляд Верховної Ради України законопроектів про засади національної безпеки України, про загальну структуру та чисельність утворюваних відповідно до законів України військових формувань і правоохоронних органів держави, щодо яких Верховною Радою України ще не прийнято закони, про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України, інших відповідних законопроектів, прийняття яких обумовлено Конституцією України. Рекомендувати Президенту України: продовжити активні посередницькі миротворчі зусилля з метою зупинення бомбардування та інших силових дій НАТО проти Союзної Республіки Югославії; виступати проти будь-яких дій НАТО щодо ведення сухопутних операцій та військової окупації території Союзної Республіки Югославії; ініціювати не-

відкладне проведення міжнародної конференції під егідою Організації Об'єднаних Націй по мирному врегулюванню в Союзній Республіці Югославії і запропонувати місцем проведення такої конференції столицю України — місто Київ; внести пропозиції щодо скликання в Києві конференції глав держав-учасниць Організації з безпеки і співробітництва в Європі з метою формування моделі колективної безпеки, адекватної сучасним геополітичним умовам, і укладення відповідного договору.

Кабінету Міністрів України: забезпечити широку гласність зовнішньополітичної діяльності, зокрема регулярне і повне інформування народних депутатів України, громадськості України щодо співпраці з європейськими, євроатлантичними та іншими міжнародними структурами; вжити невідкладних заходів до призупинення знищення наявних в Україні стратегічних авіаційних комплексів та шахтно-пускових установок; ініціювати скликання в квітні 1999 року засідання Дунайської комісії для розгляду питань безпеки і судноплавства по Дунаю і відшкодування збитків, завданих Україні та іншим державам — користувачам Дунайської транспортної артерії внаслідок ембарго стосовно Югославії та військових дій НАТО проти Союзної Республіки Югославії; доручити Міністерству фінансів України, Міністерству економіки України, Міністерству транспорту України та Державній податковій адміністрації України терміново визначити суму збитків, завданих Україні як користувачу Дунайської транспортної артерії за час дії ембарго та внаслідок дій НАТО проти Союзної Республіки Югославії; внести до 1 травня 1999 року на розгляд Верховної Ради України пропозиції про тимчасове — до відновлення в повному обсязі судноплавства по Дунаю — звільнення підприємств морського і річкового транспорту Дунайського басейну від податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів; звернути ува-

гу Міністерства оборони України на неприпустимість порушення Конституції України при проведенні військових навчань за участю підрозділів збройних сил інших держав і необхідність неухильного додержання вимог пункту 23 статті 85 Конституції України щодо обов'язкового схвалення Верховною Радою України рішень про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України. Запропонувати Кабінету Міністрів України: в процесі виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» та при складанні проекту Державного бюджету України на 2000 рік вишукати можливості додаткового фінансування нагальних потреб Збройних Сил України і Прикордонних військ України, оскільки наявний стан фінансового і матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України, Прикордонних військ України, інших збройних формувань України, покликаних гарантувати безпеку України, не задовольняє навіть їхніх мінімально необхідних потреб, що загрожує національній безпеці і обороноздатності нашої країни; розробити і не пізніше серпня цього року внести на розгляд Верховної Ради України проект Державної програми розвитку оборонно-промислового комплексу України.

Більшість вказаних у Заяві заходів не було виконано. Проте будь-яких дій відносно їхнього невиконання Верховна Рада не робила. Більш того, радикальні зміни у керівництві парламенту та його переформатування унеможливили парламентський контроль щодо вказаної постанови.

Лише під час каденції парламенту 2002-2006 рр. ситуація змінилася. Свідченням підтримки парламентом курсу на євроатлантичну інтеграцію було створення міжфракційної парламентської групи «Україна-НАТО: компонент загальноєвропейської системи безпеки». Групу було створено з метою активного сприяння співробітництву між Україною та НАТО та всіма державами-членами Альянсу в реалізації спільних завдань.

21 листопада 2002 року у Верховній Раді України відбулися парламентські слухання про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО

Необхідність утворення спеціального Комітету, який займався б прискоренням вступу України до Європейського Союзу та адаптації законодавства до стандартів країн Європи, назріла в ході парламентських слухань Верховної Ради третього скликання на початку 2002 року. Саме тому, усвідомлюючи важливість процесу інтеграції, Верховна Рада України четвертого скликання 14 червня 2002 року прийняла рішення про утворення Комітету з питань європейської інтеграції. Безперечно, діяльність Комітету не обмежувалася вирішенням лише проблем інтеграції України до Європейського Союзу. В його роботі вимальовувалися такі пріоритетні напрями: тісна співпраця з країнами — членами НАТО, а також розробка передумов для євроатлантичної інтеграції України. З цією метою в Комітеті було створено відповідні підкомітети, що займалися вирішенням вищеназваних завдань та основного завдання Комітету — законотворчої роботи, парламентського контролю та парламентських зв'язків із згаданими міжнародними інституціями і країнами. Для вирішення поставлених перед Комітетом завдань та забезпечення конкретних напрямів діяльності був створений підкомітет з питань координації співробітництва з НАТО. З метою сприяння виконанню Комітетом його завдань, пов'язаних із законотворчою діяльністю, було створено дорадчий орган — Науково-експертна рада, яка діяла на громадських засадах. До її складу увійшли представники навчальних закладів, експерти провідних неурядових організацій, представники іноземних представництв та організацій, акредитованих в Україні.

Тільки протягом 2002-2004 рр. відбулося понад 50 засідань Комітету, на яких було розглянуто близько 130 законо-

проектів, а також важливі питання щодо основних завдань діяльності Комітету за участю представників виконавчої влади та громадськості. Саме з ініціативи Комітету було організовано і проведено парламентські слухання «Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО». Ці парламентські слухання, проведені за ініціативою Комітету з питань європейської інтеграції 23 жовтня 2002 року, засвідчили, що ідея євроатлантичної інтеграції отримала значну підтримку парламентаріїв. На слуханнях з доповідями зокрема виступили: секретар Ради національної безпеки і оборони України Є.Марчук, заступник державного секретаря міністерства закордонних справ України І.Харченко, міністр оборони України В.Шкідченко, міністр з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи В.Дурдинець, голова Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції Б.Тарасюк, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, координатор парламентської міжфракційної групи «Україна — НАТО» О.Зарубінський, голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах Д.Табачник, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони Б.Андресюк, народний депутат України О.Кузьмук, голова Комітету Верховної Ради України з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Г.Удовенко, президент Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова А. Гриценко.

Йшлося про різноманітні аспекти ефективності партнерства між Україною та НАТО. Говорилося, зокрема, що це підвищує рівень гарантій політичної незалежності, територіальної цілісності і непорушності кордонів України; сприяє входженню України в європейські структури безпеки та її участі, як важливого самостійного чинника, у створенні

нової архітектури та системи безпеки в Європі; прискорює реформування оборонної сфери і розбудову Збройних Сил України, надає можливості для використання досвіду держав-членів НАТО в цих галузях, зокрема розбудові професійних збройних сил, здатних брати участь у міжнародних миротворчих операціях; дає можливості для отримання допомоги НАТО та країн-членів Альянсу у ліквідації наслідків стихійних лих і катастроф. На слуханнях з доповіддю виступив представник Парламентської асамблеї Північноатлантичного альянсу П.Лелюш. Відбулося обговорення доповідей, під час якого відзначалося, що євроатлантична інтеграція України є істотним чинником розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини. У перебігу розмови промовці вносили пропозиції щодо доопрацювання проекту Рекомендацій, підготовленого Комітетом Верховної Ради України з питань європейської інтеграції спільно з оргкомітетом парламентських слухань.

Йшлося, зокрема, про те, щоб наголосити на послідовній, ефективній і повній реалізації Державної програми співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки, зобов'язань за документами двостороннього співробітництва України з Альянсом. Підкреслювалася необхідність розширення участі України в Програмі «Партнерство заради миру», в роботі Ради євроатлантичного партнерства. Стрижнем багатьох доповідей і виступів була думка стосовно інтенсифікації процесу підготовки України до членства в НАТО відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони від 23 травня 2002 року «Про стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)». У парламентських слуханнях взяв участь і мав слово прем'єр-міністр України А.Кінах. Він привернув увагу до завдань, над якими в цій галузі працював уряд. Здійснювалися заходи, що мали забезпечити наближення до стандартів, які діють у межах

Північноатлантичного альянсу. Йшлося, зокрема, про прозорість бюджету оборони, цивільний контроль над військовими формуваннями, відповідні корективи в загальнонаціональних програмах, повніше інформаційне забезпечення співпраці України з НАТО, підвищення обізнаності в цьому широкою громадськістю тощо. Є.Марчук, взявши заключне слово, зробив уточнення з питань, яких торкнулися в деяких виступах. Зокрема щодо нібито прийнятого рішення про вступ України до НАТО. Таке рішення, за переконанням Є.Марчука, справа майбутнього, коли наша держава досягне належного для цього рівня розвитку. Вів слухання В.Литвин. Підбиваючи підсумки розмови, він висловив упевненість, що вона належним чином прислужиться поліпшенню законодавчого процесу, сприятиме повнішій європейській та євроатлантичній інтеграції України. Голова Верховної Ради закликав народних депутатів до зваженого підходу в оцінках ролі й значення Північноатлантичного договору, до глибшого осмислення міжнародного становища України з часу набуття нею суверенітету.

Заслухавши та проаналізувавши питання взаємовідносин та співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО), учасники парламентських слухань відзначили, що євроатлантична інтеграція України є суттєвим фактором зміцнення її національної безпеки, покликаним сприяти розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини, який, таким чином, відповідає життєво важливим інтересам українського народу. Геостратегічне і геополітичне становище України як складника єдиного європейського простору визначало її місце в європейських справах, зумовлювало вагому роль Української держави в створенні нової архітектури загальноконтинентальної безпеки, серцевиною якої покликана стати Організація Північноатлантичного договору. Євроатлантична інтеграція України мала

на меті гарантувати її незалежність, територіальну цілісність, суспільний прогрес, запобігати виникненню нових загроз стабільності і безпеці на європейському континенті. Визначальними чинниками успішного просування України цим курсом було досягнення відповідності політичним критеріям підготовки до членства та базовим принципам держав-членів Організації Північноатлантичного договору, таким, як: плюралістична демократія, верховенство права, дотримання прав людини, та іншим відповідним положенням, викладеним у Плані дій щодо членства, схваленому Вашингтонським самітом НАТО в 1999 році; послідовна, ефективна та повна реалізація Державної програми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001-2004 роки, документів двостороннього співробітництва України з НАТО; розвиток і поглиблення співпраці України з НАТО на основі стратегії інтеграції; розширення участі України в Програмі «Партнерство заради миру», роботі Ради євроатлантичного партнерства; інтенсифікація процесу підготовки України до членства в НАТО відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 травня 2002 року «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» та відповідного указу президента від 8 липня 2002 року. З метою прискорення розвитку та якісного піднесення рівня взаємовідносин, поглиблення співробітництва України з НАТО та виходячи з необхідності консолідації основних політичних сил і досягнення скоординованого підходу законодавчої і виконавчої гілок влади до цього питання, учасники парламентських слухань рекомендували Верховній Раді України: підтримати курс України на євроатлантичну інтеграцію, кінцевою метою якого є набуття повноправного членства в НАТО, та законодавчо закріпити відповідне положення, здійснювати належне і своєчасне законодавче забезпечення взаємовідносин та співробітництва України

з НАТО, зокрема актуалізувати законодавчі акти — базові для політики національної безпеки і оборони України: до кінця третьої сесії Верховної Ради України IV скликання розглянути і прийняти у новій редакції Концепцію національної безпеки України та Военну доктрину України, Основні напрями зовнішньої політики України, внести зміни до законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», прийняти Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Военною організацією та правоохоронними органами держави», при затвердженні Державного бюджету України на 2003 рік передбачити в повному обсязі фінансування заходів Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року, поглиблювати співробітництво з Парламентською асамблеєю НАТО через розширення участі в роботі її структурних підрозділів та робочих органів, інтенсифікації діяльності Спільної моніторингової групи Верховної Ради України та Парламентської асамблеї НАТО, до лютого 2003 року провести інвентаризацію договірно-правової бази між Україною і НАТО, розробити і реалізувати план необхідних парламентських процедур для імплементації відповідних угод, в тому числі шляхом включення питань їхньої ратифікації до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України IV скликання.

Президентові України Верховна Рада рекомендувала посилити контроль за своєчасним і повним виконанням актів законодавства України з питань взаємовідносин та співробітництва України з НАТО, положень Державної програми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001-2004 роки, спільних документів співробітництва Україна-НАТО, а також діяльністю Державної міжвідомчої комісії з питань співробітництва України з НАТО, активізувати діяльність Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції, вжити

до кінця 2002 року додаткових заходів для забезпечення реалізації Стратегії України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО), зокрема стосовно створення Україною і НАТО Спільної робочої групи з питань реформування сфери безпеки, оприлюднити до 1 грудня 2002 року Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО), затвердити План дій Україна-НАТО як документ, що виводить двосторонні відносини на якісно новий рівень, відповідний євроатлантичним прагненням України, домогтися якнайскорішого залучення України до програм НАТО з підготовки до членства в Альянсі, зокрема до Інтенсифікованого діалогу з питань членства та Плану дій щодо членства, вжити заходів для подолання наявної кризи відносин між Україною та НАТО, сприяти усуненню факторів недовіри та повернення до конструктивного діалогу щодо майбутнього членства України в НАТО, при формуванні нового складу Кабінету Міністрів України призначити міністром оборони цивільну особу.

Кабінет Міністрів України отримав вказівки визнати в якості пріоритетів: якнайшвидше впровадження дієвого цивільного контролю над силовими структурами, в тому числі практики призначення цивільних службовців на відповідні ключові посади в цих структурах; забезпечення максимальної прозорості бюджетів на національну оборону, правоохоронну діяльність та інформаційну підтримку програм співробітництва України з НАТО; активізацію співробітництва у боротьбі з міжнародним тероризмом; розширення роботи з досягнення сумісності Збройних Сил України та збройних сил держав-членів НАТО; поглиблення співробітництва у сфері миротворчих операцій; поглиблення співробітництва у військово-технічній сфері. З цією метою до березня 2003 року рекомендувалося провести спеціальні засідання Урядового комітету з питань оборони, оборонно-промислового комплексу та правоохоронної діяльності

та Урядової комісії з реформування та розвитку Збройних Сил України, забезпечити публічний характер вироблення та реалізації державної політики інтеграції України до НАТО, включаючи широке інформування громадськості з цих питань; внести до січня 2003 року на розгляд Верховної Ради України Програму інформаційного забезпечення співробітництва України з НАТО для поліпшення обізнаності населення України про діяльність НАТО, формування у масовій українській свідомості об'єктивного сприйняття цієї структури та здобутків співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору шляхом: координації діяльності органів виконавчої влади, державних засобів масової інформації з питань співробітництва з Альянсом в інформаційній сфері; відкриття Громадського центру «Співробітництво Україна-НАТО»; відкриття загальнодержавного вебпорталу «Співробітництво Україна-НАТО», активізувати роботу, в тому числі шляхом проведення спільних з Комітетом Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони засідань, урядової комісії з реформування та розвитку Збройних Сил України, інших військових формувань, озброєння та військової техніки, маючи на увазі розпочати практичне виконання заходів з оборонного огляду в Україні та публікації Кабінетом Міністрів України Білої книги «Оборонна політика України», в т.ч. через використання досвіду провідних держав-членів євроатлантичних структур безпеки, забезпечити поглиблення співробітництва України з НАТО в галузі надзвичайного цивільного планування шляхом: створення спільної інформаційно-аналітичної системи з надзвичайних ситуацій на основі вже існуючих в державах-членах НАТО та урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій України; організації інформаційної взаємодії кризових центрів за відповідним регламентом з метою можливого взаємного залучення до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у

будь-якій країні сил, засобів, матеріальних ресурсів та резервів; реалізації спільного проєкту Україна-НАТО із запобігання та готовності до паводків у Карпатському регіоні як одного із заходів створення ефективної системи реагування та підвищення рівня готовності до цієї ситуації; проведення спільних командно-штабних та польових навчань з питань управління кризами та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, надання допомоги постраждалому населенню; залучення українських підрозділів, заявлених для участі у відповідних заходах Програми «Партнерство заради миру», до міжнародних операцій з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; розвитку науково-технічного співробітництва у сфері попередження та реагування на надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру через розроблення спільної наукової тематики, проведення наукових досліджень у рамках спільних проєктів; участі українських представників та підрозділів у міжнародних операціях з підтримання миру. В Рекомендаціях парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО містилося положення, відповідно до якого вперше на рівні Верховної Ради України підтримано курс на вступ України до НАТО. За ініціативою Комітету була створена Тимчасова спеціальна комісія з моніторингу виконання Рекомендацій парламентських слухань «Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО» та Плану дій Україна-НАТО. Втім, більшість зазначених рекомендацій не було реалізовано.

Саме з 2002 року активізувалися міжпарламентські контакти в євроатлантичному контексті. Для постійного поглиблення і розширення відносин між Україною та НАТО потрібна прихильність народу та державних структур України до цінностей євроатлантичного співтовариства. У цьому контексті розвиток парламентського виміру співробітництва відіграє надзвичайно важливу роль. Делегація

Верховної Ради України була постійним учасником Парламентської асамблеї Альянсу. У рамках СРГ з питань воєнної реформи започатковано проведення «круглих столів» і семінарів з оборонної тематики, до яких залучалися експерти і парламентарії держав-членів НАТО та країн-партнерів, депутати Верховної Ради України, представники відповідних міністерств і відомств. Загалом протягом 2002 року у Верховній Раді України проведено п'ять «круглих столів», присвячених питанням безпеки і оборони, спільне засідання комітетів Парламентської асамблеї НАТО з політичних питань, оборони та безпеки, науки та технологій у Києві.

2-4 листопада 2000 року відбувалося перше засідання Спільної моніторингової групи Верховної Ради України та Парламентської асамблеї НАТО

Важливу роль в розвитку парламентського співробітництва відіграла Спільна моніторингова група Верховної Ради України та Парламентської асамблеї НАТО, перше засідання якої відбулося 2-4 листопада 2000 року.

18 березня 2003 року у Верховній Раді України відбувся семінар «Україна-НАТО після Празького саміту: стан і перспективи», організований Комітетом з питань європейської інтеграції та Центром стратегічних досліджень. Головував на семінарі Б.Тарасюк, співголовами були директор Центру стратегічних досліджень П.Жовніренко та директор Центру інформації та документації НАТО в Києві М.Дюре. Як підкреслювалося багатьма виступаючими, знаковим є те, що змістилися акценти дискусій, з позицій «вступати — не вступати» вони перейшли у площину «як докласти максимум зусиль, щоб вступити». Так, у доповіді президента Центра ім. Разумкова А.Гриценка було висвітлено проблеми, які заважають ефективному просуванню до НАТО: не-

прозорість процесу (на той час не був опублікований Цільовий план Україна-НАТО на 2003 рік, Стратегія України щодо НАТО; не публікувалися щорічні Індивідуальні програми партнерства). Таким чином, населення практично не мало уявлення, що робиться органами виконавчої влади на євроатлантичному напрямі. Б.Тарасюк особливо підкреслив конструктивну роль парламенту в цьому процесі. Верховна Рада України на той час була найбільш євроатлантично спрямованою за всі попередні, наголосив голова Комітету.

Позиція парламенту, з огляду на те, що він є представницьким органом країни, відбивала суспільну думку. Після Празького саміту НАТО не тільки позиція експертів та аналітиків, а й суспільна думка, надзвичайно консервативна до НАТО, почала змінюватися в бік підтримки євроатлантичної інтеграції. Проте досить часто доводилося чути, мовляв, навіщо Україні членство в НАТО, ми ж маємо відносини особливого партнерства, цього має бути цілком достатньо. Але слід пам'ятати, що відносини особливого партнерства закладалися зовсім в інших геополітичних умовах, коли превалювала думка про необхідність розведення воєнних потенціалів НАТО й Росії. Але після 11 вересня 2001 року деякі натовські функціонери зичили нам досягти такого рівня відносин, який був між НАТО й Росією. Україна не могла собі дозволити залишатися поза системою загальноєвропейської безпеки, яка будувалася на основі Альянсу. Україна мала бути активним суб'єктом європейських процесів, а не їх пасивним об'єктом. Тому постала необхідність заміни ідеології співробітництва на ідеологію інтеграції у наших відносинах з НАТО. Країни Центрально-Східної Європи давно зрозуміли, що принцип колективної безпеки забезпечує набагато ефективніший захист національних інтересів. Таке розуміння утверджувалося і в нашій державі. Але, слід сказати, що не лише противники інтеграції України до НАТО, а й досить помітна частина громадськості, яка є нейтраль-

ною у своєму ставленні до Альянсу все ще розглядала НАТО як суто військову структуру, входження в яку суперечить так званому «позаблоковому статусу» України. Парламентський вимір діяльності НАТО, в тому числі й парламентський вимір співробітництва між НАТО і Україною, органічно вписувалися в загальний контекст діяльності Організації Північноатлантичного договору — Альянсу переважно парламентських демократій. Парламентарії країн-членів та партнерів Альянсу працюють у рамках Парламентської асамблеї НАТО, яка виконує важливу функцію сполучної ланки між НАТО, урядами країн-членів та національними парламентами. Мало того, вона забезпечувала зв'язок між Альянсом та парламентами країн-партнерів. Парламентська асамблея НАТО являє собою форум, на якому парламентарії зустрічаються для розгляду питань, що становлять спільний інтерес. Вона складається з парламентаріїв, яких призначають національні парламенти відповідно до власних процедур та на основі партійних квот. Асамблея цілком незалежна від НАТО, проте забезпечує зв'язок між Альянсом та національними парламентами, які внаслідок цього мають можливість брати до уваги інтереси Альянсу при визначенні національного законодавства. З іншого боку, і Альянс цікавився позицією асамблеї, оскільки міжурядові рішення, ухвалені в його рамках, мають бути належним чином політично схвалені відповідно до власних національних процедур у парламентах держав-членів. Просвітницька та інформаційна діяльність асамблеї сприяла досягненню консенсусу та дозволяє законодавцям країн-членів та партнерів Альянсу доводити до відома урядів та органів Альянсу, які приймають рішення, те, що непокоїть ту чи іншу країну, а також інформувати одне одного щодо різних національних та регіональних підходів до багатьох ключових питань, що становлять взаємний інтерес. Так само члени асамблеї використовували той досвід та інформацію, що вони отри-

мали завдяки участі в діяльності асамблеї, під час роботи своїх парламентів. Це сприяло забезпеченню якнайбільшої уваги до інтересів та міркувань Альянсу в обговоренні питань у різних країнах. Асамблея давала чітке уявлення стосовно поглядів громадськості та парламентаріїв на політику Альянсу. В цьому сенсі вона відіграла не пряму, але важливу роль у формуванні політики. Рекомендації та рішення асамблеї передавали урядам та парламентам країн, іншим організаціям, а також генеральному секретарю НАТО, який формулював відповіді на основі обговорень, що відбувались у Північноатлантичній раді. Україна, поряд з іншими державами-партнерами Альянсу, мала в ПА НАТО статус асоційованого члена. Це давало змогу українським парламентаріям брати участь у роботі асамблеї та в дебатах, що відбувались в ній. Постійна делегація Верховної Ради України в ПА НАТО складалася з шести народних депутатів України. Українські парламентарії планували максимально використовувати можливості цього міжпарламентського форуму для здобуття прихильників євроатлантичної інтеграції нашої держави серед парламентських кіл країн-членів Альянсу. Зокрема, асоційований статус давав змогу працювати в комітетах асамблеї та виступати на сесіях як доповідачам від комітетів. А це означало те, що Україна певною мірою впливала на формування політики ПА НАТО, а отже, й самого Альянсу. Крім того, співробітництво з асамблеєю здійснювалося і по лінії роботи Спільної моніторингової групи «Верховна Рада України — Парламентська асамблея НАТО». Тут також можна говорити про значне поглиблення співпраці. На засіданні групи, що відбулося 3-4 березня 2003 року, сторони прийшли до висновку, що після Празького саміту завдання групи мають бути значно поглиблені та актуалізовані відповідно до нових умов. Простого спостереження за виконанням положень Хартії було вже недостатньо. Була обопільна підтримка ідеї про підвищення статусу

групи до Міжпарламентської ради, завданням якої стане забезпечення дієвого контролю за виконанням Плану дій Україна-НАТО та щорічних цільових планів.

З 17 по 19 вересня 2003 року в Парижі під головуванням заступника Голови ПА НАТО П.Лелюша (Франція) проходило засідання Політичного комітету ПА НАТО. У засіданні взяли участь парламентські делегації майже двадцяти держав-членів та партнерів Альянсу. Верховну Раду України представляла делегація на чолі з першим заступником голови Комітету з питань європейської інтеграції О.Зарубінським. Порядком денний Комітету був сфокусований на питаннях європейської політики безпеки й оборони, євроатлантичних відносин, міжнародної боротьби з тероризмом і поширенням зброї масового ураження. Проблеми створення європейської політики безпеки і оборони, розвитку євроатлантичних відносин на сучасному етапі були присвячені виступи низки французьких урядовців: генерального директора з політичних питань і безпеки міністерства закордонних справ С.Лефевра де Лабуле, директора із стратегічних питань міністерства оборони М.П. де Брішамбо, представника генерального штабу Збройних сил М.Масона. Свою точку зору на цей предмет представили також незалежні експерти, зокрема директор Фондації з питань стратегічних досліджень Ф.Айсбур. Характеризуючи процес формування ЄПБО, учасники засідання зійшлися на тому, що недостатньо активне просування на цьому напрямі зумовлене відсутністю необхідної організованості і навіть зрілості європейських країн щодо досягнення визначеної мети. Позиція більшості експертів полягала в тому, що результату у цьому питанні можна досягти лише через взаємодію з НАТО, з використанням військового та військово-технічного потенціалу США. Водночас частина присутніх схилилася до того, що Європа здатна сама багато що зробити, зокрема створити власну супутникову систему.

Однак одним з найболючіших питань залишається зростання військових бюджетів європейських країн (саме тут має місце їх найбільше відставання від США), причому великі держави і надалі повинні витратити на оборону більше, ніж малі. Практично всі учасники обговорення були однастайними в тому, що вагомим складником збільшення військово-технічного компоненту ЄПБО має стати залучення відповідних можливостей усіх зацікавлених європейських країн, включаючи пострадянські. Саме в контексті останнього до значного потенціалу України привернув увагу учасників засідання глава української делегації, наголосивши, що Україна вже нині здатна зробити свій вагомий внесок у питання, які поки що не знаходять вирішення в рамках власне ЄС. Було також підтверджено рішучість нашої держави набути повноправного членства в Альянсі. Слід зазначити, що тема України лунала в ході засідання неодноразово. Відповідаючи на запитання українського представника щодо його бачення перспектив розширення НАТО, Ф.Айсбур відзначив, що немає жодного аргументу проти вступу України до НАТО, передусім із стратегічних міркувань. Навпаки, є достатньо серйозних мотивів, в тому числі з боку Альянсу, щоб говорити про таке членство вже найближчим часом. У цьому відношенні, на його ж думку, Україна просунулася значно далі порівняно з країнами Південного Кавказу. А М.Масон, посилаючись на отриману ним у процесі контактів з представниками українських міністерств закордонних справ і оборони інформацію щодо перебігу реформування Збройних Сил України, також вельми позитивно оцінив перспективи євроатлантичної інтеграції України, наголосивши, що в іншому разі Україна «може повернутися до свого старого кохання», маючи на увазі Росію; а це не відповідало б інтересам Заходу. Розглядаючи проблему поліпшення євроатлантичних відносин, промовці відмічали, що значна частка вини за нинішній стан цих відносин лежить на са-

мих європейцях, передусім французах. Для здійснення нового партнерства європейцям необхідно навчитися думати стратегічно, а не просто «реактивно» реагувати на рішення американців; вони також мають рахуватися з реальним матеріальним і військовим внеском США в європейську безпеку. Міжнародний тероризм, поширення зброї масового ураження, поряд з організованою злочинністю нині, за даними соціологічних опитувань, вийшли на перші місця серед загроз безпеці європейців. Тому тематика боротьби з тероризмом, запобігання поширенню зброї масового ураження була на той час предметом постійного обговорення на парламентських форумах НАТО. Розкриваючи проблему протидії новим викликам, пов'язаним з розповсюдженням ЗМУ, Т.Дельпеш привернула увагу комітету до недостатньої ефективності нині діючої системи міжнародного контролю за передачею компонентів такої зброї. Через це навіть держави-члени ЄС і НАТО досить часто стають джерелами походження відповідних матеріалів до небажаних країн. Ядерні матеріали з Європи попадали до КНДР через Китай, а до Ірану — через Росію. Доповідачка наголосила на ролі РФ, яку відіграє ця країна у функціонуванні системи контролю: всього 40 % ЗМУ Росії нині надійно охороняються, з радянських часів не змінилася практика приховування даних про реальні запаси ядерної, хімічної та біологічної зброї.

Члени Постійної делегації Верховної Ради в Парламентській асамблеї НАТО вже навесні 2003 року наполягали на необхідності негайного подання заявки на вступ до Північноатлантичного альянсу. Таку заяву зробила група депутатів, які представляли фракції більшості та опозиції, після повернення із Праги, де наприкінці травня 2003 року відбулася Парламентська асамблея НАТО. Раніше з цього приводу висловлювався секретар Ради національної безпеки та оборони Є.Марчук. Він переконаний, що заявку на вступ до Північноатлантичного альянсу слід подавати після повного

виконання плану дій, тобто коли Україна виконає взяті на себе зобов'язання, буде відповідати всім стандартам НАТО. Заступник голови парламентського комітету з євроінтеграції О.Зарубінський не погоджувався з такою логікою. Він казав, хоч формальної процедури подання заявки немає, однак саме таким чином діяли нові члени НАТО. У них на виконання вимог пішло в середньому два роки. Г.Манчуленко з фракції «Наша Україна» також був переконаний у необхідності негайного подання заявки на вступ до НАТО. Він припускав, що відкладання президентом цього рішення на невизначений час робиться на догоду Кремлю. На засіданні в Празі депутати підписали декларацію про координацію дій на шляху до НАТО із парламентами Грузії та Азербайджану. Українські парламентарі наївно сподівалися, що ці три країни стануть членами Альянсу з третьою хвилиною його розширення.

Після проведення парламентських слухань з питань співробітництва України з НАТО Верховною Радою України було ухвалено низку документів, спрямованих на побудову конструктивних відносин з Північноатлантичним Альянсом. Йшлося, зокрема, про Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО на Атлантиці та штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі щодо забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України (підписаний 9 липня 2002 р., ратифікований 17 березня 2004 р. Верховною Радою України), Концепцію військового співробітництва Україна-НАТО, Меморандум про взаєморозуміння між Кабінетом Міністрів України і Верховним головнокомандуванням об'єднаних збройних сил НАТО з питань трансформації та Верховним головнокомандуванням об'єднаних збройних сил НАТО в Європі щодо використання стратегічної транспортної авіації України в операціях та навчаннях НАТО

(підписаний 7 червня 2004 р. під час конференції Україна — НАТО високого рівня у Варшаві), Адміністративну угоду між міністерством оборони України та штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО з питань трансформації щодо створення, фінансування та підтримки діяльності Бюро військової документації Україна — НАТО (підписана 3 серпня 2004 року).

Певні позитивні зрушення відбулись у напрямі забезпечення цивільного контролю над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави. Втім, залишалися актуальними питання дотримання прав військовослужбовців, призначення на керівні посади в т.зв. «силових» структурах цивільних службовців. Реалізовано рекомендації учасників парламентських слухань у частині активізації боротьби з тероризмом. 17 січня 2002 року парламентом було ратифіковано Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом, 12 вересня 2002 року — Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, 20 березня 2003 року — схвалено Закон «Про боротьбу з тероризмом», на розвиток положень якого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2003 року було затверджено відповідний План заходів. Водночас слід зазначити, що всупереч Рекомендаціям учасників парламентських слухань ні Кабінетом Міністрів України, ні іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи на розгляд парламенту не було внесено жодного передбаченого Рекомендаціями проекту нормативно-правових актів. Іншими словами, в цій частині Рекомендації виконано не було. Невирішеним залишалось питання відкриття вебпорталу «Співробітництво Україна — НАТО». Так і не був оприлюднений повний текст Стратегії України щодо НАТО. Отже, більшість Рекомендацій учасників парламентських слухань виконана не була. Заходи, вжиті урядом з метою активізації діалогу Україна — НАТО, були фактично зведені до надання згоди на використання

авіації в операціях НАТО, участі України у міжнародних миротворчих операціях. Стратегічні заходи, спрямовані на інтеграцію України в Північноатлантичний альянс, здійснювалися досить повільно. Зокрема, на початковому етапі реалізації перебувало реформування Збройних Сил України, кардинального оновлення потребувала військова доктрина. Актуальними залишалися питання втілення в Україні принципів верховенства права, плюралістичної демократії, поваги до прав і свобод людини, забезпечення незалежності судової гілки влади. Не заслуховувалась інформація Кабінету Міністрів про стан виконання Рекомендацій. Непоміченою для широкого загалу була робота Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з моніторингу виконання Рекомендацій парламентських слухань «Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО» та Плану дій Україна-НАТО.

Процеси активної участі українського парламенту в імплементації євроатлантичного покликання України тривали і надалі. 17 червня 2015 року Верховна Рада ратифікувала підписану ще у 2013 угоду з НАТО. Вона дозволяла за рахунок міжнародної технічної допомоги країн-членів НАТО перезахоронити радіоактивні відходи, що утворилися внаслідок виконання військових програм колишнього СРСР в Україні. 1 липня 2015 року Верховна Рада ратифікувала меморандум про співпрацю з НАТО та угоду щодо підтримки та постачання. Восени 2015 року Україна відновила участь у програмі НАТО «Процес планування та оцінки сил». Головний акцент робився на заходах із посилення взаємосумісності між збройними силами України і НАТО. На багатонаціональних військово-морських навчаннях «Sea Breeze-2015» в Одеській і Миколаївській областях прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк заявив, що метою України є членство в НАТО, оскільки це дозволить українським Збройним Силам приєднатися до потужної системи колективної безпеки.

4.2. Центральні органи виконавчої влади в імплементації євроатлантичного курсу

Центральні органи виконавчої влади за визначенням мали займати провідне місце в реалізації євроатлантичного покликання України. Отже, міністерства і відомства безпосередньо виконували численні програми, плани і тому подібне щодо конкретного втілення політики євроатлантичної інтеграції держави.

Особливу роль серед державних органів в цих процесах традиційно відігравала Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ). Раду національної безпеки України було створено указом Президента України ще в липні 1992 року як консультативно-дорадчий орган у системі органів державної виконавчої влади при Президентові України. В такій якості вона проіснувала до 1994 року, коли знову ж таки указом Президента України за нею було закріплено функції організаційно-координаційної діяльності. Надання координаційних повноважень паралельно із здійсненням заходів з адекватного інформаційного забезпечення дали можливість Раді та її апарату діяти значно результативніше, торкатися складних і масштабних питань державного життя. Разом з тим відчувалися і відповідні обмеження, оскільки статус Ради визначався на рівні президентських указів, тоді як фактично її діяльність впливала на дії президента України, на діяльність уряду, силових структур тощо і об'єктивно потребувала закріплення на конституційному і законодавчому рівнях. Першою спробою адекватно визначити статус Ради національної безпеки та місце, яке вона посідає в системі державних органів України, було підписання в 1995 році конституційного договору між Верховною Радою і Президентом України, в якому на Президента покладалися функції гаранта національної безпеки України і Голови Ради національної безпеки України. В Конституції

України 1996 року це питання вирішено значно глибше. По-перше, в ній, по суті, конституційовано новий державний орган — Раду національної безпеки і оборони України, що успадкував функції колишніх Ради оборони і Ради національної безпеки. По-друге, Конституція визначає основні завдання цього органу — координацію і контроль діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. По-третє, безпосередньо в тексті Конституції визначено принципові засади формування РНБОУ і, зрештою, Конституція містить пряму вказівку щодо розробки спеціального закону, який визначав би функції і повноваження Ради. Отже, на даний момент Рада національної безпеки і оборони України — це спеціалізований державний орган з конституційним статусом, який є органічною частиною системи президентської влади і покликаний забезпечити одну з найважливіших конституційних функцій Президента — гарантувати державну незалежність і національну безпеку держави.

Завдання та принципи діяльності РНБОУ визначалися Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» 1998 року і Концепцією (основи державної політики) національної безпеки України, затвердженою Верховною Радою в 1997 році. Закон розгорнуто визначав функції і компетенцію Ради в умовах як мирного, так і воєнного часу, її склад і структуру, порядок функціонування, повноваження її членів тощо. Концепція більш-менш чітко окреслює ті сфери життєдіяльності суспільства, що охоплюються політикою національної безпеки. Зовнішні відносини — це традиційна складова політики національної безпеки. Рада національної безпеки і оборони України була причетною до визначення та впровадження заходів з упорядкування військово-технічного співробітництва України із зарубіжними країнами. Пропозиції Ради національної безпеки і оборони знайшли безпосереднє втілення в укладеній Хартії про осо-

близьке партнерство між Україною і НАТО, створенні Державної міжвідомчої комісії з питань співробітництва України з НАТО, державних програм співробітництва з НАТО. Підготовлено ряд аналітично-концептуальних документів щодо взаємовідносин з Європейським Союзом та Західноєвропейським Союзом, які було покладено в основу відповідних розпоряджень і доручень Президента України. В 2000 році підготовлено та подано Президенту України та Верховній Раді України рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 червня 2000 року «Про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України у 2000 році в рамках військового співробітництва для участі у багатонаціональних миротворчих навчаннях «Кооператив Партнер-2000», «Щит миру-2000» і «Козацький степ» та відповідний законопроект. Співробітники апарату РНБОУ взяли участь у підготовці матеріалів та проведенні у вересні 2000 року засідання Державної міжвідомчої комісії з питань співробітництва України з НАТО, Комітету з питань безпеки Українсько-американської міждержавної комісії, за їх результатами опрацьовано відповідне доручення Президента України. Підготовлено матеріали та взято участь у засіданні Спільної робочої групи Україна-НАТО високого рівня з питань військової реформи, за результатами якого подано матеріали до відповідного доручення Президента України. Важливим здобутком РНБОУ у 2002 році стала розробка основоположних документів у галузі національної безпеки та оборони, таких, як нова редакція Концепції національної безпеки України, Стратегія співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Особлива увага була приділена налагодженню тісної взаємодії з Європейським Союзом та Організацією Північноатлантичного договору, зокрема в галузі безпеки та оборони, відновленню відносин стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами Америки, стану і перспективам відносин з Російською Федерацією та

країнами СНД. 2002 рік був насичений важливими заходами і подіями, що відбувалися в контексті євроатлантичного курсу України. Передумовою активізації відносин нашої держави з Північноатлантичним альянсом стала ініціатива апарату РНБОУ щодо необхідності якісного поглиблення відносин з Альянсом. З цією метою були підготовлені проекти змін до указів Президента України «Про Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки» та «Про національних координаторів співробітництва з НАТО». Ці нормативно-правові акти привели структуру та завдання Державної програми співробітництва України з НАТО на 2001-2004 роки у відповідність до потреб нового етапу взаємодії нашої держави з НАТО. У 2002 році це співробітництво набуло якісно нового виміру. Цьому сприяла також необхідність визначення політико-правових засад та кінцевої мети курсу України на євроатлантичну інтеграцію, бачення нею моделі загальноєвропейської системи безпеки відповідно до нових умов та загроз національній безпеці. На виконання відповідних доручень Президента України секретар РНБОУ та його заступники здійснили низку робочих зустрічей з представниками Альянсу з метою роз'яснення їм позиції української держави щодо необхідності поглиблення відносин з НАТО з перспективою вступу до цієї організації, готовності української сторони пройти всі підготовчі етапи на шляху до членства. Зокрема, Є.Марчук та С.Пирожков взяли участь у конференції високого рівня в Берліні в березні 2002 року, організованій Аспенським інститутом для обговорення перспективи інтенсифікації відносин Україна — НАТО. У цьому ж контексті можливо оцінити і візит делегації національних координаторів співробітництва України з НАТО на чолі із секретарем РНБОУ до Штаб-квартири Альянсу в квітні 2002 року, в ході якого відбулись консультації стосовно конкретних кроків у напрямі реалізації вищезгаданої ініціативи української сторони. Логічним підсумком піврічної

роботи органів державної влади щодо оцінки стратегічних інтересів нашої держави у сфері євроатлантичної інтеграції, а також результатів консультацій з представниками Альянсу стало рішення РНБОУ від 23 травня 2002 року про ухвалення Стратегії співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Цей документ, розроблений апаратом РНБОУ спільно з міністерством закордонних справ України і ухвалений на засіданні Ради, вперше визначив вступ до Північноатлантичного альянсу як кінцеву мету євроатлантичної інтеграційної політики нашої держави. У ході підготовки матеріалів до засідання РНБОУ апаратом Ради був розроблений комплекс заходів з реформування внутрішньодержавних структур і підготовки нормативної бази щодо нового формату відносин з НАТО, відповідно до рішення РНБОУ від 23 травня 2002 року секретарем РНБОУ був започаткований постійний моніторинг та аналіз інформаційних повідомлень вітчизняних та закордонних засобів масової інформації, аналітичних центрів щодо наслідків рішення РНБОУ від 23 травня 2002 року та подальших кроків держави для поглиблення співробітництва з НАТО. Враховуючи зростаючу актуальність євроатлантичної проблематики, фахівцями апарату спільно з Центром документації та інформації НАТО в Україні було виконано значний обсяг інформаційної та роз'яснювальної роботи серед громадськості щодо важливості травневого рішення РНБОУ та сучасної трансформації НАТО. Наслідком зусиль української сторони стало прийняття Північноатлантичною радою (ПАР) рішення про проведення під час Празького саміту НАТО засідання Комісії Україна — НАТО та необхідність розробки Плану дій у сфері поглиблення відносин з Україною. У зв'язку з необхідністю посилення координації зусиль органів державної влади щодо здійснення євроатлантичної інтеграційної політики були підготовлені пропозиції щодо створення в Україні механізму реалізації політики євроатлантичної ін-

теграції, які знайшли втілення в указах Президента України про створення Державної ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України та Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції. За результатами засідання Комісії Україна — НАТО 9 липня 2002 року на рівні послів країн-членів НАТО було проведено чергове засідання Державної міжвідомчої комісії зі співробітництва України з НАТО, в ході якого були обговорені питання підготовки до Празького засідання КУН, механізм взаємодії органів влади нашої держави із структурами Альянсу в процесі підготовки документів засідання КУН у Празі, а також деякі аспекти подальшого поглиблення відносин з цією міжнародною організацією в окремих галузях. Члени ДМК проаналізували стан співробітництва України з Альянсом у війсьній сфері, а також розглянули проект Програми інформаційного забезпечення співробітництва України з НАТО.

Протягом 2002 року було проведено низку дієвих заходів із налагодження співпраці із засобами масової інформації, незалежними аналітичними інституціями та соціологічними центрами з питань євроатлантичної інтеграції. Зокрема сформовано групу журналістів, які спеціалізуються на євроатлантичній тематиці, та забезпечено їх виїзд до штаб-квартири НАТО в Брюсселі. Крім того, з огляду на необхідність утвердження в суспільстві позитивного ставлення до євроатлантичного курсу України, секретар РНБОУ взяв участь у численних офіційних заходах, міжнародних конференціях і семінарах, багаторазово виступав у пресі і на телебаченні з роз'ясненням позиції нашої держави щодо поглиблення співробітництва з НАТО. Найважливішим з цих заходів стали парламентські слухання з питань співробітництва і взаємовідносин України з НАТО, що відбулися у Верховній Раді 23 жовтня 2002 року.

Зважаючи на неоднозначну оцінку закордонними та вітчизняними ЗМІ перспектив участі України у Празькому

саміті НАТО на вищому рівні, апаратом РНБОУ було узагальнено пропозиції членів Ради національної безпеки і оборони щодо формату участі України у цьому заході. На цій підставі було підготовлено рішення РНБОУ «Про позицію України щодо участі у заходах Празького саміту НАТО 21-22 листопада», прийняте на засіданні РНБОУ, та відповідний проєкт указу Президента України. Згідно з цим рішенням РНБОУ, Президент України взяв участь у засіданні Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП), що проводилося на рівні глав держав та урядів країн-учасниць програми «Партнерство заради миру», а міністр закордонних справ України взяв участь у засіданні Комісії Україна — НАТО. Ставлення президента США Джорджа Буша-молодшого до Президента України Л.Кучми було негативним (через «касетний» та «кольчужний» скандали). На саміті було використано французьку абетку для розміщення делегацій, бо Буш не хотів сидіти поряд з Кучмою. Проте ці та інші проблеми були вирішені завдяки мудрій і послідовній позиції Надзвичайного та Повноважного Посла України в Чеській республіці Сергія Устича.

Основним підсумком засідання КУН стало схвалення Плану дій Україна — НАТО (ПД) та спільних заходів Цільового плану дій на 2003 рік (ЦПД). Перший з них визначає стратегічні й середньострокові цілі й пріоритети України на шляху євроатлантичної інтеграції, тоді як другий містив перелік 129 конкретних заходів як внутрішнього характеру, так і спільних заходів Україна — НАТО, запланованих на 2003 рік для досягнення визначених у Плані дій цілей. Ефективне виконання цих заходів мало продемонструвати готовність України вийти на якісно новий рівень відносин з НАТО. Більшість внутрішніх заходів вже входили до існуючих державних програм і нормативно-правових актів України. З метою доведення до відома громадськості результатів Празького саміту НАТО та їх впливу на національну безпеку і оборону України секретар РНБОУ взяв участь у семінарі

«Україна у постпразькому безпековому просторі: шлях до євроатлантичного членства на прикладі держав Центральної та Східної Європи», що відбувся у грудні 2002 року в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка під егідою Вашингтонського центру стратегічних і міжнародних досліджень та Київського центру європейських і міжнародних досліджень. Незважаючи на певні ускладнення зовнішньополітичної ситуації навколо нашої держави впродовж 2002-2003 років, співпраця Україна — НАТО була чи не найбільш інтенсивною і результативною порівняно з іншими напрямками зовнішньополітичної та військово-політичної діяльності держави.

Співробітництво з Північноатлантичним альянсом та налагодження взаємодії з європейськими структурами безпеки є одним із пріоритетних напрямів роботи апарату Ради. Рішення Празького саміту НАТО (листопад 2002 р.) та впровадження в дію Цільового плану Україна–НАТО на 2003 рік зумовили необхідність пошуку та опрацювання нових підходів до визначення політико-правових засад євроатлантичного курсу нашої держави, а також цілей і програм співробітництва з Альянсом.

Апаратом Ради були підготовлені матеріали до Міжнародної конференції з питань міжнародної та європейської безпеки (Мюнхен, лютий 2003 р.), Міжнародної конференції «Імплементация державних рішень з проблем євроатлантичної інтеграції України» (Київ, лютий 2003 р.), першого засідання Наукового комітету НАТО в Україні та Робочої групи Україна — НАТО з питань науки і захисту довкілля (Київ, червень 2003 р.) та інших форумів. Відбувся також ряд робочих зустрічей з делегаціями Міжнародного секретаріату НАТО щодо проведення Оборонного огляду в Україні. Серед заходів у військово-політичній сфері слід окремо відзначити роботу апарату Ради із забезпечення діяльності Спільної робочої групи високого рівня Україна — НАТО з питань во-

енної реформи (СРГ ВР). Четверте засідання цієї групи було проведено 30 жовтня 2003 року в Брюсселі під головуванням заступника секретаря РНБОУ С.Пирожкова та помічника Генерального секретаря НАТО з питань оборонного планування та операцій Дж.Колстона. На засіданні було підбито підсумки діяльності СРГ ВР, погоджено основні напрями її роботи на наступний рік та обговорено питання співпраці й партнерства між Україною і НАТО у сфері реформування оборонного та безпекового сектору нашої держави. Ключовим моментом засідання став розгляд стану проведення в Україні Оборонного огляду та імплементації Національних цілей воєнної реформи, а також відповідних пропозицій Альянсу. Керівництво НАТО та представники делегацій країн-членів дали високу оцінку стану реалізації Україною заходів у сфері адаптації і реструктуризації її Збройних Сил та реформування безпекового сектору. При цьому наголошувалося, що проведення оборонної реформи в Україні та Оборонного огляду як одного з основних елементів співробітництва між Києвом і Брюсселем у цьому напрямі не тільки перейшло у практичну площину, а й стало одним з основних завдань нашої держави. Враховуючи зростаючу актуальність натовської тематики, апаратом РНБОУ було зроблено спробу вжити низку заходів, спрямованих на неупереджене висвітлення євроатлантичних прагнень нашої держави у вітчизняних та закордонних засобах масової інформації.

Після проголошення так званої «позаблоковості» з метою забезпечення продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору з усіх питань, які становлять взаємний інтерес, зокрема партнерства у рамках річних національних програм, узгодженої реалізації заходів у цій сфері, відповідно до пунктів 3 і 28 частини першої статті 106 Конституції України Президент України 18 листопада 2010 року видав указ № 1039/2010 «Про забезпечення продовження конструктивного партнерства

України з Організацією Північноатлантичного договору», у якому визначено, що сприяння узгодженому виконанню центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами завдань щодо продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору з питань, які становлять взаємний інтерес, забезпечують: Національний координатор з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері зовнішньої політики та економіки; Національний координатор з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері оборони та військовій сфері; Національний координатор з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері ресурсного (фінансового) забезпечення; Національний координатор з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері безпеки; Національний координатор з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у правовій сфері.

Національні координатори з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору були спеціально уповноваженими особами, діяльність яких спрямована на забезпечення сприяння узгодженому виконанню центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами завдань щодо продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору з питань, які становлять взаємний інтерес. Національні координатори у своїй діяльності керувалися Конституцією та законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, міжнародними договорами України. Національні координатори у відповідних сферах сприяли узгодженому виконанню центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами завдань щодо продовження конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного

договору з питань, які становлять взаємний інтерес, у тому числі щодо підготовки пропозицій до проєктів Річних національних програм, індивідуальних програм, галузевих планів партнерства та реалізації таких програм, планів; брали участь у підготовці заходів, що здійснюються відповідними центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами, щодо продовження конструктивного партнерства України з НАТО з питань, які становлять взаємний інтерес; сприяли належній підготовці та участі делегацій, представників України в засіданнях спільних робочих груп України та Організації Північноатлантичного договору у визначених сферах партнерства, а також консультаціях та експертних зустрічах з представниками Альянсу; готували та вносили на розгляд комісії з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору пропозиції щодо подальшого розвитку конструктивного партнерства України з НАТО з усіх питань, які становлять взаємний інтерес, здійснювали підготовку відповідних матеріалів до розгляду комісією, проєктів її рішень; інформували відповідні центральні органи виконавчої влади, інші державні органи про прийняті комісією рішення; здійснювали моніторинг виконання Річних національних програм, індивідуальних програм, галузевих планів партнерства, планів заходів щодо виконання річних національних програм, готували пропозиції стосовно забезпечення виконання передбачених ними заходів та вносили їх на розгляд комісії.

Національними координаторами призначалися: Національним координатором з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері зовнішньої політики та економіки — перший заступник або заступник міністра закордонних справ України; Національним координатором з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері оборони та військовій сфері — перший заступник або заступник міністра

оборони України; Національним координатором з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері ресурсного (фінансового) забезпечення — перший заступник або заступник міністра фінансів України; Національним координатором з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері безпеки — перший заступник або заступник Голови Служби безпеки України; Національним координатором з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у правовій сфері — перший заступник або заступник міністра юстиції України або Урядовий уповноважений у справах Європейського суду з прав людини. Національні координатори призначалися Президентом України за поданням голови Комісії з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору. Національні координатори були членами комісії, брали участь у її засіданнях особисто. Національні координатори не могли делегувати свої повноваження іншим особам. Національні координатори здійснювали свою діяльність на громадських засадах.

Основними завданнями Комісії з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору при Президентові України були: проведення моніторингу, аналіз та оцінка стану партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору, зокрема у рамках Річних національних програм, індивідуальних програм, галузевих планів партнерства, планів заходів щодо виконання Річних національних програм; забезпечення узгодженої діяльності національних координаторів з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору; підготовка та внесення в установленому порядку пропозицій Президентові України щодо дальшого розвитку конструктивного партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору з усіх питань, які становлять взаємний інтерес, оптимізації механізму забезпечення узгодженої діяльності

центральної влади, інших державних органів у цій сфері, розроблення проєктів нормативно-правових актів України з цих питань, підготовка висновків щодо доцільності прийняття таких нормативно-правових актів. Комісія для виконання покладених на неї завдань мала право: надавати рекомендації щодо виконання центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами завдань у відповідних сферах партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору; одержувати в установленому порядку від центральних органів виконавчої влади, інших державних органів, державних підприємств, установ та організацій необхідні інформацію, документи і матеріали; залучати в установленому порядку до участі в роботі створюваних комісією робочих груп працівників органів виконавчої влади, а також учених, фахівців для опрацювання окремих питань; запрошувати на свої засідання та залучати до обговорення відповідних питань посадових осіб органів державної влади, інших державних органів, установ та організацій; організовувати та проводити круглі столи, дискусії, наради з питань, віднесених до компетенції комісії. Комісія у процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіяла з іншими допоміжними органами і службами, створеними Президентом України, з апаратом Ради національної безпеки і оборони України. Комісія утворювалася у складі голови, його заступника, секретаря, інших членів, які беруть участь у її роботі на громадських засадах. Головою комісії за посадою був міністр закордонних справ України. Заступником голови комісії був Національний координатор з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору у сфері зовнішньої політики та економіки. Членами комісії були інші національні координатори, а також представники Адміністрації Президента України, секретаріату Кабінету Міністрів України та апарату Ради національної безпеки і оборони України. Секретарем комісії є за

посадою директор департаменту євроатлантичного співробітництва і нових викликів міністерства закордонних справ України. Персональний склад комісії затверджувався Президентом України. Для забезпечення виконання покладених на комісію завдань нею утворюються на чолі з відповідними національними координаторами робочі групи: робоча група з політичних та економічних питань; робоча група з питань оборони та військових питань; робоча група з питань ресурсів (фінансів); робоча група з питань безпеки; робоча група з правових питань. Пропозиції щодо персонального складу робочих груп готували відповідні національні координатори на підставі пропозицій керівників органів, що мають бути представлені у складі таких робочих груп. Персональний склад робочих груп затверджувався комісією за поданням відповідних національних координаторів. Основною організаційною формою роботи комісії були засідання, які мали проводитися в міру потреби, але не рідше одного разу на три місяці. Засідання комісії були правомочними у разі присутності на ньому більше половини її складу. За результатами розгляду питань комісія ухвалювала рішення.

Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, а також спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади. Важливе місце в євроатлантичній інтеграції України з НАТО посідало міністерство закордонних справ України.

Міністерство закордонних справ України як центральний орган виконавчої влади є головним (провідним) органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин України та координації відповідних заходів, зокрема тих, що спрямовані на участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в Організацію Північноатлантичного договору.

З 2009 року, відповідно до Декларації про доповнення Хартії під егідою комісії Україна — НАТО розроблялися Річні національні програми Україна-НАТО. Робота у форматі РНП надає державі можливість відпрацювання сучасних підходів до впровадження послідовної державної політики із органічним поєднанням короткострокового (на рік) та середньострокового (на кілька років) планування. Щороку на виконання РНП урядом розроблявся детальний план заходів з виконання РНП. Проте на практиці при плануванні РНП та плану заходів далеко не завжди дотримувався зв'язок середньострокових цілей із завданнями на поточний рік. Значна частина заходів, навіть у разі їхнього виконання, не приводила до суттєвого наближення до втілення середньострокових цілей. Крім того, план заходів традиційно ухвалювався із значним запізненням. Так, наприклад, уряд затвердив план виконання РНП на 2012 рік лише 22 серпня 2012 року. У щорічних указах Президента України щодо РНП хронічно фіксувалася відірваність та розбіжність задекларованих середньострокових цілей із схожими цілями, окресленими іншими відомчими урядовими програмними документами. Центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам, залученим до виконання Річної національної програми, було доручено забезпечувати в установленому порядку реалізацію передбачених програмою завдань і заходів.

Активізація євроатлантичних намірів відбулася після відмови від «позаблоковості». Згідно з редакцією Воєнної доктрини України, оприлюдненої 24 вересня 2015 року, Україна вважала пріоритетним завданням поглиблення співпраці з НАТО та досягнення до 2020 року повної сумісності ЗСУ з арміями країн — членів НАТО. Відмовляючись від позаблокового статусу, Україна мала намір змінити підходи до забезпечення національної безпеки, приділяючи пріоритет участі в удосконаленні та розвитку євроатлантичної та європейської систем колективної безпеки. Для цього Україна інтегрувати-

меться до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС, а також «поглиблюватиме співпрацю з НАТО для досягнення критеріїв, необхідних для членства в цій організації». Тобто завдання членства в НАТО не було чітко артикульовано і в 2015 році.

У квітні 2016 року в Кабінеті Міністрів України вперше було створено посаду віцепрем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції.

Наприкінці квітня 2016 року, вперше в історії нашої держави у складі уряду України було призначено віцепрем'єр-міністра не лише з європейської а й євроатлантичної інтеграції. Ініціатива саме такої назви посади належала призначеній віцепрем'єрці Іванні Климпуш-Цинцадзе. Після цього призначення відбулося певне оновлення підходів до процесу інтеграції в НАТО. Зокрема, прийнято рішення відновити роботу Комісії з питань координації співробітництва з НАТО на чолі з вищезгаданим віцепрем'єр-міністром.

Комісія з питань координації співробітництва України з НАТО була постійно діючим органом координації, моніторингу ефективного виконання завдань з просування держави на шляху до членства в НАТО, впровадження процедур і стандартів НАТО. Вона організовувала контроль за використанням ресурсів Трастових фондів, іншої міжнародної технічної та гуманітарної допомоги міністерствами та відомствами, за здійсненням внутрішньодержавного і міжнародного звітування, а також спрямовувала діяльність спільних робочих груп Україна-НАТО та міжвідомчих робочих груп. До складу Комісії увійшли національні координатори співробітництва України з НАТО на рівні перших заступників або заступників керівників відомств у сферах зовнішньої політики, оборони та військовій сфері, ресурсного (фінансового) забезпечення, інформаційної безпеки та боротьби з те-

роризмом, реформування сектору безпеки і оборони України, у правовій сфері, сфері науки, надзвичайних ситуацій, стратегічних комунікацій.

Щодо участі окремих міністерств та відомств в процесах європейської та євроатлантичної інтеграції України, то її можливо простежити на деяких конкретних прикладах. Йдеться передусім про такі центральні органи виконавчої влади, які в своїй діяльності найбільш вдало реалізовували державний курс на інтеграцію до НАТО.

За визначенням одна з провідних ролей в цій роботі мала належати міністерству оборони України. З моменту проголошення державної незалежності у зовнішньополітичних зусиллях України значне місце посіла структурно-функціональна оптимізація відносин з Організацією Північноатлантичного договору. Вже у січні 1992 року представник України взяв участь у зустрічі Робочої групи високого рівня Ради Північноатлантичного співробітництва. З березня 1994 року започатковуються безпосередні консультації України з НАТО за формулою «16 + 1» за участі міністра оборони України та начальника Генерального штабу Збройних Сил України. 5 грудня 1997 року указом Президента України засновано Місію України при НАТО. Протягом 1990-х років співпраця відбувалася в трьох напрямках: у вигляді багатостороннього форуму для консультацій і співробітництва з політичних питань та питань безпеки, яким була Рада євроатлантичного партнерства; у площині більш спеціалізованого колективного партнерства у сфері оборони, військового співробітництва та операцій по підтриманню миру — поглибленої Програми ПЗМ; у формі особливого партнерства, регламентованого Хартією Україна-НАТО. Зокрема, участь України у ПЗМ передбачала певну сукупність сил і засобів. Вона складалася з групи офіцерів для тактичного і стратегічного командування, контролю та координації, групи офіцерів зв'язку, відряджених до Координаційно-

го центру партнерства в Монсі (Бельгія), та штаб-квартири НАТО, групи військових спостерігачів та інших офіцерів, відряджених до штабів багатонаціональних миротворчих сил, 240-го окремого спеціального батальйону Стабілізаційних сил SFOR (Боснія і Герцеговина), 12-го окремого аеромобільного батальйону у складі 545 чол., військово-транспортної авіаційної ескадрильї, ескадрильї транспортних вертольотів, 2 кораблів ВМС України, окремої мобільної механізованої бригади цивільної оборони, аварійно-рятувального батальйону, спеціальної частини цивільної оборони для ліквідації пожеж на нафтових і газових свердловинах, родовищах, трубопроводах, полігону «Широкий лан», Яворівського полігону, Національного центру цивільної оборони.

В 1998 році Україна і НАТО домовилися зосередитися на якісних параметрах військової взаємодії сторін. Зокрема, простежується зменшення загальної кількості спільних заходів — з 157 у 1997 році до 99 — у 1998-му, в тому числі серед них 16 військових навчань у рамках ПЗМ та 6 багатонаціональних навчань «у дусі ПЗМ». Кілька навчань, зокрема «Щит миру-98» та «Сі бриз-98», були проведені на території України. Ще у травні 1996 року від імені уряду Посол України у державах Бенілюксу Б.Тарасюк підписав угоди в рамках ПЗМ, за якими регулювався статус військовослужбовців Збройних Сил України при перебуванні на навчаннях та при виконанні інших заходів на території держав членів НАТО або держав-членів ПЗМ і, навпаки, військовослужбовців інших держав, які беруть участь у навчаннях на території України. Але ратифіковані Верховною Радою вони лише 2 березня 2000 року, водночас з першим в історії засіданням Північноатлантичної ради на рівні послів в Альянсі, яке відбулося поза межами країн-членів Організації (у столиці України).

Важливим проявом посилення координуючих функцій у сфері партнерства і співробітництва України з НАТО було створення у травні 1996 року Міжвідомчої робочої групи з пи-

тань участі України у Програмі ПЗМ. На початку квітня 1997 року Президент України підписав указ про створення Державної міжвідомчої комісії з питань співробітництва України з НАТО на чолі з секретарем Ради національної безпеки і оборони В.Горбуліним. У серпні 1996 року було введено також посаду Головного координатора у співробітництві України з НАТО та Західноєвропейським Союзом у військовій галузі — радника-посланника Посольства України у Брюсселі. На неї було призначено першого міністра оборони України К.Морозова.

4 грудня 1997 року було створено Місію України при Організації Північноатлантичного договору

Місія України при Організації Північноатлантичного договору є закордонною дипломатичною установою України — представництвом України при міжнародній організації, заснованим з метою забезпечення постійного співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору та участі в Раді євроатлантичного партнерства (РЄАП). Утворена ця Місія указом Президента України від 4 грудня 1997 року. Основними завданнями Місії були: забезпечення реалізації державної політики України щодо євроатлантичної інтеграції; представництво України при НАТО, її органах та підтримання з цією організацією офіційних відносин; забезпечення постійних контактів з політичними і військовими структурами НАТО, представництво України в РЄАП та її органах; участь у роботі органів РЄАП, програми НАТО «Партнерство заради миру», Комісії Україна — НАТО та інших спільних органів. Місію очолює Глава, якого призначає та звільняє з посади Президент України за поданням міністра закордонних справ України. Глава Місії є за посадою постійним представником України при міжнародній організації. Датою акредитації Глави Місії є дата вручення ним вірчої грамоти Генеральному секретареві НАТО.

Глава Місії є представником України в РЄАП та у контактах з НАТО. Глава Місії: здійснює безпосереднє керівництво Місією, координацію і контроль за діяльністю її підрозділів, спрямовує діяльність делегацій та представників України, які беруть участь у роботі органів НАТО та РЄАП; організовує роботу Місії відповідно до щорічних планів, які затверджує міністр закордонних справ України; бере участь у роботі РЄАП та Комісії Україна — НАТО; підтримує контакти з Генеральним секретарем НАТО, його заступниками та помічниками, керівниками структурних підрозділів, главами місій держав — членів та держав — партнерів при НАТО; керує діяльністю Місії, пов'язаною із співробітництвом з політичним директором і політичним комітетом НАТО, Департаментом публічної дипломатії, іншими структурними підрозділами Альянсу. Для виконання своїх функцій Глава Місії видає накази і розпорядження, що є обов'язковими до виконання всіма працівниками Місії. Глава Місії має заступників з політичних та оборонних питань, які за посадами є радниками-посланниками. У складі Місії можуть утворюватися політична, оборонна секції, військове представництво та інші підрозділи. Фінансове та організаційне забезпечення Місії здійснює міністерство закордонних справ України.

У Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО було зазначено, що Комісія Україна-НАТО, скликання якої на рівні Північноатлантичної ради планувалося не менше двох разів на рік, передбачала взаємний контроль за виконанням положень документа. Час підтвердив, що Комісія виявилася дієвим органом. Регулярні зустрічі у рамках Комісії Україна-НАТО міністрів оборони та закордонних справ України та держав НАТО дозволяли підтримувати високий рівень діалогу між сторонами та сприяли модернізації механізму відносин між Україною та НАТО, швидкому вирішенню проблем, що накопичилися у відносинах між обома сторонами. Безпосередньо питаннями співпраці

з НАТО в міністерстві оборони України опікувався Департамент міжнародного співробітництва. Саме він забезпечував участь міністерства оборони України у підготовці міжнародних договорів України, укладання у встановленому порядку міжнародних договорів міжвідомчого характеру та контролює їх виконання; організовує військове співробітництво та бере участь у військово-технічному співробітництві міністерства оборони України в межах його компетенції з військовими органами інших держав.

З самого початку налагодження співпраці України з НАТО неабияке значення мали питання кардинальної військової реформи. Головною метою Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України було створення за принципом оборонної достатності сучасної євроатлантичної моделі війська — оптимального за чисельністю, мобільного, добре озброєного, всебічно забезпеченого, яке спроможне було б виконати покладені на нього завдання у будь-яких умовах обстановки і в той же час не було занадто обтяжливим для держави. Принциповою ознакою Державної програми було те, що вона не обмежувалася суто військовими аспектами. Значна увага у ній приділялася більш чіткому визначенню ролі та місця Збройних Сил у загальній системі держави та створенню реального механізму цивільного контролю. У світлі стратегії України щодо НАТО плани заходів багатостороннього (в рамках ПЗМ) та двостороннього співробітництва держави з країнами-членами НАТО було переглянуто та спрямовано на досягнення Національних цілей воєнної реформи (НЦВР) і Цілей партнерства (ЦП). З 2003 року зазначені цілі єдиним пакетом були включені до Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року (розділ «Досягнення інтегрованості між підрозділами Збройних Сил України та ОЗС НАТО»), що створило необхідне законодавче підґрунтя для їх реалізації. Вони не тільки концентру-

вали чітко визначені завдання оборонного реформування, а як документ, опрацьований спільно з фахівцями Альянсу, значно спрощували спрямування військового співробітництва з країнами-членами НАТО за визначеними напрямками, із яких пріоритетними були: створення ефективної системи цивільно-військових відносин; реформування процедур оборонного і фінансового планування; проведення заходів структурної реорганізації; адаптація до стандартів НАТО; соціальні аспекти військової реформи.

Українські військово-морські сили першими у Збройних Силах України розпочали відповідні реформи. За 1994-2002 рр. ВМС України взяли участь у понад 20 навчаннях і почали працювати на маневрах за єдиними з НАТО документами. Експерти НАТО та представники військово-морських сил України розробили структуру головного командування українських ВМС, яка б відповідала стандартам Альянсу. За твердженням начальника відділення військово-політичних питань стратегічного командування НАТО в Атлантиці капітана 1-го рангу Т.Ернста, запропонована структура головного командування військово-морських сил України повністю відповідає вимогам сумісності зі структурою командування Альянсу. В ній представлені усі відповідні підрозділи, оптимізований кількісний склад персоналу. У рамках програми створення нової структури головного командування ВМС України здійснювався пілотний проект, що мав на меті підготувати фахівців для управління процесом трансформації нової структури головного командування українського флоту. Сплановано було також програму підготовки, ресурсне забезпечення та заходи підтримки з боку НАТО. У вересні 2002 року представники стратегічного командування Об'єднаних Збройних Сил НАТО в Атлантиці розробили документ, в якому було визначено завдання та структуру військово-морських сил України, яка б відповідала стандартам НАТО з описом поточних бойових можливостей.

На базі Управління євроатлантичного співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України було створено Бюро військової документації Україна-НАТО. Бюро представляло собою електронну бібліотеку із систематизованим набором військової документації щодо співробітництва України з НАТО. Бюро було створено згідно з наказом начальника Генерального штабу Збройних Сил України О.Затинайка для ефективного використання нормативних і керівних документів НАТО в процесі імплементації Національних цілей військової реформи і визначених цілей партнерства. Начальник Управління євроатлантичного співробітництва координував діяльність Бюро з відповідними структурами НАТО. Програмний і технічний супровід локальної обчислювальної мережі Бюро військової документації та її підключення до інформаційної системи управління інформацією забезпечували фахівці Головного управління зв'язку.

Неодмінною умовою євроатлантичної інтеграції була реструктуризація й реформування армії, що потребувала певних бюджетних видатків. Зрештою, Україні щороку на це було треба витратити 2-2,5 % ВВП. Наразі витрачалося лише 1,25%. Так, протягом 1996-2000 р. обсяги фінансування по статті «Утримання Збройних Сил» щорічно складали більше 80% оборонного бюджету, а по статтях «Закупівля озброєнь і військової техніки» і «Науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи» — лише 9,12% і 2,8% відповідно. У травні 2003 року представники країн Альянсу погодилися, що українське військове відомство не може самотужки впоратися з оборонною реформою, адже держава мусила виділити для цього більше коштів. Окрім того, гроші були потрібні для перепідготовки офіцерів, закриття військових баз, надання житла військовим тощо. Начальники генштабів країн НАТО запропонували, щоб Київ уникав повторів у різних програмах військового співробітництва з Альянсом і з його членами. Також пролунала пропозиція відправити до Укра-

їни фахівців з утилізації надлишків військової продукції — снарядів, патронів, ракет. На початку листопада 2003 року відбулося засідання державної комісії з питань реформування та розвитку Збройних Сил України під головуванням прем'єр-міністра В.Януковича. Було зазначено помилковість фінансування перш за все утримання, а не розвитку війська. НАТО підтримувала реформу у Збройних Силах України, зокрема скорочення кількості військовослужбовців. Помічник Генерального секретаря Альянсу з питань оборонної політики і планування Дж.Колстон у жовтні 2003 року відзначив, що, НАТО і надалі заохочуватиме Україну в її прагненні мати менші за кількістю, але більш мобільні й ефективні Збройні Сили, готові виконувати миротворчі завдання.

Розширене засідання колегії міністерства оборони 11 листопада 2003 року, з урахуванням стандартів НАТО, вирішило суттєво скоротити кількість посад вищого офіцерського складу — до 0,12 відсотка від загальної чисельності армії, а співвідношення старших офіцерів до молодших довести до загальноновизнаних світових стандартів — 1 до 1,4. Українська армія упродовж двох років мала бути скороченою майже наполовину згідно з планами реформування Збройних Сил. Але такі глибокі зміни могли відбутися лише, якщо на реформу вистачить грошей, яких традиційно бракувало. Через те військові розробили кілька варіантів проведення реформи залежно від обсягів бюджетного фінансування. В контексті оборонної реформи принципове значення мав ухвалений у Празі План дій Україна-НАТО. Метою цього плану було чітке визначення стратегічних цілей і пріоритетів України для досягнення її мети — повної інтеграції у євроатлантичну структуру безпеки. У розділі «Воєнні питання та питання безпеки і оборони» зокрема передбачалося реформування Збройних Сил України на добре підготовлені та оснащені, більш мобільні та сучасні збройні сили, здатні відповідати на загрози безпеці, боронити територію держави та робити внесок до

миротворчих і гуманітарних місій під егідою міжнародних організацій; посилення цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями; зміцнення державних структур з тим, аби покращити реагування на виклики, пов'язані з невійськовими і асиметричними загрозами; посилення державної міжвідомчої координації з тим, аби поліпшити реагування на наслідки природних та антропогенних катастроф, зокрема тих, що пов'язані з терористичними актами; розвиток співробітництва з НАТО у всіх згаданих сферах з метою підвищення взаємосумісності ЗС України з силами НАТО, максимальне використання наявних спільних механізмів. Найконкретнішою і за змістом, і за термінами виконання частиною Плану цілей був розділ, що стосувався проблем суто військової співпраці. Переважну частину заходів під егідою Міноборони було присвячено питанням поглиблення фахових контактів і створення нормативно-організаційного підґрунтя для поступового приведення інфраструктури Збройних Сил України до стандартів НАТО. Принципово новим моментом у взаєминах України і НАТО було зростання уваги Альянсу до вітчизняного оборонно-промислового комплексу (ОПК). План дій висував вимоги реформування оборонної економіки, зокрема проведення реструктуризації ОПК, щоб він цілком відповідав вимогам ринкової економіки й відкритої конкуренції як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Цільовим планом у цьому контексті було передбачено 12 заходів. Серед них одну половину присвячено проблемам утилізації застарілої або надлишкової військової техніки й боеприпасів, другу — синхронізації галузевих правових і технічних нормативів. Загалом План дій «Україна — НАТО» і Цільові щорічні плани були сукупністю добровільно взятих нашою державою зобов'язань щодо здійснення політичних та економічних реформ. Аналіз змісту планів свідчив, що перспективи зближення і членства у Північноатлантичному альянсі — це практично

на дві третини «домашня» проблема України. Зокрема наприклад, з-поміж 259 заходів Цільового плану на 2003 рік 216 мали внутрішній характер. Мірилом послідовності вищого політичного керівництва України в обстоюванні ідеї євроатлантичної інтеграції мало стати реальне виконання урядом зобов'язань щодо досягнення політичних, соціально-економічних і гуманітарних стандартів.

Під час чергового засідання комісії Україна-НАТО на рівні міністрів оборони, яке відбулося в червні 2003 року, було підбито перші підсумки виконання Україною Плану дій та Цільового плану на 2003 рік. Міністри країн-членів НАТО, що брали участь у зустрічі, привітали співпрацю України у створенні українсько-польського батальйону, а також рішення про надсилання стабілізаційного контингенту до Іраку. Допомогти виконати натовські вимоги Україні зголосилися кілька міністрів оборони країн-членів альянсу, серед яких були Польща та Велика Британія. Ця допомога виявлятиметься в навчанні військових експертів, стандартизації та організації міжнародних конференцій. Речник НАТО Р.Пшель відзначив, що Україну вважають добрим кризовим менеджером, беручи до уваги активний і конкретний внесок України в ситуаціях, які вимагали кризового менеджменту: це Балкани, сили підтримки в Кувейті, спрямування стабілізаційних сил до Іраку.

На думку В.Горбуліна, за 2003 рік Україна «набагато далі просунулася» по шляху євроатлантичної інтеграції, ніж за останні 5 років, після підписання Хартії про співпрацю між Україною та НАТО. Активізація і поглиблення співпраці між Україною та НАТО свідчила про те, що воно було позбавлене декларативності і набувало рис практичної діяльності. Зокрема це підтверджувалося діяльністю спільних робочих груп України і НАТО з питань військової реформи та у сфері озброєння.

Відповідна робота тривала і надалі. 14 липня 2015 року в Одесі розпочався візит оціночно-дорадчої групи НАТО до

Військово-Морських Сил України в рамках розробки пілотного проекту з відновлення спроможностей українських ВМС. Під час візиту делегація НАТО провела низку переговорів з представниками української армії та відвідала фрегат «Гетьман Сагайдачний», захід продовжився у Миколаєві. 17 липня 2015 року державному підприємству «410-й завод Цивільної авіації», що входить до складу Державного концерну «Укроборонпром», вручили сертифікат на здійснення ремонту авіаційної техніки відповідно до стандартів НАТО. 31 серпня 2015 року Кабмін України повідомив про запровадження 68 зі 102 стандартів НАТО. Крім того, в Кабміні зазначили, що цього року за стандартами НАТО провели 637 навчань. Восени 2015 року Україна відновила участь у програмі НАТО «Процес планування та оцінки сил». Головний акцент робився на заходах із посилення взаємосумісності між Збройними Силами України і НАТО. На багатонаціональних військово-морських навчаннях «Sea Breeze-2015» в Одеській і Миколаївській областях прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк заявив, що метою України є членство в НАТО, оскільки це дозволить українським Збройним Силам приєднатися до потужної системи колективної безпеки.

Безумовно, що кожна країна і народ повинні розвивати свій внутрішній потенціал, розраховувати на власні сили і здійснювати заходи для зменшення втрат від надзвичайних ситуацій. Однак, будучи однаково незахищеними від загрози катастроф, країни повинні прагнути до колективної безпеки. Необхідність в об'єднанні зусиль у справі попередження катастроф дуже насущна. Тому що вони виникають, незважаючи на національні кордони, і підкоряються тільки їм властивим законам. У цих умовах важливе значення набуває готовність національних і об'єднаних сил до гідних відповідей на небезпечні виклики сучасності, міжнародного тероризму і глобальних змін клімату тощо. Саме в цьому контексті доречно розглянути співпрацю між

ністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС) з Альянсом. Співробітництво вітчизняної Цивільної оборони з НАТО розпочалося в 1992 році у формі участі або спільного проведення семінарів з питань готовності до дій у надзвичайних ситуацій в розвинутому індустріальному суспільстві. Цей процес значно поширився і набув планового характеру у 1994 році з підписанням Україною Рамкового документа ПЗМ. Подальше юридичне підґрунтя такої співпраці склали Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, Індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО, Меморандум про взаєморозуміння щодо планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф між МНС та НАТО (16 грудня 1997 р.), Державна програма співробітництва України з НАТО на період до 2001 року, Державна програма співробітництва України з НАТО на період 2001-2004 роки. Зокрема Хартією про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору передбачалося проведення консультацій між Україною та НАТО, які включатимуть цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій та катастроф.

Пріоритети МНС України у сфері євроатлантичного співробітництва: створення договірно-правової бази з питань спільного попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, відпрацювання спільних планів і механізмів реалізації домовленості про дії у випадку природних та техногенних катастроф, налагодження механізмів взаємодії зі структурами НАТО, що відповідають за попередження і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, налагодження обміну інформацією і досвідом з відповідних проблем

Серед ключових напрямів співробітництва можна назвати контакти і практичні програми взаємодії зі структурами Північноатлантичного альянсу двосторонній основі з країнами НАТО та партнерами Альянсу. Налагоджені контакти з керівництвом Міжнародного секретаріату НАТО, використання механізмів співробітництва Україна — НАТО та створеного у 1998 році Євроатлантичного координаційного центру з реагування на катастрофи дозволили отримувати конкретну допомогу з боку країн — членів НАТО та держав-партнерів під час ліквідації надзвичайних ситуацій та природних катастроф, зокрема аварій на очисних спорудах у місті Харкові в 1995 році, проведення пошуково-рятувальних робіт у зв'язку із катастрофою літака Як-42 в районі міста Салоніки (Греція) у 1997 році, подолання наслідків катастрофічних паводків на Закарпатті у 1998 і наступних роках.

Державною Програмою співробітництва України з НАТО на період до 2001 року відповідальність за здійснення заходів співробітництва у галузі надзвичайних ситуацій цивільного характеру покладалася на міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. В якості мети цього співробітництва були зазначені залучення світового досвіду, фінансових і технологічних ресурсів для підвищення ефективності діяльності МНС, частин і підрозділів Військ цивільної оборони; використання національного потенціалу, сил і засобів МНС у пошуково-рятувальних операціях та інших міжнародних програмах; створення договірно-правової бази для розвитку співробітництва з НАТО, її державами-членами та країнами-партнерами щодо запобігання надзвичайним ситуаціям транскордонного і національного рівнів та реагування на такі ситуації; досягнення формуваннями МНС, призначеними для виконання завдань Програми ПЗМ, цілей сумісності та здатності діяти

разом із силами НАТО і країн-партнерів з метою участі в пошуково-рятувальних та гуманітарних операціях.

Механізм співробітництва МНС з НАТО у галузі надзвичайних ситуацій включав підготовку і виконання відповідної частини Програми індивідуального партнерства та Робочого плану імплементації Хартії, встановлення прямих зв'язків з Директоратом НАТО з планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру, а також реалізацію положень Меморандуму про взаєморозуміння у галузі планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф між МНС України і НАТО.

Основними напрямками співробітництва було визначено планування у сфері управління ліквідацією наслідків катастроф, включаючи удосконалення можливостей реагування на регіональному рівні та сумісності під час ліквідації наслідків катастроф, зокрема гасіння великих пожеж, включаючи пожежі на нафто- та газосвердловинах чи трубопроводах; розробка планів транспортного забезпечення ліквідації наслідків катастроф, зокрема аеромедичної евакуації, згідно з відповідними концепціями та принципами НАТО у цій сфері; планування ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру в сільському господарстві, водопостачанні та інших життєво важливих галузях; забезпечення досягнення сумісності у процедурах і засобах здійснення пошуково-рятувальних робіт, зокрема у великих населених пунктах; вдосконалення автоматизованих систем визначення природних катастроф для моделювання оцінки ризику і зменшення небезпеки; планування цивільно-військового співробітництва під час надзвичайних ситуацій цивільного характеру, включаючи військову підтримку відповідних операцій; створення в Україні за допомогою НАТО Міжнародного центру підготовки фахівців та експертів у галузі цивільного захисту населення та розробка відповідних навчальних і методичних програм; організація вивчення іноземних мов фахівцями та експерта-

ми МНС (у тому числі за кордоном) та створення при міністерстві мовної лабораторії; залучення фахівців і експертів МНС до планування і проведення пошуково-рятувальних операцій НАТО; проведення в рамках Програми ПЗМ спільних навчань (із залученням військових формувань МНС та спецпідрозділів внутрішніх військ МВС України) у галузі управління кризовими ситуаціями, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання допомоги потерпілим; залучення спеціалізованих аварійно-рятувальних підрозділів МНС для участі в операціях НАТО з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та надання гуманітарної допомоги; заснування спільної робочої групи Україна-НАТО з питань координації співробітництва у галузі планування діяльності цивільних служб у надзвичайних ситуаціях; встановлення прямого зв'язку між МНС і Головним комітетом НАТО з питань цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій (ГК ПНС) та приєднання до системи інформаційного забезпечення Програми ПЗМ; забезпечення оперативного зв'язку з метою постійного обміну інформацією з ГК ПНС та Євроатлантичним центром координації при надзвичайних ситуаціях НАТО. Серед проведених заходів слід насамперед відмітити міжнародне навчання «Закарпаття-2000», проведене в Ужгороді під егідою НАТО і міністерства України з питань надзвичайних ситуацій. У навчанні брали участь: Євроатлантичний центр з координації реагування на надзвичайні ситуації; Офіс з гуманітарних питань Організації Об'єднаних Націй; десять команд рятувальників від країн-учасниць: Білорусі, Молдови, Польщі, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Хорватії, Швеції і України. Всього у навчанні брало участь 578 чоловік, у тому числі — 409 безпосередніх учасників і 169 почесних гостей та спостерігачів від 18 країн.

Окремим розділом Державної програми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) на 2001-2004 роки було передбачено співробітни-

цтво у невійськових галузях. Координацію співробітництва здійснював національний координатор з питань надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Співробітництво з НАТО в цій галузі мало на меті: узагальнення світового досвіду та залучення фінансових і технічних ресурсів для підвищення ефективності захисту населення і території України від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру; створення необхідних передумов для участі сил і засобів МНС у пошуково-рятувальних, миротворчих та гуманітарних операціях та інших міжнародних акціях; досягнення формуваннями МНС, призначеними для виконання завдань Програми ПЗМ, цілей сумісності та здатності до взаємодії з силами НАТО і держав-партнерів у ході пошуково-рятувальних та гуманітарних операцій; удосконалення договірно-правової бази співробітництва з НАТО, її державами-членами та державами-партнерами щодо запобігання надзвичайним ситуаціям транскордонного і національного рівнів та реагування на такі ситуації.

Лише протягом 2002 року, згідно з пропозиціями до Робочого плану імплементації Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО, відбулися засідання робочої групи з вивчення вразливості систем централізованого водопостачання у випадках надзвичайних ситуацій Комітету НАТО з планування сільського господарства і продовольства, міжнародні навчання з питань виявлення та попередження «ІМТЕХ-2002», навчання Євроатлантичного центру НАТО з координації та реагування на надзвичайні ситуації «Приборкання дракона-2002», шосте засідання Спільної групи Україна — НАТО з планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру.

Отже, серед країн — членів Ради Євроатлантичного партнерства Україна визнавалася одним з лідерів співробітництва з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Співробітництво з Альян-

сом у зазначеній сфері дозволяло нашій країні отримувати технічну та методичну допомогу, здійснювати підготовку особового складу сил цивільної оборони, використовувати досвід країн — членів НАТО та держав — партнерів для підвищення готовності, удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту населення і територій.

Для України та інших країн є дуже важливим, щоб заповіжні заходи мали як національний, так і міжнародний характер. Глибоко усвідомлюючи, що в обмеженому національному просторі неможливо вирішити всі проблеми цивільного захисту, наша країна будувала відкриті, партнерські взаємовідносини з усіма, хто був готовий до плідної співпраці на ниві благородної і гуманної місії. Сьогодні неможливо створити всеосяжну систему протидії в одній окремій країні. Адже у жодній державі, незалежно від рівня її розвитку, не вистачить сил і ресурсів. Ось чому об'єднання зусиль — це невідворотна вимога часу і самого життя. В умовах обмеженості ресурсів, що є характерним не тільки для України, а є глобальною тенденцією, роль узгодженого, спільного реагування на надзвичайні ситуації, особливо на великомасштабні транскордонні, набувало особливого значення. Глобалізація та інші постіндустріальні реалії роблять сучасний світ усе тіснішим і взаємопов'язаним. Саме у цьому і була квінтесенція наших взаємостосунків з НАТО заради безпеки і благополуччя людей. Євроатлантична політика України мала довготривалий і системний характер, вона не могла бути здійснена водночас, будь-яким одноактним заходом, що завершується досягненням тієї чи іншої (навіть найбільш фундаментальної) мети, насамперед тому, що євроатлантичний простір має динамічний характер. Саме тому була потрібна буденна робота в усіх галузях життя. Європейський вектор розвитку держави став свідомим вибором не лише тонкого прошарку політичної еліти, а широких верств українського суспільства. З початку XXI століття проголоше-

ний курс на євроатлантичну інтеграцію перейшов із площини політичної риторики до конкретних справ. Усвідомлення необхідності компромісу в питаннях стратегічного розвитку держави підштовхнуло різні політичні сили до консолідації на підтримку євроатлантичного вибору.

Питання для самоперевірки

1. Як трансформувалася позиція Верховної Ради щодо НАТО?
2. У чому був сенс парламентських слухань «Про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО» в 2002 році?
3. Як розгорталось співробітництво між Верховною Радою України та Парламентською асамблеєю НАТО?
4. Які елементи мала Програма інформаційного забезпечення співробітництва України з НАТО?
5. Які наслідки мав Празький саміт НАТО для Верховної Ради України?
6. Чому заявку до НАТО не було подано в 2003 році?
7. Сформулюйте найбільш вагомий результат співробітництва України з НАТО.
8. Назвіть складові функціональної структури державного управління процесом євроатлантичної інтеграції України. Дайте їм коротку характеристику.
9. Розкрийте суть поняття «національний координатор співробітництва України з НАТО».
10. У чому полягають основні функції Ради національної безпеки і оборони України в контексті євроатлантичної інтеграції?
11. Що становить нормативно-організаційне забезпечення координації співробітництва України з НАТО?
12. У чому полягали проблеми участі України в Празькому саміті НАТО (2002)?
13. У чому був основний зміст Цільового плану дій Україна-НАТО на 2003 рік?

14. У чому полягали функції Національних координаторів з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору в період «позаблоковості»?
15. Які завдання і функції мала Комісія з питань партнерства України з Організацією Північноатлантичного договору при президентові України в період «позаблоковості»?
16. У чому полягає роль міністерства закордонних справ в євроатлантичній інтеграції України?
17. Як сформульовані завдання України щодо НАТО у Воєнній доктрині 2015 року?
18. Яке значення мала поява в Кабінеті Міністрів України посади віцепрем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції?
19. Яка роль міністерства оборони України в євроатлантичній інтеграції?
20. Які завдання має Місія України при Організації Північноатлантичного договору?
21. Які функції здійснює глава Місії України при Організації Північноатлантичного договору?
22. Який рід військ ЗСУ найбільш просунувся на початку 2000-х років у євроатлантичній інтеграції?
23. Яким чином відбувалося реформування ЗСУ за натовськими стандартами?
24. Яким чином реформувався оборонно-промисловий комплекс України під впливом НАТО?
25. Визначте основні напрями співробітництва з Альянсом міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.
26. Назвіть позитивні приклади співпраці міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи з НАТО.

Тема 5.

СПІВПРАЦЯ З НАТО В ОКРЕМИХ СФЕРАХ

- 5.1. *Співробітництво з Альянсом у військових і невійськових галузях*
- 5.2. *Участь України в місіях НАТО*

Основними напрямками співробітництва між Україною і НАТО у військовій сфері є реалізація заходів у рамках Цільових річних планів та Річних національних програм, участь в операціях та місіях Альянсу; інтеграція процесу планування й оцінки сил у національну систему оборонного планування України, проведення оцінок підрозділів Збройних Сил України в рамках концепції оперативних можливостей у світлі залучення до сил реагування НАТО, співробітництво з Альянсом у сфері управління повітряним рухом, обмін даними про повітряну обстановку.

Дієвим механізмом партнерства між Україною та НАТО була Індивідуальна програма щодо реалізації завдань безпеки й оборони в рамках ініціативи «Партнерство заради миру». Для розвитку практичного співробітництва під егідою КУН створено і діють п'ять спільних робочих груп Україна-НАТО: з питань воєнної реформи; оборонно-технічного співробітництва; економічної безпеки; планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру; зі співробітництва з питань науки і довкілля. Провідною платформою, на якій здійснювалася взаємодія України з НАТО в

оборонній сфері, була Спільна робоча група Україна — НАТО з питань воєнної реформи. Головною метою діяльності CRG WP було сприяння підтриманню воєнно-політичного діалогу та забезпечення практичного співробітництва України з Альянсом у сфері безпеки та оборони.

Першорядним завданням НАТО було допомогти Україні зміцнити демократичний та цивільний контроль над Збройними Силами та підвищити рівень оперативної сумісності з військами країн НАТО. Після нападу Росії були запроваджені спеціальні цільові трастові фонди. Вони були спрямовані на такі проекти: Командування, управління, зв'язок та комп'ютеризація; Медична реабілітація; Перехід до цивільної кар'єри; Утилізація боєприпасів, що не вибухнули, та знешкодження саморобних вибухових пристроїв, кібер-захист; Матеріально-технічне забезпечення та стандартизація. Альянс не нав'язував своїх стандартів, які, по суті, є домовленостями про застосування національних стандартів країн у виробництві військової техніки та обладнання з метою їхньої взаємосумісності.

Серед невійськових напрямів співробітництва з Альянсом провідне місце займали сфери науки та захисту довкілля. Україна була провідною серед країн-партнерів за рівнем співробітництва в межах участі в програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки». Принципову роль у співпраці з Альянсом мала інформаційна сфера, зокрема діяльність Центру інформації та документації НАТО в Україні.

5.1. Співробітництво з Альянсом у військових і невійськових галузях

Співробітництво Україна-НАТО у військовій сфері спрямовувалося на досягнення військових критеріїв членства в Альянсі та забезпечення реалізації державних програм

розвитку Збройних Сил України. Воно здійснювалося в рамках щорічних Цільових планів Україна-НАТО, з 2009 року — Річних національних програм, Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО, індивідуальної програми партнерства між Україною та НАТО, робочої програми спільної робочої групи Україна-НАТО високого рівня з питань воєнної реформи, процесу планування та оцінки сил, а також інших спільних проєктів як з Організацією Північноатлантичного договору, так і з державами-членами Альянсу. В умовах обмеженого фінансування основна увага зосереджувалася на таких завданнях: забезпечення воєнно-політичного діалогу керівництва Збройних Сил України з Альянсом; участь керівників ключових структурних підрозділів Генерального штабу Збройних Сил України у засіданнях Робочої групи Військового комітету НАТО з питань співробітництва з Україною; участь визначених сил та засобів у операціях та місіях під проводом НАТО; проведення заходів у рамках інформування військовослужбовців Збройних Сил України щодо НАТО та євроатлантичної інтеграції України.

Основними напрямками співробітництва між Україною і НАТО у сфері оборони були: реалізація заходів у рамках Річних національних програм; продовження участі в операціях та місіях Альянсу; інтеграція процесу планування й оцінки сил у національну систему оборонного планування України; проведення оцінок (самооцінок) підрозділів Збройних Сил України в рамках концепції оперативних можливостей у світлі залучення до сил реагування НАТО; співробітництво з Альянсом у сфері управління повітряним рухом, обмін даними про повітряну обстановку.

Індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО була одним із дієвих механізмів обміну досвідом між збройними силами держав-членів Альянсу та країн-партнерів щодо реалізації завдань безпеки і оборони. Основну увагу тут зосереджено на питаннях співробітництва в галузях

військової освіти та підготовки; командування, управління, зв'язку та інформаційних систем; стандартизації, сумісності і логістики. Лише протягом 2008 року в рамках індивідуальної програми партнерства представники Збройних Сил та міністерства оборони України взяли участь у 237 заходах.

Україна брала активну участь в процесі планування та оцінки сил у рамках програми «Партнерство заради миру». Це було практичним механізмом досягнення взаємосумісності між підрозділами Збройних Сил України та збройними силами країн-членів альянсу. НАТО надавало державам-партнерам можливості для визначення та підготовки сил, здатних ефективно взаємодіяти зі збройними силами інших держав в операціях під егідою Альянсу.

У 2008 році Північноатлантичною радою була підтримана ініціатива України щодо залучення військових активів до участі в силах реагування НАТО. Начальником Генерального штабу — Головнокомандувачем Збройних Сил України були погоджені пропозиції щодо сил та засобів до складу найближчих ротаций, а саме: два офіцери Збройних Сил України до складу багатонаціональних штабів однієї із ротаций сил реагування НАТО, взвод радіаційного, хімічного, біологічного захисту, а також літак ІЛ-76МД зі складу повітряних сил Збройних Сил України.

До кінця 2015 року силами негайного реагування Збройних Сил України планувалося досягти відповідних стандартів сил реагування Альянсу. Програма НАТО з обміну даними про повітряну обстановку (Air Situation Data Exchange — ASDE) була затверджена Північноатлантичною радою ще у 2001 році як перший крок співробітництва з країнами-партнерами в галузі протиповітряної оборони. Україна приєдналася до цієї програми шляхом підписання Меморандуму про взаєморозуміння між міністерством оборони України і міністерством оборони Угорщини та Штабом Верховного головнокомандувача об'єднаних збройних сил НАТО в Європі

з обміну даними про повітряну обстановку між командним пунктом повітряного командування «Захід» (Львів) і Центром управління та оповіщення (Веспрем, Угорщина). У грудні 2008 року було встановлено відповідне обладнання та налагоджено обмін інформацією. Під час консультацій наприкінці серпня 2009 року було опрацьовано алгоритм імплементації розширення системи ASDE в південному регіоні Європи.

На Лісабонському саміті НАТО в листопаді 2010 року було прийнято нову Стратегічну концепцію Альянсу. Українські експерти були також залучені до її розробки. В 35-й статті Концепції зазначено націленість НАТО на продовження та розвиток партнерства з Україною в рамках комісій Україна-НАТО, ґрунтуючись на рішеннях, прийнятих на Бухарестському саміті 2008 року.

Країни НАТО схвалили відмову України у березні 2012 року від високозбагаченого урану, що свідчило про відданість її зобов'язанням у галузі нерозповсюдження зброї масового враження. Альянс пригадав власні рішення щодо політики відкритих дверей стосовно України, як було проголошено під час Бухарестського та Лісабонського самітів і висловив готовність продовжувати розвивати співпрацю з Україною і надавати допомогу у втіленні реформ у рамках діяльності Комісії Україна-НАТО та Річних національних програм. Водночас було висловлено занепокоєння щодо вибіркового правосуддя, яке виглядає як переслідування за політичним принципом, зокрема спрямоване проти провідних опозиційних лідерів, а також умови їх перебування під вартою. НАТО закликала Україну усунути ці недоліки в чинному судочинстві та гарантувати цілковите дотримання принципу верховенства права і міжнародних угод, учасником яких є Україна.

Для розвитку практичного співробітництва під егідою КУН створено і діють п'ять спільних робочих груп Украї-

на-НАТО (СРГ): з питань воєнної реформи (СРГ ВР); оборонно-технічного співробітництва (СРГО); економічної безпеки; планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру (СРГ ПНС); зі співробітництва з питань науки і довкілля (СРГ НОД). Основною платформою, на якій здійснювалася взаємодія України з НАТО в оборонній сфері, була Спільна робоча група Україна — НАТО з питань воєнної реформи. Головною метою діяльності СРГ ВР було сприяння підтриманню воєнно-політичного діалогу та забезпечення практичного співробітництва України з Альянсом у сфері безпеки та оборони.

Під егідою СРГ ВР функціонувала низка проектів, що сприяли реформуванню сфери безпеки і оборони: з подолання корупції (ініціатива НАТО з розбудови цілісності та прозорості, зниження корупційних ризиків в оборонних та безпекових інституціях), професійної підготовки цивільного персоналу сектору безпеки та оборони (щорічний обсяг інвестицій — 300 тис. євро), реформування системи військової освіти в Україні (у рамках Програми НАТО з удосконалення військової освіти), перепідготовки та соціального захисту звільнених у запас військовослужбовців.

Країни-члени НАТО надали велику за обсягом матеріально-технічну допомогу ЗС України та гуманітарну допомогу населенню, постраждалому від російської агресії з 2014 року. В окремих країнах-членах НАТО та партнерах Альянсу (Ізраїль) здійснюється медична реабілітація українських військовослужбовців, поранених у ході антитерористичної операції. Започатковано проект, спрямований на переоснащення розграбованих терористичними угрупованнями піротехнічних підрозділів ДСНС та МВС у Донецькій та Луганській областях, започатковується проект з розвитку мінімальних національних спроможностей України в сфері телемедицини. Між Києвом та відповідними структурами НАТО налагоджено захищений зв'язок.

Співробітництво між Україною і НАТО у галузі реформування структур безпеки і оборони було наймасштабнішим порівняно з будь-якою іншою країною-партнером. Спільна робоча група Україна — НАТО з оборонної реформи (СРГОР) є центральним органом співпраці у цій галузі. Започаткована у 1998 році під егідою Комісії Україна — НАТО, СРГОР запроваджує ініціативи з питань цивільно-військових відносин, демократичного контролю і цивільного управління Збройними Силами й іншими структурами безпеки, оборонного планування, розроблення політики, стратегії і концепцій національної безпеки. Завдяки діяльності СРГОР Україна має змогу скористатися істотним досвідом і фаховими знаннями держав-членів Альянсу. СРГОР також є каналом передачі допомоги Україні з боку країн-членів НАТО. До того ж вона забезпечує інституційну основу для реалізації співробітництва між НАТО і відповідними міністерствами і установами, залученими до процесу безпекової і оборонної реформи в Україні. Йдеться, зокрема, про Раду національної безпеки і оборони України, міністерства закордонних справ і оборони, Національну гвардію, Державну прикордонну службу, Службу безпеки України, Верховну Раду України тощо. У засіданнях СРГОР беруть участь представники усіх держав-членів Альянсу й України, а за конкретних обставин до засідань СРГОР можуть долучатися представники відповідних країн-партнерів і громадськості.

4 березня 2016 р. у Штаб-квартирі НАТО відбулось чергове засідання Спільної робочої групи Україна — НАТО з питань воєнної реформи. Українську делегацію на засіданні очолив заступник секретаря РНБОУ О.Литвиненко. У ході заходу було обговорено проєкт Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, а також представлено діяльність Проєктного офісу реформ при міністерстві оборони України. Представники країн-членів НАТО підтвердили готовність і

надалі надавати всебічне сприяння Україні у реформуванні її національного сектору безпеки і оборони.

Програма співробітництва у галузі оборонної реформи між Україною та НАТО масштабніша, ніж з будь-якою іншою країною-партнером, і надає змогу Україні використувати накопичений роками досвід та фахові знання країн-членів Альянсу у цій галузі. Україна звернулася до НАТО за допомогою у здійсненні трансформації своїх надлишкових Збройних Сил, що комплектуються за призовом, у меншу за чисельністю, професійну та більш мобільну армію, яка відповідала б потребам країни у галузі безпеки, а також була здатною відігравати активну роль у підтриманні європейської безпеки і стабільності. Ключовими кроками були розробка нової Стратегічної концепції та Військової доктрини, а також надання Україні допомоги у проведенні та завершенні комплексного оборонного огляду.

Першорядним завданням НАТО було допомогти Україні зміцнити демократичний та цивільний контроль над Збройними Силами та підвищити рівень оперативної сумісності з військами країн НАТО. Для реалізації нового зовнішньополітичного курсу з урахуванням тенденцій і динаміки розвитку сучасного безпекового середовища в Україні запроваджується новий комплекс стратегічних документів у сфері національної безпеки та оборони держави. З метою приведення сектору безпеки та оборони до сучасних реалій безпекового середовища в Україні проведено другий Оборонний огляд та відпрацьовано Стратегічний оборонний бюлетень. Слід зазначити, що у відпрацюванні концептуальних і програмних документів щодо подальшого розвитку Збройних Сил України використовуються методології держав-членів НАТО. Реалізація військового співробітництва з Альянсом дозволяє нарощувати оперативні спроможності Збройних Сил України.

Технічне співробітництво між Україною та НАТО у галузі озброєнь передусім зосереджено на підвищенні рівня

сумісності систем озброєнь з метою сприяння участі України у спільних операціях з підтримання миру. Співпрацю у цій галузі було розпочато, коли Україна приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру» та почала брати дедалі активнішу участь у діяльності різних груп з питань озброєнь під егідою Наради національних директорів з питань озброєнь — найвищого органу НАТО, який визначає можливості співпраці між країнами-членами стосовно закупівлі військової техніки та встановлює технічні стандарти. Основними напрямками співпраці Україна-НАТО у сфері озброєнь були: досягнення відповідного рівня інтероперабельності озброєння та військової техніки для забезпечення виконання спільних з НАТО операцій з підтримання миру; створення умов для забезпечення розробки, закупівлі озброєння та військової техніки і матеріально-технічного забезпечення відповідно до стандартів держав-членів НАТО; створення в Україні державної системи кодифікації продукції військового призначення, що сумісна з системою кодифікації НАТО; підтримання проекту Трастового фонду ПЗМ для знешкодження небезпечних, непридатних для використання та надлишкових боеприпасів та легкого озброєння і стрілецької зброї в Україні.

Лише у 2014 — 2015 рр. в Україну було направлено 9 радників в оборонній сфері до Офісу зв'язку НАТО в Україні в цілях дорадчої допомоги у підготовці нової Стратегії національної безпеки України; проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони України; досягнення Україною максимального рівня взаємосумісності та спільних спроможностей з НАТО; впровадження стандартів НАТО у військовій сфері (згідно з Коаліційною угодою в рамках реформи ЗСУ передбачається поступовий перехід (до 2019 р.) на стандарти НАТО (STANAG)). Для України стратегічне партнерство з НАТО є невід'ємною складовою євроінтеграційного курсу, оскільки доповнює процес внутрішньодержавних

перетворень у контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року. Це дало змогу зробити процес інтеграції України в європейську та євроатлантичну спільноту комплексним і всеохоплюючим.

Втім, співпраця України з НАТО продовжувала розвиватися на взаємовигідних засадах і охоплювала низку галузей. Серед них розбудова спроможностей та оперативна сумісність, реформування структур безпеки й оборони України відповідно до стандартів НАТО, реалізація програм із розбудови спроможностей та проектів Цільових фондів.

Створення першого Трастового фонду відбулося ще в 2005 році. Його метою було сприяння ліквідації надлишків застарілих боєприпасів в Україні, а їх у нас 133 тис. тонн, 1,5 млн. одиниць стрілецької зброї та 1 тис. одиниць переносних зенітно-ракетних комплексів. 1 грудня 2005 року у Харківській області розпочався перший трирічний етап проекту, вартість лише першого етапу становила близько 8 млн. євро. Загалом проект розраховано на 12 років.

Після початку російської інвазії було створено ще кілька трастових фондів. Серед цих проектів можна виокремити такі. **Командування, управління, зв'язок та комп'ютеризація.** Проект має на меті допомогти Україні реорганізувати та модернізувати її структури та потенціал у галузі командування, управління, зв'язку та комп'ютеризації, сприяючи підвищенню оперативної сумісності з НАТО з метою участі у навчаннях та операціях під проводом Альянсу, а також вдосконалення здатності України гарантувати власну безпеку і оборону. Проекти у рамках цього Цільового фонду нині знаходяться на різних стадіях реалізації і передбачають забезпечення вимог у таких галузях, як регіональна безпека повітряного простору; надійні тактичні комуніка-

ції; обмін експертними знаннями; а також підвищення обізнаності з ситуацією.

Медична реабілітація. Цей проєкт Цільового фонду було створено у 2014 році з метою гарантування швидкого доступу до належного медичного обслуговування пацієнтів з категорії діючих та звільнених військовослужбовців і цивільних службовців структур безпеки і оборони. До того ж проєкт спрямовано на те, аби в Україні запрацювала стабільна система медичної реабілітації, яка була б в змозі забезпечувати тривале лікування. У рамках цього проєкту Цільового фонду було забезпечено участь України у спортивних змаганнях «Ігри нескорених» для поранених, травмованих і хворих військовослужбовців, як на дійсній військовій службі, так і ветеранів.

Перехід до цивільної кар'єри. Цей проєкт допоміг Україні у створенні і запровадженні у життя надійного, ефективного інтегрованого підходу до соціальної адаптації колишніх військовослужбовців як невіддільної складової кадрової політики у Збройних Силах України. По його завершенні Офіс зв'язку НАТО в Україні співпрацює на найвищому рівні з українськими міністерствами з метою сприяння виробленню і реалізації стратегічної політики. Це також свідчення того, як конкретні ініціативи змінюються відповідно до нових потреб.

Утилізація боєприпасів, що не вибухнули, та знешкодження саморобних вибухових пристроїв. Цей проєкт опікувався безпосереднім втіленням у життя окремих конкретних рекомендацій Плану допомоги Україні у галузі утилізації боєприпасів, що не вибухнули, і знешкодження СВП. У рамках проєкту надавалася вибіркова підтримка цивільних гуманітарних заходів, спрямованих на усунення загроз, що походять від вибухонебезпечних предметів, включаючи СВП. НАТО також сприяє створенню умов для трансформації процесів утилізації боєприпасів, що не ви-

бухнули, та розбудови механізмів знешкодження СВІ в Україні.

Кіберзахист, проєкт, мети якого було досягнуто, а отже реалізацію завершено у 2017 році, було спрямовано на набуття Україною винятково оборонного технічного потенціалу з метою протидії кіберзагрозам. Серед заходів допомоги передбачалося створення центру реагування на комп'ютерні інциденти для відстеження порушень кібербезпеки, а також лабораторій для розслідування таких інцидентів.

Матеріально-технічне забезпечення та стандартизація. Цей проєкт Цільового фонду мав на меті забезпечити реформування системи логістики та стандартизації у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, таких, як Національна гвардія України та Державна прикордонна служба за доцільністю.

Стандарти НАТО — це передусім: англійська мова як засіб комунікації, засоби зв'язку для здійснення комунікацій, однакове розуміння організації діяльності, виконання команд і процесу прийняття рішень

НАТО не нав'язує своїх стандартів, оскільки так звані стандарти НАТО STANAGS (Standardization Agreements) є по суті домовленостями про застосування національних стандартів країн у виробництві військової техніки та обладнання з метою їхньої взаємосумісності. Ніхто не вимагає і не нав'язує використання та виробництва певних типів військового обладнання. Найважливішим в інтеграції України в НАТО був процес досягнення необхідних високих стандартів, що стосуються якості життя, економічного моделювання, рівня демократизації суспільства. Що стосується так званих стандартів, то йдеться перш за все про взаємосумісність (інтероперабельність) із Альянсом, якій сприяє наявність таких трьох факторів: 1) англійська мова як засіб комуні-

кації; 2) засоби зв'язку для здійснення комунікацій; 3) однакове розуміння організації діяльності, виконання команд і процесу прийняття рішень. Це, фактично, головні стандарти, а власне вступ до НАТО — то вже заключна, фінальна й певною мірою формальна частина. Вона не має такого надзвичайного значення, як іноді видається на початку процесу. До того ж усі зміни, успіхи та досягнення, здобуті на цьому шляху, залишаться в Україні й працюватимуть на її поступ. І це ми бачимо на прикладі багатьох нових країн-членів Альянсу. НАТО не нав'язує членам Альянсу спільну військову доктрину і навіть не має для цього засобів. Систему комплектування, підготовки, фінансування, оснащення та розгортання національних збройних сил визначають національні уряди та законодавчі органи.

Ще одна помилка про «стандарти НАТО» полягала в тому, що взаємосумісність нібито досягається закупівлею однотипної техніки. Але які країни НАТО мають однакову техніку й стратегію? Для прикладу, американські та британські збройні сили, які традиційно добре взаємодіють між собою, часто використовували зовсім різні види сучасної техніки та озброєнь. Коли йдеться про Україну, представники НАТО підкреслюють: сучасна українська техніка буде достатньою мірою сумісною з НАТО за умов належного інвестування в систему командування, управління та зв'язку. Іноді представники ОПК говорили про розрив зв'язків із російськими партнерами у разі вступу України до НАТО. Насправді ж Росія ще з 1991 року взяла курс на створення всіх замкнених циклів виробництва зброї на своїй території, включно з тими типами озброєння, значна частка яких традиційно вироблялась в Україні. Росія завершила налагодження замкнених циклів, і російські підприємства вже давно відмовилися від послуг української військової промисловості.

Досвід Польщі, Чехії та Словаччини, де у структурі економіки була присутня значна частка військової промисло-

вості, засвідчив, що рівень виробництва озброєнь, військової продукції та продукції подвійного призначення не лише не залишився на попередньому рівні, а значно зріс за багатьма показниками. Оборонно-промисловий комплекс нових країн-членів НАТО отримав друге дихання для розвитку та оптимізації виробництва. Активне тісне співробітництво з країнами-членами НАТО надасть Україні можливість доступу на ринки збуту військової техніки та озброєнь. На це знов-таки вказує досвід країн Центрально-Східної Європи. Так, уже наступного року після вступу до Альянсу експорт зброї з Чехії зріс майже втричі, з Польщі — більше, ніж утричі. Отже, аргумент щодо послаблення оборонно-промислового комплексу України внаслідок євроатлантичної інтеграції абсолютно безпідставний.

Україна співпрацювала у військово-технічній сфері з 78 країнами світу, при цьому значна увага приділялася налагодженню відносин з країнами Альянсу. Позитивним прикладом співробітництва можна вважати успішну участь українських об'єднань «Південне» і «Південмаш» у проєкті «Морський старт» (разом з США та Норвегією). Конструкція АН-7Х (загальноєвропейський варіант українського АН-70) має багато нововведень, що роблять літак безсумнівним лідером військово-транспортної авіації. Експерти НАТО офіційно заявляли про можливість прийняття літака АН-7Х на озброєння військ західних країн. Однак реальному просуванню цього літака на європейський ринок могла б сприяти кооперація у його виробництві з країнами-членами НАТО, адже таким чином ці країни купували б літак, який самі бодай частково виробляли. Цього, на жаль, зреалізувати не вдалося.

Основні напрями розвитку військово-технічного співробітництва: спільні дослідження і розробка зразків сучасного озброєння і військової техніки; модернізація озброєння і військової техніки радянського вироб-

ництва, що перебувають на озброєнні країн-членів НАТО і країн-партнерів, з метою забезпечення їхньої сумісності з озброєнням НАТО; надання послуг країнам-членам НАТО і країнам-партнерам щодо ремонту озброєння і військової техніки радянського виробництва; спільні дослідження та розробка, спрямовані на забезпечення безпеки та придатності військового спорядження, боєприпасів, вибухових речовин; організація безпечного зберігання, транспортування та утилізації озброєння, військового спорядження, боєприпасів та вибухових речовин.

Співпраця з Альянсом у цій сфері сприяла переходу на нові принципи роботи, використанню сучасного менеджменту та ринкових відносин.

Участь у **Процесі планування і огляду сил ПЗМ (ШПОС)** допомагала Україні визначити амбітні, але досяжні цілі реформування структур безпеки та оборони, їх трансформації та розбудови потенціалу, зокрема з метою підвищення спроможності взаємодіяти із силами Альянсу та держав-партнерів під час проведення операцій із врегулювання криз та операцій з підтримання миру, водночас вдосконалюючи здатність України приймати на своїй території військові формування Альянсу та держав-партнерів для проведення навчань і тренувань.

Починаючи з 2007 року, Україна брала участь у **Програмі НАТО із сприяння доброчесності (ПД)**, в рамках якої надається практична та дорадча допомога з метою виховання доброчесності, підвищення прозорості та підзвітності у структурах оборони і безпеки. У жовтні 2019 року дев'ять оборонних та безпекових установ України завершили цикл самооцінки й експертного оцінювання ПД, завдяки чому вироблено всебічний аналіз їхніх потреб та вразливостей і викладено низку рекомендацій щодо шляхів поліпшення спра-

ведливого управління і продовження сталих реформ з метою викоринення корупції в оборонних і пов'язаних з безпекою структурах. Виходячи з цього, продовжується запровадження індивідуально розробленої дворівневої програми заходів допомоги із розвитку спроможностей, а саме: обмін практичним досвідом з українськими інституціями щодо забезпечення справедливого управління й використання оборонних ресурсів (фінансових, кадрових і матеріально-технічних) та заходи освіти й підготовки для розвитку особистих навичок та просування доброчесності як організаційної культури.

Програма вдосконалення військової освіти (ПВВО) сприяла вдосконаленню і реструктуризації системи військової освіти і професійної підготовки в Україні, охоплюючи вісім закладів вищої військової освіти і п'ять центрів підготовки сержантського і старшинського складу. До того ж у рамках ПВВО НАТО надає дорадчу підтримку з питань управління закладами військової освіти, допомагаючи викладацькому складу щодо методики викладання та розробки курсів із розвитку навичок лідерства і процесів ухвалення рішень.

Україна — НАТО із протидії гібридній війні. Вона становить механізм, покликаний підвищити здатність виявляти гібридні загрози та забезпечити спроможність визначати вразливості і відповідно зміцнювати стійкість держави і суспільства. Нині тривають проекти на підтримку досліджень, підготовки та експертних консультацій, насамперед приділяючи увагу аналізу набутого досвіду протидії дезінформації та підвищенню стійкості. Від початку кризи в Криму та на Сході України у 2014 році фахівці НАТО надають дорадчу допомогу стосовно того, як Україні краще підготуватися до можливих непередбачуваних ситуацій та які заходи необхідно вжити для реагування на кризи, що можуть загрожувати життєво важливій енергетичній інфраструктурі, а також щодо ризиків у галузі захисту цивільного населення. НАТО також підтримує Україну щодо запровадження

у життя Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 з питань безпеки. Також військові навчання і освіта становлять іншу перспективну галузь співпраці. Україна має істотний досвід і ресурси у цій галузі, які вона пропонує партнерам по НАТО, зокрема використання Міжнародного центру безпеки і миротворчості у м. Яворів для проведення спільних навчань.

Співробітництво у сферах науки та захисту довкілля. Україна була провідною серед країн-партнерів за рівнем співробітництва в межах участі в програмі НАТО «Наука заради миру та безпеки». Ключовими у цій сфері були проекти «Очищення авіабази в м. Прилуки»; освоєння гранту НАТО для Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі «УРАН», «Моніторинг та передбачення ризиків паводків річки Прип'ять» тощо. Розвитку співпраці сприяло створення Спільної робочої групи з питань наукової співпраці та у галузі охорони довкілля. НАТО співфінансувало кілька проектів з метою забезпечення українських науково-дослідницьких колективів мінімальною необхідною інфраструктурою комп'ютерних мереж та доступом до Інтернету. Окрім застосування наукових розробок у галузі захисту від тероризму та нових загроз — відповідно до нового спрямування Наукової програми НАТО — Україна визначила для себе такі пріоритети співпраці, як інформаційні технології, біологія клітини та біотехнології, нові матеріали, захист довкілля і раціональне використання природних ресурсів. Співпрацю у галузі довкілля переважно зосереджено на екологічних проблемах, спричинених оборонною діяльністю.

Планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Країни-члени НАТО та країни-партнери надали Україні допомогу у ліквідації наслідків сильних повеней, що сталися у 1995, 1998 та 2001 роках. До того ж, починаючи з 1997 року, відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння у галузі планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та готовності до ката-

строф, у цій галузі було започатковано широкомасштабну співпрацю, яка принесла Україні безпосередню практичну користь. Основну увагу було приділено намаганням допомогти Україні, насамперед її західним регіонам, уразливим перед повенями, краще підготуватися до подібних надзвичайних станів та подолання їх наслідків. В Україні проводилися навчання ПЗМ, які мали на меті випробувати в дії процедури реагування на повені та надання допомоги цивільному населенню. Такі тренування пройшли на Закарпатті у вересні 2000 року. А у 2001 році розпочато проект за участі сусідніх країн з метою розвитку у басейні річки Тиси ефективної системи запобігання та реагування на повені.

Співробітництво в подоланні загроз невоєнного характеру. У цій сфері головна увага приділялася результатам роботи Робочої підгрупи Україна-НАТО з питань кібернетичного захисту, в межах якої Україна отримує експертну допомогу НАТО з питань підготовки національної стратегії протидії кібернетичним загрозам, розвитку інфраструктури кібернетичного захисту та системи реагування на кіберзагрози в Україні. Триватиме співпраця у сферах боротьби з відмиванням «брудних» грошей, контрабандою наркотиків, зброї та незаконним переміщенням людей тощо.

Україна брала активну участь у **Програмі НАТО з науки заради миру та безпеки**. Це не було програмою у галузі військової науки, також ця програма не фінансувала проведення наукових досліджень. Її метою було сприяння співпраці науковців з різних країн у цивільних аспектах. Україна першою серед країн-партнерів почала також надавати зі свого боку фінансову підтримку українським науковцям, які одержали гранти НАТО як з наукових установ системи Національної академії наук України, так і з вищих навчальних закладів. Ініціатива України щодо додаткової підтримки була вагомим показником важливості для України наукового співробітництва в рамках програми НАТО з науки заради

миру та безпеки. Зокрема, в 2009 році здійснено державну підтримку українських вчених, які брали участь у 5 проектах програми. Надано підтримку для реалізації одного з найбільших грантів НАТО за участю українських вчених — проекту «Рентгенівський генератор», який виконувався на базі Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України. Учасниками цього проекту були Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» (Україна), Стенфордська лабораторія синхротронного випромінювання (США), Технічний університет м. Ейндховена (Нідерланди). Характеристики установки, що розроблялася (компактність, вартість та ін.) й параметри пучків електромагнітного випромінювання, що генеруються нею, (діапазон за енергією, яскравість тощо) робили цей проект конкурентоздатним порівняно із сучасними джерелами синхротронного випромінювання із значно вищою енергією пучків електронів. Застосування генератора зумовлювалося очікуваними потужністю та діапазоном довжин хвиль рентгенівського випромінювання та орієнтовані на фундаментальні та прикладні дослідження для застосування в медицині, нанотехнологіях, охороні довкілля тощо.

Іншим важливим проектом, що здійснювався за підтримки програми НАТО з науки заради миру та безпеки, була розбудова Української національної науково-дослідної та освітньої мережі (УРАН). Міністерство освіти і науки України тісно співпрацювало з асоціацією «УРАН» у питаннях розбудови мережі та впровадження нових сервісів для її користувачів. У третій фазі реалізації проекту мережа «УРАН» представляв інтереси наукової спільноти України та прийнятий асоційованим членом проекту. Працівниками асоціації «УРАН» було розпочато активну роботу щодо розвитку співпраці з представниками світових видавництв наукової періодики, велася спільна робота з компанією «Thomson Reuters» з питань аналізу сучасного стану якості наукових

досліджень в Україні та плануванню невідкладних заходів з метою підвищення їх ефективності. У 2009 році було здійснено візит представників секції Програми з науки заради миру та безпеки до України для оцінки функціонування мережі «УРАН». За її результатами було вироблено рекомендації щодо необхідності покращення комунікації між «УРАН» та користувачами мережі і доцільності у цьому контексті організації на регулярній основі конференцій за участю всіх користувачів мережі, важливості подальшої підтримки проекту з боку МОН України, необхідності посилення захисту мережі від кібернетичних атак. Ще один науковий проєкт НАТО, в якому брали участь українські науковці разом з колегами з Чехії та Словаччини, був спрямований на створення легкого та прозорого особового захисного обладнання, що має прийти на заміну існуючим громіздким та важким бронежилетам. Таке обладнання планувалося розробити на основі монокристалного сапфіру, який виготовлятиме Інститут монокристалів НАН України в Харкові.

У рамках *Ініціативи з навколишнього середовища та безпеки* (спільної програми НАТО, ОБСЄ, Програми з навколишнього середовища ООН і Програми розвитку ООН Україна є учасником проєкту з моніторингу в режимі реального часу стану річок Прут та Дністер. Крім України, в проєкті задіяні Молдова і Румунія. Завдяки фінансуванню НАТО було встановлено 4 автоматичних станції моніторингу стану якості та кількості води в згаданих річках. Україна також брала участь у спільному з НАТО та ОБСЄ проєкті щодо створення мобільного заводу для утилізації та переробки ракетного палива.

У листопаді 2013 року до Києва прибула група експертів з країн НАТО для проведення консультацій з українськими колегами щодо роботи над кількома багатонаціональними проєктами в рамках ініціативи Розумної оборони. У рамках цієї ініціативи Альянс закликав окремі країни об'єднувати ресурси з метою розвитку конкретних галузей військового по-

тенціалу. Один із таких проєктів передбачав вдосконалення захисту гаваней, а інший — приведення оборонного планування у відповідність до наявних військових можливостей.

Протягом останніх років нашій країні надана допомога у проведенні програми підготовки і перепідготовки сотень колишніх військовослужбовців. Вони пройшли мовні та спеціалізовані професійні курси. Починаючи з 1999 року, в обласних центрах України за підтримки Північноатлантичного альянсу було організовано 37 мовних курсів з англійської, французької, німецької, італійської мов, а також 14 бізнес-курсів.

Принципову роль у співпраці з Альянсом мала інформаційна сфера. Провідце місце тут має відкритий в травні 1997 році. Центр інформації та документації НАТО в Україні. Він входить у структуру Відділу громадської дипломатії НАТО. Центр поширює знання про НАТО в Україні, її діяльність та поточні справи, про різноманітні аспекти співпраці Україна — НАТО серед української громадськості, надає допомогу Україні в реалізації Річних національних програм, підтримує Україну у політичному діалозі між Україною і НАТО. Центр діє за трьома основними напрямками: інформація про діяльність НАТО та розвиток відносин між Україною і НАТО; комунікаційні проєкти: семінари, телеконференції, брифінги, мультимедійні проєкти та інтерв'ю, спрямовані на поліпшення розуміння НАТО і співпраці між Україною та НАТО в Україні. Центр виділяє гранти офіційно зареєстрованим українським неурядовим організаціям на реалізацію ініціатив, пов'язаних із діяльністю НАТО та/чи відносинами Україна — НАТО; організовує інформаційні візити для представників української громадськості, урядовців, студентів і викладачів, представників медіа та неурядових організацій до штаб-квартири НАТО і ВГК ОЗС у Європі, робочі та офіційні візити представників НАТО до України.

Керували Центром інформації і документації НАТО в Україні Роман Ліщинський (Канада, 1997), Тарас Кузьо (Ве-

лика Британія, 1998), Наталі Мельничук-Гулд (США, 1998–2002), Мішель Дюре (Бельгія, 2002–2010), Наталія Немилівська (США, 2010–2017), Барбора Маронкова (Словаччина, 2017–2020), Вінета Кляйне (Латвія, з жовтня 2020). Центр інформації та документації НАТО в Україні став першим осередком подібного плану, який Альянс відкрив поза межами держав-членів. Центр поширював серед української громадськості знання про НАТО в Україні, її діяльність та поточні справи, про різноманітні аспекти співпраці Україна-НАТО. Першим керівником Центру до своєї трагічної загибелі в автокатастрофі був канадський дипломат українського походження Роман Ліщинський. Особливо широке визнання в Україні Центр здобув за часів керівництва Мішеля Дюре.

18 лютого 2009 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) щодо заснування Центру інформації та документації НАТО в Україні». Центр діяв з 1997 року, проте лише в 2009 році Центру і його працівникам були надані дипломатичні привілеї й імунітети відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року.

У квітні 1999 року був відкритий Офіс зв'язку НАТО в Україні. Метою його діяльності було сприяння участі України у програмі «Партнерство заради миру» (ПЗМ). Офіс був розташований в одній будівлі разом з Головним управлінням міжнародного співробітництва та міжнародних операцій Генерального штабу Збройних Сил України.

Громадськість зможе згуртуватися навколо ідеї євроатлантичного майбутнього тільки в разі усвідомлення її безальтернативності для України. Консенсус політичних еліт відчутною (якщо не визначальною) мірою підсилювався консенсусом інтелектуалів та осіб, яких зазвичай називають «совістю нації». Так, наприклад, коли у 2002 році уряд

Румунії і лідери парламентських партій уклали Декларацію про підтримку зусиль щодо інтеграції країни в НАТО, король Михайл, румунський патріарх Теоктист і президент Ілієску звернулися до всіх румунів світу з проханням «підтримати батьківщину в час великих змін».

У країнах Центрально-Східної Європи немає жодного випадку внесення змін до стратегічних документів, які б принциповим чином змінювали або скасовували напрям інтеграційних прагнень країн, що взяли курс на вступ до НАТО. Послідовність політики і євроатлантичної інтеграції забезпечувалася, незалежно від змін складу чи глав урядів.

Тривалий час більшість громадян України негативно ставилися до Північноатлантичного альянсу і не підтримували входження до нього. Це пояснювалося низкою причин. Серед них виокремлювали головні: живучість радянських ідеологічних штампів щодо НАТО і відсутність належного рівня інформації про нього в суспільстві. При цьому показник позитивного чи негативного сприйняття ідеї членства України в Північноатлантичному альянсі цілковито залежав від того чи іншого регіону держави. Головним чинником ставлення до Альянсу був ступінь української ідентичності. Розуміння того, що саме членство в НАТО спроможне гарантувати незалежність України. Негативне ставлення населення до НАТО корелювалося із двома показниками: російською мовою та зовнішньополітичною орієнтацією на Росію. Крім того, важливу роль відігравала спрямована «пронатівська» чи «антинатівська» інформаційна пропаганда на рівні регіональної влади та органів місцевого самоврядування.

Щоб реалізувати свої євроатлантичні устремління, Україна мусила здолати найбезглуздіші стереотипи, які не відповідають дійсності, а лише заважають цивілізованому розвитку. *Перший стереотип*: НАТО — організація, яка себе вичерпала, втратила свою конкурентоспроможність на міжнародному рівні, погрузла у внутрішніх протиріччях і, зреш-

тою, розпадеться, тож Україні не потрібно прагнути набуття членства у структурі, яка не має майбутнього. Насправді Північноатлантичний альянс є одним із найбільш дієвих та успішних інструментів євроатлантичної цивілізації, що забезпечує країнам-членам ефективну національну безпеку і потужний економічний розвиток. Він не тільки не згорнув своєї діяльності, а, навпаки, надзвичайно посилився. Починаючи з 1949 року, організація збільшилась від 12 до 30 країн-членів. *Другий стереотип:* Організація Північноатлантичного договору була створена як агресивний військовий блок для окупації інших країн, що порушує норми міжнародного права. Такі твердження не відповідають дійсності. НАТО виникло 4 квітня 1949 року на базі Вашингтонської угоди, підписаної дванадцятьма країнами, з метою створити спільну систему безпеки для протистояння агресії з боку СРСР. *Третій стереотип:* НАТО — наднаціональна організація, членство в якій звужує межі національного суверенітету, змушує країни поступатися своїми інтересами. Такого роду погляди не відбивають реального становища. НАТО — це міжурядова організація, а тому країна — її учасник не має підстав для втрати свого державного суверенітету. Жодне рішення в рамках Альянсу не може бути прийнято, якщо воно суперечить Конституції будь-якої держави-члена Альянсу. Усі рішення в НАТО ухвалюються консенсусом. *Четвертий стереотип:* Україна не готова до вступу в НАТО. Україна вже більше 30 років співпрацює з Північноатлантичним альянсом і є учасником майже всіх операцій НАТО. Вона з 2008 року знаходиться на шляху до приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО. Це питання вже розглядалося, однак позитивному рішенням щодо України зашкодила, по-перше, категорично негативна позиція Росії щодо нашого членства в Альянсі; по-друге, неготовність деяких країн НАТО (Німеччина, Франція) визнати Україну повноправним членом євроатлантичної спільноти; по-третє, недостатній тоді рівень підтримки

українським суспільством курсу України на вступ до НАТО. *П'ятий стереотип*: країни, які ввійшли до НАТО, на відміну від України, були готові до вступу в Альянс. Однак це не зовсім так. Приміром, Греція і Туреччина приєдналися до НАТО в 1952 році, ще не оговтавшись після Другої світової війни. Їх роздирали жорсткі протиріччя щодо Кіпру. Завдяки набуттю членства в НАТО ситуацію вдалося нейтралізувати. Португалія входила в Альянс в період кризи державної системи. Країни Балтії також не були стовідсотково готові до членства в НАТО. *Шостий стереотип*: для входження в Альянс Україна мусить обов'язково проводити референдум, щоб дізнатися думку народу. Проте, як показує практика, тільки Словенія та Угорщина здійснювали загальнонаціональне опитування населення перед вступом у НАТО, оскільки така норма була записана в конституціях зазначених країн. Зауважимо, що у Словенії до початку інформаційно-просвітницької кампанії суспільна підтримка євроатлантичного курсу держави становила лише 30%. Іспанія проводила референдум через кілька років після набуття членства в НАТО. В Словаччині всенародного опитування фактично не відбулося, оскільки голосувати прийшло лише 9% громадян електорального віку. За великим рахунком питання національної безпеки не варто виносити на референдум. Конституція України забороняє референдуми з приводу амністії і податків. Питання безпеки не менш важливі. *Сьомий стереотип*: входження до Північноатлантичного альянсу загальмує розвиток України. Хибність цієї тези не викликає сумніву. Країни, що входять у НАТО, є потужними, розвинутими державами. *Восьмий стереотип*: зі вступом до Альянсу український оборонно-промисловий комплекс буде знищено. Насправді жодна країна після приєднання до НАТО не втратила свій ОПК. *Дев'ятий стереотип*: Україна, щоб увійти до Північноатлантичного альянсу, повинна заплатити внесок у сумі \$90 млрд. У документах НАТО ніде не записано, що країна, яка набу-

ває членства в організації, має робити якісь вступні внески. Є норма-побажання, стосовно того, що країни-члени НАТО мусять виділяти до 2% свого ВВП для підтримки власних національних збройних сил у стані, який відповідає сучасним військовим стандартам та вимогам безпеки. *Десятий стереотип*: вступ до НАТО ускладнить енергетичну ситуацію в Україні. Навпаки, членство в Альянсі посилить енергетичну безпеку нашої країни, зробить стабільною модель постачання нафти і газу. *Одинадцятий стереотип*: Україна повинна бути нейтральною державою, мати такий самий статус, як Австрія, Швеція, Фінляндія, Швейцарія. Такі висловлювання в сучасних геополітичних і гео економічних умовах, що склалися на Євразійському континенті, є утопією.

5.2. Участь України в місіях НАТО

Основною формою співробітництва України і Північноатлантичного альянсу в царині миротворчої діяльності в зоні відповідальності НАТО є безпосередня участь в його миротворчих операціях що проводяться під мандатом Ради Безпеки ООН, або за рішенням ОБСЄ. Україна — одна з держав-партнерів НАТО, яка брала участь в усіх основних операціях та місіях Альянсу.

Участь підрозділів та миротворчого персоналу Збройних Сил України в операціях під проводом НАТО була пріоритетним завданням у співпраці з Альянсом, проводилася цілеспрямована робота щодо цього формату нашого залучення до поточних операцій Альянсу. Основним місцем миротворчих дій НАТО зараз є так звана «зона нестабільності» в Європі, що включає ті регіони континенту і прилеглі до нього прикордонні субрегіони, звідки можуть виходити загрози європейській і євроатлантичній безпеці — внутрішні міжетнічні конфлікти, нелегальна міграція, тероризм. Од-

ним з основних елементів миротворчої політики НАТО в цій зоні є залучення до участі в миротворчих діях країн-партнерів за програмою «Партнерство заради миру».

Україна мала досвід участі в операціях під проводом НАТО в Боснії та Герцеговині, Косові, Македонії, Іраку, Афганістані, а також у Середземному морі та Індійському океані. Законодавством України визначено, що така участь є однією із важливих складових зовнішньої політики та напрямом забезпечення національної безпеки держави і відповідає національним інтересам України, в сучасних умовах є необхідною для їх забезпечення: участь в операціях НАТО є рушієм процесу становлення сектору безпеки України, реформування Збройних Сил, а також євроатлантичної інтеграції.

Виконання мирної угоди і стабілізація в Боснії і Герцеговині. IFOR/SFOR. Миротворчу діяльність Україна як незалежна держава розпочала у 1992 році направленням 240-го окремого миротворчого батальйону до колишньої Союзної Республіки Югославія. IFOR, або сили з виконання мирної угоди, були розгорнуті в Боснії і Герцеговині на один рік у грудні 1995 року відповідно до мандату ООН і Резолюції Ради безпеки ООН. Метою ІФОР було спостереження за реалізацією військових аспектів Дейтонської мирної угоди, яка поклала край війні в Боснії. Основне завдання IFOR полягало в тому, щоб гарантувати припинення бойових дій та розвести збройні сили Федерації Боснії і Герцеговини з однієї сторони і Республіки Сербської — з другої. Офіційне запрошення від керівництва НАТО Україна отримала 29 грудня 1995 року. Уряд схвалив рішення про надання до складу Сил із виконання Угоди (СВУ) українського військового підрозділу. Ним став 240-й окремий спеціальний батальйон чисельністю 550 військовослужбовців. Для транспортно-логістичних операцій на комерційній основі також була виділена ескадрилья літаків Військово-повітряних Сил України.

18 січня 1996 року між Україною і НАТО було укладено угоди про участь в операції IFOR, а 1 лютого 1996 року між Україною і Францією — угоду щодо умов часткового тилового забезпечення українського контингенту. 21 лютого 1996 року, із завершенням процесу сертифікації українського батальйону, він перейшов до складу Сил із виконання угоди. У зв'язку із закінченням 20 грудня 1996 року строку повноважень IFOR, 12 грудня 1996 року Рада Безпеки ООН схвалила резолюцію № 1088, згідно з якою було санкціоновано розгортання Багатонаціональних стабілізаційних сил SFOR, які мали замінити IFOR. Головними завданнями SFOR було подальше сприяння в імплементації Дейтонської угоди, консолідації мирного процесу шляхом запобігання поновленню військових дій. Враховуючи значний внесок України в успішне проведення операції IFOR та високу оцінку з боку командування професіоналізму українських військовослужбовців, керівництво НАТО знову запросило Україну до продовження участі її контингенту в операції SFOR. 3 квітня 1997 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову про забезпечення діяльності українського контингенту в операції Багатонаціональних стабілізаційних сил на території Боснії і Герцеговини: 240-й окремий батальйон чисельністю 400 осіб продовжив місію на території Боснії і Герцеговини у складі SFOR. Постановою також була передбачена можливість використання в рамках операції десяти літаків ВПС України на договірній основі. Як і під час проведення операції IFOR, дислокація українського контингенту у складі SFOR залишалась в зоні відповідальності Франції, проте місце дислокації 240-го окремого батальйону було перенесено з Сараєва до Мостару.

Україна вивела своїх миротворців із Боснії і Герцеговини у листопаді 1999 року. Усього за час перебування 240-го окремого спеціального батальйону на території колишньої Югославії проведено 14 ротацій особового складу. Усіх українських миротворців було нагороджено медалями НАТО.

Четверо були визнані гідними державних нагород України. Один із них — старший сержант Олександр Полтава — по-смертно. Остаточо операція завершена в грудні 2004 року.

Участь у тренувальній місії ТМН-І в Іраку. Тренувальна місія НАТО у Республіці Ірак ТМН-І — спільні навчання країн-членів НАТО та країн-партнерів і збройних сил Іраку. Рішення про проведення тренувальних навчань в Іраку було прийнято Північноатлантичною радою на прохання Тимчасового уряду Іраку і відповідно до положень резолюції 1546 Ради безпеки ООН у 2004 році на Стамбульському саміті НАТО. Головне її завдання — підготовка іракських сил безпеки, надання допомоги державним структурам країни у процесах створення та розвитку військових навчальних закладів. ТМН-І започаткована 14 серпня 2004 року. Участь Збройних Сил України у діяльності ТМН-І розпочалася у лютому 2006 року, коли до Іраку були направлені троє офіцерів Збройних Сил. Підставами для їх участі в місії стали Указ Президента України «Про направлення миротворчого персоналу України до Республіки Ірак» та Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення діяльності миротворчих контингентів і миротворчого персоналу, що утримуються коштом державного бюджету», які визначали направлення до Іраку миротворчого персоналу України загальною чисельністю до 50 військовослужбовців. У листопаді 2008 року до складу ТМН-І було додатково направлено ще сім військовослужбовців Збройних Сил України. Це 10% від загальної чисельності офіцерських посад тренувальної місії НАТО, або 76% від загальної чисельності офіцерських посад, визначених для країн-партнерів. Україна залишалася єдиною країною-партнером, яка бере участь у Тренувальній місії ТМН-І, що високо оцінювалося політичним та військовим керівництвом НАТО. Українські офіцери працювали військовими радниками в Національному оперативному центрі офісу прем'єр-міністра Іраку, Об'єднаному оперативному центрі МВС Іраку. Вони брали активну участь

у розробленні оперативних процедур як на тактичному, так і стратегічному рівні. На представників України покладалося одне з найвідповідальніших завдань ТМН-I — підготовка старшого сержантського складу та проведення курсів штабів бойових підрозділів до рівня батальйону в Тренувальному центрі міста Таджі. Мандат на перебування Тренувальної місії НАТО в Іраку завершився 28 лютого 2011 року. І хоча уряд Іраку запросив НАТО продовжити роботу місії ще на два роки, керівництво НАТО 12 грудня 2011 року прийняло рішення про вивід місії. Враховуючи прийняття Північноатлантичною радою рішення про згортання діяльності та виведення ТМН-I, 24 грудня 2011 року українські миротворці повернулися до України.

Участь України в поточних операціях НАТО. Підтримання миру в Косово, KFOR. Найбільш масштабною за термінами та кількістю залученого особового складу є співпраця України і НАТО в рамках міжнародних сил з підтримки миру в Косові KFOR. Сили KFOR були створені згідно з резолюцією Ради Безпеки ООН № 1244 та вступили в Косово 12 червня 1999 року. Підрозділи Збройних Сил України брали участь у миротворчій операції у Косові з вересня 1999 року. Юридичною підставою для їх участі в операції стали указ Президента України від 14 липня 1999 р., затверджений відповідним законом України і постановою Кабінету Міністрів. 1 вересня 1999 року український контингент миротворчих сил (УКМС) загальною чисельністю 800 військовослужбовців приступив до практичної участі в міжнародній операції в Косово у складі 208-го окремого спеціального батальйону чисельністю 267 осіб, 37-ї окремої роти забезпечення, 57-го військового госпіталю, а також 14-го окремого вертолітного загону (67 військових). В завдання українського контингенту входило патрулювання, несення служби на блокпосту Джяковіца та спостережних постах, супроводження перевезень місцевого населення і гуманітарних конвоїв, охорона об'єктів інфраструктури, зокрема шкіл та церков, двох автомобільних і одного залізнично-

го мостів, тунелю. 14-й окремий вертолітний загін забезпечував перевезення вантажів, особового складу і поважних осіб, евакуацію поранених. 21 березня 1998 року з особового складу польської 14-ї бронетанкової бригади і українського 310-го механізованого полку було сформовано Українсько-польський миротворчий батальйон (УКРПОЛБАТ) чисельністю 700 чоловік. У 1999 році батальйон був повністю укомплектований, а через рік він взяв участь у своїй першій місії. УКРПОЛБАТ організаційно входив до складу багатонаціональної бойової групи «Схід», до якої, крім нього, входили військові підрозділи США, Вірменії, Греції, Литви, Польщі та Румунії. Особовий склад батальйону залучався до супроводження автомобільних колон, надання медичної допомоги місцевому населенню, забезпечення розподілення гуманітарної допомоги тощо. УКРПОЛБАТ проіснував до травня 2011 року. Після Український національний контингент чисельністю 40 військовослужбовців формувався на базі одного з інженерних полків ЗС України на ротаційній основі. Склад контингенту: інженерний підрозділ, офіцер взаємодії в Штабі Місії КФОР та елемент забезпечення.

Національний контингент входить до складу Об'єднаної групи логістичної підтримки Місії КФОР і виконує завдання із забезпечення свободи пересування у зоні відповідальності Місії КФОР, організації та проведення заходів мінної безпеки в інтересах як Місії КФОР, так і місцевого населення, розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів, та інші завдання інженерного забезпечення по всій зоні відповідальності Місії КФОР.

У червні 2021 року проведено чергову ротацію особового складу національного контингенту в КФОР. До серпня 2022 року представники українського миротворчого контингенту багатонаціональної бойової групи «Схід» сил KFOR здійснювали на Балканах патрулювання, несли службу на спостережних постах, забезпечували супроводження конвоїв,

охороняли важливі об'єкти багатонаціональних сил, брали участь в операціях та заходах, які проводить командування KFOR тощо. Крім того, у Косові працювали чотири офіцери оперативної групи, які виконують завдання на посадах у штабах KFOR та бойової групи «Схід».

Сприяння безпеці в Афганістані, ISAF. Україна також брала участь у операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані (ISAF — МССБ). Практичне співробітництво України і НАТО в цій сфері тривалий час обмежувалося наданням повітряного простору для польоту літаків країн-учасників ISAF та забезпеченням послуг з авіаційного перевезення їх особового складу і вантажів на комерційній основі. Однак 12 травня 2007 року в рамках двосторонніх домовленостей з литовською стороною до складу представників литовської групи з реконструкції провінції Гор був включений український військовий лікар-анестезіолог. Після офіційного візиту міністра закордонних справ України до Афганістану 14 липня 2007 року було прийнято рішення про збільшення кількості українського миротворчого персоналу в складі ISAF. 31 березня 2008 року Україна була офіційно визнана країною-контриб'ютором ISAF, а 3 квітня того ж року на Бухарестському саміті НАТО президент України взяв участь у засіданні голів держав та урядів у форматі МССБ. 13 листопада, по завершенні консультацій високого рівня між Україною та НАТО на рівні міністрів оборони, які проходили у Таллінні, міністр оборони України Юрій Єхануров та міністр охорони краю Литовської Республіки Юозас Олекас підписали технічну угоду між міністерствами оборони обох країн щодо направлення миротворчого персоналу України для виконання завдань у складі литовської групи ISAF. 15 січня 2010 року президент України підписав указ «Про направлення додаткового миротворчого персоналу України для участі в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан», який передба-

чав збільшення миротворчого персоналу МССБ до 30 осіб. У травні 2010 року в Афганістан була направлена перша група інженерів з розмінування. В листопаді того ж року в Чакчаран, що в провінції Гор, були додатково направлені ще четверо фахівців з розмінування. Наприкінці січня 2011 року до складу польового госпіталю польської групи з реконструкції в провінції Газні було направлено ще трьох військових лікарів, а 9 серпня 2011 до Тренувальної місії НАТО в Афганістані у складі литовської групи радників армійської авіації Афганської національної Армії в провінції Кандагар долучилися українські радники із застосування авіаційного електронного обладнання та бортінженер. 22 військовослужбовці українського миротворчого персоналу Збройних Сил України виконували завдання у складі Міжнародних сил сприяння безпеці у Ісламській Республіці Афганістан: один у складі Багатонаціонального штабу ISAF, шістьнадцять — у складі литовської групи з реконструкції провінції Гор, три військові лікарі у складі польської групи з реконструкції провінції Газні та два фахівці у складі литовської групи радників армійської авіації в провінції Кандагар. 30 березня 2015 року Президент України П.Порошенко підписав Указ «Про направлення національного персоналу для участі України в тренувально-дорадчій Місії НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан», згідно з яким направляється національний персонал (з числа військовослужбовців та працівників ЗСУ) загальною чисельністю до 30 осіб. З НАТО укладено угоду (у формі обміну листами) про участь УНП в Тренувально-дорадчій місії НАТО «Рішуча підтримка» та її фінансові умови. Відповідно до рішення НАТО щодо згортання Місії РП-А 100 % особового складу українського національного персоналу Місії повернулися в Україну в червні 2021 року рейсом літака Повітряних сил ЗС України ІЛ-76МД.

Участь в операції «Активні зусилля» і боротьбі з піратством. Важливим аспектом співробітництва України і

НАТО в галузі боротьби з міжнародним тероризмом є участь України в антитерористичній операції Альянсу в Середземному морі «Активні зусилля». Операція НАТО «Активні зусилля» була започаткована 4 жовтня 2001 року як одна з восьми відповідей Альянсу на теракти 11 вересня. Практична фаза операції розпочалася 6 жовтня 2001 року. Кораблі Постійного оперативного з'єднання ВМС НАТО в Середземному морі, які брали участь у навчаннях Destined Glory біля південного узбережжя Іспанії, були розгорнуті в Східному Середземномор'ї з метою запобігання нелегальним перевезенням морем зброї і боеприпасів, протидії незаконним переміщенням людей та іншій незаконній діяльності з використанням цивільних суден. Поточна операція проводилася почергово постійними військово-морськими групами НАТО SNMG1 і SNMG2. Україна, друга з країн - не членів НАТО, долучилася до операції «Активні зусилля». Київ офіційно повідомив Альянс про принципову зацікавленість щодо участі в ОАЗ 8 травня 2004 року. 16 червня 2004 року Північноатлантична рада прийняла рішення про можливість підтримки Україною операції «Активні зусилля», у тому числі шляхом залучення військових сил та засобів. Угода у формі обміну листами між Україною та Організацією Північноатлантичного договору про участь України у військово-морських операціях на Середземному морі в рамках операції «Активні зусилля» була підписана 21 квітня 2005 року. Основні форми участі Збройних Сил України в операції «Активні зусилля» полягають у функціонуванні на базі штабу Військово-Морських Сил України елемента взаємного обміну інформацією в рамках операції — Контактного пункту, направлення українських офіцерів зв'язку до штабу операції в Неаполі, направлення кораблів та підрозділів ВМС ЗС України до складу сил, визначених до участі в операції «Активні зусилля». Важливим етапом розвитку процесу залучення України до операції «Активні зусилля» стала безпосередня участь в ній ко-

раблів ВМС ЗС України. Першим кораблем ВМС України, що взяв участь в операції, став корвет «Тернопіль» з оглядовою командою спеціального призначення, який був переданий в оперативне підпорядкування командуванню НАТО з 25 травня по 3 липня 2007 року. З того часу до 2014 року в активації до участі в операції щорічно здійснюють один-два кораблі ВМС. Бойові служби для участі в операції здійснювали корвети «Тернопіль», «Луцьк», фрегат «Гетьман Сагайдачний». В операції сил НАТО «Активні зусилля» впродовж кількох років кораблі ВМС України взяли участь в чотирьох активаціях. Первинний національний контактний пункт забезпечував постійний обмін оперативною інформацією в рамках цієї операції з командуванням ВМС НАТО в Неаполі. Участь України в операції НАТО «Активні зусилля» здійснювалася, з урахуванням набуття Національним контактним пунктом Військово-морських Сил Збройних Сил України в Одесі повних операційних спроможностей, шляхом моніторингу надводної обстановки в акваторії Чорного моря та обміну інформацією з штабом проведення операції (штаб командування Військово-морських сил НАТО «Нортвуд»).

Крім боротьби з морським тероризмом, Україна висловила готовність до подальшої взаємодії у боротьбі з піратством. 10 жовтня 2013 року, відповідно до положень Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО на 2013 рік, затвердженої указом президента № 371/2013 від 5 липня 2013 року, до операції НАТО «Океанський щит», спрямованої на боротьбу з сомалійськими піратами в Аденській затоці та вздовж берегів Африканського рогу, приєднався фрегат ВМС України «Гетьман Сагайдачний». Це стало першим випадком участі країни-партнера в боротьбі Альянсу проти піратів. Флагман українського флоту фрегат «Гетьман Сагайдачний» приєднався до операції «Океанський щит» 10 жовтня 2013 року, що стало першим випадком участі країни-партнера в боротьбі альянсу проти піратів. Під час підготовки команди

і корабля до участі в цій місії велика підтримка їм була надана військово-морським командуванням ОЗС НАТО у Великій Британії і окремими країнами Альянсу. Перед приєднанням до операції «Океанський щит» український корабель надав швидку підтримку операції «Активні зусилля», морській антитерористичній місії НАТО в Середземному морі. З серпня 2009 року військові кораблі і літаки Альянсу патрулювали води поблизу Африканського Рогу в рамках міжнародних зусиль з протидії морському піратству. В операції «Океанський щит» також брали участь корабель данських королівських ВМС «Есберн снаре» і американський фрегат «Де Верт».

В рамках участі в операції «Океанський щит» Україна також відрядила свого офіцера зв'язку до Морського командування ОЗС НАТО. Участь «Сагайдачного» в операції «Океанський щит» тривала до 3 січня 2014 року, під час якої корабель здійснив шість патрулювань, після чого перейшов в оперативне підпорядкування командування антипіратської операції Європейського Союзу «Атланта».

Операція НАТО «Морський охоронець». У липні 2020 року Північноатлантична рада затвердила рішення стосовно приєднання України до операції НАТО «Морський охоронець», яка проводиться у Середземному морі, в якості потенційного операційного партнера.

Після набуття статусу повного операційного партнера планується залучити такі сили і засоби Військово-морських Сил ЗС України для участі в операції: два патрульні катери типу «Island», фрегат «Гетьман Сагайдачний» з вертольотом типу Ка-27 та доглядовою командою.

Сили реагування НАТО (СРН). Україна є першою країною-партнером НАТО, яка приєдналася до Сил реагування НАТО. Починаючи з 2010 року, на чергуванні у складі СРН перебувають визначені підрозділи ЗС України. У 2019 році першою серед країн-партнерів НАТО Україна сертифікувала підрозділ Сил спеціальних операцій ЗС України до участі у складі СРН,

який заступив на чергування у 2020 році. У 2021 році у складі додаткового комплекту сил СРН перебувають на чергуванні військово-транспортний літак Повітряних сил ЗС України (Іл-76МД) та підрозділ Сил спеціальних операцій ЗС України.

Україна — єдина з держав-партнерів НАТО, яка брала участь в усіх основних операціях та місіях Альянсу: в Боснії та Герцеговині, Косові, Македонії, Іраку, Афганістані, Середземному морі та Індійському океані

Навчання НАТО. Підготовка та участь ЗС України у навчаннях НАТО дає змогу підвищити рівень навченості, взаємосумісності органів військового управління та підрозділів до дій у складі багатонаціональних угруповань. Починаючи з 2015 року спостерігалась позитивна тенденція щодо зростання кількості навчань НАТО, у яких представники та підрозділи ЗС України взяли участь в якості як спостерігачів, так і учасників. Так, у 2018 році було взято участь у 5-ти навчаннях НАТО, у 2019 — у 6-ти, у 2020 — у 1-му (через ситуацію з поширенням COVID-19). У 2021 році було заплановано участь в 11-ти навчаннях НАТО.

Слід зазначити, що, крім навчань НАТО, Україна бере участь і в багатонаціональних навчаннях з країнами Альянсу та його партнерами, а також організує проведення таких навчань на своїй території. Протягом останніх двох років кількість таких навчань за участі ЗС України становила понад 30 на рік. Військові навчання й освіта становили перспективну галузь співпраці. Україна має істотний досвід і ресурси у цій галузі, які вона пропонує партнерам по НАТО, зокрема використання Міжнародного центру безпеки і миротворчості у м. Яворів для проведення спільних навчань.

Керівництво Альянсу загалом позитивно оцінювало досягнутий Збройними Силами прогрес на шляху до євроатлантичної інтеграції та активну участь України в усьому

спектрі операцій НАТО. Протягом останніх років Україна по черзі виділила піхотний батальйон, батальйон механізованої піхоти та вертолітний загін для участі у діяльності керованих НАТО миротворчих сил НАТО на Балканах, у Боснії та Герцеговині, а в операціях у Косові брав участь український вертолітний загін та значна кількість особового складу з української частини українсько-польського батальйону.

Питання для самоперевірки

1. На що було спрямовано співробітництво України та НАТО у військовій сфері?
2. Вкажіть, на що була спрямована співпраця України з Альянсом в оборонній сфері?
3. Які Спільні робочі групи діють під егідою Комісії Україна-НАТО?
4. Коли створена і в чому функції Спільної робочої групи Україна — НАТО з оборонної реформи?
5. В чому полягало технічне співробітництво між Україною та НАТО у галузі озброєнь?
6. В яких сферах діяли Трастові (цільові) фонди?
7. У чому полягають стандарти НАТО?
8. Які основні елементи включала військово-технічна співпраця України з НАТО?
9. У чому полягала участь України в Процесі планування і огляду сил Ініціативи «Партнерство заради миру»?
10. Який сенс участі України в Програмі НАТО із сприяння доброчесності?
11. Чому сприяла Програма вдосконалення військової освіти?
12. Охарактеризуйте основні завдання невійськового співробітництва Україна-НАТО.
13. У чому полягає участь України в Програмі НАТО з науки заради миру та безпеки?

14. Над якими багатонаціональними проектами в рамках ініціативи Розумної оборони Україна має намір працювати?
15. Які міфи щодо НАТО спростовувала взаємодія з Альянсом в інформаційній сфері?
16. У чому полягає співробітництво України і Північноатлантичного альянсу в царині миротворчої діяльності?
17. В яких країнах та регіонах світу Україна брала участь в операціях та місіях під проводом НАТО?
18. Який зміст української участі в миротворчих операціях у Боснії і Герцеговині?
19. У чому полягала участь України в Тренувальній місії НАТО в Іраку?
20. Які особливості співпраці України і НАТО в рамках міжнародних сил з підтримки миру в Косові?
21. У чому роль України в операції Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані?
22. Яким чином Україна брала участь в операції НАТО «Активні зусилля»?
23. В чому полягала участь України у міжнародній боротьбі з піратством?
24. Який внесок у боротьбу з піратством зробила Україна операцією «Океанський щит»? Місія флагману українського флоту «Гетьман Сагайдачний».
25. Як Україна долучена до операції НАТО «Морський охоронець» та Сил реагування НАТО?
26. Яке значення мають спільні військові навчання ЗСУ та підрозділів країн НАТО?
27. Як підтверджується готовність НАТО продовжувати та розвивати партнерство з Україною?
28. Що перешкоджає повному утвердженню європейської ідентичності українців?

Тема 6.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

- 6.1. *Євроатлантичний вибір у діяльності українських політичних партій та політичних лідерів.*
- 6.2. *Недержавні громадські організації в реалізації євроатлантичного покликання України.*

Той чи інший зовнішньополітичний вибір не є ізольованою характеристикою окремої держави чи спільноти. Вивчаючи його підґрунтя, варто взяти до уваги все, що віддзеркалює стиль і спосіб життя — вони залежать від світосприймання і в свою чергу впливають на нього. Визначене владою протягом останніх років спрямування політики України на повномасштабну інтеграцію в євроатлантичні структури викликане необхідністю рахуватися з існуючими об'єктивними реаліями світової політики, продиктоване національними інтересами України. З моменту набуття незалежності наша країна розпочала формувати суверенний зовнішньополітичний курс, в основу якого було покладено прагнення зміцнити національну безпеку держави та відігравати більш активну роль у спільноті європейських держав. Продекларувавши свій вибір через органи влади, було потрібно наповнювати його конкретними справами. Щодо самостійності у зовнішній політиці, то ми, як і кожна суверенна держава, визначаємо її самі. Україна не вирішує

великих геополітичних завдань, ми є не суб'єктом, а об'єктом великих рішень, які визначають світовий устрій. За таких умов і наявності стратегічного партнерства необхідно йти на певні компроміси, враховуючи чужу думку при формування власної зовнішньої політики.

6.1. Євроатлантичний вибір у діяльності українських політичних партій та політичних лідерів

Задекларованість пріоритетності європейського та євроатлантичного вибору зовнішньої політики зовсім не означало, що його поділяє абсолютна більшість політичних сил у країні. Про це свідчать програмні документи численних українських партій. Парламентські вибори традиційно особливо рельєфно демонструють зовнішньополітичні уподобання більшості суб'єктів політичного процесу. Результати усіх українських виборів 1991-2019 років були настільки ж суперечливими, наскільки суперечливою залишалася ситуація в Україні й українському суспільстві, де постійно йшла боротьба двох тенденцій: демократичної та авторитарної. Звичайно, Україна, будучи географічно розташованою в центрі Європи, мала повне право на талан усієї Європи. Але однієї географічної приналежності для цього замало. Та інституційована Європа, до якої Україна прагне, має свої цінності та свої правила гри, які треба приймати, законодавчо та культурно утверджувати. З огляду на реальні труднощі, які мусили подолати, досить сміливими виглядали ті цілком конкретні терміни, що їх призначали наші політики для інтеграції України в євроатлантичну спільноту держав. Адже наразі навіть не мали загальноновизнаних національних лідерів, які були б добре обізнані з теорією і, особливо, практикою відносин в умовах жорсткої конкуренції, що панує в міжнародному середовищі, які володіли б навичками

культурного, етичного ведення бізнесу та знанням відповідних правил бізнес-комунікації, які глибоко усвідомлювали б процеси глобалізації, що охопили цілий світ.

Ф.Фукуяма, говорячи про Росію та Україну, писав, що в цих країнах встановилася вже не планова і ще не ринкова економіка... Різниця у посткомуністичному розвитку між Польщею, Угорщиною та Чехією, з одного боку, а також Росією та Україною, з іншого, полягає якнайменше у повній відсутності громадянського суспільства в останніх. Але констатуючи відставання України в питаннях розвитку економіки, створення громадянського суспільства, входження до СОТ тощо, не можна ігнорувати різницю стартових умов, історичної спадщини, характеру і стану людського капіталу. Критикуючи Україну за низькі темпи ринкових перетворень, за повільний розвиток демократії, за відсутність громадянського суспільства, наші західні партнери повинні були усвідомлювати наявність об'єктивних обставин, а не дорікати нам у небажанні або спротиві, не карати, а допомагати. Високий рівень освіченості нашого народу, його працьовитість, його спрага до заможності — це теж об'єктивність, вагомі чинники того, що відставання можна і треба подолати.

Розглядаючи питання євроатлантичної спрямованості у партійних програмах, треба мати на увазі, що рівень впливовості вітчизняних політичних партій (як провладних, так і опозиційних) на зовнішньополітичний курс виявлявся незначним. Лише деякі із партійних структур були відносно впливовими у зовнішньополітичному контексті. Серед них слід вказати, перш за все, на ті, що мали парламентське представництво. Практично непомітним був вплив партій, що входили до антипрезидентських опозицій. Таких головних типажів на початку ХХІ століття склалося кілька: пропрезидентські «центристи», комуністична та некомуністична опозиції. В цьому сенсі показовими були парламентські вибори 2002 року. Праві та правоцентристські партії і блоки

в переважній більшості визначали свою відданість євроатлантичній інтеграції України. Водночас у переможця передвиборчих перегонів блоку Віктора Ющенка «Наша Україна» в програмі ці проблеми майже не згадувалися. Йшлося лише про те, що Україна віддавна і природним чином належить до європейської спільноти націй, тому потрібне наповнення існуючого стану речей конкретним і продуктивним змістом. Інтеграція до європейських та загальносвітових структур була одним із потужних продуктивних факторів динамізації економічного розвитку України, а загострення міжнародних реалій останнього часу робило інтеграційні процеси, особливо у формуванні колективних систем безпеки, настійною вимогою часу. Така певна скромність може бути пояснена стійким прозахідним іміджем «Нашої України». До того ж партії, що увійшли до цього блоку, завжди і безумовно підтримували доцільність євроатлантичного вибору України. Так, Народний рух України (Г.Удовенка) вважав, що Україні, за великим рахунком, не потрібно членство в СНД. Приєднання до «слов'янського союзу», який створюють Росія і Білорусь — тим паче; це — шлях до відтворення Російської імперії та, не виключено, й Радянського Союзу. Національним інтересам України відповідає військова співпраця з НАТО, а в перспективі — входження до складу Альянсу; орієнтовно — протягом 10 наступних років. Український народний рух (Костенка) — Українська народна партія, також підтверджувала, що інтеграція України в європейські та євроатлантичні політичні та економічні структури — принципова позиція, яку послідовно просував Рух з 1989 року. Україна традиційно була європейською державою. Партія «Яблуко» достатньо відверто вважала, що Україні однозначно варто орієнтуватися на інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур. У передвиборній програмі представника непримиренної опозиції — «Виборчого блоку Юлії Тимошенко» в зовнішньополітичному

розділі нема згадок про євроатлантичний вибір. Ще один, вельми специфічний представник непримиренної опозиції — Українська національна асамблея — зберігала свою оригінальність. Зокрема, вказувалося на те, що світ стоїть на порозі глобальних змін, які приведуть до створення надзвичайно розвиненої людської цивілізації. Українська нація повинна першою здійснити перехід до цивілізації вищого рівня. Її призначення — бути носієм високої духовності, передового мислення і способу життя, планетарним духовним центром і забезпечити реальний суверенітет і підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Природно, що найбільш послідовно європейський вибір України декларували пропрезидентські партії і блоки, але при цьому вони майже не згадували про євроатлантичну інтеграцію, тобто про вступ до НАТО.

Ще одна центристська, близька до президентського оточення, партія «Демократичний союз» підкреслювала, що розвиток світових відносин визначається сьогодні інтеграцією. Тому вона вітала розширення відносин з ЄС як магістральну лінію зовнішньої політики. Проте згадок про євроатлантичну інтеграцію не було, попри те, що очолював ДС на той момент відвертий прибічник курсу до НАТО В.Горбулін.

Підтриманий тодішньою владою виборчий блок «Народний рух України», хоч і знаходився в опозиції до «справжніх» рухів, зберіг традиційний євроатлантизм. Вирішальним для реалізації гарантій безпеки держави і громадян повинна стати інтеграція України в європейські політичні та економічні структури, і на це повинні бути спрямовані основні зусилля державних і суспільних інституцій, які опікуються цією сферою. Щоб забезпечити інтереси національної безпеки України у стосунках із сусідніми країнами Європи, необхідно продемонструвати наш європейський вибір і добитися реального співробітництва і впливу в регіональних міжнародних організаціях, сприяти їх роботі. Необхід-

но заявити про свою готовність у майбутньому вступити в НАТО і рішенням Верховної Ради заявити про вихід із СНД і Міжпарламентської асамблеї. Партії цього типу переважно вели боротьбу за чудодійний адміністративний ресурс, який мав забезпечувати бажані електоральні успіхи. Це змагання не за голоси виборців, їх свідому реакцію на запропоновані переваги претендентів на владу, а, швидше, за чисельність електорату — цифру, завірену в документах та уповноважених інстанціях.

Партії лівої орієнтації та відверто імперські проросійські сили не могли підтримувати євроатлантичний вибір України за визначенням. У передвиборних програмах Комуністичної партії України та Комуністичної партії України (оновленої) чітко окреслено необхідність розширення співробітництва з країнами СНД. Росія і Білорусія названі нашими економічними партнерами, політичними союзниками й історичними побратимами і «саме в союзі з ними має бути і Україна». Передвиборна програма Комуністичної партії робітників і селян взагалі містила детально розроблений план ліквідації української державності: 2003–2005 рр. — об'єднання в Союз слов'янських держав; 2005–2015 рр. — усунення експлуатації людини людиною. Відродження СРСР.

Антиєвропейська, антиатлантична риторика особливо була притаманна проросійським виборчим об'єднанням. Так, у передвиборній програмі виборчого блоку «ЗУБР» (За Україну, Білорусію, Росію) прямо йшлося про впровадження в галузі економіки і управління досвіду президента В.В.Путіна щодо підвищення керованості державою, в соціальній політиці — впровадження досвіду президента О.Г.Лукашенка по захисту соціальних прав громадян, забезпеченню добробуту та захищеності кожної людини, а також по-путінськи жорстка боротьба с тероризмом, злочинністю та корупцією. Схожа позиція виборчого блоку політичних партій «Руський блок». Блок вважав, що гарантії економічного виживання

України — у союзі з Росією. Необхідно прийняти однозначне рішення і приступити до послідовного створення єдиного економічного, інформаційного і культурного простору України, Росії і Білорусі на основі тісного міждержавного союзу. «Руський Блок» виступав за негайне згортання військово-політичного співробітництва з НАТО. Ніяких проявів щодо інтеграції та зовнішньої політики взагалі не було в передвиборній програмі Народної партії вкладників та соціального захисту. До речі, про «впливовість» двох останніх блоків свідчить те, що за них проголосувало в 2002 році лише 303098 виборців, чи 1,16% з тих, хто взяв участь у виборах.

Таким чином, «штатними» програмними прихильниками стратегічної орієнтації на Росію залишалися політичні партії лівого спрямування (КПУ, ПСПУ, СПУ, СелПУ, «Справедливість» та інші, дрібніші). Публічні проросійські симпатії у вигляді ностальгійних неорадянських проектів (інтеграція до союзу Росії і Білорусі, тісніша співпраця з СНД), поряд із підтримкою антизахідних позицій російської владної еліти, — один із ключових стовпів, на яких тримався образ вітчизняної «лівиці». Більшість партій вважали, що співпраця з НАТО відповідає національним інтересам України, але за вступ до Альянсу висловилися лише 4 партії. Результати виборів засвідчили, що понад 67% громадян проголосували за партії і блоки, що декларували європейський вибір України. Однак, виходячи зі слабої обізнаності виборців з програмними засадами учасників перегонів, значення такого результату не слід перебільшувати. За думкою тодішнього міністра закордонних справ України А.Зленка, «Україна внесла в європейську безпеку навіть більший внесок, чим деякі держави, представлені в НАТО зараз. Ми будемо Україну як демократичну і відкриту державу. Можливо, ми просуваємося цим шляхом не так швидко, як хотілося б нашим партнерам, але демократія, відкритість, дотримання прав людини були і залишаються основними постулатами

утвердження України як європейської держави. Слід мати на увазі, що Україна — це східний форпост Європи. А безпека Європи — це і безпека США. Так було за часів «холодної війни», так залишається і тепер».

Питання євроатлантичної інтеграції під час президентських перегонів 2004 року стали справжнім іспитом для українського суспільства. В Україні відбулася надзвичайно важлива історична подія — Помаранчева революція, яка отримала таку назву не лише в Україні, а в усьому світі. Помаранчева революція стала фактором, який засвідчив появу в Україні громадянського суспільства, існування якого так довго ставили під сумнів. Помаранчева революція привела до феномену, якого багато років прагнули демократичні сили, — появи української політичної нації. Саме в цьому контексті доречно звертання до зовні суто формального боку передвиборчої боротьби: програм кандидатів у президенти. Хоча в президентських перегонах взяла участь рекордна кількість кандидатів, безумовно, слід мати на увазі, що більшість з них мали фактичний статус так званих технічних кандидатів задля забезпечення більш потужного адміністративного впливу. Водночас звертання до передвиборних програм має не лише суто академічне значення, бо всі кандидати певною мірою репрезентували строкатий характер українського суспільства, зокрема щодо визначення зовнішньополітичних пріоритетів. Той чи інший зовнішньополітичний вибір віддзеркалював стиль і спосіб життя — вони залежали від світосприймання і в свою чергу впливали на нього. Вибори президента України 2004 року дали безпрецедентну на теренах СНД кількість тих, хто бажає зайняти посаду глави держави. Отже, 24 кандидати на найвищу державну посаду, згідно з законодавством, репрезентували власне бачення перспектив розвитку Української держави на найближчі 5 років. Безумовно, що лівова частка програм була присвячена оцінці та перспективам

внутрішньополітичного розвитку. Проте більшість кандидатів не обійшли увагою зовнішньополітичні орієнтири. Слід зазначити, що перевиборні програми багатьох учасників президентських перегонів принципово відрізнялися від їхніх передвиборних гасел і практичних кроків. Кандидат у президенти України В.Ющенко у своїй програмі не дуже конкретно торкався зовнішньополітичних проблем. Він вказував на необхідність проводити зовнішню політику в інтересах народу України. «Зовнішня політика України буде чесною, прозорою і послідовною, економічно вигідною». На початку жовтня 2004 року кандидат В.Янукович, який був тоді прем'єр-міністром, заявив про небажаність і неможливість вступу нашої держави в Північноатлантичний альянс, а також про можливість впровадження подвійного громадянства з Росією та необхідність надання російській мові статусу другої державної. Ветеран передвиборчих перегонів, лідер соціалістів О.Мороз послідовно виступав за позаблоковий статус України, здійснення проукраїнського зовнішньополітичного курсу та розвиток рівноправних взаємовигідних стосунків із сусідами, найперше — Росією та Європейським Союзом. Зайве казати, що лідер комуністів називав вступ України до НАТО «неприпустимим», прагнув зберегти так званий позаблоковий статус України (варто нагадати, що «позаблоковості» насправді тоді не існувало: в Конституції про це згадки немає, а Декларація про державний суверенітет 1990 року не набувала конституційного характеру). Також досвідчений кандидат у президенти Н.Вітренко з сумом вважала, що після розвалу Радянського Союзу Україна не увійшла до союзу з Росією та Білоруссю, але уклала чисельні договори з МВФ, Світовим банком, НАТО та Євросоюзом. Саме Вітренко обіцяла входження України до міждержавного об'єднання Росії і Білорусі та боротьбу проти втягування України до НАТО. Доволі багато уваги зовнішньополітичним орієнтирам приділив А.Кінах. Він виступав

за проукраїнський вибір у зовнішній політиці як необхідну передумову міжнародного економічного і політичного співробітництва, вільного доступу громадян до європейського та світового ринків. Намагання вступити в Євросоюз не повинні були, на його думку, розглядатися як заперечення добросусідських відносин з Росією, іншими країнами СНД.

М.Грабар чи не єдиний серед кандидатів у президенти відверто вказував на розбудову України як сучасної європейської держави, партнерські стосунки із країнами Західної Європи та США, вступ України до НАТО та Євросоюзу. Щодо стосунків з Північноатлантичним альянсом, то Ю.Збітнев вважав, що дотримуючись конституційних норм, треба провести у 2005 році всеукраїнський референдум з питань вступу України до НАТО та відновлення ядерного статусу держави. На зміну багатовекторності в зовнішній політиці повинно прийти розуміння історичної місії України в розвитку сучасної цивілізації. Україну він вважав історичним, політичним і духовним центром слов'янського світу. Програма кандидата О.Базилюка мала певні ознаки ксенофобії, бо експлуатувала ідею етнічного підґрунтя. На його думку, об'єднуюча ідея в Україні — це слов'янська ідея, її сила полягала в тому, що більшість громадян країни — слов'яни. О.Базилюк доречно вказує, що слов'янський світ у цілому нараховував понад 300 мільйонів чоловік, які проживали у 12 слов'янських державах. Втім, він забував, що слов'янські Польща, Чеська Республіка, Болгарія, Словацька Республіка, Словенія тоді вже були членами НАТО, а Хорватія, Македонія, Боснія та Герцеговина мали бажання приєднатися до Альянсу. Патологічний антиамериканізм та хворобливе слов'янофільство традиційно відзначало програми О.Базилюка. Проте це стає зрозумілим у контексті всіх зовнішньополітичних кроків протягом 2004 року. Цей рік, за думкою Б.Тарасюка, був позначений відмовою від курсу на Європейський Союз, НАТО і дискредитацією цього курсу як всередині країни, так

і за її межами. Серед головних негативів можна відзначити включення і термінове виключення з воєнної доктрини мети вступу до ЄС і НАТО, неприєднання до Світової організації торгівлі, ненадання Україні на Стамбульському саміті Плану дій щодо набуття членства в НАТО, ратифікація, всупереч експертним оцінкам, угоди про Єдиний економічний простір, рішення про реверсне використання нафтопроводу Одеса-Броди, ненадання з боку ЄС статусу країни з ринковою економікою. В той час справжня євроатлантична інтеграція була замінена фасадною євроінтеграційною риторикою, яка зрештою вела до дискредитації цього курсу. Якщо проаналізувати кількісний вимір візитів тодішнього Президента України Л.Кучми, то 50% візитів припадало на РФ, 27% — на країни СНД. Отже, РФ і СНД разом давали 77% візитів. Натомість країни Європейського Союзу та НАТО — 22%.

В українському політичному процесі, парламентських і президентських виборах євроатлантична інтеграція завжди була в центрі уваги

У подальшому розвитку політичного процесу в Україні євроатлантична інтеграція постійно була використана в парламентських (2006, 2007, 2012, 2014 рр.) і президентських (2010, 2014 рр.) виборах. Лише конституційне закріплення євроатлантичного курсу певною мірою виключило це питання з поточної політичної боротьби. Проте далеко не всі політичні сили підтримували юридично закріплений вектор зовнішньої політики держави. В якості послідовної і наполегливої партії, що своєю діяльністю реально втілювала євроатлантичне покликання України, була партія «Європейська солідарність». В її Програмі 2019 року зазначено, що Україна досягла найвищого рівня співпраці з НАТО за всі роки незалежності. Міжнародні союзники допомагають українській армії військовим спорядженням, проводять тренування та нав-

чання. Країни НАТО розпочали постачання летальної зброї до України: протитанкових ракетних комплексів в Джавелін, антиснайперських комплексів, бронетехніки, радарних контрбатарейних комплексів, патрульних катерів, засобів сучасного зв'язку та індивідуального захисту. Надходження до України високотехнологічної летальної зброї — пряме свідчення довіри НАТО до нашої держави та до реформ оборонного сектору, які відбулися у 2014-2019 роках. Реалізація власної незалежної зовнішньої політики — нагальне завдання, від виконання якого залежить, як швидко Україна зможе дати відповідь на глобалізаційні виклики. Нашим завданням є творення стратегій та інструментів, які забезпечують активну присутність України в міжнародній політиці. Результатом має стати перехід до проактивної політики України, коли ми не реагуватимемо на виклики міжнародної системи, а передбачатимемо їх, заздалегідь готуватимемо комплексні заходи та просуватимемо наші позиції на міжнародній арені, формуючи і пропонуючи іншим свій порядок денний, відповідаючи своєму потенціалу лідерства в регіоні. Опинившись на вістрі боротьби за цивілізаційні цінності, Україна повинна демонструвати світові власну вагу як форпосту захисту від диктаторських ідеологій, спроб перекроїти політичну мапу світу та агресивної реваншистської політики. Пріоритетом є дієві кроки, спрямовані на ефективну євроатлантичну інтеграцію, кінцевою метою якої має стати набуття Україною повноправного членства у НАТО.

6.2. Недержавні громадські організації в реалізації євроатлантичного покликання України

Втіленням євроатлантичного покликання України доволі успішно займалося громадянське суспільство. Серед великої кількості українських недержавних громадських

організацій передусім варто зупинитися на тих, чиї статутні положення та практична діяльність були безпосередньо спрямовані на євроатлантичну інтеграцію України. Першою українською громадською організацією, чия діяльність цілком була спрямована на євроатлантичну інтеграцію України, була створена 4 січня 1995 року Атлантична рада України.

Вона була зареєстрована міністерством юстиції України 14 квітня 1995 року в якості міжнародного громадського об'єднання. Ця реєстрація включала в себе визнання всеукраїнського статусу АРУ, відповідності її статуту вимогам законодавства України згідно з доданою документацією щодо створення регіональних відділень. 7 жовтня 1995 року на Генеральній Асамблеї Асоціації атлантичного договору (ГА ААД) Атлантична рада України була прийнята і затверджена як асоційований член ААД з відповідними атрибутами членства (прапор України постав серед прапорів 35 інших Асоціацій-членів під час Генеральної Асамблеї ААД, Асоціацію визнано в якості неурядової організації, чия діяльність пов'язана, зокрема, з НАТО).

Асоціація атлантичного договору — міжнародна неурядова організація, заснована у 1954 році, що об'єднує громадські організації країн-членів НАТО та країн-партнерів Альянсу. Асоціація діє як майданчик для обговорення та реалізації спільних інтересів, демократичних цілей у середовищі безпеки задля досягнення цілей Північноатлантичного договору

Атлантична рада України була створена, визнана і реалізовувала себе як міжнародне об'єднання передусім завдяки підтримці й співпраці з Атлантичними радами США та Канади. До речі, Асоціація атлантичного договору була єдиною міжнародною неурядовою організацією з питань

міжнародних відносин і безпеки. Її щорічні Генеральні Асамблеї відбуваються під патронатом Генерального секретаря НАТО та президентів і урядів країн, в яких вони проходять. Відповідно до критеріїв ААД та прийнятих АРУ зобов'язань, які витікали із членства в ААД, вона була неурядовою громадською, некомерційною організацією, мала всеукраїнський статус представництва, оскільки спиралася на мережу регіональних відділень і представництв (статус яких було затверджено протоколами про створення регіональних відділень), які мають особисте або колективне членство і підтримували діяльність АРУ згідно зі Статутом Атлантичної ради України. Вимоги відповідних державних структур (Мін'юсту, Податкової інспекції тощо) стосовно неурядового, некомерційного статусу і представницького характеру АРУ було враховано на Спеціальному засіданні Координаційної дорадчої ради (КДР) АРУ під головуванням директора Національного інституту міжнародної безпеки С.Пірожкова і члена Правління НДП В.Ємельянова, утвореної згідно зі Статутом АРУ з представників зацікавлених відомств, НГО різних регіонів України, і затвердженої Міністерством юстиції України в грудні 1999 року. Від початку діяльності АРУ в значній мірі сприяв голова Співки юристів України В.Сумін. Відповідність діяльності АРУ вимогам законодавства була України перевірена Мін'юстом України в 1999 році. Значну підтримку надали начальник Генштабу Збройних Сил України В.Шкідченко та заступник міністра оборони В.Банних. З АРУ співпрацювали або брали участь в окремих заходах Л.Кравчук, В.Горбулін, С.Гавриш, О.Чалий, Є.Бершеда, В.Ігнащенко, В.Василенко, С.Комісаренко та інші представники виконавчої та законодавчої влади. АРУ надавала в ААД і поширювала серед членів Асоціації щорічний звіт про діяльність та план заходів на поточний рік.

Членство в ААД, згідно з вимогами її Статуту, здійснювалося і підтверджувалося відповідністю певним критеріям.

Зокрема, йшлося про участь у спільних заходах, надання звіту про діяльність АРУ та щорічних внесків до Генасамблеї ААД. Участь у Генасамблеї ААД мало за мету співпрацю представників виконавчих структур національних Асоціацій. Незважаючи на певні фінансові проблеми, участь АРУ в діяльності ААД зростала. Так, якщо в 1996 році в Генасамблеї ААД взяв участь один представник АРУ, то в 1997 році — 4, в 1998 році — 4, в 1999 році — 3, у 2000 році — 4 представники, що було найвищим рівнем представництва серед країн СНД, а також багатьох країн ЦСЄ, де участь в ГА ААД беруть лише керівники національних Асоціацій. Завдяки активній участі в інституційній діяльності ААД Атлантична рада України була одним з неформальних лідерів та представником інтересів Асоціацій країн колишнього СРСР. До складу делегації АРУ щорічно запрошувалися представники уряду України, парламентарі. За ініціативою АРУ до участі в зустрічі ААД в Афінах (1999 рік) з нагоди 50-річчя НАТО були запрошені заступник міністра закордонних справ Є.Бершеда, заступник начальника управління МЗС І.Долгов. У 2000 році в роботі ГА ААД у Будапешті брали участь В.Горбулін, В.Кремінь. В якості доповідача в засіданні Політичного комітету ААД Атлантичною радою України було запрошено заступника міністра закордонних справ І.Харченка. АРУ забезпечила включення в порядок денний Генасамблеї ААД 2001 року питання про співпрацю Заходу з Україною. В попередньому варіанті розглядалися лише взаємостосунки Заходу з Росією. У складі делегацій України на генасамблеях ААД виступали послы та працівники посольств України в країнах проведення ГА ААД. За окремою програмою відбуваються зустрічі Комітету ААД з освіти, в засіданні якого в Лондоні (1999) брали участь Ю.Коваль, Д.Бородінов (Військовий інститут КНУ ім. Т. Шевченка). У складі делегації АРУ в Атлантичній конференції 1997 року у Варшаві та інших заходах у Києві брали участь А.Фіалко, Р.Іщенко (Адміністра-

ція Президента України), В.Василенко (МЗС), В.Черноусенко, І.Заєць (Верховна Рада України). Делегація України на конференції «Беларусь-Польща-Україна в розбудові регіональної безпеки» включала таких учасників: Р.Яценко, П.Жовніренко, В.Браун, Е. Афонін та інших. На початок 2002 року у складі АРУ було 20 народних депутатів України, 35 представників структур виконавчої влади, понад 50 представників неурядових організацій та центрів, незалежні експерти (серед яких — 9 іноземних). АРУ співпрацювала у сфері міжнародних відносин та безпеки з більш ніж 40 організаціями ААД, міжнародними і регіональними, державними і неурядовими центрами. Тривав процес утворення регіональної мережі АРУ, започаткований у період її реєстрації в 1995 році. Відділення АРУ діяли в таких регіональних центрах України, як Одеса (на базі Одеського національного університету імені В.Мечнікова), Коломия (на 219 базі організації «Україна в НАТО», голова — Ю. Романюк), Львів (на базі Національного університету «Львівська політехніка», голова — ректор університету Ю.Рудавський), Черкаси (координатор — А.Демченко), Ужгород (на базі відділення Національного Інституту стратегічних досліджень голова — зав. відділенням С.Мітряєва), Дніпропетровськ — на базі відділення НІСД (керівник — зав. відділення А.Шевцов), Донецьк — на базі історичного факультету Донецького національного університету, голова — зав. кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики О.Крапівін), Херсон (на базі Державного технічного університету, голова — зав. кафедрою В.Коробов), Вінниця (на базі Державного технічного університету, голова — ректор ДТУ Б.Мокін), Чернівці (на базі Чернівецького національного університету, голова — С.Троян), Сімферополь (на базі громадських організацій Криму, голова — начальник управління Держкомнац АРК В.Павлов), Рівне (на базі Європейського молодіжного центру, голова — В.Гомоль), Харків (на базі Економічної акаде-

мії, голова — Є.Прохач), Тернопіль (на базі Тернопільської академії народного господарства), Луцьк (на базі Біотехнологічного університету). Більшість відділень здійснювали цілеспрямовану діяльність і брали участь у заходах АРУ в Києві та інших регіонах, за кордоном. Процес створення регіональної мережі проходив також за рахунок вступу колективних членів. Робота з молодими політиками та міжнародниками була окремим напрямом у діяльності АРУ. В зустрічі Асоціації молодих політичних лідерів в Норвегії (1999) брали участь В.Пекарчук (Дипломатична академія), С.Марусенко («Укрімпекс»). У 1996 році представники АРУ з Києва та регіонів взяли участь у польсько-українському форумі (110 осіб, серед них — 7 студентів Інституту міжнародних відносин та Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка). У 1997 році на Першій конференції представників молодіжних організацій АРУ (Лівадійський палац, Ялта) було створено Молодіжний форум АРУ. Активним ядром його стали студенти Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Два студенти цього інституту взяли участь у молодіжному семінарі в Данії в 1997 році і у 1998 році — в Португалії. В грудні 1999 року 11 студентів взяли участь у польсько-українській конференції у Варшаві. АРУ в 1999 році надала підтримку студентській Асоціації юристів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка в організації та проведенні конференції з питань НАТО. За підтримки посольств Нідерландів та США створено технічну базу для інформаційної діяльності АРУ. Понад 50 студентів Інституту міжнародних відносин та Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка співпрацювали з АРУ в підготовці та поширенні інформаційних матеріалів, організації та проведенні громадських опитувань, семінарів, конференцій у Києві, в Кри-

му. Викладачі Інституту міжнародних відносин та Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка брали участь у міжнародних спільних заходах АРУ з Національними асоціаціями ААД (Мінськ — 1998 рік, Варшава — 1999 рік). За участі представників зазначених закладів та регіонів у березні 1998 року було здійснено інформаційний візит до штаб-квартири НАТО в Брюсселі. Було організовано спільні заходи з Центром інформації та документації НАТО в Києві, відкриттю якого саме в приміщенні Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка сприяла також і АРУ. Атлантичною радою України було ініційовано створення Центру інформації Європейського Союзу в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, налагоджено контакти з Англосовієтським союзом Великої Британії. Матеріали, одержувані в рамках цієї співпраці, передані на кафедру іноземних мов ІМВ. АРУ здійснила поповнення фондів бібліотеки інституту з питань міжнародних відносин за рахунок власних матеріалів і надходжень з іноземних дипломатичних представництв в Україні, закордонних інституцій. Створена і постійно діяла виставка літератури, документів та фотоматеріалів, пов'язаних зі спільними заходами. Здійснювалося зібрання та поширення матеріалів міжнародних конференцій, семінарів, спеціальних видань НГО, доповідей та публікацій. Було організовано випуск «Євроатлантичного вісника», інформаційних видань (листів) з міжнародних питань та питань діяльності Атлантичних асоціацій, матеріалів ААД тощо. З метою реалізації головної мети АРУ, пов'язаної з поширенням інформації та розуміння процесів поступової інтеграції та співпраці України з європейськими та євроатлантичними структурами, Атлантичною радою України за підтримки Інституту міжнародних відносин та Військового інституту Київського національного уні-

верситету імені Тараса Шевченка щомісячно проводились зустрічі експертів з актуальних питань міжнародних відносин за участі представників МЗС та МО України, РНБОУ, Адміністрації Президента, депутатів Верховної Ради України, неурядових організацій, дослідницьких центрів, викладачів, студентів, журналістів. Було організовано більше 150 зустрічей, деякі з яких були підтримані Фондом Еберта, що надало змогу запросити регіональних учасників, здійснити поширення матеріалів, забезпечити харчування, іноді — використання технічних засобів. Як правило, співпраця і підтримка НАТО, а також посольствами і фондами обмежувалася лише кількома спільними заходами і реалізовувалася на партнерських засадах, що обмежувало підтримку лише вищеназваними витратами. В рамках конференцій та семінарів відбувалися зустрічі в Євроатлантичному клубі з представниками усіх цільових груп — представниками НАТО, ЄС, посольств в Україні. Спільні проекти АРУ здійснювалися з Атлантичними радами США, Польщі, Туреччини, Росії та іншими. Але, незважаючи на відсутність фінансування, саме за підтримки та участі керівництва, викладачів та студентів Інституту міжнародних відносин та Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, було забезпечено інституційну діяльність АРУ. З 2002 року значну активність почали проявляти студенти і викладачі кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету. АРУ стала постійною та надійною базою для проходження практик студентами цього закладу. Атлантична рада України поступово перетворилася в Асоціацію з фіксованим особистим та колективним членством. Створено Координаційну раду, до якої входили (або співпрацювали з нею) представники основних цільових груп у сфері міжнародних відносин, зокрема зацікавлених структур виконавчої влади, Адміністрації президента (А.Фіалко), РНБОУ (О.Белов, С.Пі-

рошков, Ю.Шаліт). До заходів АРУ рішенням на рівні заступника міністра закордонних справ України І.Харченка були задіяні управління євроатлантичного співробітництва, на рівні заступника міністра економіки В.Ігнащенка — управління європейської інтеграції та управління співпраці з ЄС і НАТО міністерства. Здійснювалася співпраця з метою ширшого залучення до заходів АРУ та реалізації окремої програми сприяння військової реформи за підтримки начальника генштабу Міністерства оборони України генерал-полковника В.Шкідченка та заступника міністра оборони генерал-полковника В. Банних.

Така небуденна і тривала активна діяльність зробила можливим проведення в Києві 7-10 жовтня 2009 року 55-ї Генеральної асамблеї Асоціації атлантичного договору (ААД). Асоціація атлантичного договору — міжнародна неурядова організація, яка була заснована у 1954 році та об'єднує представників 42 країн. Асоціація діє як майданчик для обговорення та реалізації спільних інтересів, демократичних цілей у середовищі безпеки ХХІ століття. Вона об'єднує національні неурядові організації з країн — членів НАТО та партнерів на підтримку діяльності Альянсу і задля досягнення цілей Північноатлантичного договору. З початку 1990-х років АТА приймає асоційованих членів з країн-партнерів НАТО.

У 55-й Генеральній асамблеї взяли участь майже 300 представників з 42 країн — членів ААД та зацікавлених міжнародних і регіональних організацій, відомих політиків, експертів, молоді. Серед гостей були радник з питань політики Офісу Генерального секретаря НАТО Тьеррі Легендре, постійний представник Великої Британії в НАТО Стюарт Елдона, голова Офісу зв'язку НАТО в Україні Мартін Козел, Надзвичайний і Повноважний Посол Словаччини в Україні Павол Хамжік, міністр оборони Грузії Гелу Бежуашвілі. Щорічні асамблеї ААД проходять у форматі трьохденних сесій, в яких

беруть участь делегати від неурядових національних організацій, включно країн-членів НАТО та країн-учасників Партнерства заради миру. Особливістю 55-ї Ювілейної асамблеї ААД було те, що вона лише вдруге відбувалася в країні колишнього СРСР (вперше в Естонії, 2004) і втретє в країні, яка не є членом НАТО (раніше в Болгарії, 1997 та Словенії, 2001).

На 55-й асамблеї ААД була значною участь представників громадянського суспільства та українського політикуму. Актуальним для регіону Центрально-Східної Європи, і України, зокрема, був порядок денний асамблеї: розбудова безпеки для громадянського суспільства в міжнародному контексті: сприйняття, стан, перспективи. Жан-Франсуа Бюро, помічник Генерального секретаря НАТО з громадської дипломатії, у вступному слові зазначив, що виклики і загрози, які нам доведеться долати, будуть дуже складними (маючи на увазі Афганістан, енергетичну безпеку і кіберзахист). Втім, НАТО — це унікальна організація, яка може займатись усіма цими питаннями водночас. Стратегічна концепція має бути зрозумілою і доступною для всіх, тому пан Бюро подякував делегатам АТА за їх участь у дискусіях і залучення громадянського суспільства. Президент ААД Карл Ламерс (ФРН) зазначив, що ми тут для того, аби відновити спільні цінності, аби подивитися у майбутнє разом. Серед інших міжнародних питань темою дискусій був дипломатичний розвиток політичних подій в Україні. Експерти були певні, що НАТО не забуває Україну і прагне засвідчити виконання своїх обіцянок про ймовірне, але поки не визначене членство. Голова Атлантичної ради України генерал Вадим Гречанінов підкреслив, що Україна може бути у НАТО, працюючи з користю для громадськості, для Європи і взагалі для євроатлантичної спільноти. Голова Комітету Верховної Ради України з європейської інтеграції Борис Тарасюк запевнив, що проведення Генеральної асамблеї ААД у Києві було подією для українського суспільства.

Ще одна всеукраїнська громадська організація схожого спрямування — «Демократична дія» — була створена в 1998 році. Метою організації було сприяння розвитку демократичних перетворень та позитивних змін у суспільстві, розвиток ринкової економіки, сприяння інтеграції України у світове співтовариство, співпраця з міжнародними організаціями, формування громадської думки щодо побудови правової держави, зміцнення конституційних свобод та гарантій, досягнення соціальної справедливості та соціального партнерства, національної та громадянської злагоди. «Демократична дія» проводила теоретичні та науково-практичні конференції і семінари, сприяла створенню та розповсюдженню друкованої продукції інформаційно-аналітичного змісту, проводила незалежні громадські соціологічні опитування та дослідження, встановлювала і підтримує міжнародні контакти. НГО «Демократична дія» співпрацювала з Центром інформації та документації НАТО в Україні, Міжнародним республіканським інститутом та Національним демократичним інститутом (США), McNamara Fellowship Program (World Bank), програмою MATRA (Нідерланди), польськими Польщі, Угорщини та Туреччини в Україні. Діяльність «Демократичної дії» була спрямована на поширення в Україні інформації щодо євроатлантичних структур та західних демократій. Основний вектор спрямованості активності — це регіони України. «Демократична дія» проводила круглі столи, семінари, конференції за участі представників штаб-квартири НАТО в усіх обласних центрах України та місті Севастополі. В заходах брали участь представники Центру інформації та документації НАТО в Україні, Міністерства оборони України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства науки та освіти України, представники Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України та департаментів Штаб-квартири НАТО в Брюсселі, відомі політики та громадські діячі. «Демокра-

тична дія» багато уваги приділяла темам національної безпеки України, а також інтеграції України в структури європейської та світової безпеки. Співпраця з країнами НАТО у військовій сфері сприяла і політичній та економічній співпраці, що в цілому збільшувало демократизацію суспільства. Важливими для «Демократичної дії» були теми економічного розвитку України, прав людини, протидії корупції, пошук національної української культурної ідентичності.

Активно просував ідеї євроатлантичної інтеграції Фонд «Демократичні ініціативи», зокрема його засновник і керівник Ілько Кучерів. Саме він для привернення суспільної уваги зробив у 2003 році оригінальний крок: подав особисту заявку на вступ до НАТО.

Серед громадських організацій, що особливо переймалися питаннями європейської та євроатлантичної інтеграції України, також доречно згадати Інститут трансформації суспільства на чолі з О.Соскіним та Інститут євроатлантичної інтеграції на чолі з Б.Тарасюком. Втім, варто звернути увагу на певну політичну zaangażованість цих інституцій, бо Соскін був головою Української національно-консервативної партії, а Тарасюк — головою Народного руху України.

Консорціум громадських організацій Громадська Ліга «Україна — НАТО» — всеукраїнська спілка громадських організацій, які поділяють євроатлантичні цінності, підтримують курс на набуття Україною повноцінного членства в НАТО. Ліга є добровільним об'єднанням та формою співпраці громадських організацій України, будує відносини з органами державної влади, які залучені до реалізації євроатлантичного курсу України, на партнерських засадах та принципах взаємодопомоги у досягненні спільних цілей.

Заснована 26 вересня 2003 року і об'єднує 80 громадських організацій України

Принципове значення для консолідації громадянського суспільства на тлі євроатлантичної інтеграції мала спільна заява низки українських громадських організацій 20 червня 2003 року. Зокрема, вони спиралися на принципову підтримку Стратегії України щодо НАТО та нагальну потребу об'єднання зусиль неурядових та урядових організацій і установ, засобів масової інформації для підвищення рівня інформованості громадськості України щодо євроатлантичної інтеграції нашої держави. Вони створили Громадську лігу «Україна-НАТО» та заснували Громадський інформаційний центр «Україна-НАТО». Цілями створення цих інституцій було визначено підвищення рівня обізнаності громадськості з діяльністю НАТО через співробітництво України з НАТО у сфері інформації, включаючи співпрацю з Центром інформації і документації НАТО в Україні; координація діяльності та об'єднання зусиль громадських організацій України, їх інтелектуальних, організаційних, технологічних та комунікаційних ресурсів, зокрема в інформаційній, дослідницькій та освітніх сферах, з метою підвищення рівня інформованості громадськості України про співробітництво нашої держави з НАТО; сприяння регулярному обміну досвідом та інформацією між громадськими організаціями у сфері співробітництва України з НАТО, створення та розширення інформаційної мережі з урахуванням існуючих структур та проектів; об'єднання зусиль громадських організацій та органів державної влади України щодо спільної реалізації державної політики у сфері співробітництва України з євроатлантичними структурами в контексті виконання Плану дій та щорічних Цільових планів Україна — НАТО; подальший розвиток інформаційного та гуманітарного співробітництва України з НАТО; запровадження ефективних форм співпраці громадських організацій України з Центром інформації та документації НАТО в Україні, дипломатичними місіями країн-членів НАТО, іншими міжна-

родними організаціями, а також Національним центром з питань євроатлантичної інтеграції України, Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, Верховною Радою України, іншими органами державної влади України, відповідальними за розвиток євроатлантичної інтеграції України; сприяння міжнародному співробітництву та підвищенню міжнародного іміджу України, зокрема у сфері взаємовідносин Україна — НАТО, шляхом популяризації євроінтеграційної активності України на загальнонаціональному та міжнародному рівнях.

З метою роз'яснення стратегічного курсу Української держави на євроатлантичну інтеграцію і формування серед молоді свідомого ставлення до перспектив приєднання України до НАТО були розроблені і проводилися такі інформаційно-просвітницькі заходи: запровадження у школах і вишах навчального курсу «Європейська та євроатлантична інтеграція України»; підготовка підручників і методичних посібників для викладання цієї дисципліни; проведення семінарів для керівників ВНЗ, директорів шкіл і викладачів суспільних дисциплін з питань європейської та євроатлантичної інтеграції; відвідання представниками держав НАТО навчальних закладів, виступи перед студентами і учнями старших класів під час офіційних візитів до України; зустрічі на постійній основі послів країн-членів НАТО із студентською та учнівською молоддю; започаткування лекторіїв з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, запрошення для виступів перед молоддю представників Міністерства закордонних справ України, членів Громадської ліги Україна-НАТО, експертів, науковців тощо; проведення студентських та учнівських наукових конференцій на тему «входження до євроатлантичної спільноти — шлях до гідного майбутнього української молоді»; організація студентських та учнівських конкурсів на краще представлення переваг України в разі її вступу до євроатлантичних структур;

нагородження переможців відзнаками (путівки, участь у літніх школах, призи тощо) від посольств іноземних держав; проведення молодіжних форумів за участю представників Центру інформації та документації НАТО в Україні.

14 листопада 2012 року у Києві відбулася 9-та асамблея всеукраїнського громадського об'єднання «Громадська ліга Україна-НАТО». Захід відбувся за сприяння Центру інформації та документації НАТО в Україні, Міністерства закордонних справ України, Державного комітету з питань телебачення і радіомовлення України та Міністерства оборони України. В асамблеї взяли участь 150 представників громадських організацій та державних органів влади, представники дипломатичних місій та військовослужбовці, понад 25 медій. Серед державних установ у заході взяли участь Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Генеральний Штаб ЗСУ, Держкомтелерадіо України, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. В рамках асамблеї відбувся відеоміст із Штаб-квартирою НАТО в Брюсселі за участі д-ра Петра Лунака, заступника керівника відділу по роботі з країнами-членами та партнерами Департаменту публічної дипломатії Альянсу. Він ознайомив українських учасників із практичними аспектами громадської дипломатії НАТО. Учасники асамблеї обговорили нову стратегію Національної безпеки України та Воєнну доктрину України, а також загрози та виклики для безпеки України. Розглянуто можливість поєднання інформаційних та просвітницьких зусиль громадськості, державних установ та міжнародних організацій. Громадською лігою Україна-НАТО була презентована Громадська комунікативна стратегія сприяння співробітництву України з НАТО. Документ розроблено з метою поліпшення поінформованості українського суспільства з питань євроатлантичного співробітництва. Завдяки цій стратегії значно збільшився рівень поінформованості громадян України з питань єв-

роатлантичного співробітництва та вітчизняної політики безпеки, а також зросло значення неурядових організацій, що працюють у безпековій сфері. Голова Координаційної ради Громадської ліги Україна-НАТО Сергій Джердж зазначив, що документ розроблено на підставі українського та міжнародного досвіду та враховує національні особливості комунікативного та інформаційного простору України. Розроблена стратегія була побудована на основі принципу публічної дипломатії і спрямована на забезпечення порозуміння та залучення підтримки громадськістю та іншими зацікавленими сторонами питань безпеки України. Представники громадських організацій наголосили, що надзвичайно важливим є те, що державні структури та інституції НАТО теж сприйняли цей документ, який для неурядових організацій буде слугувати певним ґрунтом для активізації діяльності в цій сфері. Відповідно в Річній національній програмі співробітництва Україна-НАТО на 2013 рік було заплановано проведення інформаційної роботи (насамперед на регіональному рівні), координація діяльності державних органів і громадських об'єднань, розширення мережі інформаційних стендів, що створюються з використанням належної довідково-аналітичної бази, та поліпшення якості тематичних інтернет-ресурсів. Для широкого інформування громадськості про співробітництво України з Альянсом важливе значення мало залучення до цього процесу громадських об'єднань, засобів масової інформації, наукових та експертних кіл, сприяння впровадженню положень Громадської комунікативної стратегії співробітництва України з НАТО, сприяння громадським об'єднанням у проведенні в Україні щорічного Дня євроатлантичного партнерства, забезпечення розширення мережі інформаційних стендів, поліпшення якості існуючих та створення нових тематичних інтернет-ресурсів, у тому числі у навчальних закладах, забезпечення інформування українського суспільства про

результати реалізації програм та проектів, що здійснюються в Україні за підтримки НАТО, продовження за участі Центру інформації та документації НАТО в Києві і контактного посольства НАТО в Україні проведення в Автономній Республіці Крим та областях тематичних заходів за участі представників державних органів, громадських об'єднань, засобів масової інформації, навчальних закладів, а також експертів, у тому числі представників держав-членів та інституцій Альянсу в Україні, сприяння висвітленню засобами масової інформації проведення в Україні багатонаціональних військових навчань, сприяння з Центром інформації та документації і контактним посольством виданню інформаційно-аналітичної, наукової та навчальної літератури, створенню і розміщенню на українських теле- і радіоканалах передач та сюжетів з актуальних питань співробітництва України з НАТО, забезпечення висвітлення питань євроатлантичного співробітництва військовими засобами масової інформації, продовження проведення за участю Центру інформації та документації НАТО в Києві та контактного посольства НАТО в Україні тематичних заходів у військових навчальних закладах щодо інформування про співробітництво України з Організацією Північноатлантичного договору, проведення у Національному університеті оборони України за участі оборонного коледжу НАТО (Рим) та Школи НАТО (Обераммергау) Міжнародного тижня НАТО, заходів щодо використання можливостей Мережі партнерства Україна-НАТО з обізнаності громадянського суспільства під егідою спільної робочої групи Україна — НАТО з питань воєнної реформи.

Консорціум недержавних організацій Громадська ліга «Україна-НАТО» напередодні зустрічі керівників країн Альянсу в березні 2022 року звернувся до Північноатлантичної ради. У зверненні передусім містилися подяка за всебічну політичну, матеріальну, військово-технічну та моральну

підтримку, яку надає Альянс, і особливо окремі країни-союзники, від початку російської інвазії в Україну! «Наша країна беззастережно боронить цінності, закріплені в преамбулі Північноатлантичного договору, а саме: цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права. Означені цінності абсолютно неприйнятні сучасною імперією зла. Україна вірна своїм євроатлантичним прагненням, які закріплені в Конституції». У зверненні містився заклик не звертати уваги на деякі заяви представників української влади, які звинувачують НАТО в бездіяльності та неефективності. «Це від незнання сутності Альянсу. Суспільна підтримка членства України в НАТО — тепер велика як ніколи! Закликаємо і надалі підтримувати нашу державу, зокрема у формуванні та надсиланні миротворчої місії, наданні ефективних комплексів протиповітряної оборони, а також наданні не лише оборонної, а й наступальної зброї, бо Україні треба повернути всі окуповані території. Висловлюємо впевнене переконання, що в осяжному майбутньому буде реалізована Декларація Бухарестського саміту НАТО, і Україна стане повноправним членом Альянсу!».

Завдання для самоперевірки

1. Чим можна пояснити суперечливий характер зовнішньополітичних аспектів українських парламентських та президентських виборів?
2. Які політичні сили на виборах до Верховної Ради 2002 року виступали прибічниками євроатлантичної інтеграції України і які — категоричними противниками?
3. Яким чином євроатлантичний вектор зовнішньої політики України вплинув на президентські вибори 2004 року?
4. Чому євроатлантична інтеграція була предметом політичних спекуляцій на всіх українських виборах?

5. Чим можна пояснити однозначну євроатлантичну спрямованість політичної партії «Європейська солідарність»?
6. Яка роль українського громадянського суспільства в євроатлантичній інтеграції?
7. Коли була створена Атлантична рада України і в чому полягала специфіка її діяльності?
8. Що таке Асоціація атлантичного договору?
9. Що Вам відомо про 55-ту Генеральну асамблею Асоціації атлантичного договору?
10. Назвіть приклади українських громадських організацій, які працювали в царині євроатлантичної інтеграції.
11. Коли і з якою метою була створена Громадська ліга «Україна-НАТО»?
12. Якими були основні напрями взаємодії Громадської ліги «Україна-НАТО» з державними інституціями?
13. Яким чином відреагувала Громадська ліга «Україна-НАТО» на початок повномасштабної російської агресії в 2022 році?
14. Які були перешкоди щодо забезпечення суспільної підтримки вступу України в НАТО?
15. В чому причини неефективності інформаційних операцій в Україні?

Тема 7.

УКРАЇНСЬКІ РЕГІОНИ В ЄВРОАТЛАНТИЧНІЙ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

- 7.1. *Особливості регіонального втілення євроатлантичного покликання України*
- 7.2. *Закарпаття в євроатлантичній інтеграції України*

На регіональний вимір євроатлантичної України комплексно впливає низка чинників. Складність соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в Україні, необхідність вирішення масштабних завдань реформування економіки та суспільства певним чином послабляли увагу до забезпечення регіональної спрямованості державної політики, створення механізмів узгодженої взаємодії центральних та місцевих владних структур стосовно розв'язання нагальних проблем. Водночас як наслідки кризових явищ, так і можливості їхнього подолання та переходу до економічного зростання багато в чому мають суттєву регіональну специфіку. Посилення ролі регіональних пріоритетів у державній політиці мало враховувати не лише суто економічні, а й соціально-політичні аспекти. Реалізація конкретних проектів і програм, що здатні переконати населення відповідних регіонів і країни загалом у реальних позитивних здобутках реформаторського курсу, може суттєво змінити на краще соціально-політичну ситуацію у державі. Особливо це стосується так званих «проблемних регіонів»

(серед них насамперед Донбас, Харківщина, Крим, Одещина, Львівщина), тобто регіонів з найскладнішою суспільно-політичною ситуацією, що багато в чому визначають можливості забезпечення стабільності в державі. З цієї точки зору принципово важливим було опрацювання і вибір обмеженої кількості проектів для кожного регіону, що могли вже через короткий термін бути реалізованими і мати достатній суспільний резонанс. Намагання передбачити вирішення численних масштабних проблем за відсутності реальних джерел фінансування призводило до того, що вже через незначний проміжок часу зазначені програми втратили своє практичне значення як для соціально-економічного, так і для суспільно-політичного життя цих регіонів. Застосування регіональних пріоритетів видавалося перспективним і для вирішення завдань політики національної безпеки, забезпечення адекватності заходів захисту національних інтересів реальним та потенційним загрозам.

7.1. Особливості регіонального втілення євроатлантичного покликання України

Регіональний вимір євроатлантичної України мав дуже суттєву специфіку. Була необхідна розробка цілісної стратегії державної політики щодо прискорення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, що дозволяло виправити наявні там диспропорції, сприяло створенню належних передумов співробітництва із сусідніми країнами та забезпеченню суспільно-політичної стабільності у прикордонні, прискоренню інтеграції їх з іншими регіонами України. Важливим положенням такої стратегії мала стати державна підтримка розвитку транспортної, виробничої та соціально-побутової інфраструктури у прикордонних регіонах, зорієнтованої саме на розвиток співробітництва із су-

сідніми країнами. Безпосередніми виконавцями державної політики щодо євроатлантичної інтеграції в регіонах були обласні державні адміністрації.

Шість областей України з 1990-х рр. входили до складу трьох єврорегіонів: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька (Карпатський єврорегіон, створений в лютому 1993 р., в межах якого існував екоєврорегіон «Верхній Прут»), Волинська (єврорегіон «Буг», створений у квітні 1993 р.), Одеська (єврорегіон «Нижній Дунай», створений у серпні 1998 р.). Основними пріоритетами напрямів міжрегіонального співробітництва були організація та координація дій, спрямованих на економічну, наукову, екологічну, культурну та освітню співпрацю регіонів України та країн-членів і кандидатів у члени ЄС, сприяння налагодженню контактів з міжнародними та європейськими інституціями. Транскордонне співробітництво як один із засобів поживлення соціально-економічних процесів, вирішення існуючих екологічних проблем та попередження їх виникнення на прикордонних територіях потребував комплексного підходу з урахуванням передового, адаптованого до регіональних особливостей України європейського та світового досвіду. Серед основних напрямів співробітництва створених єврорегіонів було поєднання зусиль у розбудові інформаційного розвитку транспортної мережі, охороні навколишнього природного середовища, взаємній допомозі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Державна підтримка розвитку єврорегіонів здійснювалася шляхом надання правової, інформаційної, методичної та організаційної допомоги місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування щодо участі в транскордонному співробітництві та розвитку єврорегіонів. Всі країни-партнери українських учасників єврорегіонів на початку 2000-х приєдналися до НАТО.

Існувала певна плутанина щодо визначення депресивних та слаборозвинутих регіонів. Слаборозвинутий регі-

он — територія з рівнем розвитку промислового виробництва значно нижчим, ніж у середньому по країні. До слабо-розвинутих регіонів належали Полісся, Поділля, Закарпаття. Депресивний регіон — промислово розвинута територія, кризовий стан якої був виявом структурної кризи економіки та нерівномірності розвитку промислового виробництва за галузями та регіонами України. До таких територій можна віднести перш за все монофункціональні малі міста та промислові вузли, де були зосереджені підприємства ОПК, гірничодобувної, вугільної та хімічної промисловості, машинобудування.

В Україні через нерівномірне розміщення продуктивних сил, що склалось унаслідок природних та історичних особливостей її розвитку, обсяг промислової продукції на душу населення відрізнявся по областях більш ніж у 10 разів (найбільший — у Дніпропетровській області, найнижчий — у Закарпатті).

Чисельні опитування громадської думки свідчили про суто емоційне сприйняття євроатлантичних зусиль політиків. Наприклад, якби влітку 2003 року проводився референдум, то за вступ до НАТО було 28%, а — 35% проти. Відповідно до цього опитування цікавими були регіональні відмінності. За результатами опитування в Центральному регіоні прибічники того, що Україна мала прагнути вступити до НАТО, становили 34,5%, противники 39,3%, таких, хто не визначився, — 26,2%. З тих, хто позитивно сприймав можливість майбутнього членства в Північноатлантичному альянсі, 38,0% обумовлювали свою позицію наданням гарантій безпеки, 34,0% — сприянням просуванню країни у напрямі західної цивілізації, 16,0% — можливістю модернізувати українську армію, 26,0% — сприянням розвитку України як демократичної держави, 40,0% — сприянням розвитку української економіки, 26,0% — збільшенню авторитету України на міжнародній арені, 10,0% — залучен-

ням іноземних інвестицій. З тих, хто вважав, що Україна не повинна ставати членом НАТО, свою позицію мотивували перш за все потребами відшкодування значних додаткових коштів (14,0%), втягненням у військові дії НАТО (21,1%), необхідністю зберігати позаблоковий статус (17,5%), псуванням відносин з Росією (42,1%), хазяйнуванням в Україні іноземців (3,5%), поширенням західної культури і моралі (3,5%). Щодо розуміння сутності НАТО, то оборонним союзом його вважали 28,3% мешканців Кіровоградської та Черкаської областей, агресивним військовим блоком — 31,0%, миротворчою організацією — 11,0%. Слід також відзначити, що 22,6% взагалі не змогли сформулювати власне уявлення про Альянс. Причин цього багато, але головні серед них дві — відсутність у населення об'єктивної та всебічної інформації про нинішнє НАТО (висвітлювалися переважно протокольні події без глибокого аналізу позитивних аспектів співробітництва з НАТО, зате жваво коментувалися результати опитувань у частині низького рівня підтримки вступу в Альянс та критично низький рівень довіри населення практично до всіх державних інститутів).

Досвід окремих регіонів України переконливо свідчив про реальні здобутки областей на шляху євроатлантичної інтеграції. В Південному регіоні важливе займала регіональна співпраця з Північноатлантичним альянсом. Група американських науковців відвідала Миколаївську область, де в червні 2000 року мала місце епідемія токсодермії, джерело якої не було виявлено. Американці прибули до України без спеціального обладнання, сподіваючись на матеріали, зібрані українською стороною. Вони дослідили дві основні версії виникнення захворювання: зараження залишками ракетного палива та отруєння нітратами, які в цьому регіоні перевищують норму в 2-3 рази. Допомогу в з'ясуванні запропонувало також і НАТО. Науковий департамент Альянсу надав Україні власну базу даних та послуги

експертів. Південний регіон вже давно став місцем проведення чисельних військових маневрів країн — членів НАТО та партнерів. На початку 2003 року в Одесі представники Військово-морських сил НАТО в Південній Європі з Головним командуванням ВМС України намітили плани літніх навчань «Кооператив-партнер — 2003». Ці маневри були проведені з 20 червня до 5 липня в акваторії Чорного моря та на полігонах Чабанка і Широкий Лан. В них були задіяні понад 40 одиниць різноманітної військової техніки.

Інститут євроатлантичного співробітництва, спільно з Представництвом Фонду ім. Конрада Аденауера в Україні, Миколаївською обласною державною адміністрацією, Центром соціально — економічного розвитку Українського Причорномор'я 27 березня 2003 року провів у Миколаєві круглий стіл «Україна у євроатлантичному просторі: досвід та перспективи». Його проведення надало можливість проаналізувати переваги та недоліки від євроатлантичної інтеграції. Круглий стіл у Миколаєві став 15 м регіональним заходом Інституту євроатлантичного співробітництва протягом 2002 — 2003 рр. У круглому столі взяли участь представники регіональної політичної еліти, неурядових організацій, викладачі та студенти вищих навчальних закладів Миколаєва, журналісти області. Було обговорено такі питання, як стан відносин Україна — НАТО та перспективи інтеграції України до Альянсу, вплив відносин України та НАТО на соціально-економічну ситуацію на Миколаївщині, роль ЗМІ та громадських організацій у процесі формування громадської думки в Україні щодо НАТО. За опитуванням Фонду «Демократичні ініціативи» наприкінці 2002 року в Південному регіоні прибічники того, що Україна має прагнути вступити до НАТО, становили 33,9%, противники — 47,9%, таких, хто не визначився, було 18,2%.

Дещо відрізнялися погляди на відповідні проблеми в столиці держави. Розподіл відповідей киян на запитання «Як Ви

вважаєте, чи треба Україні прагнути стати членом НАТО?» був таким: так — 33,3%, ні — 28,8%, важко відповісти — 37,9%. На запитання «Чому Ви вважаєте, що Україні треба стати членом НАТО?» мешканці Києва відповідали таким чином: це дасть гарантії безпеки України — 50,0%, це сприятиме руху країни у напрямі західної цивілізації — 22,7%, це дозволить зміцнити і модернізувати українську армію — 45,5%, це сприятиме розвитку України як демократичної держави — 22,7%, це сприятиме розвитку української економіки — 27,3%, Україна матиме більший авторитет на міжнародній арені — 40,9%, це сприятиме економічному розвитку (зокрема інвестиціям) — 22,7%. Противники вступу до НАТО пояснювали свою позицію таким чином: НАТО є агресивним імперіалістичним блоком — 15,8%, це потребуватиме від України значних додаткових коштів — 42,1%, це зіпсує стосунки з Росією — 36,8%, це може втягти Україну у військові дії НАТО — 47,4%, Україна в принципі має бути позаблоковою державою — 26,3%, в Україні стануть хазяйнувати іноземці й іноземний капітал — 26,3%, в Україні буде поширюватися західна культура та мораль — 10,5%. Цікавим також було столичне розуміння сутності Альянсу. Як агресивний військовий блок його сприймали 31,8%, як оборонний союз — 33,3%, як миротворчу організацію — 3,0%. Інші вагалися з відповіддю. Ще більш красномовними були результати опитування, що відбулося наприкінці 2003 року. Воно було проведене соціологічною службою УНІАН. Кожен десятий киянин (10,8%) після подій навколо Тузли став краще ставитися до НАТО, 8,5% — стали ставитися гірше. Ставлення до НАТО більшості (80,7%) респондентів не змінилося. На запитання «Чи знаєте Ви, що деякі українські політики пропонують Україні увійти до НАТО?» 85,3% опитаних відповіли позитивно, не знали про це 7,7%, щось чули, але не пам'ятають про це 3% респондентів. Не цікавилися такими речами 4% киян. 26,8% респондентів ставилися до НАТО «абсолютно позитив-

но», 14,3% — «позитивно, але з пересторогами». Нейтрально до НАТО ставилися 30,7% мешканців столиці, більш негативно, ніж позитивно — 7,6%, абсолютно негативно — 13,8% киян. 6,8% опитаних не змогли визначитися у цьому питанні. 35% опитаних були повністю згодні, щоб Україна увійшла до НАТО, згодні, але мають перестороги — 15,8%, згодні, але лише одночасно з іншими країнами СНД — 4,3% киян. «Не згоден, але такий варіант також можливий» — так відповіли 5% респондентів, категорично були не згодні — 21,6%. Не змогли визначитися з відповіддю 8,3% опитаних, ще 10% відповіли, що їм байдуже це питання. 31,8% киян вважали, що після вступу до НАТО військова безпека України істотно поліпшиться, 17,2% — вважали, що поліпшиться, але неістотно. 31,2% опитаних були переконані, що військова безпека України не зміниться, її неістотного погіршення очікували 3,7% опитаних, а 2,7% респондентів вважали, що після вступу до НАТО безпека України істотно погіршиться. Не змогли відповісти на це питання 13,5% киян.

Такі результати значною мірою були обумовлені специфічними рисами соціальної структури населення Києва порівняно з іншими регіонами України, серед мешканців столиці була висока концентрація професійних висококваліфікованих кадрів: спеціалістів, інженерів, техніків і робітників, здатних опановувати найсучасніші технології. Загальна чисельність спеціалістів, які виконували науково-технічні роботи, становила близько 44,9 тис. чол., з них майже 2,8 тис. докторів і понад 9,6 тис. кандидатів наук. Крім того, більш ніж 13,4 тис. чол. науково-педагогічних працівників паралельно з педагогічною діяльністю виконували і науково-технічні роботи, серед них 1,5 тис. докторів і 5,3 тис. кандидатів наук. Серед місцевих осередків політичних об'єднань найбільш впливовими були проєвропейські блок партій «Єдність» та блок Віктора Ющенка «Наша Україна». «Єдність» очолював колишній київський міський го-

лова О.Омельченко. Членів «Єдності» було найбільше в Київській міській раді. Друга за впливовістю політична сила регіону — блок Віктора Ющенка «Наша Україна» — мав, на відміну від «Єдності», більш стабільну впливовість. Політичні сили, які утворювали «Нашу Україну» (насамперед це Народний рух України), вже протягом багатьох років були одними з найавторитетніших політичних сил у столиці. На парламентських виборах 2002 року «Наша Україна» здобула 28% голосів киян. Крім того, 6 із 12 народних депутатів України, обраних у київських мажоритарних округах, були висунуті «Нашою Україною». Партії, що входили до складу блоку, мали зареєстровані осередки в усіх київських районах. Загальна чисельність у Києві членів партій, що входили до складу «Нашої України», становила в 2003 році понад 200 тис. Серед інших політичних сил, що мали певний вплив у столиці, можна згадати: Соціал-демократичну партію України (об'єднану), яка мала розгалужену мережу партійних осередків з великою чисельністю членів і була відома своєю антинатовською риторикою. Отже, Київ на початку євроатлантичного шляху України був найбільш розвиненим в економічному і політичному плані регіоном України. За висновками експертів Центру політичного маркетингу, відносно благополучна (порівняно з іншими регіонами) економічна ситуація в столиці України зумовлювалася в першу чергу дією таких чинників, як високий рівень ділової та інвестиційної активності, ефективна економічна політика київської міської влади, бурхливий розвиток приватизаційних процесів та швидке становлення ринкової інфраструктури столиці, зосередженість у місті висококваліфікованих фахівців, стрімкий розвиток високотехнологічного виробництва, порівняно високі показники платоспроможності киян. Швидкі темпи економічного розвитку столиці значною мірою були пов'язані зі зростанням підприємницької активності населення, збільшенням кількості підприємців

та підприємств малого та середнього бізнесу. У столиці України найактивніше розвивалися громадські й благодійні організації. На початок 2003 року тут діяло понад 3 тис. громадських організацій і близько тисячі благодійних фондів, що становило понад 10% усіх благодійних та громадських організацій України. Проте ситуація в Києві не відображала загальну ситуацію по Україні, що характеризується доволі незначним розвитком інститутів громадянського суспільства. Навіть інтенсивні темпи збільшення числа об'єднань громадян не відповідали темпам підвищення рівня впливовості суб'єктів столичного третього сектору.

Схід України заявляв про себе як певний загальнодержавний локомотив виходу України з десятиліття кризи і руйнації. Саме в контексті цього наповненість просування цього регіону України до євроатлантичних структур заслуговує на ретельну увагу. В Донецьку 10 липня 2002 року відбувся круглий стіл «Регіональний вимір відносин України з НАТО» за участі Генерального секретаря НАТО лорда Дж.Робертсона. У ньому взяли участь також інші члени делегації Північноатлантичної ради, секретар Ради національної безпеки і оборони України Є.Марчук, голова Донецької облдержадміністрації В.Янукович, донецький міський голова О.Лук`янченко, депутати обласної ради, представники державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу, політичних партій і суспільних організацій, військові, промисловці і бізнесмени, науковці і журналісти. У своєму виступі Дж.Робертсон відзначив, що, оскільки Україна є особливим партнером НАТО, а Донецька область — лідером української економіки і політики, вона ще скаже своє слово. Генсек НАТО завірив, що Альянс підтримував заяву України про бажання вступити до організації, з розумінням ставився до цих прагнень, але йшлося, безумовно, про довгостроковий процес. Також він відзначив внесок України в боротьбу з міжнародним тероризмом і висловив надію, що мешканці

Донбасу ще побачать, що співдружність з Альянсом може принести практичну користь народу України. В той же день делегація Північноатлантичного альянсу побувала на Донецьком казенному хімічному заводі, де ознайомилася з процесом утилізації протипіхотних мін. На цьому підприємстві всього було утилізовано 404 тисячі мін з різних баз і складів України. Завод був готовий до виконання подібних замовлень і з інших країн світу. Проект здійснювався в рамках підписаної Україною Оттавської конвенції. Замовником виступав NAMSA — структурний підрозділ НАТО, а вартість проекту становила понад 600 тисяч доларів США. Планувалася з перероблених мін виготовляти дитячі іграшки, втім, це не склалося. В результаті обмежилися виробництвом пластикової тари. Плідні наукові контакти з НАТО розпочалися в Донецькому регіоні ще в 1995 році з проведення конференції з питань безпеки. В її роботі взяв участь відповідальний працівник Департаменту преси та інформації НАТО М.Карновале. В 1999 році Донецьк відвідав координатор співпраці НАТО з країнами Центрально-Східної Європи Дж.Лаф. В свою чергу, лише з історичного факультету Донецького національного університету протягом 1998-2014 рр. більше 10 викладачів і студентів відвідали Штаб-квартиру НАТО в Брюсселі та Штаб Верховного головнокомандувача сил НАТО в Європі в Монсі (SHAPE). В цьому контексті логічним було створення в грудні 1999 року Донецької філії Північноатлантичної ради України. Також не випадковим було відкриття в жовтні 2005 року в Донецькому національному університеті Науково-інформаційного центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці. Цей Центр був створений за підтримки Департаменту публічної дипломатії Штаб-квартири НАТО в Брюсселі. Протягом наступних років Центр організував проведення трьох Академій НАТО і кількох наукових конференцій «Відносини Україна-Росія-НАТО».

Участь у цих процесах регіонів держави була запорукою реальності поступового просування України до євроатлантичних структур. З одного боку, не можна не погодитися з першим міністром закордонних справ України А.Зленком, що зовнішня політика повинна народжуватися саме в регіонах, а не «доноситися» до них. Але погляди зросійщеного Сходу та Півдня держави явно дисонували з проголошеним керівництвом України євроатлантичним вибором. Особливо це було помітно на рівні масової свідомості. Ставлення населення найбільш чисельної частини східного регіону України — Донецької області — до зовнішньополітичних пріоритетів держави привертало увагу науковців. Підтвердженням можуть бути результати соціологічного дослідження, проведеного за грантом НАТО співробітниками кафедр міжнародних відносин і зовнішньої політики та політології історичного факультету Донецького національного університету (В.Кіпенем, Ю.Теміровим, І.Тодоровим) у 2000-2001 рр. Партнерами в реалізації проекту виступили Львівська лабораторія соціальних досліджень, Центр східних студій Варшави та Донецький інформаційно-аналітичний центр. Були проведені опитування представників регіональних еліт та пересічних мешканців Донецької і Львівської областей. У розвинених суспільствах особі притаманно багато ідентичностей, вона грає багато ролей. Якщо суспільство відкрите, тобто індивід може бути самим собою, — суспільні ролі доповнюють одна одну і не конфліктують із суспільством. З незначної кількості донецьких респондентів, що вважали співробітництво НАТО найбільш важливим, половину становили молоді люди віком від 18 до 24 років. Показово, що респонденти у віці до 25 років здебільшого не оцінили негативно Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО (80%). Більшість опитаних — 53% — були прибічниками військово-політичного союзу з Російською Федерацією. Визнавали наявність зовнішніх загроз для України лише

близько третини респондентів. Ці загрози бачили перш за все в Міжнародному валютному фонді (42%), США (37%), НАТО (30), Росії (8%). Стереотипи стосовно НАТО, які виробилися ще до розпаду СРСР у масовій свідомості на Донеччині, значною мірою залишалися незмінними. Операція НАТО в Югославії навесні 1999 року також негативно вплинула на ставлення до Альянсу в регіоні. Про участь України в Програмі «Партнерство заради миру» казали, що їм відомо — 58%. Про Хартію про особливе партнерство між Україною і НАТО не знали 69 %. Про наявність Державної програми співробітництва України і НАТО було відомо лише 17%. Про діяльність Центру інформації і документації НАТО в Києві нічого не чули 91%. Стосовно розуміння, що таке є НАТО, негативістські оцінки (як агресивний військовий блок і потенційний супротивник) залишалися суттєвими — 43%. Більшість (62%) впевнена в тому, що реальна сутність НАТО не змінилася. Причому розуміння незмінності НАТО, безумовно, будується на радянських і російських стереотипах про агресивний характер Альянсу. Негативне ставлення до розширення НАТО на схід було притаманне значній частині опитаних (понад 40%). Сприйняття НАТО як «агресивної машини американського імперіалізму» для ствердження його панування в регіоні також було популярним: так вважали 67%. Більшість опитаних (65%) були згодні з тим, що НАТО використовувало послаблення України та країн колишнього СРСР для нав'язування своєї волі. Серед тих, хто вважав, що особливо довіряти НАТО не слід, бо інтереси Альянсу і України не збігаються, була також абсолютна більшість опитаних — 89%. Відома російська позиція, що НАТО намагається залучити Україну для протиставлення Росії, знайшла широку підтримку серед зросійщеного населення Донецької області. Понад половини опитаних згодні з цим повністю або частково. Відверто шовіністична й антиукраїнська позиція про те, що Україна повинна приєднатися до Росії і Бі-

лорусії для протидії агресивним планам НАТО, знаходила широку підтримку на Донеччині: майже 60%. Це свідчило, що на регіональному рівні суспільство не лише не позбавилося жахливих наслідків тоталітаризму, але й добре сприймало сучасні імперіалістичні ідеї Росії. Головною причиною цього, на наш погляд, була відсутність у більшості мешканців Сходу та Півдня держави української ідентичності. Люди залишилися «радянськими» людьми, паралельно посилювався інформаційний вплив Росії. Регіон знаходився в інформаційному просторі Росії, який було важко запідозрити в проукраїнськості і в ті часи. На жаль, протягом всіх років незалежності місцева владна еліта нічого не робила в плані переосмислення своєї ролі і розуміння, що вона є часткою української влади. Позиція стосовно того, що не можна будувати європейську безпеку без або проти Росії, також знайшла суттєву підтримку (майже 80%). Ідея про тісну співпрацю НАТО і Росії в ім'я стабільності в Європі і світі, що набула популярності восени 2001 року, на Донеччині теж знаходила підтримку більшості опитаних (65%). Позитивне ставлення до Альянсу в Донеччині не було поширеним. Вважали НАТО миротворчою організацією і потенційним партнером лише 10%. Думку про те, що НАТО дійсно прагне зміцнити безпеку країн євроатлантичного регіону, поділяла помітна меншість донеччан (22%). Відповідно розуміння розширення НАТО як розширення зони миру і стабільності теж не було поширеним. Згодні з цим були лише 16% респондентів. Водночас офіційну українську точку зору про те, що НАТО є найбільш ефективною структурою колективної безпеки в Європі, поділяли, хоч і з певними зауваженнями, майже половина мешканців регіону. Позиція стосовно євроатлантичної інтеграції України, що природно включає вступ до Північноатлантичного альянсу, майже не знаходила підтримки — лише 13%. Населення Донеччини в більшості вважало, що забезпечувати мир і безпеку в Європі повинні Рада Безпеки ООН (44%) та

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (19%). На жаль, ці міжнародні інституції довели на практиці неспроможність робити щось подібне. Але ілюзії стосовно них виявлялися життєспроможними.

Одним з потенційних факторів сприяння розвитку відносин України з провідними державами Європи та її інтеграції до євроатлантичних структур була «стратегічна відкритість» обох партнерів. Україна і євроатлантична спільнота (інституції та національні держави) формували стратегії свого розвитку, намагалися визначити свої специфічні ролі та моделі виживання у майбутньому. Ці пошуки ідентичності у швидкоплинному середовищі надавали можливість партнерам брати активну участь у визначенні цілей та пріоритетів один одного.

У цьому контексті доволі цікавою може бути спостереження щодо ставлення громадськості до євроатлантичної інтеграції двох регіональних «майже антиподів» — Донеччини та Львівщини. Нейтралітет в якості пріоритету в проведенні зовнішньополітичного курсу переважав у відповідях приблизно рівного числа опитаних в обох регіонах (21% — Донбас і 22% — Галичина). Очікувано, що у визначенні інших пріоритетів було прослідковано істотну різницю між Сходом і Заходом країни. В Донецькій області 59% називали в якості пріоритету розвиток співробітництва з Росією (у Львівській таких лише 12%). Проте на Львівщині перевага західним орієнтаціям звучала чітко і рельєфно: 21% назвали пріоритетом перспективу вступу в НАТО (в Донеччині 3%). Отже, дані, отримані в Донбасі, не свідчили про підтримку більшістю опитаних офіційних позицій про євроатлантичний вибір держави. Проросійські і навіть прорадянські орієнтації зберігали тут значну питому вагу серед більшості пересічних громадян. Це ставило перед владою та прозахідною елітою складне завдання національної консолідації на євроатлантичному підґрунті. Від успішності його реалізації залежало,

якою буде Україна, могутньою чи бідною, стабільною чи нестабільною, і взагалі, чи буде Україна? Найгостріше це проявилось восени 2004 року, після другого туру президентських виборів. Серед еліт обох регіонів поглиблення партнерських стосунків із НАТО з метою подальшого вступу також спостерігалася суттєва різниця (Львівщина — 62%, Донеччина — 22%). Втім, бажання отримання твердих гарантій від НАТО щодо української безпеки було менш разючим (38% і 48% відповідно). Таким чином, у певних позиціях визначення національних інтересів України думки еліт Донецького і Львівського регіонів майже збігалися, тоді, як позиції мас істотно розходилися. Традиційне незадоволення ступенем врахування регіональних інтересів центром було відстежено як у Донецькій, так і Львівській областях. Тільки 1% у Донеччині і 0,5% в Галичині вважали, що Київ цілком враховує інтереси відповідного регіону в проведенні зовнішньополітичного курсу. Серйозні розбіжності підходів щодо наявності загроз як таких мали місце в конкретних визначеннях небезпечних напрямів. Найбільшими носіями загрози в обох регіонах називалися: Росія (усього 6% — у Донбасі і 81% — у Галичині), США (38% і 9%), НАТО (30% і 8%), Польща (2% і 5%). Протилежна оцінка загроз з боку нашого північно-східного сусіда практично не вплинула на оцінку можливого прагнення Росії відновити в найближчому майбутньому свій вплив у Центральній-Східній Європі. З різним ступенем переконаності так вважали 65% донеччан і 76% львів'ян. Результати опитувань, проведених у Польщі, свідчили також, що більшість поляків (60%) переконані, що Росія буде намагатися підсилити свій вплив у нашому регіоні. Кардинально відрізнялися позиції регіональних еліт та пересічних мешканців стосовно загроз. З 40% донецької і майже 92% львівської еліт, що визнавали наявність зовнішніх загроз, найбільшими носіями в обох регіонах були названі: Росія (46% — у Донбасі і 92% — у Галичині). Ніхто в Галичині не назвав серед ворогів НАТО, а

серед донецької еліти лише 4 респонденти вважали Північноатлантичний альянс ворогом.

Представники еліт обох регіонів як негативний та значущий чинник називали низьку ефективність військової організації (в Донбасі — 76%, в Галичині — 82%). Наявність іноземних баз і формувань на території України негативно оцінили більшість як галицької еліти (62%), так і донецької (61%). Відсутність стратегії і цілісної політики у сфері національної безпеки як значимий негативний чинник також назвали більшість представників еліт в обох регіонах (відповідно 70% і 90%). Донеччани і львів'яни підтверджували, що значним шкідливим чинником, що впливав на національну безпеку, були експансіоністські устремління певних політичних кіл Росії (в Донбасі — 58%, в Галичині — 88%). Значно збігалися точки зору представників еліт двох регіонів і у визначенні негативного чинника потенційних територіальних претензій і можливість перетворення України в «буферну зону» (відповідно 65% і 79%). Рівна кількість представників еліт на сході і заході були згодні, що українську безпеку не зміцнювала незавершеність інтеграції в існуючі системи колективної безпеки (по 79%). Водночас мали місце і істотні розходження в чинниках, що загрожували національній безпеці. В Донбасі еліта фактично не надавала принципового значення поширенню з-за кордону пропагандистських заходів антидержавної спрямованості — 71%. Отже, на початку 2000-х рр. зберігалися, а іноді і поглиблювалися істотні регіональні розходження громадської думки стосовно безпеки та НАТО. Хоча існували і певні точки дотику (особливо в поглядах еліт). Збіг масових поглядів, на жаль, здебільшого, носив негативістський характер. Реалізація курсу на євроатлантичну інтеграцію не міг бути легким і безпроблемним процесом.

Попри всі особливості регіонального сприйняття, владі було надзвичайно важливо не втрачати з поля зору євроатлантичні орієнтири. Адже євроатлантична інтеграція по-

трібна українському суспільству незалежно від суб'єктивного ставлення до неї з боку мешканців різних регіонів. Бо саме це було основою для побудови демократичного суспільства й успішного забезпечення економічних реформ. Розуміння цієї істини всіма патріотичними силами України було однією з найважливіших передумов прогресу нашої держави. Громадську думку щодо НАТО треба було змінювати в позитивний бік, причому радикально і за порівняно короткий відтинок часу. Не викликало сумнівів, що задекларований євроатлантичний курс мав постійно знаходити наповнення у внутрішній політиці держави. Адекватне розуміння «європейськості» вимагало приділяти більше уваги ролі і місцю регіонів в усіх сферах життя держави. Таким чином, хоча євроатлантична інтеграція України — це довготривалий і поетапний процес, альтернативи йому не було. Кінцева мета цього процесу — повномасштабна участь України в євроатлантичних структурах, що повністю відповідає фундаментальним національним інтересам України. Втім, його реалізація неможлива без всебічної участі всіх регіонів держави, докорінної зміни ставлення населення до майбутнього вступу до НАТО та ЄС. Прагнучи досягти своєї стратегічної мети, Україна зобов'язалася привести своє внутрішнє законодавство у відповідність до правил і процедур, прийнятих на євроатлантичному просторі, всебічно опанувати та пропагувати євроатлантичні цінності. В тому числі втілювати в життя принципи зміцнення ринкової економіки, захист економічних свобод, забезпечення стабільності та добробуту через економічну свободу, соціальну справедливість та відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Реалізація державної політики щодо євроатлантичної інтеграції на регіональному рівні наочно засвідчувала, що ця політика тривалий час не перебувала в центрі уваги переважної більшості громадян.

Без засвоєння українцями тих цінностей європейської культури та цивілізації, які визначають політичний та економічний лад сучасної євроатлантичної спільноти вільних націй, годі вважати, що євроатлантична інтеграція матиме позитивні наслідки для нас.

Сухі рядки указів президента про євроатлантичну інтеграцію та угод з НАТО зможуть набути реальних обрисів лише завдяки засвоєнню та використанню тих «правил гри», за якими живуть європейці. Впровадження західноєвропейських принципів життя — процес не з легких. Але альтернативи йому немає, якщо ми хочемо, нарешті, гідно жити. Для інтеграції до Європи необхідна наявність чіткої регіональної політики, громадянського суспільства, дієвого місцевого самоврядування.

7.2. Закарпаття в євроатлантичній інтеграції України

Найзахідніша область України природньо була в авангарді імплементації політики євроатлантичної інтеграції. З 1999 року регіон отримав безпосередній кордон з Альянсом. У 2001 році при підтримці НАТО розроблявся пілотний проєкт із питань готовності до повеней на регіональному рівні і реагування на природні катастрофи в Україні, що в останні роки страждає від повеней, зсувів і селевих потоків. Метою проєкту було створення ефективної системи прогнозування, оповіщення і реагування, щоб забезпечити захист населення від стихійних лих. На реалізацію аналітичного етапу проєкту було витрачено майже 200 тис. дол. США. Ці кошти були виділені з бюджету НАТО та надані країнами-донорами, що входять до складу Ради євроатлантичного партнерства. Що може дати вступ до цієї організації, закарпатці з-поміж інших жителів України знають чи не найбільше. Вони добре знають про те, що НАТО надає ефек-

тивну практичну допомогу державам у разі надзвичайних ситуацій та техногенних катастроф. Саме НАТО допомогло Закарпаттю оговтатися під час ліквідації наслідків повеней у 1998 та 2001 роках». Підтверджували думку рятувальників і закарпатські соціологи та політологи. Вони кажуть, що закарпатці з-поміж решти регіонів України чи не найлояльніше ставляться до Північноатлантичного блоку.

Закарпатський інститут політичних досліджень за сприяння Посольства США в Україні в 2007 році провів дослідження, як ставляться, зокрема, жителі Ужгорода до вступу до НАТО. Спеціаліст Карпатського центру соціологічних досліджень Вікторія Ганич засвідчила, що умовно половина мешканців обласного центру Закарпаття хоче до НАТО, половина — ні. Але в останньому випадку більш визначальною була думка про те, що громадськість мало обізнана з діяльністю цієї організації. Принаймні, обізнаними достатньо назвалися лише 23 відсотки респондентів, 47 відсотків відповіли — лише дещо знаю, ще майже 20 відсотків зазначили, що не цікавляться таким питанням.

Вищі регіону активно проводили євроатлантичні заходи. Зокрема Науково-навчальний інститут євроінтеграційних досліджень на чолі з професором Іваном Артємовим Закарпатського державного університету в 2007-2008 рр. реалізував низку проектів щодо розроблення навчально-методичного забезпечення євроатлантичної інтеграції, висвітлювалися питання практичної реалізації завдань, сформульованих у Цільових планах «Україна-НАТО». Було видано навальний посібник у двох книгах «Український вимір європейської та євроатлантичної інтеграції» в науковій серії «Євроінтеграція: український вимір» випуск 12 був присвячений соціально-політичним аспектам взаємовідносин України з НАТО. Збірник наукових праць було підготовлено за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції 23-24 жовтня 2008 року. У ньому висвітлюються

питання практичної реалізації завдань, сформульованих у Цільовому плані «Україна-НАТО». Це видання розраховане на науковців, студентів, працівників органів державної влади і місцевого самоврядування, які займаються проблемами реалізації завдань євроатлантичного поступу України.

27 травня 2008 року на базі Ужгородського національного університету було відкрито Центр інформації НАТО. У церемонії взяли участь міністри оборонних відомств України Юрій Єхануров та Словацької Республіки Ярослав Башка. Крім відкриття Центру, вони ознайомили студентів закарпатських вишів з перспективами України зі вступом до Північноатлантичного альянсу.

Ярослав Башка стверджував, що вступ до НАТО приніс словакам багато позитиву, тому такого кроку не варто боятися. Альянс — це структура, яка принесла громадянам Словаччини безпеку, а безпека стала запорукою і економічного процвітання країни. Ректор Ужгородського національного університету професор Микола Вегеш зауважив, що жодної хвилини не розмірковував над тим, варто чи ні розміщувати такий центр на базі навчального закладу. Навіть навпаки, виділили на його створення кошти, потужності, спеціалістів. Інформаційний центр НАТО відкрили за сприяння контактного посольства НАТО в Україні, яке функціонувало в рамках Словацької амбасади. Але через кілька років цей центр практично призупинив свою діяльність.

19 вересня 2008 року в Ужгородському національному університеті відбувся круглий стіл «Євроатлантична інтеграція — словацький досвід для України». Організатором круглого столу виступив Фонд «Демократичні ініціативи» на чолі з Ільком Кучерівим. Були обговорені такі питання: досвід Словаччини в проведенні інформаційної кампанії про НАТО, євроатлантична інтеграція — можливості для України, Закарпаття євроатлантичне. В круглому столі взяли участь Григорій Месежніков — президент Інституту гро-

мадських справ з Братислави, Мартін Бутора — колишній посол Словаччини в США, почесний президент Інституту громадських справ, Мар'ян Сладачек — Генеральний консул Словаччини в Україні, Григорій Перепелиця — директор Інституту зовнішньополітичних досліджень Дипломатичної академії при МЗС України, Ігор Тодоров — заступник директора Центру міжнародної безпеки та євроатлантичного співробітництва Донецького національного університету, Світлана Мітряєва — директор регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у місті Ужгород, Іван Вашкеба з Інституту стратегічних досліджень, Микола Палінчак — декан факультету міжнародних відносин Ужгородського національного університету, Ілько Кучерів — директор Фонду «Демократичні ініціативи», Юлій Гойдаш — директор Інформаційного центру НАТО в УжНУ. В роботі круглого столу також взяли участь представники місцевих органів влади, громадських організацій, журналісти, студенти.

У березні 2015 року в УжНУ знов відкрили Інформаційний центр НАТО. Раніше такий центр у виші вже існував, але його діяльність була призупинена. Ініціатива відродження виникла ще й у зв'язку з тим, що у 2015–2016 рр. Посольство Литовської Республіки виконувало функції контактного посольства НАТО в Україні. Очолила Центр доцентка кафедри історії Угорщини та євроінтеграції Інна Туряниця. Головною метою центру було донесення до громади важливість колективної безпеки. В приміщенні гуманітарно-природничого факультету з угорською мовою навчання було надано можливість ознайомлення з різними матеріалами про Північноатлантичний альянс — починаючи від звітів голови НАТО за минулі роки й закінчуючи дотепними карикатурами про те, що заважає співпраці.

Наприкінці квітня 2015 року на факультеті історії та міжнародних відносин Ужгородського національного уні-

верситету був відкритий Навчально-дослідницький центр міжнародної безпеки та євроатлантичної інтеграції.

Закарпатський державний телеканал Тиса-1 у співпраці з Ужгородським національним університетом в 2018 році підготував відеолекцію «Україна-НАТО»

21 березня 2018 року Центр інформації та документації НАТО, Український кризовий медіацентр та Міністерство інформаційної політики України відкрили в Ужгородському національному університеті пересувну виставку «Формула безпеки Україна-НАТО», присвячену 20-річчю підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору. Ця виставка — освітній і інформаційний проект, який розповідає не лише про НАТО, а і про ширший контекст світової безпеки. ЦІДН прийняв рішення подорожувати з виставкою і розширяти географічні кордони з метою поширення інформації про НАТО та його зв'язки з Україною. Оскільки Закарпаття є прикордонним регіоном, саме Ужгород став одним з міст у подорожі цієї виставки. Вона була покликана зруйнувати міфи, які нам нав'язували багато років, аби не допустити інтеграції України в НАТО. Завдяки експозиціям і стендам наводилися конкретні приклади і факти підтримки Збройних Сил України і наших бійців з боку НАТО. В церемонії відкриття взяли участь директорка Центру інформації та документації НАТО Барбора Маронкова, проректорка УжНУ з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Мирослава Лендзел, представники Міністерства інформаційної політики України, Українського кризового медіацентру, генеральних консульств Словаччини та Угорщини в Ужгороді.

Звісно, виставки, семінари та конференції — не панацея, яка змогла б кардинально змінити бачення суспільства стосовно тих чи інших питань. Проте цей захід був певним

кроком до розуміння суспільством, що таке НАТО, навіщо воно потрібно Україні. З початком військових дій жителі нашої країни стали більш прихильними до цієї організації. Зараз в усіх регіонах спостерігається збільшення кількості прибічників Альянсу. Ця виставка, з одного боку, яскраво демонструвала державну політику стосовно заходів, спрямованих на інформування суспільства про євроатлантичну інтеграцію України. З іншого — мала важливу місію спонукати людей ретельніше обирати джерела інформації та аналізувати, що вони отримують від засобів масової інформації. Опісля урочистого відкриття директорка Центру інформації та документації НАТО Барбора Маронкова запросила присутніх до стендів та особисто провела ознайомлення з виставкою. Цього ж дня заходи, присвячені 20-річчю підписання Хартії, продовжилися в ректораті УжНУ, де студенти мали можливість взяти участь у дискусії «Інформаційні загрози — як уникнути маніпулювання та розпізнати пропаганду» та вільно поспілкуватися з Барборою Маронковою та представницею кризового медіацентру Олесею Драшкабою, консулом з економічних питань Генерального консульства Словаччини в Ужгороді Даніелем Цабаном та радником при дирекції Національного Інституту стратегічних досліджень при Президентові України Світланою Мітряєвою.

Барбора Маронкова розповіла про особливості Організації Північноатлантичного договору та дала поради стосовно безпеки користувачам соціальних мереж. З початком анексії Криму інформаційної пропаганди зазнала не тільки Україна, але й НАТО. Росія почала активні дії для руйнування іміджу організації і усіма можливими методами продовжує це робити. Ця ситуація загострилася опісля публікування світлин присутності російських військ на території України, залучення військової техніки зі сторони Росії для так званих ДНР та ЛНР, навіть якщо вони не мають знаків розпізнання. Не слід додавати в друзі сумнівні сторінки

та профілі, адже це можуть бути «боти», основне завдання яких — розповсюдження пропаганди та отримання доступу до ваших особистих сторінок. З початком російської агресії Україна почала потерпати від кількості «фейкових» новин та пропаганди з боку Росії і шукала методи боротьби з нею. Так було започатковано організацію «StopFake», яка нині є міжнародною, і демонструє неправдивість того потоку інформації, яку надає Росія.

25-26 жовтня 2018 року в Ужгородському національному університеті було проведено Академію НАТО «Виклики східному флангу Альянсу: просуваючи готовність та взаєморозуміння».

Організаторами були громадська організація «Центр міжнародної безпеки» за фінансової підтримки Центру інформації та документації НАТО в Україні у партнерстві з Національним інститутом стратегічних досліджень та Центром міжнародної безпеки та євроатлантичної інтеграції Ужгородського національного університету.

Протягом 25-26 жовтня 2018 року спікери та студенти УжНУ, низки інших університетів України мали змогу обговорити актуальні загрози та основні принципи регіональної безпеки, зокрема щодо наслідків гібридної агресії Росії в Україні, розробити практичні рекомендації щодо зміцнення східного флангу НАТО шляхом об'єднаних зусиль як членів Альянсу, так і країн-аспірантів. Що важливо, під час пленарних засідань та практичних воркшопів обговорюються конкретні проблеми та практичні рекомендації щодо розвитку регіональної безпеки та досягнення в рамках співробітництва між Україною і НАТО. Серед спікерів та учасників заходу представники Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, Представництва МЗС України, Генерального консульства Угорщини та Генерального кон-

сульства Словаччини в м. Ужгород, Національного інституту стратегічних досліджень та академічних кіл (університети Києва, Одеси, Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Острога та Вінниці). Серед спеціально запрошених іноземних гостей — Аудріус Скаістіс, почесний член Асоціації атлантичного договору Литви, Відас Урбонавічіус, член Почесної ради Литовського стрілецького союзу, Даніель Шеліговський, експерт Польського інституту міжнародних відносин (PISM).

Декан факультету історії та міжнародних відносин Іван Вовканич зазначив, що дуже добре, що ми перейшли в Україні від дискусії «чи потрібен нам вступ у НАТО» до реальних кроків. Результатом невизначеності держави стало те, що ми зараз маємо окуповані території, військові дії — Крим, Донбас. Тепер ми просуваємося чітко в напрямі до НАТО, і це є насправді великим позитивом. Завідувач кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій, Надзвичайний та Повноважний Посол України в Чехії (1999-2004рр.) Сергій Устич розповів про відносини Україна — НАТО у період 2002 року, коли відбувся Празький саміт Альянсу, який виявився «справжнім політичним блокбастером, на якому вирішувалося питання, чи збереже Україна свою євроатлантичну перспективу, чи опиниться у ситуації зовнішньополітичної ізоляції».

У рамках проекту «Транскарпатський центр Жана Моне з дослідження європейських стратегій розвитку» в лютому 2022 року, за тиждень до початку повномасштабної агресії Росії, було проведено зимову онлайн-школу з навчального курсу «Україна на шляху до євроатлантичної спільноти». Протягом трьох днів для студентів, магістрантів та докторантів УжНУ, а також запрошених слухачів читали лекції відомі науковці, політологи, історики, журналісти та інші експерти. Захід викликав небуденну зацікавленість, висловили бажання взяти участь у ньому близько 500 учасників. Серед спікерів заходу: директорка Центру інформації

і документації НАТО Вінета Кляйне, Голова Конституційного Суду України (2018-2019) Станіслав Шевчук, заступник директора Науково-дослідного інституту українознавства МОН України Павло Гай-Нижник, голова Координаційної ради Громадської ліги «Україна-НАТО» Сергій Джердж, директор Інституту світової політики Євген Магда, декан факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса Юрій Теміров, начальник пресцентру — прессекретар Командування ВМС ЗС України (2010-2017), старший викладач кафедри журналістики, заступник декана факультету журналістики Національного університету «Одеська юридична академія», заступник головного редактора ТРК БРИЗ ВМС України (2003-2010) Олег Чубук, науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, доктор історичних наук, професор кафедри політології Києво-Могилянської академії Олексій Гарань, голова правління ГО «Європейський рух України», директор Координаційного бюро європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів (2008-2010) Вадим Трюхан, професор кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор політичних наук, експерт з питань міжнародної безпеки Сергій Федуняк, заступник директора Центру міжнародної безпеки та партнерства, доцент кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби Львівського національного університету, експерт з питань міжнародної безпеки Олександр Кучик.

Водночас не можна не згадати про неоднозначний вимір Закарпаття в питанні євроатлантичної інтеграції. Точніше суперечку між Україною та Угорщиною через прийняття Україною Закону «Про освіту». Угорщина і Україна не можуть погодити розбіжності в трактуванні цього закону, який, на думку угорської сторони, обмежує гуманітарні права угорської меншини Закарпаття. Відповідно відбувається блокування Угор-

щиною протягом кількох років засідань Комісії «Україна-НАТО». Наприклад, у жовтні 2019 року угорський уряд в останні хвилини розблокував заяву країн-членів НАТО щодо України, оскільки Альянс врахував пропозиції Угорщини.

Вже після ескалації російської агресії 2022 року посол Угорщини в Україні Іштван Ійдярто заявив, що його країна не має наміру блокувати процес вступу України до НАТО. Він зазначив, що питання можливого вступу України до НАТО часто породжувало непорозуміння між українською громадськістю та угорським політикумом. Водночас він заявив, що Угорщина ніколи не блокувала прагнення України вступити до НАТО. Проте намагалася вплинути на мовні питання та питання освіти в Україні, зокрема через інститути НАТО. Іштван Ійдярто запевнив, що його країна не знала про те, що Росія нападе на Україну, та не має територіальних претензій до України (коментуючи заяву секретаря РНБОУ Олексія Данілова).

Угорці Закарпаття долучилися до засудження дій РФ та попросили не використовувати їх у заявах угорських політиків. Крім того, представники різних національних спільнот об'єднались у спільному зверненні до світових лідерів про солідарність і підтримку Україні та засудження дій агресора. Спільне звернення на підтримку України із засудженням дій РФ підписали голова Демократичної спілки угорців України Ласло Зубанич та голова Закарпатського товариства угорців Борис Вашкеба, голова ГО «Німецька молодь Закарпаття» Юлія Тайпс, голова об'єднання ромів Закарпаття «Романі Черхень» Мирослав Горват та інші.

Отже, найзахідніший регіон України робив свій вагомий внесок у євроатлантичну інтеграцію України.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає регіональна специфіка України в контексті євроатлантичної інтеграції?

2. В чому різниця між категоріями слаборозвинутий та депресивний регіон?
3. Яка динаміка ставлення до євроатлантичної інтеграції в Центральному регіоні?
4. Яка динаміка ставлення до євроатлантичної інтеграції в Південному регіоні?
5. У чому специфіка євроатлантичної інтеграції міста Києва?
6. У чому полягала специфіка участі в євроатлантичній інтеграції Східного регіону?
7. Як можна порівняти ставлення до євроатлантичної інтеграції в Східному і Західному регіонах?
8. У чому специфіка ставлення до євроатлантичної інтеграції Закарпатської області?
9. Яку участь в євроатлантичній інтеграційній політиці брав Ужгородський національний університет?
10. Коли і ким був відкритий Центр інформації НАТО в УжНУ?
11. Як до євроатлантичної інтеграції Закарпаття був долучений Ілько Кучерів?
12. У чому полягала мета виставки «Формула безпеки Україна-НАТО»?
13. Навіщо в жовтні 2018 року в Ужгороді була проведена Осіння академія НАТО?
14. Чому Угорщина блокувала засідання Комісії Україна-НАТО?
15. Яка позиція Угорщини щодо євроатлантичної інтеграції України?
16. Як відреагували угорці та інші етнічні спільноти Закарпаття на ескалацію російської агресії в лютому 2022 року?

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Тренінг для студентів з питань євроатлантичної інтеграції.

Мета, зміст та основні складові тренінгу. Євроатлантична інтеграція України сприймається як інструмент реалізації стратегічних цілей і завдань національного соціально-економічного, громадсько-політичного, культурного розвитку. Тренінг передбачає проведення групових та індивідуальних занять, презентацій, інтерактивних та рольових ігор, дискусій та обговорень, які можна використовувати в навчальному процесі. Тренінг характеризується інформаційною насиченістю, передбачає також опрацювання учасниками значної кількості фактичного матеріалу. Тренінгова програма має на меті поглиблення та актуалізацію знань курсантів з питань європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України.

Поглибленому вивченню актуальних питань євроатлантичної інтеграції України та підвищенню рівня знань сприяє підготовка і написання рефератів, письмової роботи науково-дослідницького характеру, в якій досить стисло, оглядово викладається сутність певного наукового питання. Головним завданням цих видів самостійної роботи є формування у студентів вмінь і навичок наукового дослідження. Як правило, обсяг реферату коливається від 15 до 25 друкованих сторінок і не повинен перевищувати максимальну межу. Виступ студента з доповіддю на занятті розрахований на 10-15 хвилин. Варто залучати всіх студентів до рецензування рефератів. Необхідно максимально обережно ставитися до так званих «банків рефератів» у мережі, бо вони можуть мати низьку якість, містити суперечливі висновки, фактичні, логічні, стилістичні, граматичні помилки.

Приклад сценарію дискусії. Тема: НАТО й Україна: чи потрібно Україні відмовлятися від перспективи членства в Альянсі?

Мета: усвідомити існування проблеми; виявити історичні аспекти її виникнення; сформулювати й обґрунтувати свій погляд на цю політичну проблему; прийти до компромісного рішення. Змодельовати ситуацію соціально-політичних розбіжностей. *Час:* академічна година. *Завдання:* розбитися на дві групи. У першій — прихильники ідеї вступу України до НАТО, у другій — їхні опоненти. Обговорити в групах це питання і сформулювати свої основні аргументи. *Інструкції:* кожна група захищає власну точку зору. *Хід дискусії:* представники груп роблять аргументоване повідомлення за темою, захищаючи свою позицію; обговорюють кожен пункт з використанням контраргументів; відтак групи міняються позиціями і шукають аргументи на захист іншої точки зору. *Оцінка обговорення:* Які аргументи найбільш вагомі? Чому? Яку позицію було важче відстоювати? Чому? Чи дійсно це спосіб вирішення соціально-політичних проблем? Чому Ви обрали ту чи іншу позицію? Що Вас змусило цю позицію змінити? Які нові знання Ви одержали під час обговорення? *Висновок:* Сприймання наявності інших точок зору. Розуміння труднощів у досягненні компромісу при особистій зацікавленості. Формулювання обома групами учасників орієнтованих шляхів вирішення цього суперечливого питання.

Самостійна робота студентів у мережі. Можна практикувати такі форми самостійної роботи з інформаційними технологіями: 1) пошук інформації в мережі — користування базами даних, інформаційно-пошуковими та інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами тощо; 2) організацію діалогу в мережі — використання електронної пошти та різних меседжерів, 3) участь у телеконференціях; 4) створення тематичних web-сторінок тощо.

Тематика рефератів

1. Інституційні відмінності НАТО й Організації Варшавського договору.
2. Військова політика НАТО та європейська безпека.
3. Трансформація організації Північноатлантичного договору як реакція на нові виклики і загрози для світової безпеки.
4. Регіональний вимір євроатлантичної інтеграції.
5. Проблеми вступу України в євроатлантичні структури.

6. Проблеми формування системи колективної безпеки в Європі.
7. Євроатлантичне співробітництво у війсьній сфері.
8. Національна безпека України: аспект євроатлантичного співробітництва.
9. Північноатлантичний оборонний союз: основні етапи становлення.
10. Роль НАТО у забезпеченні європейської безпеки.
11. Роль міфів у системі публічного управління (на прикладі хибних стереотипів про НАТО).
12. Започаткування відносин Україна — НАТО.
13. Приєднання України у 1994 р. до програми НАТО «Партнерство заради миру».
14. Незалежна, демократична та стабільна Україна — один з ключових факторів забезпечення стабільності в Центральній-Східній Європі.
15. Розробка програми співпраці між Україною та НАТО.
16. Стратегічні цілі та пріоритети України.
17. План дій щодо членства в НАТО (ПДЧ).
18. Поглиблення і розширення стосунків України з НАТО — запорука її успішного наближення до Європейського Союзу.
19. Невигідність дотримання Україною позаблокового статусу.
20. Позитивні наслідки виконання Україною критеріїв членства в НАТО.
21. Надання НАТО допомоги Україні у ліквідації наслідків стихійних лих та техногенних катастроф.
22. Допомога НАТО Україні в підготовці цивільних спеціалістів для Міністерства оборони.
23. Створення в Україні завдяки грантам НАТО науково-освітньої мережі УРАН. Визначення Науковим комітетом НАТО пріоритетних галузей наукових досліджень.
24. Військова сфера — найбільша сфера практичного співробітництва України з НАТО.
25. Діяльність в Києві Центру інформації та документації НАТО.
26. Діяльність в Києві Офісу зв'язку НАТО.

27. Підтримка Україною миротворчих операції НАТО.
28. Оперативна сумісність із збройними силами інших країн НАТО.
29. Перехід на стандарти НАТО — нові можливості доступу України на ринки збуту військової техніки та озброєнь.
30. Еволюція ставлення громадян до вступу України в НАТО.
31. Стан поінформованості громадян України щодо НАТО.
32. Базові принципи Вашингтонського договору 4 квітня 1949 р.
33. Трансформація та розширення НАТО
34. Північноатлантична рада — найвищий орган НАТО
35. Колективна оборона — головне завдання Альянсу.
36. НАТО — структура європейської колективної безпеки.
37. НАТО — втілення життєво важливих партнерських відносин між Європою і Північною Америкою.
38. Демократичний характер НАТО.
39. Співробітництво НАТО — ЄС.
40. Роль НАТО в сучасному світі.
41. Євроатлантична безпека і роль НАТО на пострадянському просторі.
42. Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО.
43. Громадська ліга Україна — НАТО.
44. Співробітництво України з НАТО в інформаційній сфері.
45. Співробітництво України з НАТО в економічній сфері.
46. Співробітництво України з НАТО в науковій сфері.
47. Співробітництво України з НАТО в освітньо-технічній сфері.
48. Парламентський вимір співробітництва України з НАТО.
49. Співпраця України з НАТО у військовій сфері.
50. Членство в НАТО — найперше завдання України на шляху впровадження євроатлантичної моделі розвитку.
51. Переваги членства України в НАТО.
52. Фінансовий аспект членства України в НАТО.
53. Інтеграція України до НАТО — прояв самобутності української нації, її історичної належності до європейського простору.
54. Відповідність українського законодавства курсу України на вступ до НАТО.
55. Україна і НАТО в системі європейської безпеки.

56. Формування об'єктивної громадської думки щодо набуття Україною членства в НАТО.
57. Еволюція позиції політичних еліт України щодо євроінтеграції.

Тематика есе

1. Причини підписання Північноатлантичного договору 1949р. та його основні положення.
2. НАТО як базовий механізм колективної безпеки в Європі: структура, збройні сили та особливості функціонування.
3. Етапи розширення НАТО та перспективи подальшої діяльності.
4. Євроатлантична інтеграція України: подолання стереотипів та міфів.
5. Євроатлантична інтеграція України як стратегічний напрям зовнішньої політики України.
6. Річні національні програми України — НАТО
7. Чому НАТО потребує членства України і чому Україна потребує членства в НАТО.
8. Місце України в системі світової безпеки.
9. Вступ до НАТО: українська перспектива.
10. НАТО як організація колективної безпеки.

Питання для дискусій, олімпіад та конкурсів

1. Яку роль відіграє вища та середня школа у впровадженні моделі євроатлантичної інтеграції України?
2. Які конкретні практичні переваги співробітництва Україна — НАТО?
3. Як може змінитися геополітична ситуація у світі у зв'язку зі вступом України до НАТО?
4. Якими можуть бути наслідки не вступу України до НАТО?
5. Коли було засновано НАТО?
6. Які дванадцять країн стали засновниками НАТО?
7. Чому договір про заснування НАТО називається Вашингтонським?
8. В якій країні зберігається оригінал Північноатлантичного договору?

9. Яке головне завдання Альянсу?
10. Яку статтю Північноатлантичного договору і чому називають «ядерною парасолькою США».
11. Де знаходиться штаб-квартира НАТО?
12. Скільки було раундів розширення Альянсу і який з них став наймасштабнішим?
13. Скільки держав є членами НАТО?
14. Які країни, колишні члени Варшавського пакту, першими вступили до НАТО? Яка назва найвищого органу НАТО?
15. В чому полягає головне завдання Альянсу?
16. Що таке Північноатлантична рада?
17. З якими країнами НАТО Україна має спільний кордон?
18. Які історичні передумови утворення НАТО?
19. Які основні етапи процесу вступу до НАТО?
20. Хто очолює НАТО?
21. На який термін обирають Генерального секретаря НАТО?
22. Які елементи військової структури Альянсу?
23. Чому НАТО не має власних збройних сил?
24. Яка мета програми «Партнерство заради миру».
25. Скільки спільних членів мають НАТО і ЄС?
26. З якими парламентськими і неурядовими організаціями співпрацює НАТО?
27. На яких основоположних документах базуються відносини України з Організацією Північноатлантичного договору?
28. Назвіть найбільш поширені міфи про НАТО.
29. Під час проведення яких миротворчих операцій НАТО співпрацювало з ООН?
30. У чому полягають основні функції Ради національної безпеки і оборони України?
31. Чи може реалізація європейської політики безпеки та оборони негативно вплинути на поглиблення відносин між ЄС і НАТО?
32. Чому інформаційна безпека виступає чинником політичної безпеки?
33. Які основні характеристики НАТО як організації зі спільними ліберально-демократичними цінностями?

34. Яким чином ідея створення системи політичної рівноваги, властива для часів Вестфальської системи міжнародних відносин, вплинула на розвиток концепцій євроатлантичної інтеграції?
35. Назвіть 3-4 видатні особистості НАТО.
Назвіть 5-7 відомих українських політиків — прихильників євроатлантичної інтеграції.
36. Охарактеризуйте Стратегічні концепції НАТО.
37. Оцініть наслідки для зовнішньої політики Росії вступу до НАТО країн колишнього СРСР та держав-учасниць колишнього Варшавського договору.
38. Сформулюйте найбільш вагомі результати співробітництва України з НАТО.
39. Заповніть таблицю Передвиборна програма. Уявіть, що Ви — кандидат у депутати до Верховної Ради України. Які пропозиції Ви би внесли до своєї передвиборної програми щодо можливості вступу України до НАТО?

Тести для перевірки рівня компетентності студентів з питань євроатлантичної інтеграції України

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» прийнято українським парламентом у:
а) 2005 році; б) 2008 році; в) 2010 році; г) 2018 році.
2. Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» Україна проголошувалася:
а) європейською незалежною та соціальною державою;
б) європейською демократичною державою; в) європейською позаблоковою державою; г) європейською незалежною правовою державою.
3. Стратегічною метою сучасної України є:
а) набуття членства в Раді Європи; б) набуття членства в НАТО; в) набуття членства в Організації Об'єднаних Націй; г) набуття членства в ОБСЄ.
4. НАТО — це:
а) міжнародна політично-військова організація 30 держав, що володіє всією необхідною інфраструктурою і системою органів з її управління; б) перша міжнародна між-

державна організація, створена з метою розвитку співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами; в) агресивний військовий блок, мета якого — встановлення світового панування; г) міжнародна неурядова гуманітарна організація.

5. НАТО створено:
 - а) 1 серпня 1945 р. на Потсдамській конференції; б) 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні; в) 14 травня 1955 р. у Варшаві; г) 24 серпня 1991 р.
6. Першим головнокомандувачем об'єднаних сил НАТО у Європі за згодою всіх держав був призначений:
 - а) Дуайт Д. Ейзенхауер; б) Гаррі С. Трумен; в) Вільям Джефферсон; г) Шарль де Голь.
7. Україна вступила до Ради північноатлантичного співробітництва у:
 - а) 1991р.; б) 1994 р.; в) 1996 р.; г) 2008 р.
8. Приєднання України до програми «Партнерство заради миру» відбулося у:
 - а) 1991р.; б) 1994 р.; в) 1996 р.; г) 2005 р.
9. Виберіть правильне твердження:
 - а) НАТО є міжурядовою, а не наддержавною організацією, союзом незалежних, суверенних держав, що об'єдналися в інтересах спільної безпеки та захисту спільних цінностей; б) НАТО є наддержавною організацією, союзом незалежних, суверенних держав, що об'єдналися в інтересах спільної безпеки та захисту спільних цінностей; в) НАТО – організація, що забезпечує стабільність на Європейському континенті; г) НАТО — неурядова гуманітарна організація.
10. Штаб-квартира НАТО знаходиться у:
 - а) Барселоні; б) Брюсселі; в) місце розташування штаб-квартири НАТО змінюється кожних 4 роки; г) Вашингтоні.
11. Найвищим органом прийняття рішень у НАТО є:
 - а) Північноатлантична рада; б) Комітет оборонного планування; в) Верховна Рада НАТО; г) Секретаріат НАТО.
12. Найвищим військовим органом НАТО, що працює під політичним керівництвом Північноатлантичної ради, Комітету оборонного планування та Комітету ядерного плану-

- вання і несе перед ними відповідальність за всю здійснювану в межах Альянсу військову діяльність, є:
- а) Міністерство збройних сил; б) Міжнародний військовий штаб; в) Військовий комітет; г) Генеральний штаб НАТО.
13. Підписання історичної Декларації НАТО – ЄС про ЄПБО (Європейську політику безпеки та оборони) відбулося:
 - а) 1 грудня 1991 р.; б) 16 грудня 2002 р.; в) 17 березня 2003 р.; г) 7 грудня 2007 р.
 14. НАТО співпрацює з такими міжнародними організаціями, як:
 - а) Радою Європи, Міжнародною організацією з міграції, Асамблеєю Західноєвропейського Союзу, Організацією з питань заборони хімічних озброєнь; б) Радою Європи, Міжнародною організацією з міграції, Асамблеєю Західноєвропейського Союзу, Організацією з питань заборони хімічних озброєнь, Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Міжнародною федерацією товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця та іншими парламентськими і неурядовими організаціями; в) з Митним Союзом; г) ФІФА, УЄФА.
 15. План дій Україна – НАТО був ухвалений міністрами закордонних справ країн-членів Альянсу і України під час засідання в Празі:
 - а) 10 січня 1994 р.; б) 9 липня 1997 р.; в) 22 листопада 2002 р.; г) 25 червня 1991 р.
 16. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору була підписана в столиці Іспанії Мадриді:
 - а) 10 січня 1994 р.; б) 9 липня 1997 р.; в) 22 листопада 2002 р.; г) 23 травня 2002 р.
 17. Закон України «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики» (2010 р.):
 - а) передбачав підтримку вступу України до НАТО; б) передбачав відмову України від вступу до НАТО та проголошував набуття позаблокового статусу нашої держави; в) передбачав підписання Україною договору про Митний союз; г) передбачав вступ до Ради Європи.
 18. На Бухарестському саміті 2008 року Україні було надано ПДЧ (План дій щодо членства)

- а) твердження правильне; б) твердження неправильне; в) Україна є членом НАТО ще з 1994 р.; г) відмовлено Україні у членстві в НАТО.
19. Україна і НАТО співпрацюють у сфері науки і техніки:
а) твердження правильне; б) твердження неправильне; в) Україна співпрацює з НАТО лише у військовій сфері; г) Україна співпрацює з НАТО лише політичній сфері.
20. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору підписана у:
а) 1997 р.; б) 2007 р.; в) 2013 р.; г) 2002 р.
21. Закон України «Про основи національної безпеки України» прийнято: а) 19.06.2003 р.; б) 22.07.2003 р.; в) 18.05.2013 р.; г) 7.12.2007 р.
22. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України», який визначає правові засади організації та діяльності Ради національної безпеки і оборони України, її склад, структуру, компетенцію і функції, було прийнято: а) 05.03.1998 р.; б) 14.04.1998р.; в) Закон перебуває на розгляді у Верховній Раді України; г) 25.06.1992р.
23. Яка з перерахованих країн не брала участі у підписанні Брюссельського договору 17 березня 1948р.:
а) Бельгія; б) Велика Британія; в) США; г) Греція.
24. У якому році був підписаний Брюссельський договір між п'ятьма країнами, що вважається початком створення НАТО: а) 1945; б) 1946; в) 1947; г) 1948.
25. У якому році був створений Північноатлантичний альянс?
а) 1945; б) 1946; в) 1947; г) 1949.
26. Головна причина створення НАТО:
а) боротьба з безробіттям; б) екологічні проблеми; в) колективна оборона, підтримка миру та безпеки; г) сировинні проблеми.
27. Які мови є офіційними в НАТО?:
а) англійська; б) англійська і французька; в) французька і німецька; г) англійська, французька і німецька.
28. Закордонна дипломатична установа України, представництво України при міжнародній організації, засноване з метою забезпечення постійного співробітництва України

- з Організацією Північноатлантичного договору та участі в Раді євроатлантичного партнерства, офіційно називається:
- а) місія;
 - б) рада;
 - в) представництво;
 - г) посольство.
29. Знайдіть відповідність між подіями і датами: 1) відкриття Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи; 2) створення НАТО; 3) прийняття «Нової стратегічної концепції» НАТО; 4) запровадження програми НАТО «Партнерство заради миру»; 5) ухвалення домовленостей «Берлін-плюс» між НАТО і ЄЄ; 6) заснування Громадської ліги Україна — НАТО; 7) розгортання українських миротворців у Боснії та Герцеговині; 8) відкриття Центру інформації та документації НАТО в Україні; 9) ратифікація угоди про підтримку операцій НАТО з боку України; 10) ухвалення Плану дій Україна — НАТО в Празі; 11) відкриття Офісу зв'язку НАТО у Києві.
- а) 1998 р.;
 - б) 2002 р.;
 - в) 1999 р.;
 - г) 2004 р.;
 - д) 2003 р.;
 - е) 2003 р.;
 - є) 1996 р.;
 - ж) 1997 р.;
 - з) 1999 р.
30. Знайдіть відповідність між подіями і датами:
- 1) початок Інтенсифікованого діалогу Україна — НАТО з питань набуття членства та відповідних реформ;
 - 2) підписання Хартії про особливе партнерство України з НАТО;
 - 3) приєднання України до програми «Партнерство заради миру»;
 - 4) членство України в Раді Північноатлантичного співробітництва (РПАС);
 - 5) Україна — співзасновниця та учасник Ради євроатлантичного партнерства (РСАП);
 - 6) заснування спільного форуму Комісії Україна — НАТО (КУН) — консультативного механізму співробітництва;
 - 7) перше в історії відносин Україна — НАТО спільне засідання Ради національної безпеки і оборони України та Північноатлантичної Ради (ПАР)
- а) 1997 р.;
 - б) 1999 р.;
 - в) 1995 р.;
 - г) 2005 р.;
 - д) 1994 р.;
 - е) 1992 р.;
 - є) 2005 р.
31. Чи правильні твердження?
- 1) Північноатлантична рада — найвищий орган НАТО (так, ні);
 - 2) колективна оборона — головне завдання НАТО (так, ні);
 - 3) НАТО — структура азійської колективної безпеки (так, ні);
 - 4) Париж — столиця об'єднаної Європи (так, ні);

- 5) засновниками НАТО стали десять країн (так, ні) 6) договір про заснування НАТО називається Вашингтонським (так, ні); 7) оригінал Північноатлантичного договору зберігається в Брюсселі (так, ні); 8) Штаб-квартира НАТО знаходиться у Вашингтоні (так, ні); 9) членами НАТО є 30 держав (так, ні); 10) Швейцарія не є членом Європейського Союзу і НАТО (так, ні); 11) НАТО має власні збройні сили (так, ні); 12) всі рішення НАТО приймаються консенсусом (так, ні).
32. Установіть хронологічну послідовність подій:
- 1) ухвалення у Празі Плану дій Україна — НАТО; 2) приєднання України до програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ); 3) відкриття Офісу зв'язку НАТО у Києві; 4) підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО; 5) започаткування Інтенсифікованого діалогу між Україною і НАТО з питань членства і відповідних реформ; 6) початок співробітництва НАТО — Європейський Союз; 7) оголошення офіційного рішення Ради національної безпеки і оборони України про підготовку нової стратегії відносин з НАТО, кінцевою метою якої має стати повноправне членство України в Альянсі; 8) перше інавгураційне засідання Комісії Україна — НАТО (КУН) на рівні послів у Брюсселі; 9) рішення Бухарестського саміту НАТО про те, що Україна буде членом Альянсу; 10) Україна приєдналася до Партнерства розширених можливостей НАТО.
33. Установіть відповідність:
- 1) Декларація про державний суверенітет; 2) Акт проголошення незалежності України; 3) референдум про підтвердження акта про незалежність України; 4) прийняття Конституції України; 5) в Конституції України закріплено євроатлантичний вибір.
 - а) 2019 рік; б) 28 червня 1996 року; в) 1 грудня 1991 року; г) 24 серпня 1991 року; д) 16 липня 1990 року.
34. НАТО — це міжнародна міжурядова організація, військово-політичний союз 30 держав Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети:
- а) Дейтонської мирної угоди; б) Північноатлантичного договору; в) Празького саміту; г) Євроатлантичного партнерства.

35. Рішення в НАТО приймаються на основі:
а) консенсусу; б) кваліфікованої одностайності; в) абсолютної одностайності; г) кваліфікованої більшості.
36. Згідно з домовленістю, члени Альянсу повинні витратити на оборону не менше:
а) 1% ВВП; б) 2% ВВП; в) 5% ВВП; г) 10% ВВП.
37. Військова концепція захисту від тероризму була затверджена на Празькому саміті в:
а) 1998 році; б) 2000 році; в) 2002 році; г) 2004 році.

ДОДАТКИ

Північноатлантичний договір

Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р.

Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір:

Стаття 1

Сторони зобов'язуються, як це визначено у Статуті Організації Об'єднаних Націй, вирішувати всі міжнародні спори, учасниками яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином, щоб не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також утримуватись у своїх міжнародних відносинах від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 2

Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту. Вони намагатимуться усувати конфлікти у своїй зовнішній економічній політиці та сприятимуть економічному співробітництву між окремими або між усіма учасниками Договору.

Стаття 3

Для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопо-

моги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу.

Стаття 4

Сторони консультуватимуться між собою щоразу, коли, на думку якоїсь із них, виникне загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої із сторін.

Стаття 5

Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні.

Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено Раду Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки вживе заходів, необхідних для відновлення і підтримання міжнародного миру та безпеки.

Стаття 6¹

При застосуванні Статті 5 збройним нападом на одну або більше Сторін слід вважати збройний напад, здійснений:

на територію будь-якої із Сторін у Європі чи у Північній Америці, на алжирські департаменти Франції², на територію Туреччини чи на острови під юрисдикцією будь-якої із Сторін, розташовані в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака;

на збройні сили, кораблі чи літальні апарати будь-якої із Сторін, які перебувають в межах цих територій або в якомусь іншому регіоні Європи, де на момент набуття цим Договором чинності були розміщені окупаційні війська будь-якої із Сторін, а також у Середземному морі чи в зоні Північної Атлантики на північ від Тропіка Рака.

Стаття 7

Цей Договір не зачіпає і не повинен тлумачитися як такий, що будь-яким чином зачіпає права і обов'язки Сторін, які впливають

для них як держав-членів із Статуту Організації Об'єднаних Націй, чи головну відповідальність Ради Безпеки ООН за підтримку міжнародного миру й безпеки.

Стаття 8

Кожна сторона заявляє, що жодна з чинних міжнародних угод між нею та будь-якою іншою із Сторін чи будь-якою третьою державою не суперечить положенням цього Договору, і зобов'язується не укладати жодних міжнародних угод, що суперечать цьому Договору.

Стаття 9

Цим Договором Сторони засновують Раду, в якій кожна з них буде представлена для розгляду питань, пов'язаних з виконанням цього Договору. Рада буде організована таким чином, щоб її можна було скликати швидко і в будь-який час. Рада створить такі допоміжні органи, в яких вона може мати потребу: зокрема, вона негайно створить Комітет оборони, який рекомендуватиме засоби для виконання Статей 3 і 5.

Стаття 10

Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні. Будь-яка запрошена таким чином держава може стати Стороною у цьому Договорі шляхом передачі свого документа про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки. Уряд Сполучених Штатів Америки повідомить кожен із Сторін про депонування у нього кожного такого документа про приєднання.

Стаття 11

Цей Договір повинен бути ратифікованим, а його умови виконуватись усіма Сторонами згідно з їхніми відповідними конституційними процедурами. Ратифікаційні грамоти у найкоротший термін мають бути передані на депонування уряду Сполучених Штатів Америки, який повідомить усі інші Сторони, що підписали цей Договір, про кожне депонування. Договір набуде чинності для тих держав, які його ратифікували, одразу після депонування ратифікаційних грамот більшості із Сторін, які його підписали, у тому числі ратифікаційних грамот Бельгії, Канади, Франції, Люк-

сембургу, Нідерландів, Великобританії та Сполучених Штатів Америки, а для інших держав він набуде чинності з дати депонування їхніх ратифікаційних грамот³.

Стаття 12

Через десять років після набуття Договором чинності або в будь-який час пізніше цього терміну Сторони, якщо того вимагатиме будь-яка з них, проведуть спільні консультації з метою перегляду цього Договору, враховуючи чинники, які на той момент впливатимуть на стан безпеки та миру в Північноатлантичному регіоні, у тому числі появу нових універсальних чи регіональних угод, укладених згідно зі Статутом ООН і спрямованих на підтримання міжнародного миру й безпеки.

Стаття 13

Через двадцять років після набуття Договором чинності будь-яка із Сторін має право припинити свою участь у ньому через рік після передачі повідомлення про денонсацію урядові Сполучених Штатів Америки, який поінформує уряди інших Сторін про депонування кожного повідомлення про денонсацію.

Стаття 14

Цей Договір, тексти якого англійською і французькою мовами мають однакову силу, зберігатиметься в архіві уряду Сполучених Штатів Америки. Його належним чином завірені копії будуть передані цим урядом урядам Договірних Сторін.

1. Визначення територій, які охоплює Стаття 5 було переглянуто Статтею 2 Протоколу Північноатлантичного договору про вступ Греції та Туреччини, підписаного 22 жовтня 1951 року.

2. 16 січня 1963 р. Північноатлантична рада констатувала, що від 3 липня 1962 р. не застосовуються відповідні положення цього Договору, які стосуються колишніх французьких департаментів в Алжирі.

3. Договір набув чинності 24 серпня 1949 р. після депонування ратифікаційних документів усіх Сторін, що його підписали.

Партнерство заради миру. Рамковий документ

Дата підписання Україною: 8 лютого 1994 р.

Дата набуття чинності для України: 8 лютого 1994 р.

1. Діючи відповідно до запрошення, ухваленого Головами держав та урядів країн-членів НАТО на їхній зустрічі 10-11 січня 1994 р., держави-члени Північноатлантичного союзу та інші держави, що підписують цей документ, сповнені рішучості поглибити свої політичні і військові зв'язки та сприяти подальшому зміцненню безпеки в Євро-Атлантичному регіоні, цим засновують в рамках Ради Північноатлантичного співробітництва «Партнерство заради миру».

2. Це Партнерство започатковується як вираз спільної переконаності у тому, що стабільність і безпека в Євро-Атлантичному регіоні може бути досягнута лише шляхом співробітництва і спільних дій. Захист та підтримка основних свобод і прав людини, забезпечення свободи, справедливості і миру шляхом демократії є загальними цінностями, які мають основоположне значення для Партнерства. Приєднуючись до «Партнерства заради миру», держави-члени Північноатлантичного союзу та інші держави, що підписують цей документ, нагадують, що вони віддані збереженню демократичних суспільств, їхньої свободи від примусу і залякування та додержанню принципів міжнародного права. Вони підтверджують свою відданість добродійному виконанню обов'язків, які витікають із Статуту ООН, та додержанню принципів Загальної Декларації прав людини; і, зокрема, обов'язку утримуватися від погрози силою або застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави, поважати існуючі кордони та вирішувати спори мирним шляхом. Вони підтверджують також свою відданість Гельсінкському заключному акту та всім наступним документам НБСЄ, а також виконанню зобов'язань та обов'язків, які вони взяли на себе в галузі роззброєння та контролю над озброєннями.

3. Інші країни, що підписують цей документ, співробітничатимуть з Організацією Північноатлантичного договору у досягненні наступних цілей:

(а) сприяння відкритості у плануванні національної оборони та формуванні військового бюджету;

(б) забезпечення демократичного контролю над збройними силами;

(в) підтримання здатності та готовності брати участь в межах, дозволених конституцією, в операціях, здійснюваних під егідою ООН і/або в рамках відповідальності НБСЕ;

(г) розвиток відносин співробітництва з НАТО у військовій сфері з метою здійснення спільного планування, військової підготовки та учбових маневрів, покликаних підвищити їхню спроможність до виконання завдань, пов'язаних з миротворчою діяльністю, пошуковими і рятувальними операціями, операціями по наданню гуманітарної допомоги та іншими, про які згодом може бути домовлено.

(д) формування у тривалій перспективі таких збройних сил, які зможуть краще взаємодіяти із збройними силами держав-членів Північноатлантичного союзу.

4. Інші країни, що підписують цей документ, передадуть керівництву НАТО свої презентаційні документи, в яких будуть зазначені намічені ними заходи, спрямовані на досягнення політичних цілей «Партнерства заради миру», а також визначені військові та інші ресурси, які можуть бути використані в діяльності, пов'язаній із Партнерством. НАТО запропонує основу на принципі партнерства програму учбових маневрів та інших заходів, які відповідатимуть цілям Партнерства. На основі цієї програми та свого презентаційного документа, кожна держава, що підписує цей документ, розробить разом із НАТО індивідуальну програму партнерства.

5. Під час підготовки і здійснення індивідуальних програм партнерства інші держави, що підписують цей документ, можуть відкрити за свій власний кошт та за домовленістю з Північноатлантичним союзом і, якщо потрібно, з відповідними бельгійськими властями, своє власне бюро зв'язку із штаб-квартирою НАТО в Брюсселі. Це полегшить їхню участь у зустрічах і діяльності Ради Північноатлантичного співробітництва та «Партнерства заради миру», а також деяких інших структур, за запрошенням. Крім того, вони забезпечать належний персонал, ресурси, обладнання і

можливості, необхідні для виконання погодженої програми партнерства. НАТО, в разі потреби, надаватиме відповідну допомогу в розробці та виконанні їхніх індивідуальних програм партнерства.

6. Інші держави, що підписують цей документ, погоджуються з наступним:

- ті з них, хто передбачає участь в операціях, про які йдеться в п. 3 (в), братимуть участь, коли це вважатиметься доцільним, у відповідних учбових маневрах НАТО;

- вони самі фінансуватимуть свою участь у діяльності, здійснюваній в рамках «Партнерства заради миру», а також всіляко намагатимуться розділяти з іншими державами тягар витрат, пов'язаних із проведенням учбових маневрів, в яких вони братимуть участь;

- вони можуть, після досягнення відповідної домовленості, направити постійного офіцера зв'язку до окремої Групи з питань координації партнерства, яка знаходитиметься у Монсі (Бельгія) і здійснюватиме під керівництвом Північноатлантичної Ради військове планування, необхідне для втілення в життя програм, пов'язаних з «Партнерством заради миру»;

- ті, хто братимуть участь у військовому плануванні та учбових маневрах, матимуть доступ до окремих технічних даних НАТО, які стосуються взаємодії збройних сил;

- на основі заходів, передбачуваних НБСЕ в галузі планування оборони, інші держави, що підписують цей документ, та держави-члени НАТО обмінюватимуться інформацією щодо вже здійснених або здійснюваних кроків, спрямованих на розвиток відкритості у плануванні оборони і формуванні військових бюджетів та на забезпечення демократичного контролю над збройними силами;

- вони можуть брати участь у взаємному обміні інформацією щодо планування оборони та формування військових бюджетів, який здійснюватиметься в рамках Ради Північноатлантичного співробітництва і «Партнерства заради миру».

7. Зберігаючи відданість цілям «Партнерства заради миру», держави-члени Північноатлантичного союзу будуть:

- розвивати разом з іншими державами, що підписують цей документ, процес планування та вивчення даних стосовно збройних сил, який стане основою для виявлення і оцінки тих збройних

сил та можливостей, котрі можуть бути надані ними для участі у міжнародній військовій підготовці, проведенні спільних учбових маневрів та здійсненні операцій разом із збройними силами Союзу;

- сприяти військовій і політичній координації в штаб-квартирі НАТО з тим, щоб забезпечити управління і керівництво діяльністю, пов'язаною з «Партнерством заради миру» і здійснюваною разом із іншими державами, що підписують цей документ, в таких галузях, як планування, військова підготовка, учбові маневри та розробка військової доктрини.

8. НАТО консультуватиметься з будь-яким активним учасником «Партнерства заради миру», якщо цей партнер відчуватиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці.

Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору 9 липня 1997 року

I. Розбудова розширених та поглиблених відносин між Україною та НАТО

1. Україна та Організація Північноатлантичного договору (НАТО) і її держави-члени, що іменуються надалі Україна та НАТО,

1. базуючись на політичному зобов'язанні на найвищому рівні;
2. визнаючи фундаментальні зміни у середовищі безпеки в Європі, які нерозривно пов'язали безпеку кожної держави до безпеки всіх інших;
3. сповнені рішучості підсилити взаємну довіру та співробітництво з метою зміцнення безпеки і стабільності, та співпрацювати у розбудові стабільної, мирної та неподільної Європи;
4. підкреслюючи глибоку трансформацію НАТО, що відбулася з кінця «холодної війни», та її триваючу адаптацію до реалій євро-атлантичної безпеки, що змінюються, включаючи підтримку з її боку, в кожному конкретному випадку, нових завдань в галузі миротворчих операцій, здійснюваних за повно-

- важеннями Ради Безпеки ООН або за відповідальністю ОБСЄ;
5. вітаючи прогрес, досягнутий Україною, та очікуючи на подальші кроки з метою розвитку її демократичних інституцій, реалізації радикальних економічних реформ, та з метою поглиблення процесу інтеграції до всієї низки європейських та євро-атлантичних структур;
 6. відзначаючи позитивну роль НАТО у підтриманні миру і стабільності в Європі та у сприянні більшій довірі і транспарентності у євро-атлантичному регіоні, а також її відкритість для співробітництва з новими демократіями Центрально-Східної Європи, невід'ємною частиною якої є Україна;
 7. будучи переконаними, що незалежна, демократична та стабільна Україна є одним з ключових факторів забезпечення стабільності в Центрально- Східній Європі та на континенті в цілому;
 8. беручи до уваги важливість міцних та сталих відносин між Україною та НАТО, та визнаючи значний прогрес, досягнутий в різнобічних сферах діяльності з метою розвитку розширених, поглиблених і тісніших відносин між Україною та НАТО на засадах, створених Спільною Заявою для преси від 14 вересня 1995р.;
 9. бажаючи і надалі розширювати та інтенсифікувати своє співробітництво в рамках Ради Євро-Атлантичного партнерства, включаючи розширену та поглиблену програму Партнерство заради миру;
 10. вітаючи їхнє практичне співробітництво в рамках Сил втілення/Стабілізаційних сил та інших миротворчих операцій на території колишньої Югославії;
 11. поділяючи погляд, що відкритість Альянсу для нових членів, у відповідності до Статті 10 Вашингтонського Договору, спрямована на зміцнення стабільності в Європі та безпеки всіх держав в Європі без відновлення ліній розподілу беруть на себе зобов'язання, на основі цієї Хартії, у подальшому розширити та посилити своє співробітництво та розвивати особливе та ефективне партнерство, яке сприятиме забезпеченню більшої стабільності та спільних демократичних цінностей в Центрально-Східній Європі.

II. Принципи розвитку відносин між Україною та НАТО

2. Україна та НАТО базуватимуть свої відносини на принципах та зобов'язаннях згідно з міжнародним правом та міжнародними механізмами, включаючи Статут ООН, Хельсінкський Заключний акт та наступні документи ОБСЄ. Відповідно Україна і НАТО підтверджують свої зобов'язання:

1. визнавати, що безпека всіх держав у регіоні ОБОЄ є неподільною, що жодна країна не може будувати свою безпеку за рахунок безпеки іншої країни, та що жодна країна не може розглядати жодну частину регіону ОБСЄ як сферу свого впливу;
2. утримуватися від загрози силою або використання сили проти будь-якої держави будь-яким чином, несумісним з принципами Статуту ООН або Хельсінкського Заключного акту, якими керуються країни-учасниці;
3. визнавати невід'ємне право всіх держав вільно обирати та застосовувати власні засоби забезпечення безпеки, а також право свободи вибору або зміни своїх засобів забезпечення безпеки, включаючи союзницькі договори, по мірі їх еволюції;
4. поважати суверенітет, територіальну цілісність та політичну незалежність всіх інших держав, непорушність кордонів та розвиток добросусідських відносин;
5. визнавати верховенство права, зміцнювати демократію, політичний плюралізм та ринкову економіку;
6. визнавати права людини та права осіб, що належать до національних меншин;
7. запобігати конфліктам та врегульовувати спори мирними засобами у відповідності до принципів ООН та ОБСЄ.

3. Україна підтверджує свою рішучість продовжувати військову реформу, зміцнювати демократичний та цивільний контроль над збройними силами та підвищувати їхню оперативно-технічну сумісність зі збройними силами НАТО та країн-партнерів. НАТО підтверджує свою підтримку зусиллям України у цих галузях.

4. Україна вітає триваючу активну адаптацію НАТО до реалій євро-атлантичної безпеки, що змінюються, та її роль, у співпраці з іншими міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ, Європейський Союз, Рада Європи і Західноєвропейський Союз, у сприянні

зміцненню євроатлантичної безпеки та покращанню загального клімату довіри в Європі.

III. Сфери консультацій та / або співробітництва між Україною та НАТО

5. Підтверджуючи спільну мету у застосуванні широкого спектру питань для консультацій та співробітництва, Україна та НАТО зобов'язуються розвивати та зміцнювати свої консультації та/або співробітництво у сферах, наведених нижче. В цьому контексті Україна та НАТО підтверджують своє зобов'язання повною мірою розвивати РЕАП та розширену і поглиблену ПЗМ. Це включає участь України в операціях, включаючи миротворчі операції, в кожному конкретному випадку, за повноваженнями Ради Безпеки ООН, або за відповідальністю ОБСЄ, а також, у разі залучення до таких операцій Об'єднаних загальновійськових тактичних сил (ОЗТС), участь у них України на початковому етапі, що в кожному конкретному випадку є предметом рішень Північно-Атлантичної Ради щодо окремих операцій.

6. Консультації між Україною та НАТО стосуватимуться питань, які становлять спільний інтерес, зокрема:

1. політичних питань та питань, що стосуються безпеки, зокрема розвитку євроатлантичної безпеки та стабільності, включаючи безпеку України;
2. запобігання конфліктам, управління кризами, підтримання миру, врегулювання конфліктів та гуманітарних операцій, беручи до уваги роль ООН та ОБСЄ у цій галузі;
3. політичних та оборонних аспектів нерозповсюдження ядерної, біологічної та хімічної зброї;
4. контролю над озброєннями та роззброєння, включаючи питання, що стосуються Договору про звичайні збройні сили в Європі (Договору про «ЗЗСС»), Договору про відкрите небо та заходів зміцнення довіри і безпеки за Віденським Документом 1994 р.;
5. експорту озброєнь та передачі супутніх технологій;
6. боротьби з контрабандою наркотиків та тероризмом.
7. Сфери консультацій та співробітництва, зокрема шляхом спільних семінарів, спільних робочих груп та інших програм співробітництва, включатимуть широке коло тем, таких як:

1. цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій та катастроф;
 2. цивільно-військові відносини та демократичний контроль над збройними силами, а також військова реформа в Україні;
 3. оборонне планування, бюджет, політичні питання, питання стратегії та концепції національної безпеки;
 4. оборонна конверсія;
 5. військове співробітництво між Україною та НАТО і взаємо сумісність;
економічні аспекти безпеки;
 7. науково-технологічні питання;
 8. аспекти безпеки у сфері довкілля, включаючи ядерну безпеку;
 9. дослідження і розробки з питань використання космічного та повітряного простору, через Дорадчу Групу з аерокосмічних досліджень та розвитку (ДГАДР);
 10. цивільно-військова координація управління та контролю повітряного руху.
8. Окрім того, Україна та НАТО якомога ширше пророблять можливості співробітництва у наступних сферах:
1. у сфері озброєнь (поза межами діалогу в рамках Конференції керівників національних органів держав-членів НАТО у галузі озброєнь);
 2. військова підготовка, в тому числі проведення навчань в рамках ПЗМ на території України і сприяння з боку НАТО українсько-польському миротворчому батальйону;
 3. сприяння співробітництву у галузі оборони між Україною та її сусідами.
9. До цього можуть бути додані інші сфери консультацій та співробітництва за обопільною домовленістю на основі надбаного досвіду.
10. Враховуючи важливість інформаційної діяльності для покращання обопільної обізнаності та розуміння, НАТО заснувала Центр інформації та документації в Україні. Українська сторона забезпечить повну підтримку діяльності Центру у відповідності з Меморандум

IV. Практичні механізми для консультацій та співробітництва між Україною та НАТО

11. Консультації та співробітництво, як це визначено в цій Хартії, будуть втілюватися через:

1. зустрічі між Україною та НАТО на рівні Північно-Атлантичної Ради з періодичністю, яка буде визначена за взаємним погодженням;
2. зустрічі між Україною та НАТО з відповідними Комітетами НАТО за взаємним погодженням;
3. взаємні візити високого рівня;
4. механізми військового співробітництва, включаючи періодичні зустрічі з найвищими військовими керівниками країн НАТО та заходи в рамках розширеної та поглибленої програми Партнерство заради миру;
5. військова місія зв'язку України буде заснована як частина місії України при НАТО в Брюсселі. НАТО зберігає за собою право відповідно заснувати військову місію зв'язку НАТО в Києві.

12. Зустрічі, зазвичай, відбуватимуться у штаб-квартирі НАТО у Брюсселі. За виключних обставин вони можуть бути проведені у будь-якому іншому місці, включаючи Україну, за взаємною згодою. Зустрічі, як правило, відбуватимуться на основі погодженого графіку.

1. Україна та НАТО розглядають свої відносини як динамічний процес, що розвивається. Для забезпечення як найповнішого розвитку своїх відносин та втілення положень цієї Хартії, Північно-Атлантична Рада періодично зустрічатиметься з Україною, як правило, не рідше двох разів на рік, як Комісія Україна-НАТО. Комісія Україна-НАТО не буде повторювати функції інших механізмів, згаданих у цій Хартії, а натомість збиратиметься для загальної оцінки стану розвитку відносин, огляду за процесом планування, та розробки пропозицій щодо шляхів покращення або подальшого розвитку співробітництва між Україною та НАТО.
2. Україна і НАТО заохочуватимуть розширений діалог та співробітництво між Верховною Радою та Північно-Атлантичною Асамблеєю.

V. Співробітництво заради більш безпечної Європи

14. Союзники по НАТО продовжуватимуть підтримувати суверенітет та незалежність України, її територіальну цілісність, демо-

кратичний розвиток, економічне процвітання та її статус без'ядерної держави, а також принцип непорушності кордонів, як ключові фактори стабільності та безпеки в Центральній-Східній Європі та на континенті в цілому.

15. Україна та НАТО створять кризовий консультативний механізм для проведення спільних консультацій у будь-якому випадку, коли Україна вбачатиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці.

16. НАТО вітає та підтримує той факт, що Україна отримала гарантії безпеки від всіх п'яти ядерних держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), як без'ядерна держава-учасниця ДНЯЗ і нагадує про зобов'язання, взяті США, Великою Британією разом з Росією, а також Францією в односторонньому порядку, які у 1994 році в Будапешті прийняли історичне рішення надати гарантії безпеки Україні як без'ядерній державі-учасниці ДНЯЗ.

Визначне рішення України позбутися ядерної зброї та приєднатися до ДНЯЗ як без'ядерна держава стало значним внеском у справу зміцнення безпеки та стабільності в Європі, та створило Україні особливий образ у світовій спільноті. НАТО вітає рішення України підтримати необмежене продовження ДНЯЗ та її внесок у виведення та знищення ядерної зброї, яка базувалася на її території.

Посилене співробітництво України з НАТО розширить та поглибить політичний діалог між Україною та членами Альянсу з широкого кола питань безпеки, включаючи ядерні питання. Це зробить внесок у покращання загального середовища безпеки в Європі.

17. Україна і НАТО беруть до уваги набуття чинності «фланговим документом» Договору про звичайні збройні сили в Європі 15 травня 1997 р. Україна і НАТО продовжать співробітництво у питаннях, які становлять спільний інтерес, таких як адаптація Договору про ЗЗСЄ. Україна і НАТО мають намір покращити дію Договору про ЗЗСЄ у обставинах, що змінюються, та, таким шляхом, безпеку кожної держави-учасниці, незалежно від того, чи належить вона до військово-політичних союзів. Вони поділяють точку зору, що присутність іноземних військ на території держави-учасниці має базуватися на міжнародному праві, вільно висловленій згоді цієї держави, або відповідному рішенні Ради Безпеки ООН.

18. Україна вітає заяву країн-членів НАТО, що «розширення Альянсу не потребуватиме змін у теперішній організації ядерних сил НАТО, та, виходячи з цього, країни-члени НАТО не мають жодних намірів, планів і причин розміщувати ядерну зброю на території нових членів, та жодної потреби змінювати будь-який з аспектів організації ядерних сил або ядерної політики НАТО — і не вбачають жодної потреби робити це у майбутньому».

19. Україна та країни-члени НАТО продовжуватимуть повністю виконувати всі угоди щодо роззброєння, нерозповсюдження ядерної зброї та контролю над озброєннями, та заходів зміцнення довіри і безпеки, сторонами яких вони є.

Ця Хартія набуває чинності з моменту підписання

Ця Хартія складена у двох оригіналах, кожний українською, англійською та французькою мовами, причому всі три тексти мають однакову силу.

Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північноатлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та Україна, що іменуються надалі НАТО та Україна,

- підтверджуючи свою відданість положенням Хартії про особливе партнерство між Організацією Північноатлантичного договору та Україною, яка була підписана у м. Мадрид 9 липня 1997 року, та закладеним у ній принципам;
- нагадуючи, що взаємовигідні відносини між НАТО та Україною за минулі дванадцять років особливого партнерства зробили та робитимуть у майбутньому свій внесок у забезпечення регіональної та євроатлантичної безпеки;
- підтверджуючи важливість і корисність існуючих інструментів співробітництва між НАТО та Україною;
- підтверджуючи всі складові рішень стосовно України, які глави держав та урядів ухвалили 3 квітня 2008 року у м. Бухарест на засіданні Північноатлантичної ради та які Украї-

- на підтримала на проведеному після цього засіданні Комісії НАТО-Україна на рівні глав держав та урядів;
- відзначаючи рішення, ухвалені на засіданні Північноатлантичної ради на рівні міністрів закордонних справ у штаб-квартирі НАТО у м. Брюссель 3 грудня 2008 року та підтримані Україною на проведеному після цього засіданні Комісії НАТО-Україна на рівні міністрів;
 - вносять до Хартії про особливе партнерство доповнення, відповідно до яких Комісія НАТО-Україна відіграватиме провідну роль у:
 - контролі за процесом, початок якому було покладено на Бухарестському саміті НАТО;
 - поглибленні постійного політичного діалогу та співробітництва між НАТО та Україною на всіх необхідних рівнях;
 - сприянні зусиллям України, спрямованим на продовження політичних, економічних та оборонних реформ у контексті її євроатлантичних прагнень, метою яких є членство в НАТО, концентруючи увагу на ключових демократичних та інституційних перетвореннях.

На додаток до передбачених Хартією регулярних зустрічей для проведення консультацій та розвитку співробітництва Комісія НАТО-Україна скликатиметься на вимогу України у відповідності до параграфу 8 Рамкового документа Партнерства заради миру, якщо Україна відчуватиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності чи безпеці.

Для сприяння продовженню реформ в Україні та відповідно до всіх складових рішення, прийнятого на зустрічі міністрів закордонних справ Альянсу в грудні 2008 року, під егідою Комісії НАТО-Україна Українок розроблятимуться Річні національні програми.

Ця Декларація набирає чинності з моменту підписання.

Ця Декларація складена у двох оригіналах, кожний українською, англійською та французькою мовами, причому всі три тексти мають однакову) силу.

Підписано в м. Брюссель 21 серпня 2009 р.

**Витяг із Закону України
«Про національну безпеку України»
від 21 червня 2018 року**

Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони.

Стаття 3

3. Фундаментальними національними інтересами України є:

3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

**Закон України «Про внесення змін до Конституції України
(щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного
членства України в Європейському Союзі та в Організації
Північноатлантичного договору)» від 7 лютого 2019 року**

Верховна Рада України **постановляє**:

I. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

1. Абзац п'ятий преамбули після слів «громадянської злагоди на землі України» доповнити словами «та підтверджуючи євро-

пейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

2. Пункт 5 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«5) визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

3. Статтю 102 доповнити частиною третьою такого змісту:

«Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

4. Статтю 116 доповнити пунктом 1⁻¹ такого змісту:

«1⁻¹) забезпечує реалізацію стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

5. Пункт 14 розділу XV «Перехідні положення» виключити.

II. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Витяг із Стратегії національної безпеки України 2020 року

I. Пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі та основні напрями державної політики у сфері національної безпеки

4. Стратегія національної безпеки України ґрунтується на таких основних засадах:

взаємодія — розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України.

6. Реалізація цих пріоритетів забезпечуватиметься за такими напрямами:

- розвиток особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття повноправного членства України в НАТО.

III. Основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки

34. Набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору — стратегічний курс держави.

Для зміцнення особливого партнерства з НАТО та набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору Україна планує:

досягти у максимально стислі строки достатньої взаємо сумісності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу;

суттєво активізувати реформи, які необхідно впровадити з метою досягнення відповідності критеріям членства в НАТО у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії Україна — НАТО;

отримати запрошення та приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО.

Витяг із Стратегії воєнної безпеки України 2021 року

Воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання громадян усіх національностей.

Захист суверенітету і територіальної цілісності України — найважливіша функція держави, справа всього українського народу. Реалізація цієї норми Конституції України в умовах екзистенційної воєнної загрози національній безпеці, зростання дефіциту фінансових ресурсів та дисбалансу воєнних потенціалів України та Російської Федерації обумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка базується на всеохоплюючій обороні України.

Головною метою Стратегії воєнної безпеки України є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона Укра-

їни на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах державного кордону України, сприяє інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, передбачає активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Взаємодія в процесі всеохоплюючої оборони України вимагає координації заходів, що здійснюються в державі під час підготовки до збройного захисту та захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту проти України, під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій, із заходами, що вживаються для підтримки України інституціями Європейського Союзу, Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та їх державами-членами, іншими державами та міжнародними організаціями.

На національному рівні Російська Федерація залишається воєнним противником України, який здійснює збройну агресію проти України, тимчасово окупував територію Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, території у Донецькій та Луганській областях, системно застосовує воєнні, політичні, економічні, інформаційно-психологічні, космічні, кібер- та інші засоби, що загрожують незалежності, державному суверенітету і територіальній цілісності України.

Цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва

Ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України та іншими законами України, Стратегія передбачає досягнення таких цілей реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва:

сучасне високотехнологічне озброєння, військова та спеціальна техніка Збройних Сил України, інших складових сил оборони, яка забезпечує виконання ними покладених завдань, зокрема в операціях НАТО;

розвинута військова інфраструктура, об'єднана логістика та достатні запаси матеріальних засобів, дієва система медичного забезпечення, що відповідають потребам сил оборони.

Пріоритетами досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва є:

формування відповідно до євроатлантичних принципів системи об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України як складової системи управління державою, що забезпечить мобілізацію всього воєнного, економічного, соціального, іншого потенціалу для всеохоплюючої оборони України та демократичний цивільний контроль над силами оборони України;

набуття повноправного членства України в НАТО, подальша інтеграція в європейські структури безпеки, прагматичне міжнародне оборонне співробітництво.

Витяг із Стратегії зовнішньополітичної діяльності України 2021 року

2. В основі зовнішньополітичної діяльності України — стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі (ЄС) та в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), закріплений у Конституції України.

3. Забезпечення незалежності і державного суверенітету України, відновлення її територіальної цілісності, протидія агресії Російської Федерації, курс на набуття повноправного членства в ЄС та в НАТО, просування українського експорту і залучення іноземних інвестицій, захист прав та інтересів громадян України за кордоном, утвердження позитивного іміджу України у світі є пріоритетними напрямками зовнішньополітичної діяльності.

21. НАТО залишиться основним контрибутором безпеки на євроатлантичному просторі попри тенденції до посилення стратегічної автономності ЄС у сфері безпеки і оборони. Важливим фактором стане прийняття нової Стратегічної концепції НАТО — 2030.

24. Політика Російської Федерації сьогодні є основною загрозою для України і Європи. Російська Федерація докладает зусиль для відновлення своєї ролі як глобального гравця шляхом політичного, військового, економічного, інформаційного тиску на держави та інституції трансатлантичного співтовариства. Російська Федерація застосовує весь спектр інструментів гібридної агресії з метою встановлення контролю над Україною, порушуючи її територіальну цілісність та намагаючись блокувати її рух до набуття

повноправного членства в ЄС та в НАТО, а також для дестабілізації інших держав, порушення заснованого на нормах міжнародного права міжнародного правопорядку. Вихід Російської Федерації з Договору з відкритого неба спрямований на знищення європейської архітектури безпеки та руйнацію міжнародних режимів контролю над озброєннями.

89. Ключовими напрямками розвитку відносин України з НАТО є: активізація спільної діяльності щодо протидії тривалим безпековим викликам у регіоні, насамперед збройній агресії Російської Федерації проти України, з використанням допомоги, що надається Альянсом;

розвиток особливого партнерства з НАТО з метою набуття повноправного членства України в Альянсі як гарантії національної безпеки.

196. Ураховуючи інтереси регіональної безпеки, важливим є долучення до формату «Бухарестська дев'ятка» — об'єднання держав Центральної та Східної Європи — держав — членів НАТО.

Витяг із Річної національної програми під егідою Комісії Україна — НАТО на 2021 рік

Річна національна програма під егідою Комісії Україна — НАТО на 2021 рік є системним документом, який містить опис реформ за відповідними напрямками, визначає їх стратегічну мету, цілі, пріоритетні завдання, необхідні для забезпечення ефективної плано-мірної реалізації закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору. Україна вживає заходів для інтенсивної взаємодії з НАТО та державами — членами Альянсу з метою реалізації рішень стосовно євроатлантичних прагнень України, які зафіксовані в Декларації Бухарестського саміту, прийнятій главами держав і урядів, що взяли участь у засіданні Північноатлантичної ради в Бухаресті 3 квітня 2008 року. Протидія збройній агресії Російської Федерації проти України, відновлення територіальної цілісності України, а також захист і відновлення прав громадян України, які постраждали від збройного конфлікту та/або перебу-

вають на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, є пріоритетними завданнями держави Україна. Поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, вплинуло на порядок денний євроатлантичної інтеграції. Головне завдання Програми полягає у мінімізації негативного впливу пандемії на темпи та спектр реформ, що наближують Україну до членства в НАТО, зробивши їх більш планомірними, цілеспрямованими і зорієнтованими на конкретний результат. Виконання Програми не потребуватиме додаткових витрат із Державного бюджету України та здійснюватиметься за рахунок і в межах бюджетних призначень, передбачених центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам, а також за рахунок фінансової допомоги НАТО та окремих держав — членів Альянсу.

Витяг із Стратегії комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року

Реалізація стратегічного курсу євроатлантичної інтеграції передбачає здійснення комплексних глибоких перетворень, спрямованих на зміцнення безпеки та добробуту Українського народу, а також — досягнення Україною критеріїв членства в Організації Північноатлантичного договору.

Водночас в Україні так і не було завершено формування цілісної системи нормативно-правових актів, які б визначали системну інформаційну взаємодію (комунікацію) з питань євроатлантичної інтеграції та шляхи її реалізації.

У результаті інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції бракує системності, цілеспрямованості (орієнтованості на результат та на інформаційні потреби цільових аудиторій), послідовності, комплексності, всебічності, цілісності, змістовності, глибини, диференційованості. Результатом є недостатній рівень обізнаності, розуміння та підтримки громадянами України діяльності органів державної влади із зазначених питань.

Стратегія комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року спрямована на налагодження

системної інформаційної взаємодії (комунікації) під час реалізації стратегічного курсу євроатлантичної інтеграції та підвищення рівня поінформованості українського суспільства щодо відповідних реформ.

Стратегія спрямована на розв'язання таких проблем, як:

відсутність у значної частини громадян України, посадових осіб державних органів, установ та організацій всебічного та глибокого розуміння змісту та практичної цінності стратегічного курсу євроатлантичної інтеграції України, необхідності та важливості впровадження відповідних реформ, їх зв'язку з інтеграційними процесами;

поширеність серед представників державного і громадського сектору відчуття недостатньої залученості до інтеграційних процесів;

відсутність системи та недосконалість механізму інформаційної взаємодії (комунікації) держави і суспільства з питань євроатлантичної інтеграції;

недостатнє розуміння у значної частини посадових осіб державних органів, установ та організацій важливості системної інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції;

недосконалість системи формування та реалізації державної інформаційної політики, зокрема з питань євроатлантичної інтеграції; відсутність або спорадичність системної інформаційної взаємодії (комунікацій) центральних органів виконавчої влади з цих питань;

недостатня спроможність державних інституцій забезпечити інформаційну взаємодію (комунікацію) з питань євроатлантичної інтеграції з представниками міжнародної спільноти.

Для розв'язання зазначених проблем необхідним є:

створення системи інформаційної взаємодії (комунікації) з питань євроатлантичної інтеграції між державними органами, установами та організаціями і громадянами України, зокрема щодо реформ у рамках річних національних програм, спрямованих на досягнення критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в Організації Північноатлантичного договору, у тому числі наближення до відповідних стандартів державного управління у державах — членах НАТО;

посилення інформаційної складової під час розроблення та реалізації річних національних програм;

розміщення узагальненої інформації про стан реалізації реформ та виконання заходів з євроатлантичної інтеграції на єдиному вебпорталі, доступному (за змістом і формою) для різних груп суспільства.

Витяг із Стратегії забезпечення державної безпеки 2021 року

1. Стратегія забезпечення державної безпеки визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України, напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки.

23. Напрями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки:

удосконалення національного законодавства у сфері забезпечення державної безпеки та гармонізація із законодавством Європейського Союзу і документами НАТО.

24. Основними завданнями державної політики у сфері забезпечення державної безпеки є:

упровадження гармонізованих зі стандартами безпеки НАТО та ЄС механізмів функціонування системи забезпечення безпеки державної таємниці та службової інформації, що включає технічний і криптографічний захист інформації, з урахуванням трансформції безпекового простору України.

Заява Північноатлантичної ради щодо ситуації в Україні від 2 березня 2014 року

Північноатлантична рада засуджує військову ескалацію Російської Федерації в Криму і висловлює глибоке занепокоєння з приводу дозволу, наданого російським парламентом на використання Збройних сил Російської Федерації на території України.

Військові дії, розв'язані проти України Збройними силами Російської Федерації, є порушенням міжнародного права і суперечать принципам Ради НАТО-Росія та Партнерства заради миру. Росія повинна виконувати свої зобов'язання згідно зі Статутом ООН і відповідно до духу і принципам ОБСЄ, на яких ґрунтуються мир і стабільність в Європі. Ми закликаємо Росію зняти напруження.

Ми закликаємо Російську Федерацію поважати свої міжнародні зобов'язання, в тому числі ті, що передбачені Будапештським Меморандумом 1994 року, Договором про дружбу і співробітництво між Росією і Україною від 1997 року, а також дотримуватися правових рамок, що регулюють перебування Російського Чорноморського флоту; повернути свої війська до місць дислокації і утриматися від будь-якого втручання в інших місцях України. Ми закликаємо обидві сторони негайно розпочати пошук мирного розв'язання через діалог, за міжнародного посередництва в разі потреби, і за допомогою направлення міжнародних спостерігачів під егідою Ради Безпеки ООН або Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Україна є цінним партнером НАТО і одним із засновників Партнерства заради миру. Члени НАТО і надалі підтримуватимуть український суверенітет, незалежність, територіальну цілісність і право українського народу самостійно визначати своє майбутнє, без зовнішнього втручання.

Ми наголошуємо на важливості всеохоплюючого політичного процесу на основі демократичних цінностей, поваги до прав людини, меншин і верховенства права, який задовольнить демократичні прагнення усього українського народу.

Ми зібралися сьогодні, на прохання України, для консультацій в рамках Комісії Україна — НАТО. Ми маємо намір поспілкуватися з Росією в Раді НАТО-Росія.

Заява Північноатлантичної ради з приводу так званого «референдуму» в Криму від 17 березня 2014 року

Ми вважаємо так званий «референдум», проведений в українській Автономній Республіці Крим, як незаконним, так і неле-

гітимним. Цей «референдум» порушив українську Конституцію і міжнародне право, і члени Альянсу не визнають його результатів.

Більше того, обставини, за яких він проводився, були абсолютно невідповідними і тому є неприйнятними. Прикладом цього є те, що голосування проводилося поспіхом за умов військової інтервенції і обмежень для ЗМІ та маніпуляції ними, що не дало жодної можливості провести вільне обговорення і дебати і позбавило голосування будь-якої достовірності.

Ми закликаємо Російську Федерацію до деескалації ситуації, в тому числі до припинення будь-якої військової діяльності, спрямованої проти України.

Так званий «референдум» підриває зусилля з пошуку політичного розв'язання кризи в Україні.

Ми також закликаємо Російську Федерацію до виконання усіх своїх міжнародних зобов'язань, повернення на шлях діалогу і пошуку мирного, політичного розв'язання, зокрема і через прямий діалог з урядом України. Отже, ми закликаємо Російську Федерацію не здійснювати жодних кроків до анексії Криму, яка була б прямим порушенням Статуту ООН.

Члени НАТО знову підтверджують свою цілковиту підтримку суверенітету і територіальної цілісності України, а також принципу недоторканності кордонів, визнаних на міжнародному рівні.

Заява глав держав і урядів НАТО щодо нападу Росії на Україну від 26 лютого 2022 року

Ми зібралися сьогодні, щоб обговорити найтяжчу загрозу євроатлантичній безпеці за останні десятиліття. Ми рішуче засуджуємо повномасштабне вторгнення Росії в Україну за сприяння Білорусі. Ми закликаємо Росію негайно припинити військовий напад, вивести всі свої війська з України і звернути з обраного нею шляху агресії. Це давно спланований, жорстокий, абсолютно неспровокований і невинуватий напад на Україну — незалежну, мирну та демократичну країну. Ми шкодуємо з приводу трагічної загибелі людей, величезних людських страждань та руйнувань, завданих діями Росії. Підвалини миру на європейському континенті фак-

тично знищено. Світ притягне Росію, а також Білорусь до відповідальності за їхні дії. Ми закликаємо всі держави беззастережно засудити цей безсовісний напад. Потік брехні з боку Росії не повинен нікого ввести в оману.

Росія несе цілковиту відповідальність за цей конфлікт. Вона відкинула шлях дипломатії та діалогу, який неодноразово пропонувався їй НАТО та державами-членами Альянсу. Вона докорінно порушила міжнародне право, включаючи Статут ООН. Дії Росії також є грубою відмовою від принципів, закріплених в Основноположному акті НАТО — Росія: саме Росія відійшла від своїх зобов'язань у рамках цього акту. Рішення президента Путіна напасти на Україну — це жажлива стратегічна помилка, яка дуже дорого обійдеться Росії в наступні роки, як з економічної, так і з політичної точки зору. Проти Росії вже запроваджено масштабні та безпрецедентні санкції. НАТО продовжить тісну координацію з відповідними заінтересованими сторонами та іншими міжнародними організаціями, включно з ЄС. Сьогодні на запрошення Генерального секретаря у засіданні взяли участь Фінляндія, Швеція та Європейський Союз.

Ми заявляємо про свою цілковиту солідарність із демократично обраними президентом, парламентом та урядом України, а також з мужнім народом України, який зараз захищає свою Батьківщину. Наші думки з усіма загиблими та пораненими, особами, переміщеними внаслідок російської агресії, а також їхніми сім'ями. НАТО залишається відданою усім фундаментальним принципам, на яких ґрунтується європейська безпека, зокрема, право кожної країни обирати механізми гарантування своєї безпеки. Ми і надалі надаватимемо політичну і практичну підтримку Україні, яка продовжує захищатися, і закликаємо інших чинити так само. Ми підтверджуємо нашу рішучу підтримку незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів, включно з територіальними водами. Ця принципова позиція залишиться незмінною.

Зважаючи на дії Росії, ми розглянемо всі належні наслідки для потенціалу стримування і оборони НАТО. Держави-члени Альянсу провели консультації відповідно до Статті 4 Вашингтонського договору. Ми задіяли плани оборони НАТО, щоб підготуватися до

реагування у разі непередбачених ситуацій і забезпечити безпеку території Альянсу, зокрема, спираючись на наші сили швидкого реагування. Ми нині здійснюємо істотні додаткові оборонні розгортання сил у східній частині Альянсу. Ми залучимо усі необхідні ресурси для забезпечення потужного та переконливого стримування й оборони в усьому Альянсі сьогодні і в майбутньому. Ці заходи мають превентивний і пропорційний характер і запобігають ескалації. Такими вони й залишатимуться.

Наша відданість Статті 5 Вашингтонського договору залишається непорушною. Ми єдині у справі захисту і оборони усіх держав-членів НАТО. Свобода завжди переможе над гнобленням.

Звернення Громадської ліги «Україна-НАТО» до Північноатлантичної ради 23 березня 2022 року

Передусім маємо подякувати за всебічну політичну, матеріальну, військово-технічну та моральну підтримку, яку надає Альянс від початку російської інвазії в Україну!

Наша країна беззастережно боронить цінності, закріплені в преамбулі Північноатлантичного договору: а саме цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права. Означені цінності абсолютно неприйнятні сучасною імперією зла.

Україна вірна своїм євроатлантичним прагненням, які закріплені в Конституції.

Просимо не звертати уваги на деякі заяви представників української влади, які звинувачують НАТО в бездіяльності та неефективності. Це від незнання сутності Альянсу. Суспільна підтримка членства України в НАТО — тепер велика як ніколи!

Закликаємо і надалі підтримувати нашу державу, зокрема в формуванні та надсиланні миротворчої місії, наданні ефективних комплексів протиповітряної оборони, а також наданні не лише оборонної, а й наступальної зброї, бо Україні треба повернути всі окуповані території.

Висловлюємо впевнене переконання, що в осяжному майбутньому буде реалізована Декларація Бухарестського саміту НАТО і Україна стане повноправним членом Альянсу!

Заява Громадських рад при українських органах виконавчої влади. 26 червня 2022 року

Передусім маємо подякувати за всебічну політичну, матеріальну, військово-технічну та моральну підтримку, яку надає Альянс в цілому та Ваші країни від початку повномасштабної російської інвазії в Україну!

Наша країна беззастережно боронить західну цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права.

Наші успіхи, певною мірою, обумовлені також багаторічною співпрацею з НАТО, участю в спільних операціях та навчаннях, переходом на стандарти Альянсу.

Ми закликаємо і надалі підтримувати нашу державу, зокрема в наданні зброї, в тому числі, наступальної, іншої військово-технічної, матеріальної та фінансової допомоги, сприянні відбудови зруйнованої країни. А також посилювати болючі санкції проти агресора!

Багато хто тепер вважає, що ненадання ПДЧ Україні в 2008 році було помилкою. Проте ми сподіваємося, що в скорому майбутньому вона буде виправлена і реалізована Декларація Бухарестського саміту НАТО.

На наш погляд, Україна має подати заявку, а НАТО прийняти дуже складне, але доленосне рішення — запросити Україну до Альянсу і приєднати її за скороченою процедурою. Треба врахувати, що наша країна з 2009 року успішно виконує Національні річні програми, які повністю відповідають структурі та змісту ПДЧ. Лише повноцінна участь України в Альянсі посилить безпеку в усьому євроатлантичному регіоні та гарантуватиме відновлення принципів міжнародного права.

Витяг із Стратегічної концепції НАТО — 2022

Ми, глави держав і урядів країн — членів НАТО, провели зустріч у Мадриді у критичні часи для нашої безпеки, міжнародного миру і стабільності. Сьогодні ми ухвалюємо нову Стратегічну концепцію НАТО, покликану забезпечити такий Альянс, який був би

готовий і оснащений для майбутнього. Протягом понад 70 років НАТО гарантувала свободу і безпеку своїх членів. Наш успіх став можливим завдяки відданості і самопожертві жінок і чоловіків, які служать у наших збройних силах. Ми у великому боргу вдячності перед ними і їхніми сім'ями. Наша рішучість захищати один мільярд громадян Альянсу, обороняти нашу територію і стояти на сторожі наших свободи і демократії є, як завжди, непохитною. Ми зміцнимо наші єдність, згуртованість і солідарність на основі давнього трансатлантичного зв'язку між нашими державами і міцності наших спільних демократичних цінностей. Ми знову підтверджуємо непохитну відданість Північноатлантичному договору і гарантуванню взаємної оборони перед обличчям будь-яких загроз, звідки б вони не походили. Ми і надалі докладатимемо зусиль для встановлення справедливого, інклюзивного і тривалого миру і залишатимемося оплотом заснованого на правилах міжнародного порядку. Ми і надалі дотримуватимемося глобальної перспективи і тісно співпрацюватимемо з нашими партнерами, іншими країнами і міжнародними організаціями, такими як Європейський союз і Організація Об'єднаних Націй з метою сприяння міжнародному миру і безпеці. Наш світ сповнений суперництва і непередбачуваний. Загарбницька війна Російської Федерації проти України похитнула мир й значно погіршила наше середовище безпеки. Жорстоке і беззаконне вторгнення Росії, неодноразові порушення нею міжнародного гуманітарного права, її жахаючі військові напади і звірства спричинили невимовні страждання і спустошення. Сильна і незалежна Україна є вкрай важливою для стабільності на євроатлантичному просторі. Поведінка Москви є відображенням схеми агресивних дій щодо сусідів Росії і трансатлантичної спільноти загалом. Ми також стикаємося з нагальною загрозою тероризму в усіх його формах і проявах. Повсюдна нестабільність, зростання стратегічного суперництва і поширення авторитаризму становлять виклик для інтересів і цінностей Альянсу. У нашій новій Стратегічній концепції знову підтверджується, що основним завданням НАТО є гарантування колективної оборони на основі підходу «на 360 градусів». У ній визначено три основних завдання Альянсу, а саме: стримування і оборона; запобігання і врегулювання криз; а також безпека шляхом співпраці.

Ми знову наголошуємо на необхідності істотного зміцнення стримування і оборони Альянсу — підґрунтя нашого зобов'язання захищати один одного згідно зі Статтею 5. Основним призначенням ядерного потенціалу НАТО є збереження миру, запобігання примусу і стримування агресії. Доки існує ядерна зброя, НАТО залишатиметься ядерним альянсом.

3. НАТО — це унікальний, необхідний і незамінний трансатлантичний форум для проведення консультацій і координації дій з усіх питань, пов'язаних з нашою індивідуальною і колективною безпекою. Ми зміцнимо наш Альянс, ґрунтуючись на неподільності безпеки його членів, солідарності і залізній відданості захисту один одного, як закріплено у Статті 5 Північноатлантичного договору. В основу цього зобов'язання покладено нашу здатність забезпечувати стримування і оборону.

6. На євроатлантичному просторі нині немає миру. Російська Федерація порушила норми і принципи, що сприяли стабільному і передбачуваному порядку у галузі безпеки в Європі. Ми не можемо применшувати вірогідність нападу, здатного порушити суверенітет і територіальну цілісність держав — членів Альянсу. Стратегічне суперництво, повсюдна нестабільність і періодичні потрясіння — ось чинники, які визначають загальне середовище безпеки. Загрози, з якими ми стикаємося, мають глобальний характер і є взаємопов'язаними.

8. Російська Федерація є найбільш значною і прямою загрозою безпеці держав — членів Альянсу та миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. Вона намагається встановити сфери впливу і прямий контроль за допомогою примусу, саботажу, агресії та анексії. Вона вдається до звичайних військових засобів та кібер- і гібридних методів проти нас і наших партнерів. Її силова військова позиція і риторика, а також доведена на практиці готовність застосувати військову силу для досягнення своїх політичних цілей, підривають заснований на правилах міжнародний порядок. Російська Федерація здійснює модернізацію своїх ядерних сил і нарощує новітні і руйнівні системи доставки, здатні нести як звичайні, так і ядерні боеголовки, водночас надсилаючи сигнали тиску через загрозу застосування ядерної зброї. Вона ставить собі за мету дестабілізувати ситуацію у сусідніх з Альянсом державах на сході і півдні.

На Крайній Півночі у зв'язку з можливістю перешкоджання Росією підкріплення сил Альянсу і порушення свободи судноплавства в районі Північної Атлантики виникає стратегічний виклик для Альянсу. Нарощування Москвою військової сили, зокрема у районі Балтійського, Чорного і Середземного морів, а також її військовий союз з Білоруссю, кидають виклик нашій безпеці і нашим інтересам.

41. Безпека держав, які претендують на вступ до Альянсу, невіддільно пов'язана з нашою власною безпекою. Ми твердо підтримуємо їхні незалежність, суверенітет і територіальну цілісність. Ми активізуємо політичний діалог і співробітництво з державами, які прагнуть вступити до Альянсу, допоможемо їм підвищити стійкість проти зловмисного втручання і розбудувати їхні спроможності. Ми також збільшимо практичну підтримку євроатлантичних прагнень цих держав з боку Альянсу. Ми і надалі розвиватимемо партнерство з Боснією і Герцеговиною, Грузією та Україною з метою просування нашої спільної зацікавленості у мирі, стабільності і безпеці на євроатлантичному просторі. Ми знову підтверджуємо рішення Бухарестського саміту Альянсу 2008 року і усі наші подальші рішення щодо Грузії та України.

**Витяг із Декларації Мадридського саміту
від 29 червня 2022 року**

**Прийнята главами держав і урядів НАТО-учасників засідання
Північноатлантичної ради в Мадриді
29 червня 2022 року**

Ми єдині в нашій відданості демократії, свободі особистості, правам людини і верховенству права. Ми дотримуємось міжнародного права і завдань і принципів Статуту ООН. Ми прагнемо підтримувати заснований на правилах міжнародний порядок.

Ми найрішучішим способом засуджуємо агресивну війну Росії проти України. Вона грубо підриває міжнародну безпеку і стабільність. Це тяжке порушення міжнародного права. Її жахлива жорстокість призвела до величезних людських страждань і масового переміщення людей, непропорційно сильно впливаючи на жінок і дітей. Росія несе цілковиту відповідальність за цю гуманітарну ка-

тастрофу. Росія повинна забезпечити безпечний, безперешкодний і постійний гуманітарний доступ. Члени Альянсу працюють з відповідними зацікавленими сторонами в міжнародній спільноті над притягненням до відповідальності усіх винних у воєнних злочинах, в тому числі в сексуальному насильстві, зв'язаному з конфліктом. Росія також свідомо посилює продуктову і енергетичну кризу, впливаючи на мільярди людей в усьому світі, в тому числі своїми військовими діями. Члени Альянсу тісно працюють над підтримкою міжнародних зусиль із забезпечення експорту українського зерна і уникнення глобальної продуктової кризи. Ми будемо і надалі протидіяти російській брехні і відкидати її безвідповідальну риторику. Росія повинна негайно зупинити цю війну і вивести війська з України. Білорусь повинна покласти край своїй співучасті у цій війні.

Ми тепло вітаємо участь Президента Зеленського в цьому саміті. Ми стоїмо у цілковитій солідарності разом з урядом і народом України в героїчній обороні своєї країни. Ми підтверджуємо нашу непохитну підтримку незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України в межах її кордонів, визнаних на міжнародному рівні, які простягаються на її територіальні води. Ми повною мірою підтримуємо невіддільне право України на самооборону і вибір своєї власної системи безпеки. Ми схвалюємо зусилля усіх членів Альянсу з надання підтримки Україні. Ми будемо адекватно допомагати їм, визнаючи специфіку їхньої ситуації.

Перед нами продовжують поставати очевидні загрози з усіх стратегічних напрямків. Російська Федерація є найбільш значною і прямою загрозою безпеці членів Альянсу і миру і стабільності в євроатлантичному регіоні.

Ми будемо продовжувати і посилювати нашу політичну і практичну підтримку нашого близького партнера України, яка продовжує захищати свій суверенітет і територіальну цілісність від російської агресії. Спільно з Україною ми визначили посилений Пакет підтримки. Це прискорить постачання нелетального оборонного обладнання, удосконалив українську кібероборону і стійкість і допоможе модернізувати її оборонний сектор в його переході до посилення довгострокової оперативної сумісності. В більш тривалому часі ми будемо допомагати Україні і підтримувати зусилля на її шляху повоєнної відбудови і реформ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали 6-ї регіон. наук.-практ. конф. 14 трав. 2009 р., м. Дніпропетровськ / За заг. ред. Л.Л.Прокопенка. — Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009.
2. Альтернативні моделі забезпечення національної безпеки України: оцінки експертів // Національна безпека і оборона. — 2006. — № 9 (81). — С. 42–46.
3. Асиметрія міжнародних відносин / Перепелиця Г.М. та ін. — Київ: Стилос. — 2005.
4. Бадрак В., Згурець С., Самусь М., Набоченко О., Канарський М. Шлях до НАТО: вимір безпеки. — К., 2006.
5. Базив Д.П. Геополитическая стратегия Украины — К.: Ин-т государства и права, 2000.
6. Бачення політики Партнерства НАТО після Чиказького саміту для України та євроатлантичної безпеки: аналітично-інформаційне видання / упорядники: О.Коломієць, В.Базан. — К.: К.І.С. 2013.
7. Безпечний світ: навчальний посібник для учнів 10-11 класів / За ред д-ра іст. наук, проф. Крапівіна О.В. — Донецьк: Центр міжнародної безпеки Донецького національного університету, 2008.
8. Бжезинський З. Велика шахівниця. — К.: Основа, 2000.
9. Брежнева Т., Кучерів І., Джердж С., Кокошинський О., Тодоров І. Міжнародний досвід громадської підтримки євроатлантичної інтеграції. — К.: Новак, 2008.
10. Бесчасний В.М., Тодоров І.Я. Філонов О.В. та інші. Україна і НАТО: органи державної влади, судової та правоохоронної системи як провідні учасники процесу європейської та євроатлантичної інтеграції: монографія. — К.: Четверта хвиля, 2008.
11. Білоус О. Євроатлантична інтеграція України: проблеми та перспективи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів — Івано-Франківськ, 2007.
12. Взаємодія громадських організацій та державних установ у здійсненні стратегічного євроатлантичного інтеграційного курсу України / За загальною редакцією Джерджа С.Ф.. — К.: ТОВ «Видавництво «СІНОПСИС», 2007.

13. Вступ до НАТО — стратегічний вибір України / За загальною ред. О.І Соскіна. — К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2008.
14. Вступ до НАТО: «за» і «проти» / О.Авраменко, Г.Ярмиш // Політика і час. — 2006. — № 1. — С. 94–96.
15. Вовканич І. Досвід країн Центральної та Південно-Східної Європи на шляху інтеграції в Євросоюз і НАТО//Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України. — Ужгород: Ліра, 2008. — С.44-55.
16. Вовканич І., Тодоров І. Руйнація правових засад міжнародної безпеки і реакція з боку ЄС та НАТО // Miedzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie Redakcja naukowa Tadeusz Kubaczyk, Slawomir Piotrowski, Marek Zyla. Warszawa, Akademia Obrony Narodowej, 2016. — С. 200-213.
17. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України: підручник. — К.: Інтертехнологія, 2009.
18. Горбулін В. П. Взаємовідносини Україна — НАТО в контексті євроатлантичних інтеграційних процесів // Національна безпека і оборона. — 2003. — № 7. — С. 5–7.
19. Державне управління процесами європейської та євроатлантичної інтеграції: навчальний посібник / В.В.Говоруха, В.Г.Бульба, А.Є.Тамм, А.В.Месяков та ін. За заг. ред. В.П.Горбуліна. — К: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006.
20. Джердж С.Ф. Україна — НАТО: співробітництво заради безпеки. — К.: Т-во «Знання» України, 2007.
21. Дмітрієва К., Тодоров І. Стан та перспективи інформаційної діяльності щодо євроатлантичної інтеграції України // Грані історії: збірник наукових праць. — Горлівка: Вид-во ГДШМ, 2009. — С. 199-212.
22. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Москва, 1997.
23. Євроатлантицкая интеграция Украины и международные отношения / Под ред. проф. А.В.Крапивина. Учебное пособие. Донецк: Донецкий национальный университет, 2008.
24. Євроатлантична інтеграція України: інституції, політика і практика. — К: Фонд «Європа ХХІ», 2003.
25. Жовква І. І. Стратегічне партнерство України. Теорія і практика / За заг. ред. В.П.Горбуліна. — К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006.
26. Західноєвропейська модель Збройних Сил і досвід країн-членів та партнерів НАТО в галузі трансформації оборонної сфе-

- ри : практичні можливості для України: матеріали міжнародного семінару. — К., 2001.
27. Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. — Х., 2003.
 28. Зовнішня політика України — 2006: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2007.
 29. Зовнішня політика України — 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2008.
 30. Зовнішня політика України — 2008: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2009.
 31. Зовнішня політика України — 2009: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2010.
 32. Зовнішня політика України — 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2011.
 33. Зовнішня політика України — 2011: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2012.
 34. Зовнішня політика України — 2012: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2013.
 35. Зовнішня політика України — 2013: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2014.
 36. Зовнішня політика України — 2014: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2015.
 37. Зовнішня політика України — 2015: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г.М. Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2016.
 38. Зовнішня політика України. Хрестоматія. Частина перша. Правові засади зовнішньої політики. Україна в багатосторонньому співробітництві. Упоряд. Тодоров І.Я., Добров П.В., Теміров Ю.Т., Грідіна І.М. — Донецьк. — 2002.
 39. Зуйко О. Основні пріоритети євроатлантичної інтеграції України // Економічний часопис. — 2006. — № 9–10. — с. 10–12.
 40. Інституту ЄС і НАТО. Глосарій основних термінів та понять: Серія Євроінтеграція:український вимір. Випуск 4 Укладачі: Артёмов І.В., Вігер Д.В., Загайнова Л.І., Казакевич О.М., Руденко О.М. — Ужгород: Ліра, 2007.
 41. Карновале М. Партнери і члени НАТО. — Брюссель, 1997.
 42. Кордон М.В. Україна — НАТО: історія та сьогодення: навч.-метод. посіб. — Житомир: Полісся, 2008.
 43. Кордон М.В. Європейська та євроатлантична інтеграція України: навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2008.

44. Король І. Україна в сучасній глобальній міжнародній системі: курс на членство в НАТО//Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми. — Ужгород: ЗакДУ, Ліра, 2007. — С.135-150.
45. Кравчук О. Ідея національна чи номенклатурна//Універсум. — 1998. — № 6. — С. 23.
46. Крапівін О.В., Тодоров І.Я. Євроатлантична інтеграція України: навчальний посібник. — Донецьк: «Вебер» (донецька філія), 2008.
47. Крапівін О.В., Тодоров І.Я. Україна на шляху до НАТО. Методичний посібник для викладачів вищих навчальних закладів. Донецьк, Донецький національний університет, 2008.
48. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України/Відповідальний редактор Горбач В.А. — К.: Аналітичне дослідження, 2004.
49. Кулик В. Думка експертів щодо американського законопроекту про вступ України до НАТО/ В.Кулик, Г.Перепелиця, А.Павленко // Політика і час. — 2007. — №3. — С.30-32.
50. Кучма Д.Я., Куцак В.М. Міжнародні відносини і євроатлантична інтеграція України. Підручник.— К.: НАОУ, 2005.
51. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України: моногр. — К.: Текст, 2003.
52. Мала енциклопедія міжнародної безпеки / За заг. ред. Ю.Л.Бошицького та О.В.Потехіна, І.Я.Тодорова — К.: Вид-во Європейського університету, 2012.
53. Международная и европейская безопасность и Украина: учебное пособие / Володина М.А., Каракуц А.М., Кравченко В.В., Манжола В.А., Мингазутдинов И.А., Тодоров И.Я. — Донецк: «Вебер» (Дон. отделение), 2008.
54. Мінгазутдінов О., Тодоров І. Роль вітчизняної системи освіти у забезпеченні євроатлантичного курсу України // Наукова скарбниця освіти Донеччини. Науково-методичний журнал. Гол. ред. О.І. Чернишов. — 2007. — № 1. — С. 129-141.
55. Місце України в НАТО. — К. : Центр Демократичні ініціативи, 2006.
56. Мітрьєва С. Членство в НАТО як кінцева мета євроінтеграційної та євроатлантичної політики України//Регіональна політика і транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України. — Ужгород: Ліра, 2007. — Вип.1. — С.179-191.
57. Мітрьєва С.І. Проблеми національної та регіональної безпеки: навч. посібник. — Ужгород: Ліра, 2007.

58. НАТО: Довідник. — К., 1997.
59. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія: У 2 частинах / Уклад.: І.В. Артьомов, Д.В. Вітер, Л.І. Загайнова, О.М. Казакевич, О.М. Руденко. — Ужгород: Ліра, 2007.
60. Овлащенко А. Курсом в НАТО и ЕС: страны Балтии на контрагалсах морской политики//Мировая экономика и международные отношения.-2007. — № 4. — С.33-40.
61. Орязко В.С. Розпад Росії: загроза чи шанс? К.: ДП «ГДП», 2021.
62. Орлик В. Розширення НАТО на схід: позиції США та Росії щодо входження країн Балтії до Північноатлантичного альянсу // Вісник КНУ ім. Т.Шевченка. Історія. вип. 65–66. — 2003. — с. 61–64.
63. Осмоловська А., Тодоров І. Європейський та євроатлантичний вимір міжнародної співпраці України в охороні довкілля // Історичні записки: збірник наукових праць. Історичні науки. Випуск 32. Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2011. — С. 188-193.
64. Основи інформаційної безпеки та захисту інформації у контексті євроатлантичної інтеграції України: науково-методологічний посібник / А.В.Анісімов, В.А.Заславський, О.М.Фаль. За заг. ред. В.П.Горбуліна. — К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006.
65. Палій О. Навіщо Україні НАТО? — К. : Дніпро, 2006.
66. Палій О. Вступ до НАТО: двадцять переваг проти шести проблем на користь України // Економічний часопис. — 2006. — № 7–8. — С. 18–20.
67. Палій О. Європейська система безпеки не буває без НАТО//Політика і час. — 2007. — №2. — С.37-39.
68. Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива?:наукове видання / За загальною ред. О.І. Соскіна. — К.: Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2007.
69. Пархоменко Н., Потехін О., Тодоров І. Зовнішня політика України'2011: Сирітскість позаблоковості // Євроатлантика. — 2012. — № 1-2. — С. 17-33.
70. Північноатлантичний альянс: історія, структура, функція, відносини з Україною: навчальний посібник для вищих навчальних закладів та слухачів магістерської підготовки за напрямом «Державне управління» / Кол. авт.; за заг. ред. професора Д.І.Дзвенчука. — Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010.

71. Полторацький О.С. Роль НАТО у формуванні сучасної системи міжнародної безпеки: автореферат дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2003.
72. Порівняння організаційно-правових норм захисту інформації з обмеженим доступом країн — членів НАТО. — К.:КНТ, 2007.
73. Потехін О., Тодоров І. Глобалізація безпеки: навчальний посібник. Донецьк: Видавництво «Ноулідж». Донецьке відділення, 2011.
74. Потехін О., Тодоров І. Співпраця України з ЄС та НАТО в контексті «позаблоковості» // 15 річниця підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО:збірка інформаційних та аналітичних матеріалів. К., 2012. — С. 59-73.
75. Потехін О., Тодоров І. Європейський та євроатлантичний вектор зовнішньої політики України в «позаблоковому вимірі» // Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. — 2012. — № 1-2 (25-26). — С. 48-65.
76. Потехін О., Тодоров І. Євроатлантична перспектива України: тьмяне світло зміни курсу // Євроатлантика. — 2011. № 1. — С. 14-24.
77. Потехін О., Тодоров І. Зовнішня політика та міжнародне становище України за часів Президента Петра Порошенка очима експертів. Частина перша // Зовнішні справи. — 2019. — № 2-3. — С. 12-18.
78. Потехін О., Тодоров І. Зовнішня політика та міжнародне становище України за часів Президента Петра Порошенка очима експертів. Частина друга // Зовнішні справи. — 2019. — № 4-5. — С. 11-18.
79. Рибалка М., Тодоров І. Військово-морські сили України в міжнародному співробітництві // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Том XI. Серія «Державне управління». Випуск 155 «Філософські та психолого-педагогічні засади управління». — Донецьк: ДонДУУ, 2010. — С. 69-73.
80. Розвиток відносин Україна-НАТО та сучасний стан інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції: збірник навчально-методичних матеріалів / Упорядник В.Я. Миронченко. — К., 2008.
81. Руценко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: Монографія. Харків: ФОП Павленко О.Г., 2015.
82. Руценко І.П. Війна цивілізацій: анатомія російсько-україн-

- ського конфлікту. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020.
83. Страус А. НАТО с Россией или без нее? // Международная жизнь. — 1998. — № 4. — С. 51–61.
 84. Теміров Ю., Тодоров І. Донецький вибір. Особливості зовнішньополітичних пріоритетів населення Донеччини // Шлях до НАТО: вимір безпеки. Лідери думок про євроатлантичну інтеграцію України / В.В. Бадрак, С.Г. Згурець, М.М. Самусь, О.О. Набоченко. К.: 2006. — С. 198-203.
 85. Тодоров І. Євроатлантична інтеграція країн Середньої та Східної Європи і місце в ній України // Історичні і політологічні дослідження. — 1999. — № 1-2. — С. 153-158.
 86. Тодоров І. Євроатлантичний вибір України в регіональному контексті (на матеріалах соціологічних досліджень Донбасу та Галичини // Нові сторінки Історії Донбасу. Статті. Книга 8. — Донецьк, 2000. — С. 61-71.
 87. Тодоров І. Євроатлантичний вибір України крізь призму скептичних поглядів // Історичні і політологічні дослідження. Видання Донецького національного університету, історичний факультет. — Донецьк, 2002. — № 3 / 4 (11/12). — С. 237-242.
 88. Тодоров І. Європейське покликання України в контексті нового розширення ЄС та НАТО — до видання історичного факультету ДонНУ // Історичні і політологічні дослідження. Видання Донецького національного університету, історичний факультет. — Донецьк, 2003 — № 3-4 (15-16). — С.275-280.
 89. Тодоров І. Громадський контроль над зовнішньою політикою в контексті євроатлантичного покликання України // Демократичний контроль над системою національної безпеки та збройними силами: поширення цінностей НАТО в євроатлантичному просторі: матеріали міжнародного семінару. — Сімферополь: Доля, 2003. — 2003. — С. 251-268.
 90. Тодоров І. Південний економічний регіон України в європейській та євроатлантичній інтеграції // Наукові праці: науково-методичний журнал. Т. 26. Вип. 13. Історичні науки. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім.П.Могили, 2003. — С.125-130.
 91. Тодоров І. НАТО як «новий» зовнішньополітичний інтерес України: регіональний вимір // Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносин. — 2003. — Вип. 10. — С. 41-46.
 92. Тодоров І. Співпраця Міністерства оборони України з Організацією Північноатлантичного договору // Історичні і політологічні дослідження. Видання Донецького національного уні-

- верситету, історичний факультет. — Донецьк, 2003 — № 5-6 (17-18). — С.196-202.
93. Тодоров І. Трансатлантичне покликання слов'янства // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М.М.Алексієвця. — Вип. 3: Національно-державне відродження слов'янських народів Центрально-Східної Європи крізь призму 85-річчя. — Тернопіль: ТДПУ, 2003. — С. 360-363.
 94. Тодоров І. Міжнародно-правове співробітництво України з країнами Євросоюзу та НАТО: кількісний вимір // Історичні і політологічні дослідження. Видання Донецького національного університету, історичний факультет. — Донецьк, 2004 — № 2 (20). — С.161-166.
 95. Тодоров І. Співпраця Міністерства з надзвичайних ситуацій України з Північноатлантичним альянсом // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 37. Вип. 243. Історичні науки. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім.П.Могили, 2004. — С.78-82.
 96. Тодоров І. Політичні і правові засади співробітництва України і НАТО // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Випуск 71-72. К., 2004. — С. 108-111.
 97. Тодоров І. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: монографія. — Донецьк, 2006.
 98. Тодоров І. Перспективний шанс для забезпечення власної безпеки // Атлантична панорама. — 2006. — № 4 (4) вересень. — С. 24-29.
 99. Тодоров І. Втілення державного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Донецький регіон. // NATO-Ukraine relation: myths and realities. / Autumn Academy in Luhansk. Reading materials. — Luhansk, 2007. — P. 48-59.
 100. — С. 269-277.
 101. Тодоров І. Реалізація курсу держави на європейську та євроатлантичну інтеграцію (на прикладі Донецької області) // Економічний часопис: науковий журнал. — 2007. — № 5-6. — С. 21-24.
 102. Тодоров І. План дій щодо членства — шлях на вступ до Альянсу // Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. — 2007. — № 4 (8). — С. 42-49.
 103. Тодоров І. Освіта Донеччини в євроатлантичній інтеграції України // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шев-

- ченка. Філософія. Культура. Політика. Педагогіка. — Т. 24. — Донецьк: Український культурологічний центр. — 2008. — С. 157-166.
104. Тодоров І. Інформування населення Донеччини щодо євроатлантичної інтеграції України: теоретичний та практичний вимір // Вісник наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Випуск перший (спеціальний випуск) / За заг.ред. Олега Білоуса. — Івано-Франківськ: Гостинець, 2008. — С.176-181.
 105. Тодоров І. Геополітичні та історичні передумови євроатлантичного покликання України // Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації. — 2009. — № 1. — С. 95-102.
 106. Тодоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України та НАТО // Культурологічний часопис «І». — 2014. Число 77. — С. 84-108.
 107. Тодоров І., Черленяк І. Євроатлантична інтеграція України крізь призму російської агресії // Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: матеріали 12-ї регіональної науково-практичної конференції 15 травня 2015 р., м. Дніпропетровськ / За заг. ред. Л.Л.Прокopenка. — Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2015. — С.194-195.
 108. Тодоров І. НАТО і війна на Сході України (2014-2017 рр.) // Стратегії зовнішньої та безпекової політики провідних міжнародних акторів: збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» — К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. — С. 102-109.
 109. Тодоров І. Річна національна програма як інструмент євроатлантичної інтеграції України // UA: Ukraine analytica. 2018. Вип 4 (14) — С. 28-33.
 110. Тодоров І. Конституційне закріплення євроатлантичного покликання України // Українське державотворення. — 2020. — № 3. — С. 21-25.
 111. Тодоров І. Українсько-угорські відносини у вимірі євроатлантичних прагнень України // Україна дипломатична: науковий щорічник. Випуск XXI / Головні редактори А.Денисенко, В.Власенко. — К. Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, 2020. — С. 645-657.
 112. Тодоров І. Група Б9 і трансформація системи міжнародної безпеки в Центральній-Східній Європі // Україна в умовах тран-

- сформації міжнародної системи безпеки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 13–14 травня 2021 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Лещенко Л.В., Кучик О.С., Вовк Р.В. — Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2021. — С. 113-116.
113. Тодоров І. Агресивна політика Росії — екзистенційна загроза світу // Перспективи розвитку наукових досліджень у контексті глобалізаційних змін: освіта, політика, економіка, міжкультурна комунікація: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф., м. Северодонецьк, 8 червня 2021 р. / заг. ред. О. Б. Целіщев. — Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. — С. 125-129.
114. Тодоров І. Складний шлях до Альянсу // Україна до НАТО. — 2021. — № 10. Жовтень. — С. 40-44.
115. Тодорова Н., Тодоров І. Річні національні програми як інструмент євроатлантичної інтеграції України. // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 2 (21). Ред. кол.: І.В.Артёмов (голова) та ін. — Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. — С. 52-68.
116. Україна — НАТО: проблеми та перспективи розвитку співробітництва: Матеріали регіон. студ. науково-теорет. конф., 9 квітня 2008 р. / Управління освіти і науки Волинської обласної держ. адміністрації; Луцький педагогічний коледж / П.М.Бойчук (ед. кол.). — Луцьк: Твердиня, 2008.
117. Україна — НАТО в запитаннях і відповідях. — Черкаси: "ВідлунняПлюс", 2006.
118. Україна — НАТО: майбутнє в руках минулого / Поляков Л.- К., 2004.
119. Україна — НАТО: міфи і реальність. — К., 2006.
120. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / За ред. Г.М.Перепелиці. — К.: ВД «Стилос», 2004.
121. Україна: стратегічні пріоритети. аналітичні оцінки / За ред. А.С. Гальчинського. — К.: НІСД, 2003.
122. Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т/ Л.В. Губерський. — К. — 2004.
123. Український дипломатичний словник / за ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза. — К. : Знання, 2010.
124. Федонюк С.В. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: навч. посібник / С.В.Федонюк, В.Й.Лажнік, А.А.Моренчук, Н. І.Романюк. — Луцьк: Венса, 2008.

125. Фурашев В. Акценти та пріоритети інформаційної політики в період інтенсивного залучення України до НАТО // Економічний часопис — XXI. — 2008. — № 5–6. — с. 18–23.
126. Хандогій В. Окремі аспекти співробітництва України з НАТО// Україна на перехресті геополітичних інтересів: актуальні аспекти проблеми.-Ужгород: ЗакДУ, Ліра, 2007. — С.7-22.
127. Цибуленко Є. Навіщо Україні НАТО//Юридичний журнал. — 2008. — С.136-139.
128. Циганкова Т.М., Гордєєва Т.Ф. Міжнародні організації: навчальний посібник / Київський національний економічний ун-т. — 2. вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2001.
129. Чілачава Р. Орієнтуючись на стандарти НАТО, або шлях Латвії до Євроатлантичного альянсу//Політика і час. — 2006. — № 12. — С.27-29.
130. Шиманський В. США і НАТО в сучасній системі міжнародної безпеки. — К.: Видавничий дім «KM Acadeia», 2002.
131. Applebaum Anne. There is no liberal world order. Unless democracies defend themselves, the forces of autocracy will destroy them / The Atlantic. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2022/05/autocracy-could-destroy-democracy-russia-ukraine/629363/>
132. Foreign Affairs. Was NATO Enlargement a Mistake? Foreign Affairs Asks the Experts. 2022. April 19. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ask-the-experts/2022-04-19/was-nato-enlargement-mistake>
133. Kipen V., Temirov Y., Todorov I. Attitude of masses and elites in Donbass, Galichina and Poland to NATO: level of determination and factors of influence (comparative analysis)//Spring. Academy. NATO, Peace and International Security in the XXI Century. — Donetsk, 2005. — P. 93-135.
134. Gizicki W., Todorova N. Todorov I. International and Regional Security. Perspective of Poland and Ukraine. Bezpieczeństwo międzynarodowe i regionalne. Perspektywa Polski i Ukrainy. Publishing Series Studia Sądecko-Lubelskie /Scientific Ed. Dorota Gizick. Lublin: Instytut Sądecko-Lubelski, 2017.
135. Hendrickson R. Diplomacy and War at NATO. The Secretary General and Military Action after the Cold War: Columbia and London. — University of Missouri Press. — 2006.
136. Moore R. NATO's New Mission: Projecting Stability in a Post-Cold War World. — 2007.
137. Qwilinski A., Cherleniak I., Todorova N., Todorov I. Controlled Chaos Management as a Tool of Destroying the Legitimacy of Public

- Governance Institutions in Ukraine // 37th IBIMA Conference on 1-2 April 2021 Cordoba, Spain. Conference proceedings. Editor Khalid S. Soliman. Cordoba, 2021. — P. 3839-3849.
138. The Globalization of World Politics. Introduction to international relations. Second Edition. Edited by John Baylis and Steve Smith. — Oxford, 2001.
139. Todorov I. Political Processes in Central and Eastern European Countries in the 1990 s. // Eastern Europe and World Community: History and Contemporaneity. — Donetsk, 1996. — P. 25-33.
140. Todorov I. European and Euroatlantic Integration of Ukraine: need in rebooting // Panorama of global security environment 2009, CENAA, Bratislava 2009, P. 377-386.
141. Todorov I. Euro-Atlantic dimensions of Ukraine in the context of «non-bloc» status // Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. —
142. Todorov I. Transformation of Ukraine-NATO: towards selfisolation // Вісник Науково-інформаційного Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. — 2012. — № 3-4 (27-28). — С. 24-31.
143. Todorov I. Foreign and Security Policy of Ukraine: Towards Self-Isolation. //Panorama of global security environment, CENAA, Bratislava 2012. — P. 365-376.
144. Todorov I. Integracja euroatlantycka Ukrainy: retrospektywa i perspektywy // NATO-Polska-Ukraina. Partnerstwo dla Pokoju. 20 lat później / Redakcja Dominik Łazarz Daniel Szeligowski. — Rzeszów, 2014. — S. 25-34.
145. Todorov I. Donetsk Identity in the Context of the Brand «Ukraine». Myth or Reality National image and identity. Polski Instytut Dyplomacji im. Ignacego Jana Padarewskiego. — Warsaw, 2015. P. 77-82.
146. Todorov I. Russia's challenges to the transatlantic unity // UA: UKRAINE ANALYTICA / Transatlantic Unity. Issue 2 (8), 2017. — P. 26-33.
147. Todorov I. Annual national programs an instrument of Euro-Atlantic integration of Ukraine // UA: UKRAINE ANALYTICA / Transatlantic Unity. Issue 4 (14), 2018. — P. 26-31.
148. Todorov I. Security dimension of cross-border cooperation in Central and Eastern Europe // International Conference Economy-History-Society. In memoriam: Prof. Aruel Ardelean. Carei, 2019. P. 43.
149. Todorov I., Todorova A. The war in the Ukrainian east: geopolitical sources // System for sociological facilitation of transborder coope-

- ration. Special issue Collection of scientific papers Geopolitics of Ukraine history and modern times. — 2014. № 2 (13). P. 275-283.
150. Todorov I., Todorova N. Russia`s Aggression against Ukraine: a Challenge to Democratic Values // Kobe Gakuin Economic Papers. 2019 Vol. 51. — No 3. — P. 13-27.
 151. Vovkanych I., Todorov I. Sources of modern Russian-Ukraine war: Donetsk dimension // Zeszyty Naukowe. Kwartalnik nr. 3 (100). Akademia Obrony Narodowej. Warszawa, 2015. — P.27-31.
 152. Vovkanych I., Todorov I. Russia's aggression against Ukraine: democratic values challenged // Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (24). Ред. кол.: Ю.І.Данилець (голова) та ін. — Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2020. — С. 7-17.

Навчальне видання

ТОДОРОВ Ігор Ярославович

**ЄВРОАТЛАНТИЧНА
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ.
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

Навчальний посібник

Комп'ютерне верстання: Р. Кокіна

Дизайн обкладинки: А. Артьомова

Коректура: Л. Серєда

Гарнітура Noto Serif. Формат 60x84/16. Ум.друк.арк. 21,9.
Замовлення № 48К. Наклад 100 прим.

Оригінал-макет виготовлено та видруковано:

ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5040 від 21.01.2016 р.

Тодоров І.Я.

Т50 Євроатлантична інтеграція України. Історія та сучасність: навчальний посібник. — Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. — 376 с.

ISBN 978-617-8046-82-8

Навчальний посібник за авторства відомого експерта-євроатлантиста, професора Ужгородського національного університету Ігоря Тодорова підготовлено з метою підвищення загального рівня знань про реалізацію конституційного положення щодо інтеграції України до НАТО, проблеми міжнародної та європейської безпеки.

Призначений передусім для викладачів закладів вищої освіти, які читають курс з євроатлантичної інтеграції України для здобувачів вищої освіти ОС «Магістр» (галузь знань 29 «Міжнародні відносини», спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»).

Утім, видання буде корисним для всіх, хто цікавиться об'єктивним і здійснюваним в інтересах усього народу процесом входу України до НАТО.

УДК 327.39(4+477)(075.8):327.5(4-6НАТО)